Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti

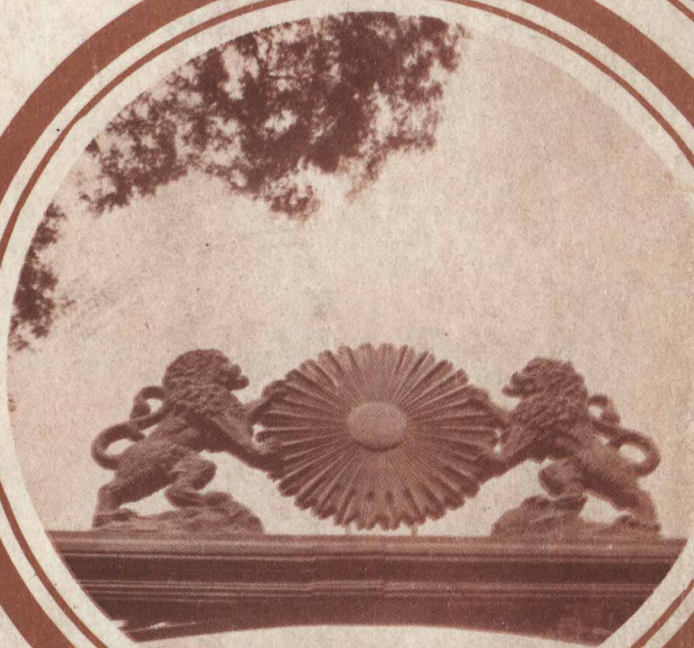

CERCETARI ARHEOLOGICE IN BUCURESTI

volumul III

1981

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul de istorie
a municipiului Bucureşti

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN BUCUREŞTI

III

VERIFICAT
1985

Muz. de Istorie
a Municipiului Bucureşti
BIBLIOTECA

BUCUREŞTI
1981

J. 16243/82

https://biblioteca-digitala.ro

Coordonatori de volum:
PETRE DACHE, PANAIT I. PANAIT

Coperta arh. CRISTIAN BRĂCĂCESCU
Texte în limba franceză ALEXANDRU BADEA

https://biblioteca-digitala.ro

INTRODUCERE

Prezentul volum reia seria culegerilor menite a reda circuitului științific rezultatele săpăturilor arheologice efectuate de specialiștii Muzeului de istorie a municipiului București și de alți cercetători.

Necesitatea volumului s-a impus cu acuitate grație rezultatelor valoroase obținute în ultimii ani în cercetările și investigațiile arheologice întreprinse asupra teritoriului Bucureștilor și a zonei învecinate. Prezentarea acestor descoperiri este cu atît mai necesară dacă avem în vedere faptul că importanța și semnificația lor depășește interesul local, înscriindu-se ca reale contribuții la cunoașterea unor etape ale istoriei și devenirii noastre pe aceste meleaguri.

Dincolo de interesul științific major, de informațiile și concluziile pe care aceste vestigii le oferă cunoașterii științifice ele au și o deosebită importanță muzeistică. Expuse în muzeu, aceste mărturii autentice permit o înțelegere mai clară a eforturilor deosebite pe care omul le depunea în lupta cu natura, puterea de creație a membrilor comunității umane străvechi, care își găsește expresia în inventivitatea cu care și-au confecționat uneltele de producție, în priceperea cu care și-au durat locuințele, în măiestria cu care au realizat obiectele menite a le înfrumuseța viața.

Parcurgerea sumarului acestui volum ne permite să constatăm diversitatea tematică, aria de convergență a unor culturi și civilizații, precum și integrarea lor în etape istorice distincte.

O primă constatare pe care dorim s-o relevăm constă în faptul că toate marile perioade prin care a trecut societatea omenească au lăsat și aici, la București, mărturii ale unei impresionante continuități de viață din paleolitic pînă în zilele noastre.

O altă caracteristică ce se desprinde, atunci cînd analizăm structura volumului, este dată de caracterul interdisciplinar al cer-

I. 46243/82

https://biblioteca-digitala.ro

cetării. Astfel, alături de comunicările și studiile ce valorifică cercetările arheologice sînt incluse materiale care analizează descoperirile numismatice sau alte mărturii istorice. În acest context dorim să remarcăm și studiile care au la bază cercetarea antropologică a materialelor osteologice descoperite în necropole precum și rezultatele unor analize de laborator asupra unor reziduuri ale procesului de reducere a minereului de fier etc.

Studiile, notele, comunicările pun în lumină rezultatele cercetărilor arheologice recente fără însă a omite prezentarea unor descoperiri mai vechi. Un asemenea mod de tratare întîlnim mai ales la primele studii ale sumarului despre care putem afirma că ne oferă noi argumente, un suport trainic, pentru sublinierea gradului de civilizație pe care l-a cunoscut aceste meleaguri în paleolitic, neolitic sau în epoca bronzului.

În legătură cu raportul referitor la „Cercetările arheologice de la Chitila — Cărămidărie" am dori să facem precizarea că el evidențiază un facies cultural nou al Culturii Tei din epoca bronzului mijlociu.

Așa cum se poate constata în volum s-a acordat o pondere adecvată perioadei geto-dacice de pe teritoriul Bucureștilor precum și mileniului I e.n., remarcîndu-se cercetarea etnogenezei poporului român rezultat al împletirii civilizațiilor romane și geto-dace.

Rezultatele deosebite obținute în cercetare arheologică a vestigiilor feudale nu puteau să nu-și găsească un loc aparte în volum. Remarcăm în acest sens studiile care pun în evidență relațiile Bucureștilor cu satele învecinate, evoluția demografică a așezărilor rurale de la sud de Carpați în sec. XIV—XVI precum și cercetarea arheologică efectuată la unele monumente.

Importanța unor descoperiri făcute pe șantierele de construcții, cronica săpăturilor arheologice de pe teritoriul Bucureștilor în perioada 1975 — 1981 completează sfera informațiilor despre evoluția civilizației pe aceste meleaguri.

Volumul se încheie cu capitolul „In Memoriam" în care sînt evocate personalități de seamă care au contribuit la dezvoltarea arheologiei bucureștene, și naționale, la afirmarea Muzeului de istorie a municipiului ca instituție de prestigiu în cercetarea și valorificarea vestigiilor Bucureștilor.

PETRE DACHE

https://biblioteca-digitala.ro

I. STUDII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PALEOLITICUL ÎN PERIMETRUL BUCUREŞTILOR

VASILE BORONEANŢ

Această lucrare constituie o primă încercare de a prezenta toate descoperirile privind paleoliticul Bucureştilor, care deşi nu sînt numeroase sînt foarte importante pentru înţelegerea evoluţiei procesului de locuire umană pe teritoriul său. A fost făcută cu intenţia de a pune la îndemîna specialiştilor şi celor interesaţi, tot ceea ce se cunoaşte despre paleoliticul capitalei ţării.

Istoricul cercetărilor

Problema urmelor preistorice în Cîmpia Română nu s-a pus decît după anul 1868 cînd Al. Odobescu în „Notice sur la Roumanie" bănuia existenţa lor în evoluţia societăţii omeneşti şi pe pămîntul patriei noastre.[1] Tot el este acela care presupune cel dintîi existenţa preistoriei pe teritoriul Bucureştilor, idee exprimată cu ocazia conferinţei ţinută la Atheneul Român la 17 decembrie 1872, publicată apoi în 1874 în revista „Columna lui Traian". Conferinţa s-a intitulat „Artele în periodul preistoric la noi". Al. Odobescu presupunea că Gorganul unde este acum biserica Ilie Gorgani are temeliile ce se afundă în băierile „unui antic gorgan"[2]. Bănuiala sa nu s-a confirmat. Grigore Tocilescu afirmă în studiul „Cetatea Bucureştilor" publicat în „Tinerimea română" vol. I, că împrejurul acestui gorgan nu s-au găsit urme preistorice şi că el trebuie considerat mai cu probabilitate o mică insulă, un rest de platou spart şi mîncat de apele Dîmboviţei.[3] Această părere în legătură cu originea Gorganului este confirmată şi de geograful Gh. Vâlsan în lucrarea „Bucureştii din punct de vedere geografic".[4] De aceeaşi părere pare a fi şi C. S. Nicolăescu Plopşor în articolul „Urme de noui aşezări preistorice în preajma Bucureştilor" publicat în Cronica Numismatică şi Arheologică în 1922[5].

---

[1] P. S. Aurelian, Al. Odobescu, *Notice sur la Roumanie,* Paris, 1867.

[2] Al. Odobescu, *Artele din România în periodul preistoric,* în Scrieri literare şi istorice, vol. II, Bucureşti, 1887, p. 268.

[3] Gr. Tocilescu, *Cetatea Bucureştilor,* în Tinerimea Română, N.S., 19 cf. C. S. Nicolăescu Plopşor, *Urme de noui aşezări preistorice în preajma Bucureştilor,* în Cronica numismatică şi arheologică, II, 1922, 9—10, p. 51.

[4] Gh. Vâslan, *Bucureştii din punct de vedere geografic,* în Anuar de Geografie şi Antropogeografie al Universităţii din Bucureşti, I, 1909, 1910, p. 150.

[5] C. S. Nicolăescu Plopşor, op. cit., loc. cit., p. 51—55.

https://biblioteca-digitala.ro

Explicația aceasta nu lămurea problema locuirii movilei în preistorie. Clarificarea situației are loc abia în 1953—1955 cînd prof. Gh. Cantacuzino, cu sprijinul Academiei R. S. România și al Muzeului Bucureștilor, face săpături arheologice dovedindu-se că gorganul, această popină, nu a fost locuit decît în primele decenii ale veacului al XVII-lea [6]. Cu aceste cercetări se pune capăt discuțiilor în legătură cu posibila locuire preistorică a gorganului, dar prin cercetările de pe dealul de la Mihai Vodă, se întărește ipoteza lui Al. Odobescu că „străvechii locuitori ai mocirlelor de pe malul Dîmboviței" au existat, fiind dovediți prin descoperirea aici a unor urme de viață datînd din paleoliticul superior.

Urme preistorice sînt pomenite întîi de Gr. Tocilescu în Dealul Spirii unde „s-au găsit arme și unelte de silex precum și obiecte de lut în formă conică cu orificiul deasupra", iar la Arcuda menționează că s-au găsit „mai multe instrumente din epoca de piatră", pe care declară că nu le-a văzut [7]. C. Moisil precizează că ele erau vîrfuri de săgeți și topoare din silex [8]. C. Moisil, îl menționează pe Gr. Tocilescu ca pe cel dintîi, la noi, care a făcut o hartă cu descoperirile preistorice și pe care probabil figura și Bucureștiul. Harta se afla la Muzeul Național de Antichități. C. S. Nicolăescu Plopșor preia aceste date cărora le adaugă propriile sale cercetări de la Băneasa-Herăstrău și Ciurel [9].

Cele dintîi urme aparținînd paleoliticului provenind din perimetrul Bucureștilor, au fost identificate de către Dinu V. Rosetti în jurul anului 1933, pe malul drept al Colentinei, la capătul străzii „Zidurilor dintre Vii" într-o carieră de nisip, și la Bucureștii-Noi, tot pe malul drept al Colentinei, în cariera Bazilescu [10]. Urmează apoi, descoperirea după război a unui vîrf de mînă [11], în cariera de nisip de la Herăstrău, altele mai mult sau mai puțin certe avînd tot caracter izolat.

Primele piese găsite într-o săpătură arheologică sînt cele de pe *Dealul Mihai Vodă*, descoperite de C. S. Nicolăescu Plopșor și cele de la Radu Vodă semnalate de Vl. Zirra. Au urmat descoperirile de la Cernica făcute de Gh. Cantacuzino și cele ale Mioarei Turcu la Bragadiru, V. Boroneanț la Chitila — Cărămidărie.

Cele mai multe dintre acestea se află la Muzeul de istorie a municipiului București. Unele din descoperirile vechi s-au pierdut, altora li se păstrează doar copia din gips.

Bucureștii cu zona sa suburbană este situat în Cîmpia Română, în subunitatea Cîmpia Vlăsiei. Această subunitate distinge două sectoare cunoscute sub denumirea de : Cîmpia Snagovului, în partea de nord și Cîmpia Bucureștiului în partea de sud. Cîmpia Bucureștiului se învecinează la est cu

---

[6] Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice pe Dealul Mihai Vodă și împrejurimi*, în Bucureștii de odinioară, București, 1959, p. 113.

[7] Gr. Tocilescu, op. cit.

[8] C. Moisil, *Privire asupra antichităților preistorice ale României*, în Buletinul Comisiei Monum. Istorice, III, 1910, p. 121—123, nota 9, p. 124.

[9] C. S. Nicolăescu Plopșor, op. cit., loc. cit., p. 10.

[10] D. V. Rosetti, *Descoperiri paleolitice în preajma Bucureștilor*, PMMB, I, 1934, p. 5—6.

[11] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani*, în SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

subunitatea Mostiștea, iar la sud-vest cu Burnazul.[12]. Prin noua reorganizare administrativă partea de est a Cîmpiei Snagovului a fost inclusă în perimetrul Sectorului agricol Ilfov.

Forajele întreprinse la București și în zona învecinată atestă scufundarea temeliei alcătuite din calcare cretacice de-a lungul unei avanfose care trece pe la nord de București, la cca. 1000 m adîncime, coborînd spre arcul carpatic și ajungînd să aibă 3000 m. la Ploiești[13]. Această depresiune adîncă s-a umplut treptat mai ales cu marne, argile, nisipuri, pietrișuri etc. Analiza acestor sedimente și stratigrafia lor au permis stabilirea următoarelor etape evolutive: 1) etapa de sedimentare din carboniferul inferior și mediu; 2) etapa de modelare subaeriană din carboniferul superior; 3) etapa de modelare subacvatică din triasic; 4) etapa de denudare din jurasicul inferior; 5) etapa de evoluție submersă cuprinsă între jurasicul mediu și cretacicul superior.

Prezentarea descoperirilor

Descoperirile făcute pînă acum sînt întîmplătoare și mai rar din săpături. Provin de pe marginea interfluviilor din apropierea cursurilor de apă. Toate descoperirile, în afară de cele de la Cernica, nu pot fi atribuite unei așezări sau unui strat de cultură. Situația așezării de la Cernica este diferită. Existența la Cernica a unui număr mare de piese (cca. 50) exclude posibilitatea prezenței lor întîmplătoare. Gh. Cantacuzino afirmă că au fost găsite în stratul de cultură aparținînd neoliticului vechi de tip Dudești. „Cultural prezența lor acolo nu poate fi explicată decît că au fost reutilizate de purtătorii culturii Dudești".[14] Noi credem însă, că provin dintr-un strat de cultură aflat ceva mai jos, de unde au fost antrenate odată cu pămîntul scos din gropile făcute de purtătorii culturii sus-amintite. O viitoare săpătură va lămuri poziția lor stratigrafică. Prezentăm în continuare materialele în ordinea vechimii așa cum apar din lucrările deja publicate.

Paleoliticul inferior: Clactonianul. Prima menționare a existenței acestei culturi materiale din paleoliticul inferior pe teritoriul Bucureștilor o găsim la C. S. Nicolăescu Plopșor, în anul 1952, în articolul „Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice din ultimii 4 ani"[15]. Se menționează o așchie provenind de la Pantelimon. În „Bucureștii de odinioară", S. Morintz și D. V. Rosetti, în capitolul I, „Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor"[16] menționează „o așchie obținută prin ciocnire și un nucleu, adică un bulgăre de cremene, din care prin lovituri se desprindeau așchii tăioase."

---

[12] Saabba Ștefănescu, *Stratele geologice din regiunea Bucureștiului*, în Buletinul Societății Române de Geografie, 1907, vol. XLIII.

[13] Gh. Vâlsan, *Cîmpia Română, Contribuție de geografie fizică* (1916), în Opere Alese, București, 1971; Vintilă Mihăilescu, *Vlăsia și Mostiștea*, în Buletinul Societății Române de Geografie, 1907, vol. XLIII.

[14] Informație dată de Gh. Cantacuzino cu ocazia uneia din vizitele și discuțiile purtate pe șantierul Cernica.

[15] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, loc. cit., p. 12.

[16] S. Morintz, Dinu Rosetti, *Bucureștii de odinioară*, București, 1959, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

În „Tratatul de istorie a României", vol. I este consemnată existența unor așchii răzlețe aparținînd acestei culturi în carierele de pietrișuri din preajma Bucureștilor. [17]

Cu aproape aceleași cuvinte ca în „Bucureștii de odinioară", sînt menționate o așchie și un nucleu de către Val. Leahu în „Istoria orașului București" cap. I. [18]. C. C. Giurescu în „Istoria Bucureștilor" preia aceste informații [19].

Din investigațiile făcute în depozitul Muzeului de istorie a municipiului București și în inventare reiese că numai una din piesele citate se află în muzeu. Piesa poartă numărul de inventar 4091/18471 și este descrisă ca nucleu lucrat din bulgăre de silex. Pe fișă nu este consemnat locul de proveniență, dar pare a fi una și aceeași piesă, cu cea publicată în „Istoria orașului București", descrisă ca „nucleu, adică un bulgăre de silex din care se desprindeau prin cioplire așchii". Corespunde însă ca descriere cu piesa publicată de C. S. Nicolăescu Plopșor în 1956 [20]. Este o așchie groasă „mult rulată și adînc patinată" de culoare maron deschis (galben ficat) cu un luciu de alunecare în strat de nisip fin sau mîl. Pare să fi avut o retușare intenționată, dar care prin repetate rulări s-a tocit. Piesa a fost reutilizată. Este cioplită la un capăt unde i s-a făcut o retușare pe partea dorsală. Nu a prezentat și nu prezintă bulb de percuție și nici plan de lovire. Este greu de spus cînd anume s-a produs a doua prelucrare, dar credem noi că tot cam în aceeași perioadă. Așa cum se prezintă este anevoios de spus dacă este clactoniană sau dacă nu este mai veche ori mai nouă. Reutilizarea este certă. Este verosimil să provină de la Pantelimon.

Paleoliticul mijlociu. Levalloisianul. Prezența sa pe teritoriul Bucureștilor a fost semnalată de către Dinu V. Rosetti. O sesizează în partea de miazănoapte a ruinei ce se păstra în capătul străzii „Zidurilor dintre Vii" și mlaștina alcătuită în acest loc de apele Colentinei. Este vorba de unelte de cremene și numeroase rămășițe de cerbi și elefanți diluviali. Le consideră puține pentru a atrage concluzii mai ample. Le găsește „întrucîtva" analogii în Bulgaria, la Temnata Dupka (aurignacian) și în Moldova, la Ghermani-Dumeni în levalloisian [21]. N. N. Moroșan le consideră și ele levalloisiene la fel cu cele de la Ghermani-Dumeni. C. S. Nicolăescu Plopșor le datează afirmînd : „deși ele pot fi atribuite paleoliticului inferior final, ca cele de la Suharul și Cleanov din Oltenia", Temnata Dupka și Mirizlivka din Bulgaria [22]. Ulterior le atribuie stadiului levalloisian [23]. Prezența lor este menționată și de S. Morintz și D. V. Rosetti [24], este pomenită de C. S. Nicolăescu

[17] C. S. Nicolăescu Plopșor, Istoria României, vol. I, p. 9.
[18] Val. Leahu, *Așezări din orînduirea comunei primitive*, în Istoria orașului București, 1965, p. 21.
[19] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. II, București, 1979, p. 27.
[20] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, loc. cit., p. 13.
[21] Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 5—6.
[22] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Paleoliticul în România*, în Dacia V—VI, 1938, p. 66.
[23] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, în Probleme de antropologie, 1, 1954, p. 66.
[24] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

Plopşor, în „Istoria României" vol. I [25], apoi preluată de Val. Leahu [26], de C. C. Giurescu [27]. Nici unde nu este specificat numărul şi descrierea pieselor. Din ilustraţii însă se pot face unele aprecieri. Astfel în ilustraţia lui D. V. Rosetti se văd şase piese sau poate şapte, dacă nu cumva una este de la Bucureştii-Noi [28]. C. S. Nicolăescu Plopşor ilustrează descoperirile acestea în teza sa de doctorat cu opt piese [29]. Cercetînd în depozitul Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti am găsit două piese, ambele putînd fi recunoscute între cele publicate. Cea mai interesantă dintre acestea este o aşchie lamelară de decorticare, de formă semilunară care pe partea dorsală păstrează parţial din cortexul nucleului. Are culoare maronie cu pete alburii. Prezintă un plan de lovire lat cu aşchii în solzi, bulb bine conturat, rectificat prin retuşe. Tipologic este un racloar concav scalariform. Retuşarea este dorsală, totală pe o latură şi parţială pe alta. Are dimensiunile 9,7 cm. lungime, 3,3 cm. lăţime, 1 cm. grosime, număr de inventar 4093/18474. Cea de a doua este o aşchie de culoare maronie închisă. Prezintă un plan de lovire îngust, convex, bulbul de percuţie proeminent. Este retuşat dorsal, parţial. Funcţional a putut fi utilizat ca racloar. Poartă numărul de inventar 4092/18473, dimensiuni 6,2 cm. lungime, 3,9 cm. lăţime şi 0,7 cm. grosime.

Musterianul. Despre existenţa acestei culturi a paleoliticului mijlociu în Bucureşti, primul care vorbeşte este C. S.Nicolăescu Plopşor, amintind descoperirea întîmplătoare de la Hersăstrău făcută de Teodora Chiţulescu. C. S. Nicolăescu Plopşor denumeşte piesa vîrf musterian [30]. Această descoperire este menţionată şi de S. Morintz şi D. V. Rosetti care publică şi desenul [31]. Aceşti autori menţionează că în această carieră s-au găsit şi oase de Elephas primigenius. Descoperirea este menţionată şi de Val. Leahu [32]. În „Bucureştii de odinioară" [33] şi în „Istoria oraşului Bucureşti" [34] mai sînt menţionate şi alte descoperiri musteriene, anume : un obiect de cremene aflat la Bucureştii-Noi, după părerea noastră cel găsit de D. V. Rosetti, pentru că în continuare, este amintit şi obiectul de os cu descrierea veche, din 1934, făcută de acesta [35], precum şi piese de la Arhivele Statului (Dealul Mihai Vodă) şi de pe Dealul Radu Vodă [36]. C. S. Nicolăescu Plopşor vorbeşte şi el de descoperirea de pe Dealul Mihai Vodă pomenind un vîrf musterian [37]. Gh. Cantacuzino adaugă că obiectele au fost reutilizate într-o epocă mai nouă în neolitic, cînd au suferit şi o retuşare parţială [38]. Încadrarea culturală a

---

[25] C. S. Nicolăescu Plopşor, Istoria României, p. 9.
[26] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[27] C. C. Giurescu, op. cit., p. 27—28.
[28] Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 5, fig. 1.
[29] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Paleoliticul din România*, op. cit., p. 65, fig. 19.
[30] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 29.
[31] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, loc. cit., p. 13, pl. I, 3.
[32] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[33] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 13—14.
[34] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[35] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., p. 13—14.
[36] Idem.
[37] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 29.
[38] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

pieselor de la Mihai Vodă este bine făcută, dar din nenorocire piesele s-au pierdut, după descoperire, deoarece C. S. Nicolăescu Plopşor nu le-a menţionat în nici-o lucrare de după aceea. Din toate piesele prezentate ca aparţinînd musterianului am putut vedea doar vîrful musterian de la Herăstrău şi o piesă de la Radu Vodă. Vîrful se găseşte în copie de gips la Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti.

După desenul publicat în „Bucureştii de odinioară" şi după copia de gips, tipologic, se aseamănă foarte mult cu o piesă de acelaşi tip găsită de C. S. Nicolăescu Plopşor în stratul musterian de la Baia de Fier din Oltenia [39].

În colecţia Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti se păstrează un fragment de aşchie lamelară de culoare maron-deschisă, spre gălbui, cu pete alburii şi dungi maronii. Este retuşată la capătul opus trunchierii şi lateral, parţial. Retuşarea este dorsală. Piesa a putut fi utilizată ca răzuitor. Datorită rulării într-un strat nisipos de către agenţii naturali are un luciu la suprafaţă. Poate proveni din acelaşi loc cu vîrful musterian.

Paleoliticul superior. În ciuda faptului că a fost identificat mai recent pe teritoriul Bucureştilor, paleoliticul superior [40], ni se prezintă acum cel mai bine documentat. Cercetările arheologice de pe Dealul Mihai Vodă au pus în evidenţă cea dintîi mărturie. Este vorba despre un răzuitor realizat prin retuşarea alternă a unei lame de silex. Piesa nu a putut fi găsită spre studiu dar la publicare a fost reprodus desenul ei [41]. Gh. Cantacuzino precizează că retuşarea s-a produs în epoca neolitică şi este proba reutilizării sale în această epocă [42]. Val. Leahu semnalează o piesă la Măgurele aparţinînd culturii aurignaciene [43]. După fotografia pulbicată este neîndoielnic un gratoar microlitic pe capăt de lamă trunchiată. Pare mai degrabă că aparţine neoliticului. Informaţiile cele mai sigure ni le prezintă descoperirile lui Gh. Cantacuzino de la Cernica. Din această aşezare cunoaştem silexuri paleolitice care au fost găsite în stratul neolitic de la baza depunerilor cercetate aici. Ele se aflau în poziţie secundară în stratul de argilă lutoasă de culoare cafenie în care este cantonat neoliticul [44] (după S. Morintz brun deschis). Au putut ajunge, după cum am arătat, odată cu materialul scos din stratul brun cu infiltraţii sau alburiu cu concreţiuni calcaroase. Unele dintre aceste silexuri au putut fi refolosite de către purtătorii culturii Dudeşti sau Boian, faza Bolintineanu. Gh. Cantacuzino, în lucrările publicate, nu se referă la aceste materiale, dar o parte dintre piesele găsite au fost cedate cu ani în urmă, spre publicare lui Al. Păunescu. O altă parte din aceste materiale au fost preluate de Eugen Comşa şi cedate spre studiu lui Al. Păunescu. În con-

[39] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 22, fig. 5.

[40] Panait I. Panait, *Probleme privind continuitatea locuirii teritoriului Bucureştilor*, în Geografia municipiului Bucureşti şi a jud. Ilfov, Bucureşti, 1977, p. 31. În acest studiu sînt prezentate pe scurt toate descoperirile paleolitice din Bucureşti.

[41] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., p. 14, fig. 1.

[42] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 94.

[43] Val. Leahu, op. cit., p. 21.

[44] Gh. Cantacuzino, S. Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funden in Cernica (Bukarest)*, în Dacia NS, 1963, VII, p. 29—32 şi fig. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

secință nu ne vom putea referi decît la materialele deja publicate de Al. Păunescu, deoarece studiul celorlalte este încă neterminat.

Al. Păunescu publică aceste materiale fără a face nici o referire sau discuție în legătură cu stratigrafia așezării. Precizează că provin din săpăturile efectuate de Gh. Cantacuzino, între anii 1961—1967. Probabil că în articolul care urmează a fi publicat va face considerații și asupra condițiilor de descoperire și asupra poziției stratigrafice. Cercetătorul amintit menționează că provin din nivelul I [45]. Noi am văzut aceste materiale la regretatul prof. Gh. Cantacuzino care ne-a informat că provin din nivelul I al stratului al II-lea, gălbui cu concrețiuni calcaroase [46], sau brun deschis — stratul Dudești după St. Morintz. Noi am făcut o vizită profesorului Gh. Cantacuzino pe șantier în timpul lucrării. Al. Păunescu menționează că s-au găsit puține piese tipice, amintind printre acestea patru lame și așchii retușate, trei piese cu mici scobituri (en coches), șase gratoare, din care două pe lamă cu partea activă convexă. Este pomenit de asemenea un gratoar înalt pe așchie, două gratoare nucleiforme unul dublu nucleiform (tip rabot) precum și trei burine de unghi, pe spărtură și un altul dublu nucleiform [74]. În total 17 piese. Arheologul Al. Păunescu spune că în afară de acestea ar mai fi 25—30 piese [48], deci în total aproximativ 50 de piese. Acest fapt justifică afirmația noastră că nu ne găsim în fața unei întîmplări, ci a unei așezări paleolitice care merită toată atenția. Al. Păunescu atribuie aceste piese aurignacianului II mijlociu. Oricum ar fi, el se încadrează faciesului paleoliticului superior, care în urma săpăturilor recente de la Ciuperceni se conturează ca un facies cultural aparte, specific, cu rădăcini poate locale. Prezintă caracteristici care îl deosebesc de aurignacianul din celelalte provincii ale țării și din alte părți ale Europei [49].

În săpăturile efectuate de Mioara Turcu la Bragadiru, între anii 1973—1979, s-au găsit mai multe piese de silex [50]. Nu par a fi toate din paleolitic. După identificarea primei piese s-a efectuat o cercetare de teren în această stațiune, avînd drept scop identificarea locului de proveniență și depistarea unei eventuale așezări în apropiere. Cu tot efortul, o asemenea așezare nu a fost găsită.

Între piesele care par a fi paleolitice, provenite de la Bragadiru, menționăm o așchie de decorticare puternic rulată, de culoare galben maronie, cu plan de lovire și bulb de percuție care în procesul de transport a căpătat o patină de frecare (luciu). Este retușată dorsal, parțial. Poate fi încadrată seriei denumite de C. S. Nicolăescu Plopșor clactoniene. Provine din secțiunea XLI 1979 din stratul cu Latènul geto-dacic. Împreună cu acesta s-a găsit și un nucleu neolitic. O altă piesă a fost găsită în 1976, în bordeiul 30 dacic. Este o lamă lată, trunchiată, dintr-un silex impur, de granulație

[45] Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 122.

[46] Gh. Cantacuzino, S. Morintz, op. cit., p. 32, fig. 5.

[47] Al. Păunescu, op. cit., loc. cit.

[48] Comunicare făcută de colegul Al. Păunescu căruia îi mulțumim.

[49] Săpături efectuate de V. Boroneanț începînd cu anul 1977, pînă în prezent împreună cu I. Vlad de la Muzeul din Alexandria.

[50] Mioara Turcu, *Cercetări arheologice la Bragadiru*, în acest volum.

https://biblioteca-digitala.ro

mare. Se aseamănă cu cel din Valea Dunării, de la Malul Roşu [51]. Are culoarea vineţie cu patină albă pe partea ventrală unde se pare că a fost afectat de flacăra unui foc. Nu prezintă nici o retuşare. Bulbul şi planul de lovire au aşchieri din care cauză este greu de spus dacă se datorează utilizării la aprins focul sau sînt făcute în vederea altei întrebuinţări. Poate aparţine cultural paleoliticului superior. În gura cuptorului din bordeiul 32, datat din secolul X—XI e.n., a fost găsit un nucleu de silex de culoare vînăt-cenuşie cu patină albicioasă, care mai păstrează parţial cortexul. A avut probabil două planuri de lovire, dar care printr-o cioplire a unui flanc (laturi) a fost transformat în gratoar nucleiform, de tip rabot. Acest tip de piesă constituie o trăsătură specifică paleoliticului superior din Cîmpia Română. Este de mici dimensiuni (3,2 cm. înălţime, 2,7 cm. grosime), tinzînd spre o formă microlitică. Acest tip de piesă se întîlneşte la Giurgiu-Malul Roşu [52], Ciuperceni-Vii II, precum şi la Cernica [53]. Deşi probabil a fost prins de foc, mai păstrează parţial din crusta de calcar pe care a avut-o la extragerea din stratul de cultură. Urme de folosire la aprinderea focului nu se observă pe piesă, iar dacă a avut s-au uniformizat odată cu arderea nucleului (inventar nr. 119767/6432). Ar putea aparţine unui aurignacian final. Piesele au fost descoperite în săpăturile efectuate de Mioara Turcu pe malul stîng al Sabarului. În acest loc, malul rîului are o pseudo-terasă care are aspectul unei pante abrupte, erodate. Interfluviul format din material loessoid a fost uşor erodat în perioada de formare a luncii largi a Sabarului. Este foarte probabil ca materialul de silex să provină dintr-o aşezare paleolitică aflată prin apropiere şi adus în locuinţe de către om, în diverse epoci, servind la aprinsul focului.

Cremenea se găseşte relativ greu în zonă datorită inexistenţei unor deschideri naturale profunde care să afecteze stratele vechi cu pietrişuri şi prundişuri. Această situaţie a putut să-i fi determinat pe daci şi pe românii din secolul X să o aducă de la distanţe ceva mai mari.

CONCLUZII

O imagine prea clară asupra paleoliticului Bucureştilor nu putem avea din cauza numărului redus, a puţinătăţii dovezilor de cultură materială şi a lipsei de certitudine stratigrafică asupra lor. O altă cauză este şi aceea că unele dintre materialele descoperite au o poziţie stratigrafică, dar secundară — cum sînt cele de la Bragadiru sau de la Mihai Vodă, fiind scoase din poziţia lor primară şi refolosite în epoci mai noi. Atunci cînd aceste piese sînt extrem de tipice, tipologia ne poate ajuta şi riscul de încadrare culturală este mic. Problema se complică atunci cînd ne găsim în faţa unui material mai puţin tipic sau a formelor puţin cunoscute. Neavînd precizie asupra locului de descoperire, cum sînt cele de la Pantelimon, iarăşi ne

[51] C. S. Nicolăescu Plopşor şi colaboratorii, *Paleoliticul de la Giurgiu*, în SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 223—233.

[52] Al. Păunescu, op. cit., p. 122.

[53] Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

găsim în fața unui impediment în a corela descoperirea cu relația stratigrafică. Un paradox este și acela că deși Capitala este centrul cercetării geologice, granulometrice, palinologice etc. a țării, teritoriul Bucureștilor sau împrejurimile sale nu au fost cercetate sistematic pentru a avea analize de laborator determinate pe straturi și orizonturi, spre a putea cunoaște cărui moment al pleistocenului îi aparține fiecare depunere. Reținem că pentru București nu deținem decît de o analiză de sporopolen și aceasta din 1960—1961, deci sîntem încă la stadiul de pionerat [54]. Pentru a putea încadra și emite judecăți de valoare asupra pieselor în discuție, ar fi necesar să știm cînd s-a fixat definitiv rețeaua actuală de ape curgătoare. Precizare, ca aceea, că în Riss s-a completat imaginea reliefului actual este foarte bună, dar insuficientă. Chiar dacă condițiile de relief nu vor fi fost cele mai prielnice, nu avem motiv să ne îndoim, că procesul de desfășurare a vieții umane nu a avut loc și pe teritoriul Bucureștilor, încă din vremea paleoliticului inferior. În paleoliticul superior, cînd procesul de definitivare a reliefului actual era aproape desăvîrșit, ne putem da seama că au existat condiții pentru om dintre cele mai bune. Este foarte posibil, ca fenomenele de eroziune din holocenul superior, care au dus la crearea teraselor joase și de dezvoltare a procesului de luncă, au putut antrena și straturile mai vechi ale paleoliticului.

În ce privește clactonianul deși din piesele identificate la vremea descoperirii ca atare, nu găsim decît o piesă și aceasta destul de nesigură, nu avem motiv să ne îndoim asupra apartenenței lor culturale atribuite de C. S. Nicolăescu Plopșor. Dacă pietrișurile de Colentina s-au format în Riss, sau Riss-Würm [55], atunci silexurile găsite în aceste nisipuri puteau fi aduse de undeva din apropiere. Să fi fost lucrate în această vreme este un fapt greu de crezut. Dacă s-au format într-o fază rece, anterioară paleoliticului [56], respectiv într-un Würm, atunci ele nu puteau fi luate decît de undeva de departe și transportate aici, dintr-o terasă spartă, de către torentul care a dus la sedimentarea lor. În orice caz, nu au fost găsite în poziție primară. Clactonianul, contestat de unii autori ca unitate culturală specifică, și-a încheiat evoluția la începutul Würmului. S-a desfășurat în timp, după C. S. Nicolăescu Plopșor, între 540 000—120 000 ani [57].

Atribuirea pieselor de la Colentina, Ziduri între Vii, levalloisenului [58] este iarăși o problemă aproape încheiată prin dispariția pieselor. Cele două

---

[54] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 113—118.

[55] P. Coteț, *Unele date privind...*, op. cit., p. 73.

[56] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 117.

[57] C. S. Nicolăescu Plopșor, în Istoria României, vol. I, p. 9. Cercetările mai recente le socotesc de 400.000 ani, asociate cu unele tipuri de așchii de tip levalloisian. Tipurile caracteristice clactonianului compun uneori industriile tayaciene, tehnica și tipologia sa, coborînd pînă în jurul anilor 80.000. Evoluția sa ar începe, deci, înainte de glaciațiunea Mindel, mergînd pînă pe la sfîrșitul interglaciarului Riss-Würm și începutul Würm-ului.

M. Brezillon, *Dictionnaire de la Prehistoire*, Paris, 1969, p. 71 ; La dénomination..., op. cit., p. 79.

[58] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Paleoliticul în România*, loc. cit., p. 66. Începe din interglaciarul Mindel-Riss aproximativ 300.000 ani și a continuat sub forma unei tehnici pînă către sfîrșitul interglaciarului Riss-Würm și a glaciațiunii Würm. Asistăm, din punct de vedere științific, la o regrupare a industriilor levalloisiene și musteriene, calificată de noile cercetări ca lavalloiso-musteriană de M. Brezillon, *Dictionnaire...*, op. cit., p. 141, La dénomination..., op. cit., p. 79, 84.

https://biblioteca-digitala.ro

piese care s-au păstrat, tipologic și tehnologic par a fi diferite, poate chiar și ca materie primă. Racloarul poate fi apropiat unui levalloisian, sau mai curînd unei tradiții levalloisiene, în vreme ce așchia ar trebui să fie mult mai tînără, este o piesă fragilă cu plan de lovire foarte îngust, putînd fi atribuită acestei epoci, numai ca accident de fabricație. Înseși cele cîteva retușe pe care le păstrează par a fi de tradiție mai nouă.

Dintre piesele musteriene nu s-a păstrat decît o așchie lamelară de la Radu Vodă și copia vîrfului de la Herăstrău, de aceea este greu de exprimat un punct de vedere. Oricum după copia păstrată și desenul publicat de S. Morintz și D. V. Rosetti [59], credem că piesa de la Herăstrău trebuie să aparțină unui proces cultural specific văii Dunării, foarte aproape ca vîrstă de vîrful de la Baia de Fier, publicat de C. S. Nicolăescu Plopșor [60]. Trage spre un musterian mijlociu — final. Celelalte piese rămîn a fi menționate cu termenul vag de musterian.

Piesele răzlețe găsite, deoarece în Cîmpia Română nu a fost altă cultură identificată decît aurignacianul, rămîn să le atribuim tot lui. Cît privește materialul de la Cernica el a fost atribuit de Al. Păunescu aurgnacianului II [61]. Tipologic, materialul de la Cernica se deosebește de celelalte descoperite la Giurgiu-Malu Roșu sau Ciuperceni. Este mai aproape de acela descoperit de C. N. Mateescu la Vădastra, și ar putea fi indiciul existenței unui facies cultural de cîmpie, care să se diferențieze mai mult ca grad de finisare, datorită raritații materiei prime, decît ca evoluție culturală sau diferențiere în timp.

Pînă la publicarea materialului integral din toate așezările, alte precizări nu se pot face. O bună șansă de încadrare culturală și cronologică ne-o oferă perspectiva efectuării unor sondaje arheologice în stațiunea de la Cernica cu care ocazie, luîndu-se probe pentru analize de carbonați, granulometrie, polen, etc. s-ar obține o mai bună încadrare culturală și s-ar crea un prim element de referință pentru București în încadrarea descoperirilor. În prezent nu cunoaștem și nu avem siguranță dacă stadiul Würmului III este prezent în depuneri la București. Nimeni dintre pedologi în teren nu riscă să încerce delimitarea Würmului de holocen. De aceea o cercetare sistematică mai ales a unui punct în care să existe și o depunere arheologică, ar fi dintre cele mai fericite și de sperat. Situația cea mai bună ar fi oferită de descoperirea, în viitor, măcar a unei așezări paleolitice cu stratigrafie clară.

Un ultim element asupra căruia mai insistăm este cronologia epocii paleolitice cu referire specială la teritoriul țării noastre și la spațiul bucureștean. Cercetările arheologice, recent întreprinse, în special în Africa, au

---

[59] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., pl. I, 3.

[60] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 22. Această cultură cunoaște o evoluție în vremea interglaciarului Riss-Würm și a glaciațiunii Würm. Începe deci dinainte de 100.000 ani și durează pînă în timpul glaciațiunii Würm (Würm I, II după terminologia franceză), durează, deci, pînă în jur de 35.000 ani. La noi această cultură se pare că se prelungește pînă la aproximativ 300.000 ani.

[61] Al. Păunescu, *Evoluția armelor și uneltelor...*, op. cit., p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

coborît istoria umanității pînă la 3,5—4 milioane de ani [62]. Această perioadă, cea mai veche din istoria umanității, începe de la această dată, paleoliticul inferior durînd pînă pe la 100 000—95 000 ani, cel mijlociu, între 95 000—35 000 de ani, iar cel superior de la 35 000 la 10 000 (sau 8000, după unii autori) [63]. Dat fiind numărul mic al cercetărilor cu încadrări sigure pentru țara noastră, paleoliticul a fost admis a exista începînd cu 1 000 000 de ani — cel inferior coborînd pînă în jur de 90 000 ani, iar paleoliticul mijlociu pînă la 35 000, chiar 30 000 ani.

Pe baza descoperirilor din punctul Ciuperceni-Carieră, noi credem că paleoliticul nostru poate fi coborît pînă dincolo de 1 800 000 ani, cercetările viitoare vor fi de natură să aducă precizări noi. Poate exista un decalaj, în timp, între centrul Europei și țara noastră, dar mai ales față de alte continente. Se constată o ușoară întîrziere a culturilor paleoliticului inferior și mijlociu, în vreme ce paleoliticul superior pare a se sfîrși mai repede, în regiunile sud-vestice aceasta datorită condițiilor climatice mai dulci, mai puțin severe, din vremea ultimului Würm și a încălzirii climatului postglaciar într-o etapă ceva mai timpurie decît în centrul și vestul Europei. În consecință descoperirile anterioare musterianului clasic, deci — industria denumită pe teritoriul bucureștean clactonian, — nu pot fi mai noi de 50 000 ani, dar nici mult mai vechi, mai ales că provin din nisipurile de Colentina, care deși au fost datate de P. Coteț în Riss-Würm, datările de ordin palinologic lasă să se înțeleagă că sînt mai tinere [64]. V. Iliescu și G. Cioflică găsesc în argilele din nisipuri polen, care indică un climat rece — care nu poate fi altul decît Würmul, iar peste acestea urmează depunerile prăfoase care aparțin tot acestei faze, dar terminale [65]. Ori Würmul, în Europa, începe pe la 80 000 ani și se termină în jur de 10 000. La aceasta mai trebuie adăugat și corectivul, că cele mai multe pot să fie remaniate, deci în poziție secundară.

Cît privește descoperirile din vremea paleoliticului superior este greu să ne pronunțăm atîta vreme cît nici tipologic nu pot fi prea clar încadrate. Dacă ar fi să comparăm materialul de la Cernica cu cel de la Ciuperceni Vii I și II și cu alte descoperiri din țară aparținînd aurignacianului, atunci le-am data în jur de 15 000 î.e.n.

În concluzie se poate afirma că descoperirile pînă acum cunoscute acoperă, cu unele lacune, toate etapele din evoluția paleoliticului. Deși numărul descoperirilor nu este mare ele sînt suficiente pentru a ne face o imagine despre evoluția genului uman pe meleagurile Bucureștilor de azi, în timpul celei mai vechi și mai lungi perioade din istoria umanității. Cercetărilor viitoare le revine sarcina găsirii unor așezări paleolitice, care pe baza studiilor multidisciplinare să ne completeze cunoașterea despre această perioadă.

---

[62] L. Balout, *La Prehistoire origine et evolution des outils de pierre*, în Origines de l'homme, Paris, 1976, p. 50.

[63] H. de Lumley, *Cadre cronologique absolu, paleomagnetisme, chronologie, paléontologique et botanique, esquisse paléoclimatologique, sequences culturelles*, în La Prehistoire Française, Paris, 1976, p. 5—23.

[64] P. Coteț, *Unele date privind...*, op. cit., p. 73.

[65] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 115, 117.

https://biblioteca-digitala.ro

LE PALÉOLITHIQUE DANS L'AIRE BUCARESTOISE

Résumé

L'article renferme un exposé sur les recherches au sujet du paléolithique bucarestois, le cadre géo-géographique de la zone, de même que toutes les découvertes concernant le paléolithique inférieur, moyen et supérieur dans l'aire bucarestoise .

La plupart des découvertes sont dûes à la remarquable activité des archéologues comme Dinu V. Rosetti, à Bucureştii Noi, rue Ziduri între vii etc., ou C. S. Nicolaescu Plopşor à Herăstrău, Pantelimon, et ont un caractère accidental. D'autres proviennent des fouilles archéologiques, mais sont en petit nombre et n'ont pas de correspondant sur le plan des couches de culture. Elles ont une position stratigraphique sécondaire. Le faible nombre de piéces ne permet pas une étude de typologie. Les porteurs des cultures appartenant aux couches où elles ont été découvertes les ont utilisés de nouveau et quelque fois les ont reamenagés.

Une place importante occupent les découvertes de Cernica, où l'on a trouvé un grand nombre de pièces appartenant au paléolithique supérieur, l'aurignacien.

https://biblioteca-digitala.ro

UNELE DATE REFERITOARE LA COMPLEXELE NEOLITICE DIN ZONA BUCUREȘTILOR

EUGEN COMȘA

Pe teritoriul actual al municipiului București, au existat încă din cele mai vechi timpuri condiții de mediu prielnice pentru viața comunităților umane. Studierea amplă și sistematică a vestigiilor arheologice a început cu aproape trei decenii în urmă, prin înființarea Șantierului arheologic București, din care făceau parte specialiști care se ocupau cu diferite perioade din istoria îndepărtată sau cu problematica unor secole mai apropiate. Nouă ne-a revenit sarcina de a studia problemele epocii neolitice de pe întinsul marelui oraș.

În cele ce urmează vom încerca să sintetizăm rezultatele la care s-a ajuns prin cercetări arheologice de suprafață și mai cu seamă prin săpături sistematice efectuate în mai multe obiective arheologice.

Înainte de a aprofunda problemele ridicate de cercetările din ultimele trei decenii, se cuvine să subliniem eforturile depuse, în studierea neoliticului de pe teritoriul Capitalei de către arheologii generației mai vîrstnice.

Cercetarea epocii neolitice, din zona amintită, a început efectiv după anul 1920, sub îndrumarea și cu participarea directă a lui Vasile Pârvan, ajutat de Ion Andrieșescu. Se poate spune că în acei ani, în privința neoliticului, harta arheologică a Bucureștilor apărea ca o pată albă. Se simțea nevoia efectuării unor cercetări arheologice de suprafață pentru descoperirea diverselor complexe.

La îndemnul lui Vasile Pârvan, tinerii săi elevi au început o serie de periegheze în preajma Bucureștilor, dar și în alte zone ale Munteniei [1]. Din informații verbale rezultă că în anul 1923, Radu Vulpe a făcut unele cercetări de-a lungul Dîmboviței, la sud de oraș, cu care prilej a descoperit cunoscuta așezare de la Glina. În anul 1926, Ion Nestor a redescoperit așezarea de la Glina și, în același an, a fost delegat să facă săpături în tell. Cercetările de la Glina au fost continuate și în anul următor [2]. Ion Nestor a făcut observații stratigrafice deosebit de importante, pentru întreg neoliticul din sud-estul României și în estul Bulgariei. Atunci s-a stabilit, pentru prima oară, succesiunea în timp a principalelor culturi neolitice, pornindu-se de la constatarea că în acea stațiune, un strat de cultură

[1] De exemplu: Gh. Ștefan a făcut cercetări de suprafață de-a lungul Argeșului în împrejurimile satului Chirnogi.

[2] Vasile Pârvan a vizitat șantierul pentru a se convinge că sînt juste observațiile stratigrafice ale elevului său.

https://biblioteca-digitala.ro

(de peste 2 m grosime), cuprinzînd materiale similare celor descoperite la Gumelniţa, suprapune un altul (de circa 0,50 m), conţinînd materiale asemănătoare celor scoase la iveală din aşezarea de la Boian A[3]. Într-un studiu publicat în 1928, Ion Nestor a denumit cele două culturi : Boian şi Gumelniţa [4].

Prin activitatea lui Dinu V. Rosetti, au fost descoperite mai multe aşezări neolitice în vecinătatea lacurilor din lungul Colentinei şi în complexul de la Roşu-Militari [5]. Merită toată atenţia aşezarea de pe malul lacului Floreasca, din apropierea haltei Bolintineanu, staţiune cercetată, prin săpături de salvare, de către Dinu V. Rosetti şi apoi de Ion Nestor [6].

În anul 1929, Dinu V. Rosetti a făcut săpături sistematice în aşezarea, cu un singur strat de cultură, aparţinînd culturii Gumelniţa, de la Jilava [7]. El a cercetat în întregime resturile păstrate din aşezarea amintită şi a descoperit primul şanţ de apărare gumelniţean [8].

Ulterior, prin alte cercetări de suprafaţă, au mai fost descoperite cîteva aşezări neolitice pe terasele joase ale Dîmboviţei şi Colentinei [9].

După aceea, timp de aproape un deceniu, studierea epocii neolitice, din zona oraşului Bucureşti, a stagnat, Dinu V. Rosetti, acordînd atunci o atenţie deosebită săpăturilor de la Vidra şi unor obiective din alte epoci [10].

Prin cercetarea sistematică, între anii 1943—1948, prin ample săpături, a tellului de la Glina, de către Mircea Petrescu-Dîmboviţa, s-a făcut un pas important înainte, în studierea celor două culturi neolitice (Boian şi Gumelniţa) documentate acolo [11]. Subliniem că intenţia — la îndemnul lui Ion Nestor — a fost aceea de a se cerceta în întregime multiplele aşezări suprapuse din cuprinsul tellului.

---

[3] V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în Dacia, II, 1925, p 249—303.

[4] Ion Nestor, *Zur Chronologie der rumänischen Steinkupferzeit*, în PZ, XIX, 1928, p. 110—143.

[5] Este vorba de resturi de locuire atribuite, mai tîrziu, culturii Dudeşti. Dinu V. Rosetti ne relata că a găsit acolo urmele unui vas de lemn.

[6] Ne referim la o aşezare distrusă în mare parte, pînă în 1930, de cărămidăria Popovici, aflată pe malul de sud-vest al lacului Tei. Materialele ajunse în depozitul Muzeului naţional de antichităţi au fost publicate de noi, în articolul *Stadiul cercetărilor despre viaţa oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 13—43.

[7] Unele materiale de la Jilava au fost menţionate de Dinu V. Rosetti într-un raport şi în alte cîteva lucrări. Materialele aflate în depozitul Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti, precum şi o serie de note de şantier ne-au fost puse la dispoziţie, pentru a fi publicate, prin amabilitatea lui Dinu V. Rosetti (căruia îi aducem mulţumirile noastre şi pe această cale). Ele au fost valorificate în lucrarea : *Quelques considérations sur la culture Gumelniţa (L'agglomération Măgura Jilavei)*, în Dacia, NS, XX, 1976, p. 105—127.

[8] *Op. cit.*, p. 110.

[9] De exemplu : urme de locuire de tip Boian pe malul de sud al lacului Tei şi altele (cercetări efectuate de Dinu V. Rosetti).

[10] Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra — raport preliminar*, în PMMB, nr. 1, Bucureşti, 1934, p. 6—60 ; idem, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhügel bei Bukarest*, în JPEK, XII, 1938, Berlin, p. 29—50.

[11] M. Petrescu-Dîmboviţa, *Raport asupra săpăturilor de la Glina, jud. Ilfov*, 1943, în Rap. MNA, 1944, p. 65—71.

https://biblioteca-digitala.ro

Începînd din anul 1945 şi pînă în 1955, am efectuat intense şi amănunţite cercetări arheologice de suprafaţă [12], pe ambele terase ale Dîmboviţei, spre sud-est, începînd din cartierul Dudeşti şi pînă aproape de Budeşti, ca şi de-a lungul teraselor Colentinei şi lacurilor, de la Chitila şi pînă la vărsarea în Dîmboviţa, descoperind numeroase obiective arheologice din diverse epoci, inclusiv o serie de aşezări neolitice.

Cu prilejul formării, în anul 1953, a Colectivului arheologic Bucureşti, cu fonduri apreciabile şi cu un număr corespunzător de specialişti, cercetarea arheologică a teritoriului oraşului, inclusiv aceea a epocii neolitice, a trecut pe un nou făgaş [13]. S-au efectuat numeroase cercetări arheologice de suprafaţă de-a lungul cursurilor de apă din zonă [14]. În acelaşi an, a fost descoperită, în cartierul Giuleşti, o aşezare neolitică, în care am executat săpături de salvare. Descoperirile făcute, ne-au permis să elaborăm o nouă periodizare, mai amănunţită a culturii Boian [15]. Subliniem că periodizarea noastră se baza, nu pe observaţiile dintr-o singură aşezare, ci pe ansamblul descoperirilor din arealul culturii amintite de pe teritoriul ţării noastre.

Săpăturile din anul următor, 1954, dintr-o aşezare (descoperită încă din 1946) de pe terasa din stînga Dîmboviţei de la Dudeşti, au făcut posibilă definirea caracteristicilor unei importante culturi, numită de noi, *cultura Dudeşti* [16]. Săpăturile de la Dudeşti au fost continuate şi în anul 1959, ceea ce a permis efectuarea unor observaţii stratigrafice şi definirea a două faze din evoluţia culturii [17]. Între timp şi în alte cîteva puncte cercetate de membrii şantierului arheologic Bucureşti, s-au făcut unele descoperiri neolitice (de exemplu la Fundeni) [18].

Săpăturile arheologice de la Cernica, începute în 1960 şi continuate pînă de curînd, au avut drept rezultat studierea amănunţită, de către Gh. Cantacuzino, a unei necropole neolitice, cea mai vastă din ţară, datată din timpul fazei Bolintineanu a culturii Boian [19] şi a aşezării corespunzătoare în timp, precum şi a unei staţiuni mai vechi, aparţinînd culturii Dudeşti. Săpăturile efectuate în aşezările de la Cernica au permis lui Sebastian Morintz să definească o a treia fază din evoluţia culturii Dudeşti [20].

În anii 1967 şi 1968 s-au continuat săpăturile de la Dudeşti, ceea ce a dus la definirea mai clară a conţinutului culturii şi la precizarea rapor-

---

[12] Printre altele au fost descoperite : aşezarea aparţinînd culturii Dudeşti din marginea cartierului cu acelaşi nume, apoi aşezarea de tip Bolintineanu de la Cătelu, cercetată prin săpături, în 1947, de M. Petrescu-Dîmboviţa.

[13] Din colectiv făceau parte cercetători cu multă experienţă şi alţii mai tineri, acoperind toate epocile de la paleolitic la feudalism.

[14] S-au făcut cercetări de exemplu de-a lungul Colentinei, în jurul lacului Buftea şi altele.

[15] Eugen Comşa, *Săpăturile arheologice din sectorul Giuleşti,* în Studii şi referate privind istoria României, I, 1954, p. 303—305.

[16] Idem, *Rezultatele sondajelor de la Dudeşti şi unele probleme ale neoliticului de la sud de Carpaţi*, în SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 41—49.

[17] Idem, *Données sur la civilisation de Dudeşti*, în PZ, 46, 1971, 2, p. 195—249.

[18] Suzana Dolinescu-Ferche, *Cîteva date referitoare la cultura Dudeşti*, în SCIV, XV, 1964, 1, p. 113—119.

[19] Gh. Cantacuzino şi Sebastian Morintz, *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în Dacia, NS, VII, 1963, p. 27—89.

[20] Ibidem, p. 27—89.

https://biblioteca-digitala.ro

turilor cu alte culturi din ţinuturile vecine [21]. La sfîrşitul deceniului trecut au fost făcute noi cercetări de suprafaţă în zona Glina-Bobeşti [22].

Prin grija lui M. Petrescu-Dîmboviţa s-au reluat săpăturile de la Glina, cercetîndu-se cu rezultate remarcabile o altă porţiune din întinderea tellului.

În ultimul deceniu a fost studiată în continuare necropola de la Cernica, de către Gh. Cantacuzino, ajungîndu-se la dezvelirea tuturor mormintelor din cuprinsul ei. De asemenea, s-a lucrat în zona aşezărilor menţionate, unde, sub conducerea autorului acestor rînduri, s-a ajuns la precizări mai clare în privinţa stratigrafiei şi caracteristicilor complexelor documentate în zonă [23].

Toate aceste descoperiri fac posibilă reconstituirea, destul de amănunţită, a istoriei evoluţiei neoliticului mijlociu şi tîrziu de pe teritoriul Bucureştilor.

*

Procesul de neolitizare a populaţiei din zona oraşului Bucureşti încă nu este lămurit. Se poate numai presupune că, în regiunea la care ne referim, au vieţuit rare comunităţi la sfîrşitul epocii mezolitice, aparţinînd culturii tardenoisiene, despre care se poate spune — prin analogie cu situaţiile din unele ţinuturi învecinate — că prin o parte din ocupaţiile practicate, trecuseră pragul neoliticului. După toate probabilităţile, acele comunităţi au contribuit la formarea culturii Dudeşti, fapt oglindit prin păstrarea, prin tradiţie, de către purtătorii acestei culturi, a uneltelor microlite de silex, caracterizate prin forme geometrice. Neolitizarea propriu-zisă considerăm că s-a produs ca urmare a răspîndirii în regiune, din spre sud sau dinspre vest, încă într-o perioadă destul de veche a neoliticului timpuriu, a unor comunităţi evoluate, originare din ţinuturile sudice.

Sfîrşitul neoliticului timpuriu şi începutul celui mijlociu sînt reprezentate pe terasele Dîmboviţei şi Colentinei, prin mai multe aşezări ale purtătorilor culturii Dudeşti [24], datate pe la mijlocul mileniului al V-lea î.e.n.

Cercetările ample din zona oraşului Bucureşti, mai cu seamă cele din aşezările de la Dudeşti şi de la Cernica, au făcut posibilă periodizarea amănunţită a culturii precum şi definirea tuturor elementelor specifice creaţiei materiale şi spirituale ale purtătorilor ei. Prin săpăturile din aşezarea de la Dudeşti s-a ajuns la concluzia — bazată pe observaţii stratigrafice clare — că acolo, pe acelaşi loc, se află vestigiile a două aşezări suprapuse aparţinînd culturii amintite, una de dimensiuni modeste, datînd din prima fază (numită faza Malul Roşu) şi alta mai întinsă ca suprafaţă, din a doua fază, numită Fundeni. La aceste două faze se cuvine adăugată o a treia fază

---

[21] De exemplu: Eugen Comşa, *Date noi cu privire la relaţiile dintre cultura Dudeşti şi cultura ceramicii liniare*, în SCIV, 20, 1969, 4, p. 567—573.

[22] V. Chirica şi R. Popovici-Baltă, *Cercetări arheologice de suprafaţă la sud de Bucureşti*, în Materiale, X, 1973, p. 353—366.

[23] Eugen Comşa, *Nouvelles données relatives à la phase Bolintineanu de la culture Boian (à la lumière des fouilles de l'agglomération de Cernica)* în Dacia, NS, XIX, 1975, p. 19—26 şi idem *(Nouvelles données sur l'évolution de la culture Dudeşti (Phase Cernica)*, în Dacia, NS, XVIII, 1974, p. 9—18.

[24] Menţionăm aşezările de la: Dudeşti, Roşu-Militari, Cernica, Bobeşti.

https://biblioteca-digitala.ro

numită Cernica, cercetată, mai intens, de Sebastian Morintz [25] și apoi de noi, la Cernica [26].

Așezările acestor colectivități, se aflau, de obicei, pe margini de terase joase. Ele erau alcătuite din cîteva locuințe și — în stadiul actual al cunoștințelor — nu erau prevăzute cu șanț de îngrădire sau de apărare. Locuințele, în prima fază, erau de tipul bordeielor, cu groapă de formă ovală, prelungă, iar din celelalte două faze s-au dezvelit și studiat rămășițele unor locuințe de suprafață, dreptunghiulare, construite din paiantă, de dimensiuni reduse, avînd o singură încăpere.

Activitatea economică de bază era complexă, fiind reprezentată de cultivarea plantelor (în principal a grîului) și de creșterea, pe scară redusă, a animalelor, în special a bovinelor. Vînatul și pescuitul ajunseseră să ocupe locuri secundare în activitatea acelor oameni.

În cursul celor trei faze, uneltele de silex au fost de dimensiuni mici (microlite), unele în formă de trapez, vădind evident o tradiție tardenoisiană, altele erau răzuitoare, lame și piese cu peduncul. Una din uneltele principale de piatră șlefuită era tesla, urmată procentual de topoarele lucrate din roci dure. Din os și din corn se realizau : sule, dăltițe și săpăligi.

Două din cele trei categorii ceramice specifice au fost modelate din pastă amestecată cu multă pleavă. Vasele de uz comun, în formă de borcane, cu corpul puțin bombat, erau ornamentate cu proeminențe și barbotină. O altă categorie mai îngrijit lucrată era aceea a vaselor din același fel de pastă, dar cu un decor specific alcătuit din benzi de linii incizate, în zig-zag cu suprafață hașurată, alternînd cu altele similare, dar netede și lustruite. A treia categorie o reprezintă vasele din pastă fină, fără pleavă, în formă de pahare, de culoare cenușie sau neagră, cu suprafața decorată cu caneluri fine, în grupuri orizontale și paralele.

În așezările de la Dudești și Cernica s-au scos la iveală și cîteva figurine feminine de lut ars, de mărimi felurite. Una din ele are numai 1 cm înălțime, iar cele obișnuite sînt de 6—7 cm. înălțime și redau, de regulă, un personaj feminin așezat în genunchi și, mai rar, stînd în picioare [27]. Toate aceste figurine reflectă cultul fertilității, larg răspîndit la populațiile agricole din sud-estul Europei și din Asia Mică. Poziția personajului sugerează însă funcții și interpretări diferite. Piesele noastre au analogii apropiate, mai ales, în Asia Mică. Se cuvine amintit un vas în formă de figurină îngenunchiată găsit la Dudești.

Cu prilejul săpăturilor din așezarea de la Dudești s-a descoperit și singurul mormînt cunoscut, care cuprindea un schelet (fără inventar) în poziție chircită, pe o parte. Remarcăm că la una din mîini, oasele antebrațului au fost retezate.

În cursul ultimei faze a culturii Dudești, în zona de centru a Munteniei s-au produs frămîntări, urmate de deplasarea unor comunități și de

---

[25] Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, op. cit., p. 27—89.

[26] Eugen Comșa, op. cit., Dacia, NS, XVIII, 1974, p. 9—18.

[27] Datele despre plastica culturii Dudești sînt sintetizate în articolul nostru : *Figurinele antropomorfe descoperite la Dudești*, în București, IX, 1972, p. 57—63.

https://biblioteca-digitala.ro

amestecul de populație. Drept urmare, în acea regiune se constată formarea culturii Boian [28], reprezentată prin prima sa fază numită Bolintineanu [29], datată pe la începutul celei de a doua jumătăți a mileniului al V-lea î.e.n.

Elementele constitutive ale acestei faze, respectiv ale culturii Boian, au fost cultura Dudești (în cea mai mare măsură) și un element din afară reprezentat, probabil, de cultura ceramicii liniare, ale cărei comunități au pătruns pe teritoriul Munteniei, dinspre sud-vestul Moldovei și s-au stabilit în preajma Buzăului și Călmățuiului. În sprijinul celor afirmate mai sus amintim că în ceramica fazei Bolintineanu, două categorii s-au păstrat, prin tradiție, de la purtătorii culturii Dudești. Ne referim la categoria vaselor de uz comun, caracterizată prin borcanele cu corpul puțin bombat, ornamentate cu brîuri alveolare proeminențe și barbotină, iar cea de a doua categorie specifică este a vaselor din pastă fină, de culoare neagră sau cenușie, decorate cu grupuri de caneluri. Ambele categorii ceramice menționate se vor menține în uz, fără modificări evolutive prea mari, pînă la sfîrșitul culturii Boian și mai tîrziu. Cea de a treia categorie ceramică, care, deși păstrează elemente în privința formelor și decorului de la unele vase ale culturii Dudești, este caracterizată prin ornamente alcătuite din linii incizate (mai ales în formă de meandre), fiecare linie fiind mărginită, pe ambele părți, de crestături micuțe, triunghiulare dese, alăturate. Pe vîrful unghiurilor s-au crestat triunghiuri mai mari, considerate ca reflectînd o reminiscență a capetelor de note muzicale din aria culturii ceramicii liniare.

În continuare așezările erau modeste, pe terase joase, alcătuite din cîteva locuințe de tipul bordeielor, cu gropi ovale prelungi. Ocupațiile principale erau cultivarea primitivă a plantelor și creșterea vitelor. Se mai practica vînătoarea și pescuitul. Uneltele erau de silex, de piatră vulcanică, de os și de corn. Din cadrul primei serii se remarcă menținerea unor piese de mici dimensiuni.

Figurinele din așezările Bolintineanu sînt rare. Redau, ca de obicei, un personaj feminin în picioare.

Spre deosebire de cultura Dudești, în cadrul căreia se practica ritul inhumației, prin depunerea cadavrului în poziție chircită, pe o parte, în groapa funerară, în aria fazei Bolintineanu, în cuprinsul vastei necropole, de aproape 400 de morminte de la Cernica se practica tot inhumația, dar în poziție deosebită, scheletele s-au găsit întinse pe spate, cu inventar, în general, sărac, alcătuit din unelte de piatră la mormintele de bărbați și cuprinzînd unele podoabe, în cazul mormintelor de femei [30].

Faza următoare a culturii Boian, numită Giulești [31], reprezintă continuarea directă, firească a vechii populații. Această fază este documentată

---

[28] Eugen Comșa, Istoria comunităților culturii Boian, București, 1974.

[29] Idem, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 13—43.

[30] De ex. Gh. Cantacuzino, *The prehistoric Necropolis of Cernica and its Place in the Neolithic Cultures of Romania and of Europe in the Light of recent Discoveries*, în Dacia, NS, XIII, 1969, p. 45—59.

[31] Eugen Comșa, *Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giulești a culturii Boian*, în SCIV, VIII, 1957, p. 27—47.

https://biblioteca-digitala.ro

pe teritoriul orașului București, prin cîteva așezări (de ex. Giulești). Studierea lor, în comparație cu cele peste o sută de așezări similare din Muntenia și din sud-estul Transilvaniei, a permis să ajungem la concluzia că la sfîrșitul fazei s-au produs în zona studiată, ca și în tot sud-estul țării, o serie de transformări. După părerea noastră, este vorba de schimbarea parțială a modului de trai și anume de trecerea de la viața semi-stabilă la o viață sedentară tot mai accentuată, ca urmare a tranziției treptate de la practicarea cultivării primitive a plantelor cu ajutorul săpăligii la agricultura incipientă, prin folosirea unui gen de plug primitiv (aratru), tras de vite. În aceeași perioadă se constată că oamenii neolitici din ținuturile noastre au început să întrebuințeze alte soiuri de grîu (decît cele de pînă atunci), cu productivitate mai mare. Drept consecință se observă că purtătorii culturii Boian, cu timpul, au renunțat la vechile așezări de pe marginea teraselor joase sau mijlocii și au înălțat așezările pe terase înalte (din dreapta Dîmboviței), pe locuri mărginite de pante abrupte, mai ușor de apărat. În același timp s-a trecut de la folosirea locuințelor de tipul bordeielor la locuințele de suprafață, de formă rectangulară, cu o singură încăpere, prevăzute cu vatră.

În domeniul activității economice, pe lîngă agricultură se practica creșterea bovinelor, ovinelor și porcinelor. Prin vînătoare și pescuit se obținea o parte redusă din hrană.

Uneltele de silex erau încă relativ puține. Datorită lipsei în regiune a silexului de calitate, membrii comunității de la Giulești au întrebuințat și gresia silicifiată, adusă tocmai din zona de curbură a Carpaților. Uneltele de piatră șlefuită s-au diversificat, în raport cu teslele încă numeroase, a crescut numărul topoarelor și dălților.

În domeniul ceramicii este evidentă continuitatea categoriilor din faza precedentă. Pe lîngă categoria vaselor de uz comun și aceea a celor din pastă fină, conservatoare în ceea ce privește formele și decorul, cea mai sensibilă la evoluție se dovedește a fi categoria vaselor cu decor incizat, care treptat s-au transformat în decor excizat, destul de complicat (ca și cum s-ar executa în lemn), caracterizat prin benzi scobite, prin șiruri de triunghiuri mari, ca și prin ornamentul în formă de tablă de șah (primele pătrățele sînt documentate încă de la sfîrșitul fazei Bolintineanu). Toate acestea erau încrustate cu materie albă.

Figurinele feminine sînt destul de rare, ele redînd personaje în picioare, avînd indicate, în unele cazuri, prin linii incizate elemente specifice îmbrăcămintei femeilor din acea vreme.

Se cuvine subliniat că, în perioada de sfîrșit a fazei, se cunosc numai morminte de înhumație, cu schelete în poziție chircită, indiciu că s-a renunțat la ritualul practicat în faza precedentă.

Menționăm că tot la sfîrșitul fazei Giulești se constată răspîndirea comunităților culturii Boian aproape pe tot întinsul Munteniei, apoi pătrunderea lor în sud-estul Transilvaniei și în sudul Moldovei. Considerăm că toate aceste mișcări s-au produs pentru căutarea și obținerea unor noi terenuri pentru cultivare, în noile condiții de trecere la agricultura incipientă.

https://biblioteca-digitala.ro

Oamenii din faza Vidra [32], a treia fază a culturii Boian, au ocupat un areal de răspîndire mult mai restrîns, cuprinzînd și zona orașului București. Așezările lor erau pe prelungiri de terase înalte, mărginite prin pante abrupte și prin cîte un șanț de apărare sau pe diferite ostroave din bălțile Dunării. În așezarea de la Glina, locuințele erau de suprafață, în paiantă, de formă dreptunghiulară, de dimensiuni modeste, cu o încăpere (pentru cîte o familie), prevăzute cu cîte o vatră. În așezarea amintită locuințele au fost dispuse în șiruri (unul sau două) paralele și longitudinale [33].

Membrii comunităților fazei Vidra aveau aceleași îndeletniciri ca și predecesorii lor din faza Giulești și remarcăm că au folosit unelte de silex mai multe și diversificate. Pe lîngă obișnuitele lame (unele cu scobituri laterale) și răzuitoare a crescut numărul sfredelelor și cel al dăltițelor. Creșterea numărului uneltelor de silex se poate explica prin constatarea că, în perioada respectivă, acele comunități și-au extins aria de răspîndire la sud de Dunăre, pînă la poalele munților Balcani, ocupînd ținuturi bogate în zăcămintele de silex. Subliniem că din aceeași vreme se cunosc primele obiecte mici de aramă. Unele podoabe mici de cupru (mărgele din foaie de metal) s-au găsit în morminte de copii, în cuprinsul așezării de la Glina [34].

Ceramica Boian din faza Vidra a ajuns la maxima ei înflorire. Sînt deosebit de frumoase vasele cu picior înalt, cilindric, ornamentate prin excizie fină și încrustate cu materie albă, ca și diferitele vase, cu suprafața lustruită, ornamentate cu caneluri fine izolate, orizontale sau oblice.

Figurinele de lut ars sînt încă rare [35], se aseamănă cu cele din faza precedentă. Ele redau personaje feminine în picioare. Suprafața figurinelor este acoperită cu decor din linii incizate care redă, după părerea noastră, diferite piese de îmbrăcăminte, folosite de femeile din acea vreme. Vestmintele lor, în perioada dată, erau alcătuite dintr-o fotă, probabil, din țesătură mai groasă, de la brîu pînă la genunchi, ornamentată cu motive geometrice sau cu linii. O a doua piesă de îmbrăcăminte era o bucată de țesătură mai lungă care era petrecută peste un umăr și acoperea pieptul și spatele, avînd extremitățile acoperite de fotă [36].

Oamenii fazei Vidra practicau ritul înhumației. Scheletele descoperite erau în poziție chircită. Menționăm că unele morminte de copii și de adulți s-au găsit în cuprinsul așezărilor [37], iar în alte cazuri se cunosc grupuri mici de morminte, în afara stațiunilor. Inventarul din morminte este foarte redus (mărgele de scoici sau de metal găsite la Glina) [38].

---

[32] Așezarea reprezentativă este Boian A (V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac de Boian*, în Dacia, II, 1925, p. 249—303).

[33] Informații primite de la M. Petrescu-Dîmbovița, căruia îi mulțumim și pe această cale.

[34] M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 65—71.

[35] Majoritatea au fost descoperite de D. Berciu în așezarea de la Tangîru (D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 507—509).

[36] Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 169—179.

[37] De exemplu : morminte de copii la Glina și Radovanu și morminte de adulți la : Vidra, Boian A și Radovanu.

[38] M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 69—70.

https://biblioteca-digitala.ro

Faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița este [39], pentru moment, mai puțin reprezentată în zona orașului București (de ex., la Glina). Cu toate acestea și zona studiată a făcut parte din arealul în cadrul căruia s-a produs trecerea treptată, organică, fără nici o cezură și fără nici o intervenție din afară, de la o cultură la alta, numai pe temeiul unei evoluții locale. Se cuvine subliniat, că, în timpul fazei de tranziție, datorită dezvoltării agriculturii și celorlalte ocupații sînt indicii că au avut loc schimbări de ordin social-economic, oglindind un început de trecere de la colectivități cu organizare comunitară riguroasă, cu reguli precise respectate de toți, la comunități mai mici, alcătuite din cîteva familii probabil de tipul marilor familii patriarhale.

Cele mai bogate vestigii de locuire de pe teritoriul orașului, din întreaga epocă neolitică, sînt cele datînd din timpul culturii Gumelnița [40], care a început pe la 3800 î.e.n. și a durat aproape un meleniu. Amintim că, numai la Glina, stratul de cultură respectiv are peste 2 m. grosime și corespunde la cel puțin trei așezări suprapuse, distruse prin foc [41]. Este perioada de maximă înflorire a vieții neolitice din estul Peninsulei Balcanice. În zona București, distanța dintre așezările gumelnițene este de circa 4 km., dovedind o densitate de populație apreciabilă pentru acea vreme. Așezările erau mărginite din trei părți cu maluri abrupte și partea de legătură cu restul terasei era întreruptă printr-un șanț de apărare.

Purtătorii culturii construiau locuințe de suprafață, dreptunghiulare, destul de mari (pînă la 12 m. lungime), unele cu cîte două încăperi, prevăzute cu vetre sau cuptoare.

Acele comunități duceau un mod de trai sedentar. Oamenii se ocupau tot mai intens cu agricultura și cu creșterea vitelor (mai ales a bovinelor), apoi cu vînatul, pescuitul și altele.

Uneltele de silex au fost numeroase. Unele lame de silex găsite la Glina, aveau pînă la 30 cm. lungime. S-au realizat în continuare : lame, răzuitoare și dăltițe. Ca tipuri de piese noi menționăm topoarele cioplite din silex și vîrfurile triunghiulare de lance. Din os și corn se făceau unelte obișnuite : sule, dălți, săpăligi. Se cuvine remarcată intensificarea folosirii aramei, din care, către sfîrșitul culturii Gumelnița, se realizau și unelte masive, cum erau de exemplu topoarele de tip Vidra. De asemenea au apărut și obiecte mărunte de aur.

Unele din formele de vase gumelnițene s-au menținut, prin tradiție, de la purtătorii culturii Boian. Foarte răspîndită este strachina scundă și largă la gură, frumos ornamentată, mai rar, prin pictură roșie și albă „crudă" sau prin pictură de grafit.

Se cuvine subliniat că în privința olăriei cultura Gumelnița este caracterizată prin decorul vaselor din pastă fină realizat prin pictură cu grafit, motivele fiind alcătuite din linii paralele și din cercuri, triunghiuri etc.

---

[39] Eugen Comșa, *K voprosu o perehodnoi faze ot kulturi Boian k kulture Gumelnița, predvaritelnîi ocerk*, în Dacia, NS, V, 1961, p. 39—69.

[40] Principalele descoperiri de tip Gumelnița provin din așezarea eponimă cercetată de Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, Dacia, II, 1925, p. 29—202.

[41] M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., Raport MNA, 1944, p. 65—71.

https://biblioteca-digitala.ro

Figurinele gumelniţene sînt destul de numeroase [42]. Unele, modelate din lut, redau personaje feminine în picioare, cîteodată reprezentate ca fiind îmbrăcate în rochie lungă şi foarte largă la poale. Cele de os sînt stilizate, s-au realizat din plăcuţe de os, prelungi. Prin crestături simetrice s-au delimitat : capul, braţele şi partea inferioară, cu picioarele despărţite printr-o linie sau crestătură. Se remarcă indicarea, pe plăcuţe, a ochilor, gurii şi altor amănunte anatomice. Cele cîteva figurine de marmoră se aseamănă, în privinţa formei, cu cele de os. Figurinele de aur sînt foarte stilizate. Ele s-au făcut dintr-o plăcuţă de metal, rotundă, uneori bombată la mijloc, eventual cu o prelungire deasupra reprezentînd capul. Toate figurinele descrise se leagă de acelaşi cult al fertilităţii. Se găsesc, destul de rar, şi figurine zoomorfe sau în formă de pasăre.

Purtătorii culturii au renunţat, aproape cu totul, la obiceiul înmormîntărilor izolate din cuprinsul aşezărilor şi aveau locuri anume pentru necropolele propriu-zise, aflate la distanţă mică de staţiuni. Scheletele găsite erau în poziţie chircită, pe partea stîngă şi cu craniul orientat de regulă spre est. Braţele îndoite aveau palmele aşezate în dreptul feţei. Inventarul lor era sărac [43].

După o evoluţie îndelungată se constată că elementele specifice culturii Gumelniţa încep să decadă şi să se transforme. Faptul are o explicaţie istorică. A fost provocat de frămîntările produse la sfîrşitul epocii neolitice, în zona Dunării inferioare, unde, treptat, dinspre stepele nord-pontice au început să se răspîndească diverse comunităţi de crescători de vite şi cultivatori. Ele au pătruns, mai întîi, în Cîmpia Dunării şi în Dobrogea, dislocînd treptat şi împingînd comunităţile gumelniţene spre vest, nord-vest şi sud. Deosebit de active au fost, mai ales, comunităţile culturii Cernavoda I, care au contribuit în mare măsură la transformările din zonă [44], încheiate prin dispariţia treptată a culturii Gumelniţa. Populaţia respectivă însă a dăinuit, contribuind din punct de vedere antropologic şi, în oarecare măsură, în domeniul culturii materiale şi spirituale, la procesul de durată, care s-a încheiat la începutul epocii bronzului prin formarea populaţiei tracice vechi din regiunile din sud-estul ţării noastre, inclusiv din zona oraşului Bucureşti.

DONNÉES CONCERNANT LES COMPLÈXES DE L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE DES ENVIRONS DE BUCAREST

Résumé

Les recherches archéologiques (surtout des dernières temps) ont mis au jour, sur le territoire actuel et dans les environs de la ville de Bucarest, des nombreuses agglomérations appartenant à l'époque néolithique.

[42] Numeroase figurine gumelniţene s-au descoperit la Vidra (Dinu V. Rosetti, op. cit., JPEK, XII, 1938, p. 29—50).

[43] O astfel de necropolă a fost studiată în colaborare cu antropologii. Ea se află pe malul de nord al grindului Grădiştea Ulmilor, din preajma satului Vărăşti, jud. Călăraşi.

[44] Petre I. Roman, *Despre unele aspecte ale perioadei de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului în regiunile extracarpatice ale R.P.R.*, în RM, I, 1964, p. 314—325.

https://biblioteca-digitala.ro

Les plus anciens vestiges découverts à Dudeşti, Roşu, Cernica et Bobeşti appartiennent aux trois phases de l'évolution de la culture Dudeşti.

Du néolithique moyen il y a des agglomérations appartenant aux différents phases de la culture Boian (à la phase Bolintineanu à : Floreasca, Căţelu Nou, Căţelu et Cernica ; à la phase Giuleşti à : Giuleşti, Giuleşti-Sîrbi et Cernica ; à la phase Vidra, au Monastère de Cernica et à Glina).

Dans l'agglomération de type tell de Glina est documentée la phase de transition à la culture Gumelniţa, ainsi que quelques couches de cette dernière culture. Stations semblables sont à Bobeşti, Căţelu et Popeşti-Leordeni.

De l'étape finale du néolithique on a trouvé des fragments céramiques, en général peu nombreuses, de type Cernavoda I, comme par exemple à Bobeşti, d'où provient aussi un fragment céramique décoré avec la corde.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA BRAGADIRU

MIOARA TURCU

Începînd cu anul 1968, la marginea comunei Bragadiru situată în partea de sud-vest a Capitalei, s-au realizat ample cercetări arheologice[1]. Monumentele arheologice existente aici au fost reperate pe prima terasă din apropierea vechii albii a rîului Sabar, albie amenajată cu ani în urmă, din cauza unor repetate inundații.

Geomorfologic, această zonă geografică se încadrează într-o regiune restrînsă denumită „Cîmpia de tranzit a Bucureștilor"[2], ce se întrepătrunde între Cîmpia centrală muntеană și Cîmpia estică, delimitată clar către vest de culoarul lung cuprins de Argeș și Sabar. O particularitate a mediului geografic bucureștean il formează întretăierea unor păduri cu stepa și a unor cîmpii înalte cu o cîmpie joasă unde încă din timpuri îndepărtate, populația a avut posibilitatea să se împrăștie, pe suprafețe mari, la adăpostul unor păduri masive[3]. Înzestrată cu o bogată pînză de apă freatică, cîmpia bucureșteană este în același timp dominată de un climat cu mari contraste de temperaturi între iarnă și vară.

Campaniile de cercetări arheologice de la Bragadiru s-au desfășurat în perioadele: 1968—1973; 1976—1979[4], înscriind astfel 1346,90 m.p. cercetați sistematic (fig. 1). Menționăm de la început, că aceste terenuri au fost mult răscolite prin lucrările grădinilor de zarzavaturi, iar în ultimele decenii au fost acoperite de diferite culturi agricole, ceea ce în fapt a afectat enorm stratul de cultură materială.

Condițiile avantajoase pe care regiunea le oferea desfășurării vieții omenești au determinat o intensitate mare de locuire. Astfel pe toată suprafața terasei cercetate și în mod deosebit în partea mai joasă a acesteia și-a desfă-

---

[1] Rezultatele cercetărilor din anii 1968—1969 au fost prezentate într-o serie de comunicări, precum și în publicațiile Muzeului de istorie a municipiului București: Mioara Turcu, în București, VIII, 1972, p. 55—69.

[2] A. Roșu, *Geografia fizică a României*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973, p. 409 și urm.; Gh. Vâslan, *Cîmpia Română*, București, 1915, p. 15 și urm.

[3] Vintilă Mihăilescu, *Caracterizare geografică a teritoriului orașului București*, în Istoria orașului București, I, 1965, p. 14—15.

[4] Mioara Turcu, *Cercetări privind feudalismul timpuriu la Bragadiru*, raport susținut la sesiunea a XI-a de arheologie, București, 1978; *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Bragadiru, campania 1978*, prezentat la sesiunea a XII-a de arheologie, București, 9—11 martie 1979; Idem, în *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1979, p. 125—126; *Cercetări asupra așezărilor de la Bragadiru*, București, 1979, raport susținut la sesiunea de rapoarte organizată de Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Tulcea, 14—16 martie 1980 (în curs de publicare).

https://biblioteca-digitala.ro

şurat existenţa o aşezare geto-dacă, suprapusă de o altă locuire aparţinînd feudalismului timpuriu (sec. IX—XI), masată în special spre partea mai înaltă, superioară, a promontoriului. De asemenea în partea estică a locului respectiv s-au putut constata urmele unei alte aşezări din secolele II—III e.n. Existenţa unei întreprinderi de nutreţ combinat nu permite studierea locuirii de aici.

Din cuprinsul acestei aşezări, în anii 1968, a fost depistată şi săpată o locuinţă de suprafaţă, care pe lîngă ceramică şi cîteva unelte din fier — o seceră şi un amnar — a mai cuprins şi o monedă [5] emisă în vremea împăratului Gallienus (253—268 e.n.), precum şi o fibulă din bronz de tipul cu piciorul întors pe dedesubt [6], cu un decor geometric incizat pe suprafaţa piciorului (fig. 2).

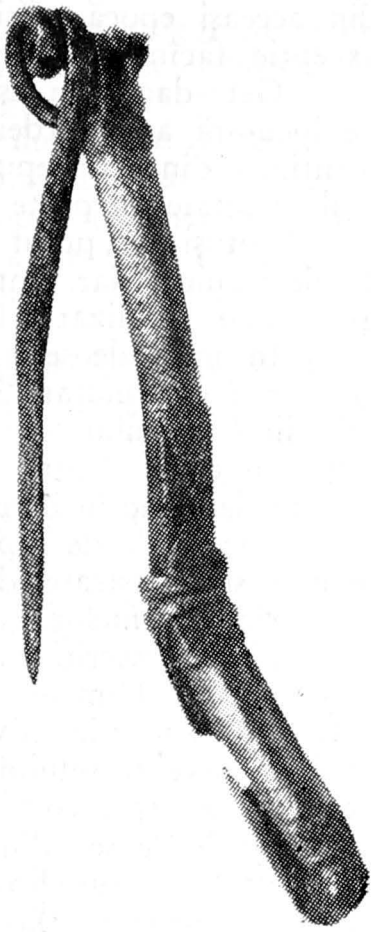

Fig. 2 Fibulă (secolele II—III e.n.).

Din punct de vedere geologic straturile din unitatea geografică în studiu se caracterizează prin următoarele depuneri de soluri : peste un pămînt galben compact, castaniu de pădure, se găseşte un strat cenuşiu închis, în al cărui conţinut există urme materiale geto-dacice. Acest strat străpuns pe alocuri de locuinţe feudale timpurii este suprapus de altul vegetal actual. În cuprinsul solului cenuşiu închis, pe toată suprafaţa de teren săpată numai materialele Latène formează un strat compact de cultură propriu-zisă, bine conturat şi uşor sesizabil.

Sistemul de cercetare a fost acela al secţiunilor lungi şi paralele, iar acolo unde au apărut complexe — locuinţe, bordeie sau gropi — s-au deschis casete.

În cele ce urmează ne vom ocupa de analiza celor două locuiri încadrate în epoca Latène geto-dacă şi în perioada feudalismului timpuriu.

Aşezarea geto-dacă de la Bragadiru se înscrie în categoria celor deschise şi nefortificate artificial [7], plasată pe o terasă nu prea înaltă din apropierea unei ape curgătoare — Sabar — la o distanţă de circa 200 m. raportaţi la vechea albie a rîului. Trebuie făcută precizarea că locuirea getică în discuţie se încadrează în marea arie a celor fără vreun sistem de apărare artifcial,

---

[5] Locuinţa a fost descrisă cu ocazia prezentării rezultatelor cercetărilor arheologice din anii 1968—1969 (cf. Mioara Turcu, în Bucureşti, VIII, p. 61).

[6] Tipul de fibulă cu piciorul întors pe dedesubt este frecvent găsit pe teritoriul oraşului Bucureşti în aşezări de secol II—III de la Străuleşti (vezi : cercetări din 1963 în Ş. XI, piesa fiind inventariată cu nr. 101628 S.V. 6195) Militari (cf. Vlad Zirra, Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe Cîmpul Boja Militari,* în CAB, I, 1963, p. 49—77 ; Mioara Zgîbea, *Fibule din sec. III şi IV e.n. descoperite în săpăturile arheologice de la Militari,* în CAB, I, 1963, p. 375).

[7] Pentru tipurile de aşezări din Cîmpia Munteniei s-a realizat o clasificare (vezi Mioara Turcu, *De la densité de l'habitation geto-dace dans la Plaine Roumaine (Repertoire des stations et des découvertes funeraire),* în Dacia, NS, XXII, 1978, p. 155—171 ; Idem, Geto-dacii din Cîmpia Munteniei, Bucureşti, 1979, p. 75—82.

https://biblioteca-digitala.ro

din aceeași epocă, găsite pînă în prezent pe teritoriul orașului București [8], excepție făcînd numai aceea descoperită cu ani în urmă la Radu Vodă [9].

Geto-dacii din așezarea de la Bragadiru au folosit concomitent ca tip de locuință atît bordeiul cît și locuința de suprafață. După cum am făcut mențiunea dintru-început, din cauza lucrărilor agricole, complexele au fost mult afectate, în parte chiar distruse.

Totuși au putut fi depistate și cercetate pînă în momentul de față 23 de locuințe, iar dintre acestea în decursul ultimelor opt campanii arheologice, s-au totalizat 11 complexe : opt case de suprafață și trei bordeie.

În mod deosebit, prin săpăturile întreprinse se constată că așezarea geto-dacă este masată în partea de sud-est a terasei mai joase, restul terenului fiind populat sporadic în a doua epocă a fierului, astfel încît spre latura nordică stratul cenușiu este foarte subțire (0,20—0,30 m. grosime) și extrem de sărac în inventar arheologic.

Locuințele de suprafață, mult distruse prin lucrările agricole, în măsura în care sînt păstrate, diferă — în genere — unele prin raport cu altele, atît în privința formelor, cît și a dimensiunilor.

Unele înscriu un contur elipsoidal, pe cînd marea majoritate sînt rectangulare. Dimensiunile lor s-au dovedit a fi modeste : 4 × 3,25 m ; 4,50 × 2,70 m. ; iar nivelul de la care pornesc se plasează între 0,30—0,45 m., față de nivelul solului actual. Trei dintre aceste case sînt prevăzute și cu vetre plasate spre colțul de nord, nord-est.

Bordeiele se adîncesc pînă la maximum 1,40 m. ; patrulatere cu colțurile rotunjite sau elipsoidale, au vetre simple formate dintr-o crustă tare, pămînt bine ars, sub care se află cruțat un strat de pămînt galben și acesta ars.

În nici un complex de locuire nu s-a observat vreo urmă de amenajare a podelei [10] sau vreun rest de intrare și nici o groapă de pari.

Deși la toate casele — de suprafață — cercetate s-a urmărit cu atenție sistemul de amenajare a suprastructurii lor, datele sînt destul de sărace și puțin concludente. Pămîntul în amestec cu cenușă, scos din unele gropi de bordeie (B. 25 și B. 36), poate indica folosirea trestiei sau a păpurișului pentru construcții realizate la suprafața solului. De asemenea bucățile de chirpic cu urme de pari și nuiele (B. 20) demonstrează întrebuințarea acestor materiale pentru pereți [11]. Totuși gropi de pari nu s-au aflat. Într-o singură situație și anume în B. 23, la adîncimea de 0,55 m. spre latura nordică a încăperii s-au constatat păstrate resturile carbonizate ale unei bîrne de la scheletul locuinței incendiate.

---

[8] Idem, *Așezări geto-dacice din zona Bucureștilor,* în RMM Mon. Ist. Artă, 9, 1978, p. 35—40.

[9] Vlad Zirra, în *București. Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953,* București, 1954, p. 135—136 ; I. Ionașcu, V. Zirra, în Bucureștii de odinioară, 1959, p. 53.

[10] În așezarea de la Cătălui-Căscioare, în locuința de suprafață s-au constatat podele (Gh. Cantacuzino și G. Trohani, în Cercetări arheologice, III, 1979, p. 267).

[11] Resturi de chirpic în amestec cu paie, ce provin de la pereții caselor există în aproape toate complexele de locuit geto-dace. Astfel pe teritoriul orașului București sînt întîlnite în așezările de la : Dudești (cf. M. Turcu, *Cercetări arheologice la Dudești,* în Carpica IX, p. 30 și urm.) și Bucureștii Noi (M. Turcu, *Așezarea geto-dacă descoperită în cartierul Bucureștii Noi,* în RMM Mon. Ist. Artă, 2, 1978, p. 8).

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie reținut faptul că la Bragadiru unde există un singur nivel de locuire geto-dacă s-a folosit concomitent atît bordeiul, cît și locuința de suprafață, fără a se putea face între acestea o delimitare în timp.

Așezările getice, în genere, aveau pe lîngă locuințe și diferite gropi menajere. La Bragadiru menționăm descoperirea numai a două gropi, cu o funcție casnică (Gr. 3 și Gr. 4) în formă de clopot (diametrul gurii : 0,78 m. și fundul aflat la adîncimea de 1,95 m. față de sol), și circulară (diametrul de 0,66 m. și fundul adîncit pînă la 1,72 m. în raport cu nivelul actual de călcare).

Drept inventar aceste complexe conțin puține fragmente ceramice getice lucrate cu mîna și la roată. Menționăm însă că groapa 4 a cuprins mai ales oase — resturi menajere [12].

Piesele din fier extrem de puține [13], și în acest sens amintim prezența a două fragmente de cuțite curbe, un cui cu floarea mult lățită (pl. I/1), o cataramă mică, ovoidală cu spinul foarte puternic dezvoltat (pl. I/2), și o dăltiță avînd muchia și tăișul drept [14] folosind poate unui bijutier (pl. I/3). Armele constau doar dintr-un fragment de săgeată (partea superioară) și dintr-o teacă ce a aparținut unei lănci. La aceste piese se adaugă o brățară cu capetele suprapuse (pl. I/4).

Cea mai mare parte a materialului arheologic îl reprezintă, fără îndoială, ceramica, alcătuită din categoriile binecunoscute în toate așezările dacice : lucrată cu mîna și modelată la roată.

Ceramica lucrată cu mîna cu aspect grosolan are pasta plină de impurități. Nisipul folosit ca degresant este în general necernut, iar arderea neuniformă, de unde au rezultat diferite variante de culori ale vaselor, sau chiar pe același recipient diverse nuanțe de la negru pînă la cărămiziu-gălbui. Sînt destul de rare vasele modelate din pastă fină, dar și la acestea s-a efectuat tot o ardere inegală.

Cele mai multe recipiente se încadrează în categoria vaselor-borcan, cu un profil mai mult sau mai puțin dezvoltat și buza bine conturată, care se răsfrînge în afară, rotunjindu-se. Ornamentele complexe redau șiruri de alveole simple sau alternate cu butoni.

Decorul realizat în tehnica imprimării pastei cuprinde incizii trase cu pieptenul pe toată suprafața vasului peste care, din loc în loc, sînt aplicați butonii.

Ceașca tronconică — opaițul [15], descoperită în orice așezare Latène geto-dacă, este destul de des întîlnită și la Bragadiru.

În schimb fructierele lucrate cu mîna, dintr-o pastă mai fină, arse omogen constituie o raritate. Această categorie ceramică caracterizează toate

---

[12] M. St. Udrescu, *Materialul arheozoologic din așezarea geto-dacă și feudală timpurie de la Bragadiru — București*, în volumul de față.

[13] I. Glodariu și E. Iaroslavschi fac o clasificare certă a uneltelor de fier geto-dace, în Civilizația fierului la daci, Cluj-Napoca, 1979, p. 10 și urm.

[14] În Cîmpia Munteniei, în așezările geto-dace sînt destul de frecvente dălțile. Ele au fost împărțite în trei grupe, în funcție de forma corpului (vezi M. Turcu, Geto-dacii din Cîmpia Munteniei, 1979, p. 95—96).

[15] I. H. Crișan, S.C.S. Cluj, VI, 3—4 1955, p. 127—157. Acest studiu a fost completat de același autor ulterior (Vezi : Ceramica, 1968, p. 153 și urm.).

https://biblioteca-digitala.ro

așezările geto-dace cunoscute. Tipul de vas borcan are analogii prin descoperirile arheologice de la : Poiana [16], Răcătău [17], Pecica [18], Arpașul de Sus [19], Comana de Jos [20], iar în Cîmpia Munteniei la Popești [21], Chirnogi [22] și Cătălui-Căscioarele [23], fără a omite locuirile geto-dace de pe actualul teritoriu al Capitalei (Cățelu Nou [24], Dudești [25], Bucureștii Noi [26], ș.a.).

Ceramica lucrată la roată cuprinde o varietate de profile dintre care unele transpun forme realizate cu mîna, iar altele după cum vom vedea, reproduc pe cele de factură grecească.

Pasta fină, bine frămîntată, are ca liant nisipul, iar arderea s-a realizat uniform. Cele mai multe recipiente cuprind fructierele cu picior și diferitele căni mijlocii sau mici. Nu lipsesc nici strecurătorile de formă bitronconică, prevăzute cu o toartă în bandă.

Dintre vasele de imitație grecească, subliniem prezența unui gît și a unei toarte de amforă locală, ce imită pe cele rhodiene precum și existența mai multor fragmente de cupe autohtone [27] cu decorul în relief [28], imitație după cupele deliene. Dintre acestea, patru sînt de culoare cenușie, iar al cincilea fragment este de culoare cărămizie, cu urme de firnis în exterior mai rar întîlnit la această categorie ceramică [29] (pl. II/1).

Menționăm că decorul realizat este alcătuit din imbricații (pl. II/2), puncte (pl. II/3,6), rozete sau grupuri de baghete (pl. II/4) sau frunze de ferigă (pl. II/5). Chenarul încadrat sub gîtul cupelor le desăvîrșește decorul. El este compus din zigzaguri (ce uneori cuprind în interior perle ori pastile) sau benzi de bastonașe (pl. II/7). De reținut este descoperirea din locuința notată B. 23 a unei toarte de amforă locală cu ștampilă, pe care s-a încercat

---

[16] R. Vulpe și Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în Dacia, III—IV, 1927—1932, p. 289—295.

[17] V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (județul Bacău)*, în Carpica, VIII, 1976, p. 56—57 și fig. 14—21 ; V. Căpitanu, I. Mitrea, V. Ursachi, Expoziția civilizația traco-geto-dacică și continuitatea sa în epoca formării poporului român, Bacău, 1980, p. 39—41, nr. catalog : 280—304.

[18] I. H. Crișan, Ziridava, Arad, 1978, p. 113—114, fig. 43 și pl. 1—3.

[19] M. Macrea, I. Glodariu, Așezarea dacică de la Arpașul de Sus, București, 1976, p. 39—53.

[20] I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, Comana de jos. Așezările de epocă dacică și prefeudală. Cluj-Napoca, 1980, p. 49.

[21] M. Turcu, op. cit., p. 116 și pl. XXI/2.

[22] G. Trohani, *Săpăturile arheologice efectuate la Chirnogi jud. Ilfov în anii 1971—1972*, în Cercetări arheologice, I, 1975, București, p. 137 și fig. 10/1 și 3.

[23] G. Cantacuzino și G. Trohani, *Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud. Ilfov*, în Cercetări arheologice, III, 1979, p. 278, fig. 9/8.

[24] V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Cățelu Nou*, în CAB, I, 1963, p. 32 și 37, fig. 22/2.

[25] Mioara Turcu, op. cit., apărut în Carpica, VIII, 1976, p. 45.

[26] Mioara Turcu, op. cit., în RMM Mon. Ist. Artă, 2, 1978, p. 10, fig. 7, 6—7.

[27] Un studiu asupra acestei probleme a fost realizat de Irina Cazan Franga ; *Contribuții cu privire la cunoașterea ceramicii geto-dacice. Cupele „Deliene" getice de pe teritoriul României*, în Arh. Mol. V, 1967, p. 8 și urm.

[28] Contribuții valoroase în această problemă au adus Al. Vulpe și M. Gheorghiță, în Dacia, NS, XX, 1976, p. 165—198.

[29] Cupele de imitație deliană aflate în colecțiile M.I.M.B. au fost prezentate de M. Turcu, în Dacia, NS, XX, 1976, p. 199—204.

https://biblioteca-digitala.ro

reproducerea stîngace a unor litere greceşti (fig. 3) [30] Toarta de formă unghiulară, este lucrată dintr-o pastă asemănătoare cu a celor cu ştampile anepigrafe găsite la nordul Dunării, imitînd forma rhodienelor tîrzii de secolul I î.e.n. Inscripţia pe două rînduri, inversată, imită o ştampilă originală grecească [31], dar fiind ruptă nu se poate preciza conţinutul. ΔAM/[... OYT [...

Singura piesă, de import, o alcătuieşte o amforă rhodiană ştampilată de la care provine o toartă (fig. 4). De formă angulară, toarta păstrează partea superioară şi o foarte mică porţiune din cea inferioară ; pasta foarte fină are culoarea roz-pal şi conţine pe suprafaţă urme de angobă. Ştampila dreptunghiulară, scrisă pe trei rînduri cuprinde următorul conţinut [32] :

ΕΠΙ ΑΡΙΣΤΟΠΟΛ/ΙΟΣ/ΔΑ/ΛΙΟΥ

După numele preotului eponim, rhodian, Aristopolios, imprimat pe ştampila toartei, piesa se datează în a doua jumătate a secolului II î.e.n. Ustensilele din lut gospodăreşti, se rezumă la cîteva fusaiole tronconice sau cu discul plat, străpuns, perforat în centru. Printre piesele folosite în uzul casnic se înscrie şi o împungătoare din os. Obiectele de podoabă sînt reprezentate printr-o brăţară, lucrată dintr-o bară rotundă de fier, cu extremităţile neunite şi petrecute, dar uşor lăţite [33].

Datarea aşezării se poate face pe baza materialelor arheologice, în mod deosebit, al ceramicii, precum şi prin compararea acesteia cu tipurile de recipiente aflate în aşezări geto-dace similare. Astfel repertoriul ceramic al locuirii getice de la Bragadiru, este absolut identic cu cel găsit în aşezări contemporane (sec. II—I î.e.n.) din Cîmpia Munteniei de la : Popeşti,[34], Cătunu-Căscioare [35], iar de pe teritoriul oraşului Bucureşti cu toate aşezările getice (Cătelu Nou [36], Dudeşti [37], Bucureştii Noi [38] ş.a.) cu excepţia celei de la Radu Vodă ; la fel ca şi acestea se încadrează în secolele II—I î.e.n.

Faza de început a aşezării de la Bragadiru respectiv secolul II î.e.n., o putem determina cu certitudine pe baza toartei de amforă de tipul rhodian cu inscripţie datată în a doua jumătate a secolului II î.e.n., iar sfîrşitul acestei locuiri se poate stabili în timp, datorită toartei de amforă de imitaţie rhodiană, cu încercare de scriere a literelor greceşti, încadrată spre sfîrşitul secolului I î.e.n.

*

* *

A doua aşezare de la Bragadiru de care ne vom ocupa în continuare, este aceea datată în perioada feudalismului timpuriu (sec. IX—XI) care în

---

[30] O toartă asemănătoare este descoperită la Cetăţenii din Vale (vezi V. Eftimie Andronescu, *Ştampilă pe o amforă de producţie locală cu imitarea literelor greceşti,* în SCIV, IV, 18, 1967, 2, p. 402).

[31] M. Turcu, Geto-dacii din Cîmpia Munteniei, p. 135 şi pl. XXX/7.

[32] Încadrarea cronologică şi descifrarea au fost efectuate de cercetătoarea Victoria Andronescu, căreia îi mulţumim.

[33] M. Turcu, op. cit., p. 153 şi 154, fig. 26, 3.

[34] R. Vulpe, Aşezări getice din Muntenia, Bucureşti, 1966, p. 30, Idem, *Şantierul arheologic Popeşti,* în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 262 ; Idem, în Materiale, VII, p. 331,

[35] G. Cantacuzino şi G. Trohani, op. cit., p. 274.

[36] V. Leahu, op. cit., p. 32.

[37] M. Turcu, în Carpica, VIII, 1976, p. 46.

[38] Idem, în RMM Mon. Ist. Artă, 2, 1978, p. 8 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

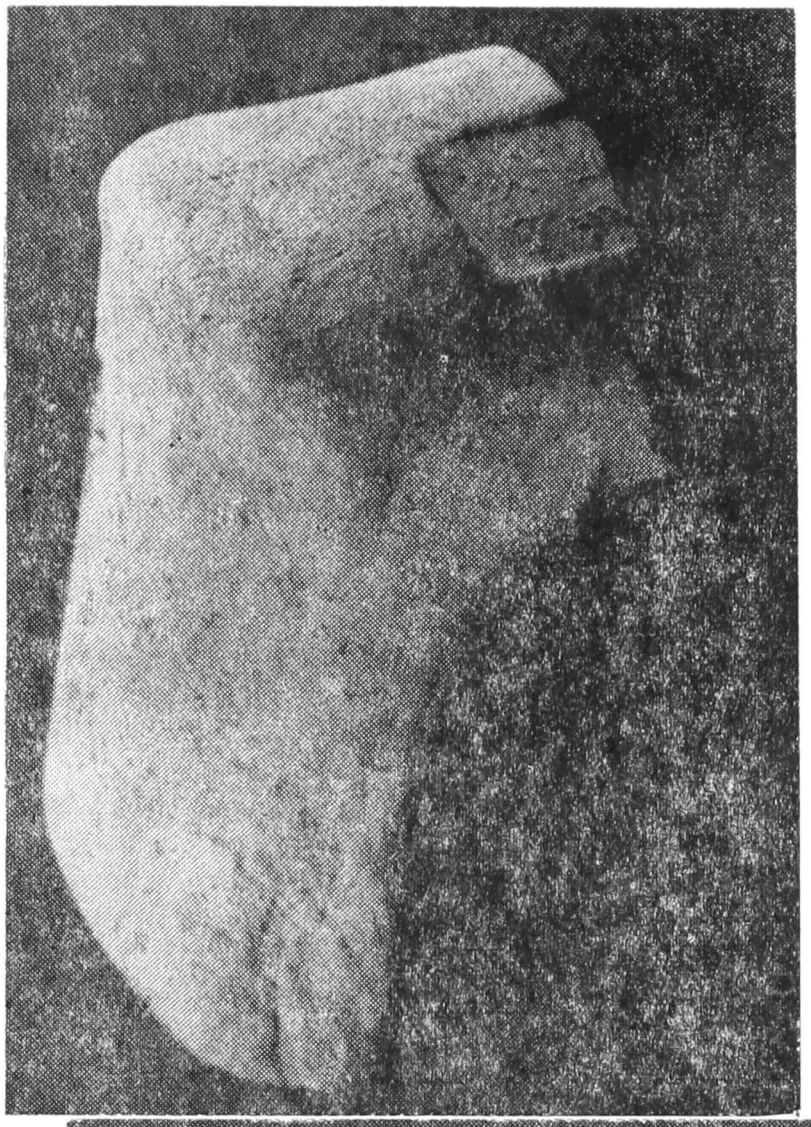

Fig. 3 Toartă de amforă locală imitînd tipul rhodian, ştampilată.

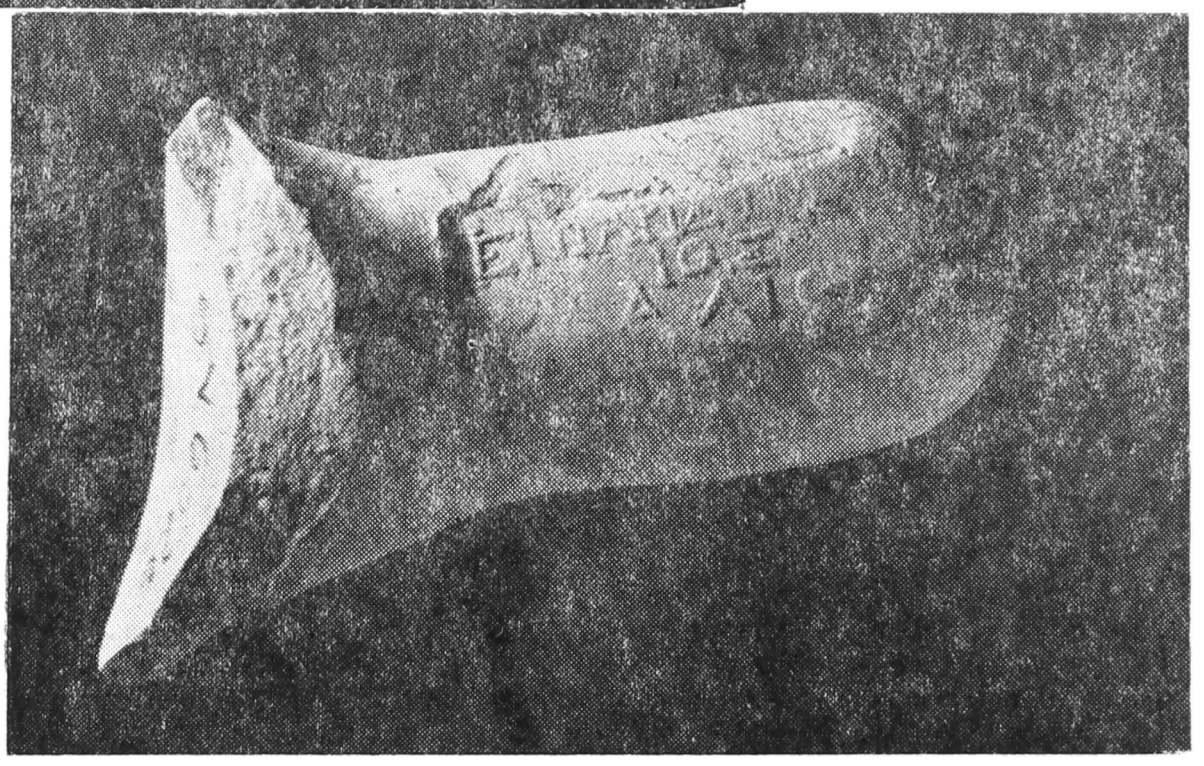

Fig. 4 Toartă de amforă ştampilată.

https://biblioteca-digitala.ro

fapt o suprapune pe aceea din epoca Latène geto-dacă. Cele 17 locuințe depistate și cercetate s-au dovedit, în comparație cu locuirea din epoca Latène, masate în marea majoritate ceva mai departe de vechea albie a Sabarului, deci au fost ridicate în partea mai înaltă a tersei. Menționăm de asemenea, că în perioada ultimelor opt campanii arheologice au fost dezvelite zece complexe de locuit.

Tipul de casă atestat este atît bordeiul, cît și locuința de suprafață. Bordeiele mai rar folosite [39] — numai în număr de trei — erau săpate la adîncimea de 0,90 m. (B. 22), 1,34 m. (B. 31) și 1,50 m. (B. 34) pe cînd locuințele de suprafață, ce încadrează majoritatea caselor de locuit s-au aflat la 0,25—0,30 m. în raport cu nivelul actual de călcare.

Forma bordeielor înscrie aproape un pătrat sau un trapez, cu dimensiuni variabile (4,64 × 4,10 m. ; 3,50 × 3 m. ; 4 × 4 m.).

Pe fundul bordeiului 31, pe toată întinderea sa, s-a păstrat o podea de lut bătut și ușor arsă în regiunea vetrei [40]. Prezența în umplutura bordeiului 34 a unor fragmente de lipitură arsă cu amprente de nuiele, atestă că în construcția pereților de deasupra solului, ce completau pe cei adînciți în pămînt — se întrebuințau nuiele împletite și lipite cu lut. În nici un bordei, însă nu s-au aflat gropi de pari. În colțul de sud-est al bordeiului 34 au fost surprinse două trepte de lut cruțat, ceea ce, de fapt, indică în acest unic caz, intrarea în încăpere.

Pentru prepararea hranei locuitorii așezării de la Bragadiru foloseau vetre, un cuptor menajer fiind semnalat numai în bordeiul 22. Vatra din bordeiul 31 s-a aflat în colțul de sud-vest, pe cînd cuptorul din bordeiul 22 plasat pe latura nordică, avea în față un cenușar. Cuptorul săpat într-un calup de pămînt cruțat, a păstrat bine părțile laterale și cupola, iar vatra prezintă la gura cuptorului un mic prag, din care se deschidea o groapă lungă (0,40 m.), puțin adîncită, plină cu cărbuni și cenușă.

Locuințele de suprafață sînt dreptunghiulare sau înscriu un patrulater cu colțurile rotunjite. Ele au o singură încăpere, unde pe extremitatea de nord-vest sau sud-vest într-un calup de pămînt cruțat, de culoare castanie, s-a găsit cîte un cuptor menajer cu vatra rotundă, ori în formă de potcoavă, amenajată în pantă lină, coborînd de la fundul cuptorului spre gura acestuia. Excepție de la această situație generală face cuptorul menajer din B. 35, care mai avea în exteriorul lui pe latura de nord-est o vatră amenajată la același nivel cu aceea existentă în interiorul cuptorului respectiv (fig. 5).

De asemenea în B. 34 a existat un cuptor dublu [41] cu două vetre, una pe latura de nord-est, iar cealaltă pe cea de sud-est, distanța între ele fiind de 0,30 m. De formă rotundă, a păstrat parțial cupola străpunsă în mai multe locuri de lucrări agricole contemporane. Construite la același nivel, cu

[39] În Moldova, de asemenea, în această perioadă s-a constatat că bordeiele au fost mai puțin folosite în comparație cu locuințele de suprafață. În acest sens vezi : Dan Gh. Teodoru, Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român, Iași, 1978, p. 103—104.

[40] O situație similară a existat la Dridu : vezi Eugenia Zaharia, Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, București, 1967, p. 31.

[41] Un cuptor cu două vetre s-a găsit și la Dridu (cf. Eugenia Zaharia, op. cit., p. 61—62).

https://biblioteca-digitala.ro

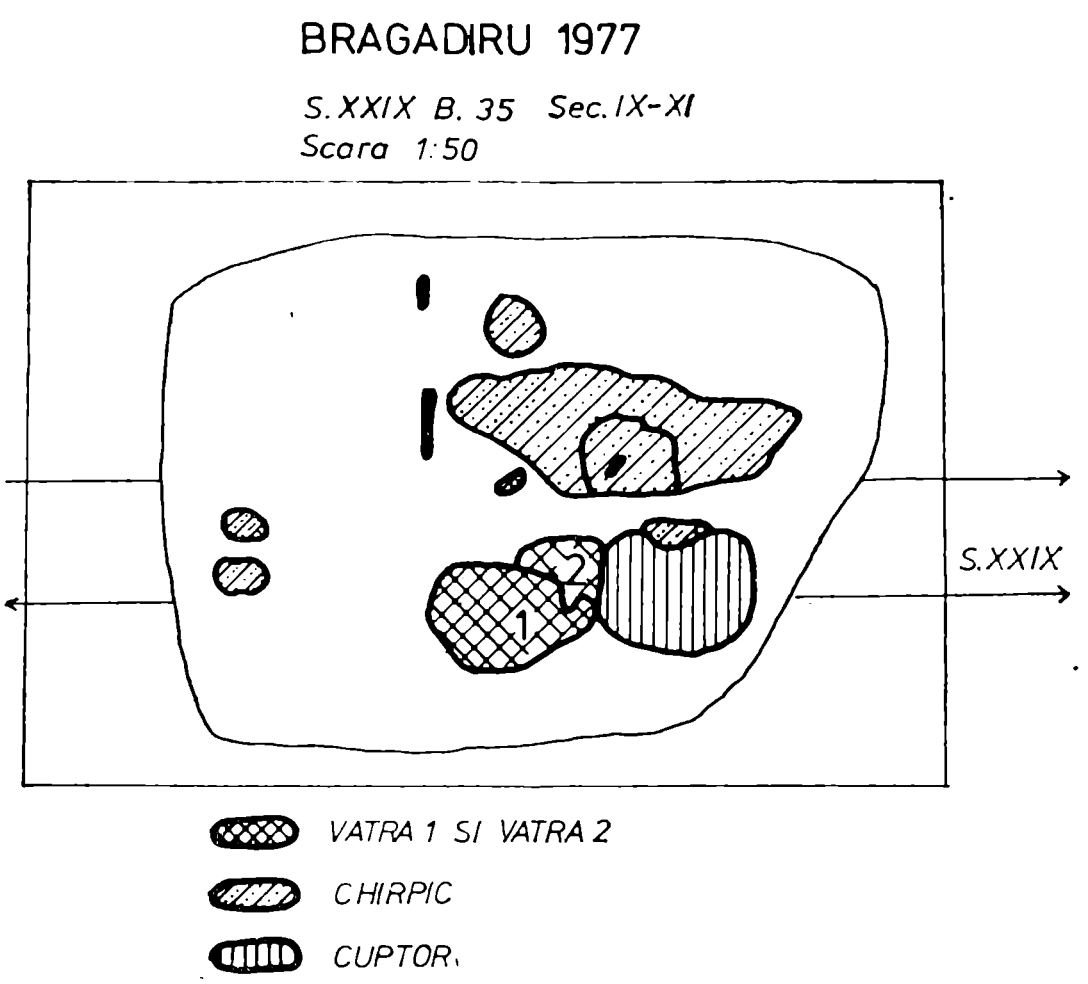

Fig. 5 Planul bordeiului 35 (B 35).

o mică distanţă între ele, vetrele indică o folosire egală în timp. Pe prima vatră s-a găsit un vas ce păstra în interior o cochilie de melc.

La degajarea unor cuptoare precum şi în faţa lor s-au aflat răspîndite fragmente ceramice şi cremene lucrate din silex, refolosite, întrucît iniţial aceste piese au fost prelucrate în epoca paleolitică.

Despre felul cum erau construite locuinţele, avem o serie de date bazate pe observaţiile făcute în timpul cercetărilor arheologice. Fundul locuinţelor, plan, păstrează, într-o singură excepţie (B. 37), o podea amenajată din lut bătătorit[42]. În acea locuinţă, în pămîntul de umplutură din interior s-a găsit un calup de chirpic de formă paralelipipedică, lung de 7,3 cm. cu un diametru aproximativ de 13,6 cm., avînd pe una din suprafeţele păstrate urmele unei bîrne din pereţii încăperii.

În locuinţa, B. 40, probabil incendiată, cantitatea de bucăţi de cărbune provenite de la bîrnele carbonizate (lungi de 0,78 cm. şi 0,67 m. şi groase de 0,05—0,07 m.), precum şi dispunerea lor dau posibilitatea presupunerii existenţei unui acoperiş de scînduri cu panta de scurgere spre est şi vest. Stîlpii de susţinere ai acestui acoperiş nu au putut fi localizaţi. Prin ardere materialul lemnos a înroşit pămîntul înconjurător pe porţiuni relativ întinse

[42] Mioara Turcu, în Materiale şi cercetări arheologice, Oradea, 1979, p. 125—126.

https://biblioteca-digitala.ro

distribuite pe întreaga suprafață a locuinței și în mod deosebit pe latura de sud. Bucățile mari de chirpic prăbușite spre interiorul încăperii fac dovada că pereții erau făcuți în tehnica paiantei, pămîntul fiind amestecat cu paie tocate.

În general în așezarea de la Bragadiru, nu avem gropi de bucate în interiorul locuințelor sau în preajma acestora, așa cum se cunosc în alte așezări, din epoca feudală timpurie. Totuși, în cadrul cercetărilor din anul 1976, s-a descoperit o groapă cu pereții în forma unei albii lungi ce se îngusta spre fund, cu laturile săpate drept. Atît pereții cît și fundul gropii au fost lutuiți cu humă [43]. Pe fundul gropii ce se adîncea pînă la 2,25 m., în raport cu nivelul actual de călcare, au existat cîteva fragmente ceramice în amestec cu mici bucăți de chirpic și cîteva cochilii de melci.

Despre ocupațiile locuitorilor din așezare nu putem preciza prea multe fapte întrucît s-au găsit destul de puține ustensile casnice. Dintre uneltele lor de fier amintim existența unor cuțitașe cu lama dreaptă (pl. I/5), a unei verigi (pl. I/6), precum și a unui amnar cu capetele curbe [44] (pl. I/7) și a două scoabe (?). La fel, după cum am menționat, pe vetrele unor cuptoare au existat cremene de silex (refolosite), iar în două locuințe (B. 33 și B. 34) s-au aflat și două cute pentru ascuțit (pl. II/8—9). Torsul este demonstrat prin fusaiolele plate ori romboidale, iar creșterea vitelor datorită oaselor găsite în complexele de locuit, aparținînd diverselor animale : bou, oi, capre și porc domestic. Preocupările vînătorești sînt indicate prin cîteva fragmente de oase de căprioară și cerb [45].

Materialul arheologic descoperit mai ales în jurul cuptoarelor și al vetrelor, dar și în pămîntul de umplutură al locuințelor este în exclusivitate ceramic și se poate grupa în două categorii : vase lucrate la roata de mînă, dintr-o pastă cu nisip, avînd pe suprafața exterioară ornamente incizate și vase executate tot la roata de mînă dintr-o pastă mai bună, decorate prin tehnica lustruirii.

Tipul de vas din prima categorie îl reprezintă oala fără torți : oala borcan, ce prezintă două variante principale : 1) corpul mai înalt și mai svelt, cu umerii puțin proeminenți, aflați mai jos în raport cu gîtul recipientului ; 2) umerii puternic dezvoltați, plasați imediat sub arcuirea gîtului. Prima variantă are buza teșită, ori arcuită, iar a doua o are mult răsfrîntă în afară și rotunjită. Ca degresant, în general, s-a întrebuințat nisipul cu granule, ceea ce dă pastei un aspect aspru. Arderea vaselor s-a realizat la roșu-cărămiziu, puține dintre ele au o nuanță de castaniu închis. În grupul vaselor roșii-cărămizii se întîlnesc unele recipiente cu ardere incompletă, în spărtură fragmentele fiind cenușii.

Suprafața exterioară a acestui tip de vas este ornată de incizii-striuri, trase cu un instrument puțin ascuțit la vîrf.

---

[43] Astfel de gropi există și la Dridu ; vezi : Eugenia Zaharia, op. cit., p. 77—78.

[44] Acest tip de ammar este descoperit și în așezarea de la Otopeni-București, în Moldova la Murgeni (cf. Dan Teodor, op. cit., p. 109 și p. 188, fig. 29/8), precum și în Muntenia, la Bucov (M. Comșa, op. cit., p. 117, fig. 23 și 24).

[45] Identificarea osteologică a fost făcută de M. St. Udrescu, în volumul de față.

https://biblioteca-digitala.ro

Striurile orizontale sînt aproape nelipsite din decorul vaselor (pl. III/1—3). Adeseori ele se combină cu una sau mai multe benzi ondulate, plasate în jurul gîtului sau pe toată suprafaţa exterioară a recipientelor (pl. III/4—5).

Un alt decor folosit pe vasul borcan îl constituie cel alcătuit din linii orizontale asociate cu grupuri de linii verticale, uneori chiar oblice (pl. III/6—7). Alt motiv întîlnit este cel al liniilor orizontale şi al alveolelor sau al liniilor incizate şi paralele (pl. III/8—9), situate în jurul gîtului vasului. Acest ornament este frecvent pe ceramica datată în secolul al X-lea, găsită în unicul bordei din această perioadă din cartierul bucureştean Militari-Cîmpul Boja [46].

Pe fundul cîtorva vase descoperite la Bragadiru au fost remarcate mărci obţinute atît în relief, cît şi prin apăsare. Ele redau semne ce reprezintă cruci sau forme geometrice :

— cerc ce înscrie o cruce (fig. 6—7)

— romburi întretăiate.

Aceste mărci atribuite meşterilor olari au asemănări cu cele găsite pe vasele de la Dridu [47], Capidava [48] ori de la Bucov, fără a neglija sublinierea prezenţei acestor semne de olari şi pe vasele din aceeaşi epocă, existente la sud de Dunăre.

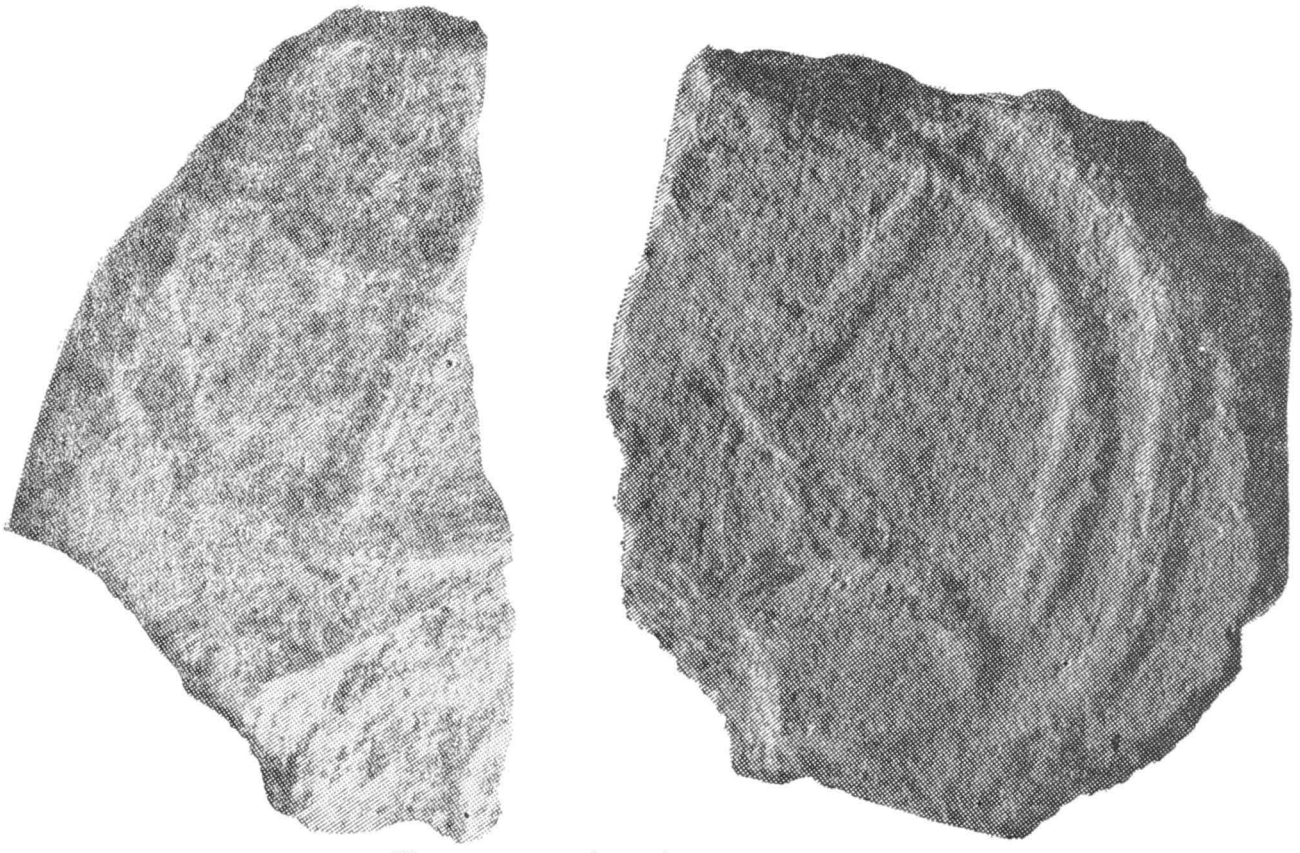

Fig. 6—7 Funduri de vase ştampilate

[46] Vl. Zirra, Gh. Cazimir, op. cit., în CAB, I, p. 71.
[47] E. Zaharia, op. cit., p. 257, şi pl. XX.
[48] Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, Capidava, Bucureşti, 1958, p. 216

https://biblioteca-digitala.ro

A doua grupă a ceramicii, din perioada feudalismului timpuriu de la Bragadiru, este aceea cenușie lustruită, care cuprinde vase realizate dintr-o pastă fină decorată prin lustruire în formă de linii verticale, oblice și în rețea. În stațiunea de la Bragadiru această categorie este destul de rară (cîteva fragmente de recipiente și un vas întreg găsit pe vatra 1 a cuptorului din B. 34) (pl. III/10).

Menționăm că în B.40 s-au găsit partea superioară din profilul unui vas-borcan nedecorat, de culoare cărămizie-gălbuie, lucrat la roată-înceată, precum și un vas-borcan fără ornament (pl. III/11), de mici dimensiuni cu tortițe laterale, executat tot la roată-înceată. Acest tip de vas a fost descoperit și în nivelul de locuire superior aflat la Străulești, datat în secolul al X-lea [49].

Existența decorului combinat de șiruri de linii orizontale și în val, cîte odată numai a șirurilor de linii paralele, ne determină să considerăm așezarea de la Bragadiru ca începîndu-și existența la sfîrșitul secolului al IX-lea. Ceramică similară pe teritoriul orașului București, se semnalează la punctul Alba [50], iar în cursul anului 1978 s-a găsit și la Străulești, punctul Măicănești. Faptul că pe vasele de la Bragadiru persistă decorul incizat din linii orizontale, asociate cu cele verticale nelipsind nici chiar cel alveolar, ne dă posibilitatea să credem că această locuire dăinuie în mod cert pînă la sfîrșitul secolului al X-lea. De altfel, la Bragadiru, pe baza ceramicii și a decorului aplicat pe acesta, distingem două faze de locuire : prima cuprinsă între sfîrșitul secolului al IX-lea, persistentă și la începutul celui următor, iar a doua fază cuprinde secolul al X-lea și poate chiar și primele decenii ale veacului al XI-lea.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES A BRAGADIRU

Résumé

Depuis l'année 1968 on a realisé des recherches archéologiques aux alentours de la commune de Bragadiru, dans le sud-ouest de la capitale. Les campagnes de recherches archéologiques furent deployées dans les periodes : 1968—1973, 1974—1979, totalisant 1346,90 m^2 explorés systématiquement.

Sur toute la surface de la terasse étudiée, un habitat géto-dace a mené son existence, remplacé par un habitat de la période du Moyen Âge (IX—XI siècles).

L'habitat géto-dace fait partie de la catégorie des habitats sans fortifications artificielles. On a décelé et etudié 23 ensembles d'habitations parmi lesquels, pendant les 8 dernières campagnes : 11 logements de surface et 3 huttes. Auprès des logements il y avaient aussi 2 fosses ménagères.

Les pièces en fer les plus significatives sont : des couteaux courbes, une boucle, un petit ciseau et aussi un fragment de flèche et un autre de lance.

La céramique est travaillée à la roue et à la main. Sur la base du materiel existant on a situé cet habitat dans les IIe—Ier siècles a.n. ère.

Dans les dernières 8 campagnes de fouilles, on a etudié 3 houttes et 7 logements appartenant a l'habitat des IX—XI siècles. Ou a trouvé aussi des silex et de grés pour aiguiser les outils.

---

[49] Informație de la Panait I. Panait, căruia îi aducem mulțumiri.

[50] M. Constantiniu, Panait I. Panait, *Săpături de la Bucureștii Noi*, în CAB, I, 1963, p. 111 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

Le type de vase est le pot-bocal.

Sur la base de la céramique l'habitat est situé dans les IX—Xe siècles et on peut remarquer deux étapes de logement, la première comprise entre la fin du IXe siècle et le commencement du siècle suivant et la seconde phase comprise entre le Xe siècle et les premièrs décennies du XIe siècle.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Plan des fouilles archéologiques.
Fig. 2 Fibule (IIe—IIIe siècles n. ère).
Fig. 3 Anse d'amphore locale d'imitation du type rhodien, estampillée.
Fig. 4 Anse d'amphore rhodienne estampillée.
Fig. 5 Plan de la hutte 35 (B 35).
Fig. 6 Fond de vase estampillé.
Fig. 7 Fond de vase estampillé.
Pl. I Objets en fer et en pierre géto-daces (—4) et du haut Moyen Âge (5—9).
Pl. II 1—7 Fragments de coupes d'imitation Deliennes.
Pl. III Céramique des IXe—XIe siècles.

https://biblioteca-digitala.ro

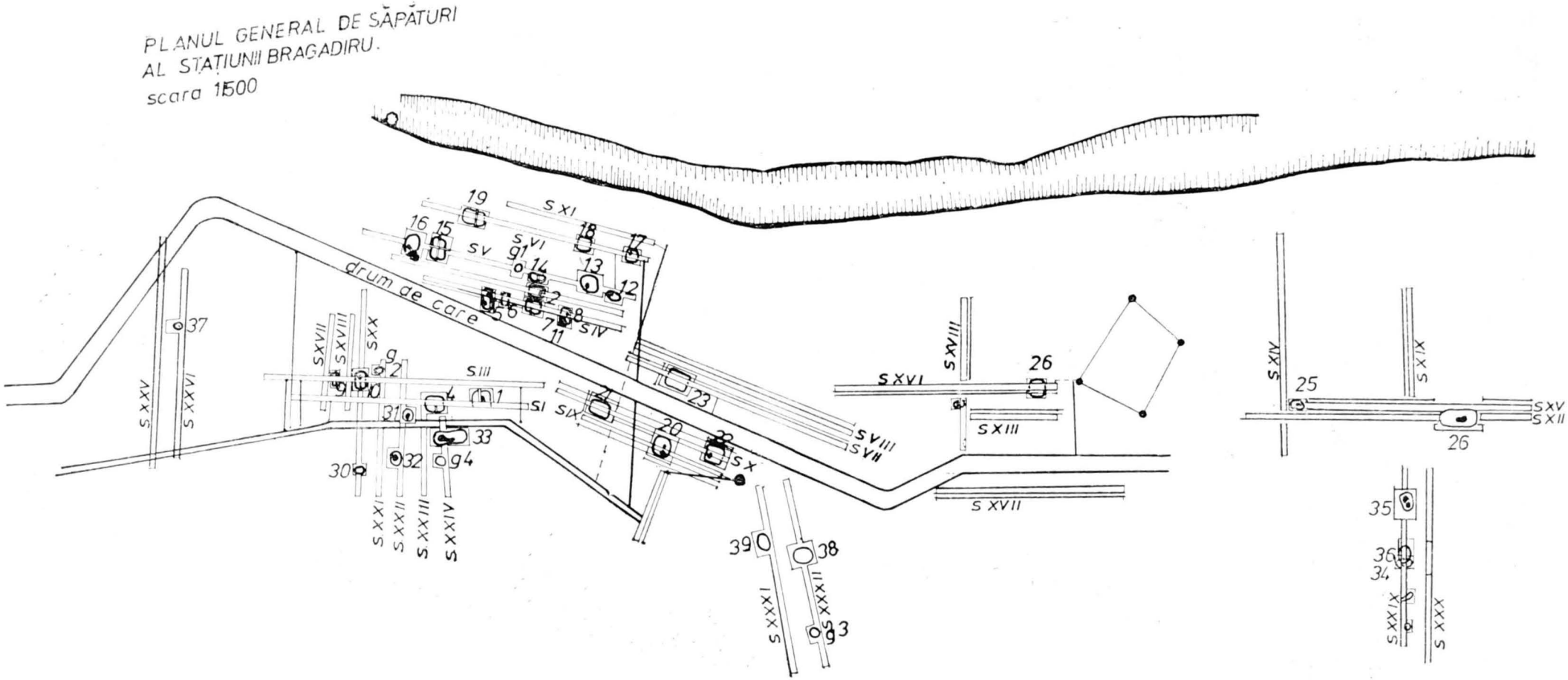

Fig. 1. Planul săpăturilor arheologice

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. I Obiecte din fier și piatră geto-dace (1—4) și din evul mediu timpuriu (5—9).

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. II 1—7 Fragmente de cupe de imitație deliană.

https://biblioteca-digitala.ro

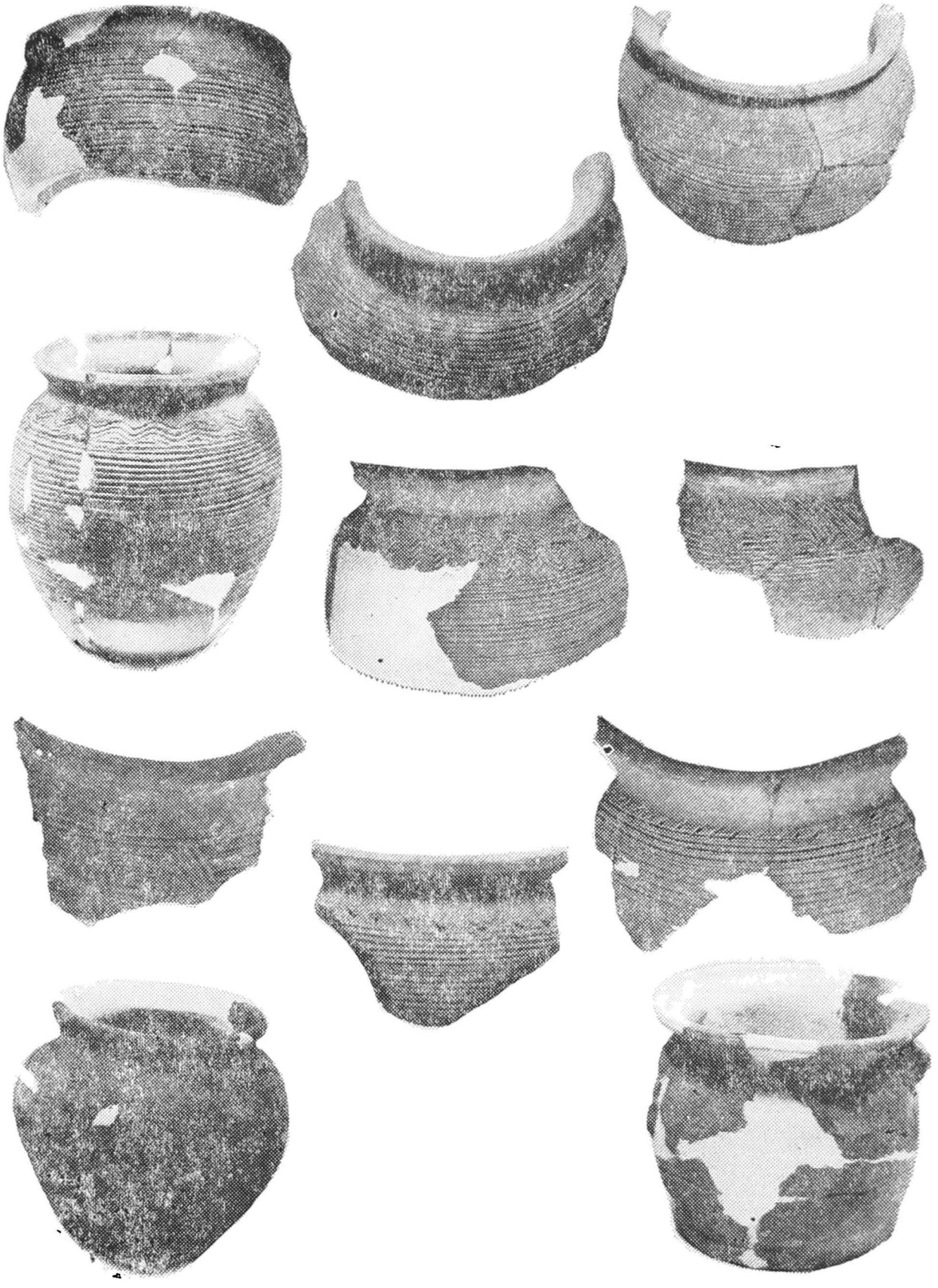

Pl. III Ceramică din secolele IX—XI.

https://biblioteca-digitala.ro

TRADIȚIE ȘI INFLUENȚE LA DUNĂREA DE JOS

LIGIA BÂRZU

Unic reprezentant al romanității orientale, poporul român s-a format în urma unui proces în cadrul căruia a avut loc treptat împletirea civilizațiilor romane și geto-dace pe tot întinsul Daciei.

Importanța dacilor ca element de substrat în limba română, face ca una din sarcinile cercetării arheologice românești să fie aceea, de a surprinde etapele și formele în care a avut loc procesul de simbioză a lumii daco-romane și de constituire a unei culturi materiale și spirituale distincte, care să reflecte procesele etnolingvistice petrecute la Dunărea de Jos și integrarea spațiului carpato-dunărean în aria celor mai înaintate civilizații constituite în antichitate și la limita dintre antichitate și Evul Mediu — civilizația romană și bizantină.

Sub acest raport este interesant de constatat că, în perioada de existență a provinciei Dacia, cultura dacică sub ambele ei aspecte — materiale și spirituale — este încă relativ puternică.

Avem în vedere, în primul rînd, perpetuarea unor tehnici și tradiții meșteșugărești, în special, în olărit. În al doilea rînd, este vorba de forța cu care se conservă o serie de tradiții spirituale, în principal, în practicile funerare. Această constatare este valabilă deopotrivă pentru dacii rămași în teritoriile neadministrate de romani și la unele grupe de daci din provincie, cum sînt acelea cunoscut prin cimitirele de tip Soporul de Cîmpie — Locusteni.

Evident, aici trebuie să facem o demarcație clară între aspectele pe care le îmbracă cultura dacică în teritoriile neadministrate de romani, și formele și durata persistenței substratului dacic în provincie.

Este lesne de înțeles, că în judecarea acestei probleme noi, nu putem lua în considerare decît acele elemente pe care ni le furnizează cercetarea arheologică, ale cărei rezultate din ultimii 30 de ani sînt de-a dreptul spectaculoase.

Dacă procedăm la o analiză mai atentă a celor trei grupe culturale aparținînd dacilor liberi — Chilia-Militari, Sîntana-Arad și Poienești, apare extrem de frapantă concluzia că în pofida faptului că, provinciile romane au rupt unitatea teritorială a lumii dacice, aceasta evoluează uniform. În toate aceste trei complexe culturale se înregistrează o serie de procese paralele, care nu pot fi înțelese dacă nu se ține seama de substratul comun și

https://biblioteca-digitala.ro

condițiile politice identice. Avem în vedere, în primul rînd, abandonarea așezărilor fortificate [1] și tendința de ocupare a zonelor deschise de cîmpie.

Cercetările din aria culturii carpice [2], cele din Muntenia și în primul rînd cele de la Militari [3], Străulești [4] și Mătăsaru [5], ca și acelea din Vestul și Nord-Vestul Transilvaniei [6] sînt revelatoare din acest punct de vedere.

Situația are analogii perfecte în provinciile romane occidentale [7]. Fără îndoială că o explicație a acestui fenomen trebuie căutată în intervenția forței militare romane, așa cum s-a presupus în cazul Moldovei, [8] și cum este de bănuit în cazul Munteniei. Pe de altă parte, nu poate fi exclusă din judecată și probabilitatea ca aceste fluctuații topografice să fie în legătură și cu modificări în structura socio-economică a populației dacice libere și cu formarea unor noi circuite de schimb.

Cea de a doua modificare care este înregistrată de cultura tradițională dacică vizează nu numai părăsirea vechilor sanctuare tribale, ci *renunțarea la însăși ideea înălțării lor.* Într-adevăr în aria celor trei culturi, aparținînd dacilor liberi, nu a fost identificat, pînă acum, nici un sanctuar circular sau patrulater de tipul acelora cunoscute de la Grădiștea [9], Pecica [10], Bîtca

---

[1] Gh. Bichir, Cultura Carpică, București, Ed. Acad. R.S.R., 1973, p. 17 și urm.; Suzana Dolinescu-Ferche, Așezări din secolele III și VI e.n., Buc., Ed. Acad. R.S.R., 1974, p. 118 și urm.; Vlad Zirra, Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe „Cîmpul-Boja" Militari*, CAB, 1, 1963, p. 49 și urm.; S. Dumitrașcu, *Dacian fortifications in Crișana*, Thraco-Dacica, 1976, p. 239, și urm.

[2] Gh. Bichir, *op. cit.*,; idem, *Carpii în istoriografia română și străină*, SCIVA, 27, 1976, 2, p. 179 și urm.; I. Ioniță, V. Ursache, *Date noi arheologice privind rituri funerare la geto-daci*, SCIV, 2, 1968, 2, p. 211 și urm.; Gh. Bichir, *La civilisation des Carpes*, Dacia, NS, 11, 1967, p. 177 și urm.

[3] Vlad Zirra, Gh. Cazimir, *op. cit.*, p. 49 și urm.; M. Turcu, *Fibule din sec. III și VI e.n. descoperite în săpăturile arheologice de la Militari*, CAB, 1, 1963, p. 373 și urm.

[4] M. Constantiniu, *Străulești-Lunca*, CAB, I, p. 82 și urm.; M. Constantiniu, Panait I. Panait, Ioana Cristache Panait, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești*, CAB, 2, 1965, p. 75 și urm.; M. Constantiniu, Panait I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești*, București, 6, p. 43 și urm.

[5] Gh. Bichir, Eug. Popescu, *Cercetările de la Mătăsaru*, St. Com. Pitești, 1968, p. 81 și urm.; Gh. Bichir, *Săpăturile arheologice de la Mătăsaru*, Materiale, 9, 1970, p. 271 și urm.; Idem, *Les Daces libres*, Thraco-Dacica, București, 1976, p. 287 și urm.

[6] I. H. Crișan, *Continuitatea dacică în Cîmpia Aradului*, Apulum, 7, 1968, p. 241 și urm.; S. Dumitrașcu, T. Bader, *Așezarea dacică de la Medieșu Aurit*, AMN, 4, 1967, p. 107 și urm.; S. Dumitrașcu, *Teritoriul dacilor liberi din Vestul și Nord-Vestul României* (Rezumatul tezei de doctorat, Buc., 1978); Gh. Lazin, I. Németi, *Descoperiri dacice din secolele II—IV e.n.*, Crisia, 2, 1972, p. 199 și urm.

[7] Guy Barruol, *La résistance de substrat préroman en Gaule*, în vol. Assimilation et résistance, București—Paris, Ed. Acad. Belles Lettres, 1976.

[8] Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 17—19.

[9] H. Daicoviciu, *Nouvelles données concernant le sanctuaire-calendrier dace*, Dacia, NS, 9, 1965, p. 383 și urm. P. A. Bodor, *Blocurile cu litere grecești din cetățile dacice*, Crisia, 2, 1972, p. 27 și urm.; I. Glodariu, *L'origine de la conception architectonique des sanctuaires daces*, Thraco-Dacica, p. 249 și urm.; Materiale, 7, 1961, p. 302—306; H. Daicoviciu, I. Glodariu, *Puncte de reper pentru cronologia cetăților și așezărilor dacice din munții Orăștiei*, ANM, 13, p. 71 și urm.

[10] I. H. Crișan, *Ziridava*, Apulum, 5, 1965, p. 127 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

Doamnei [11], Dolinean [12] sau Barboşi[13]. Nu dispunem de nici un element care să ne îngăduie să stabilim dimensiunile exacte ale acestui fenomen, dar este de bănuit că el nu poate fi rupt de schimbările de ordin politic şi social care au urmat impactului roman. Aceasta înseamnă că abandonarea ideii înălţării de sanctuare trebuie să fie, în mod obligatoriu, corelată de dispariţia vechilor structuri politice şi sociale, în primul rînd, de dispariţia regalităţii şi a aristocraţiei sacerdotale, care au favorizat sau au impus chiar cultele al căror ceremonial prescria înălţarea lor.

În sfîrşit, nu se poate să nu atragem atenţia asupra tendinţei de renunţare la unele tehnici tradiţionale, cum sînt acelea legate de arta orfevreriei şi adoptarea, pe scară largă, a unor tipuri de bijuterii de producţie sau de imitaţie romană. Ne gîndim, în primul rînd la fibula [14] şi la cerceii de argint [15] în formă de coşuleţ care reprezintă importuri, imitaţii sau dezvoltări locale după prototipuri romane sau romano-elenistice. Chiar şi în cazul olăritului în care conservatorismul autohton se dovedeşte mai puternic, asistăm la modificări însemnate. Facem precizarea că atunci cînd vorbim de modificări, nu ne gîndim la creşterea cantităţii ceramicii romane de import, ci la producerea unei specii ceramice noi, care imită procedee tehnologice şi forme romane. Cel mai caracteristic exemplu rămîne ceramica cenuşie sgrunţuroasă [16], atît de caracteristică culturii Chilia-Militari. Dar, nu avem dreptul să uităm că şi în aria culturii carpice, al cărei conservatorism este mai puternic, sînt de recunoscut dacă nu tehnici, cel puţin forme romane adaptate la exigenţele gustului populaţiei locale. Se pot cita, cu titlu de exemplu, unele tipuri de strachină [17] şi atît de cunoscutele amfore carpice [18]. Cele două specii tradiţionale care se păstrează şi în complexele culturale, formate după cucerirea Daciei, sînt ceramica cenuşie fină lucrată la roată şi ceramica lucrată cu mîna. În cazul primei categorii, care apare într-un procent ce merge între 60—90%, constatăm menţinerea, în continuare, a unor forme de tradiţie Latène (cana, strecurătoarea, unele tipuri de strachină, fructiera, capacul etc.), a motivisticii şi a tehnicilor decorative [19]. În ceea ce priveşte ceramica lucrată cu mîna frapează marea favoare de care se

---

[11] C. Mătase, N. Zamoşteanu, I. Zamoşteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamţ*, Materiale, 7, 1961, p. 339 şi urm.; N. Gostar, Cetăţi dacice din Moldova, Buc., Ed., Merid., 1969.

[12] G. I. Smirnova, *Sanctuarul de lîngă satul Dolinean din regiunea Niprului mijlociu*, SCIVA, 27, 1976, 2, p. 309 şi urm.

[13] N. Gostar, *op. cit.*

[14] Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 99—106; Gh. Diaconu, *Über die Fibel mit umgeschlagenen Fuss in Dazien*, Dacia, NS, 15, 1971, p. 239—269.

[15] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 112—119; Gh. Popilian, *Comunicare la Sesiunea ştiinţifică a Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti*, Mai, 1980; *Contribuţii privind persistenţa populaţiei autohtone în provincia Dacia (sec. II—III e.n.)*.

[16] S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, Materiale, 7, 1961, p. 441 şi urm.; Materiale, 8, 1962, p. 513 şi urm.; Gh. Bichir şi Eug. Popescu, *Săpăturile arheologice de la Mătăsaru*, Materiale, 9, 1970, p. 274 şi urm.; Suzana Dolinescu-Ferche, Dulceanca, p. 23—58; D. V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest*, Germania, 18, 1934, pag. 207; M. Constantiniu, *Săpăturile de la Bucureştii Noi*, CAB, I, 1963, p. 82; Vl. Zirra, Gh. Cazimir, *op. cit.*, p. 49 şi urm.; Gh. Diaconu, *Un nou grup ceramic*, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 257 şi urm.

[17] Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 74—76.

[18] Ibidem, p. 80—81.

[19] Idem, p. 69—89.

https://biblioteca-digitala.ro

bucură cele două forme de vase: vasul-borcan şi căţuia, ca şi unele din tehnicile decorative care se menţin, în unele complexe culturale aparţinînd dacilor liberi, pînă în secolul IV. Ne gîndim la brîul alveolat sau crestat, crestăturile pe buza vasului, impresiunile de degete, liniile în val sau drepte incizate, şirurile de triunghiuri scobite etc. Unele din aceste motive şi tehnici decorative au fost întîlnite pe ceramica descoperită la Cipău-Gîrle [20], într-un complex atribuibil, în mod sigur, secolului IV şi în unele complexe din zona Aradului [21]. Chiar dacă procentual (de exemplu în cultura carpică această specie apare în procent de 40% [22] sau mai puţin, în vreme ce în cultura Chilia-Militari procentul este mai scăzut [23]) producerea acestei specii nu ocupă o pondere prea însemnată, este foarte dificil să se treacă peste semnificaţia conservării ei, pînă la o dată atît de tîrzie.

Atrăgînd atenţia asupra elementelor de continuitate, nu se poate să pierdem din vedere un alt fenomen semnificativ —, dispariţia ceramicii fine pictate, ca şi procentul mic pe care-l deţine ceramica fină roşie în raport cu celelalte specii ceramice tradiţionale. Pentru ultima categorie face excepţie cultura dacilor liberi din Muntenia, la care ceramica roşie apare într-o cantitate mai mare.

Un alt sector, în care spiritualitatea dacică îşi dovedeşte puterea de supravieţuire, este acela al practicilor funerare. Trebuie să atragem însă atenţia că şi în acest caz unele uşoare modificări se înregistrează, mai ales, în ritual. Este vorba între altele, de dispariţia completă a mormîntului tumular, fapt care trebuie să fie corelat cu restructurările de ordin social şi de quasi-generalizarea obiceiurilor depunerii resturilor incinerate într-o urnă cu capac [24]. Este de notat că practica este valabilă pentru toate grupele de daci liberi.

Cît priveşte pe dacii din provincie, este interesant de semnalat faptul, că formele de persistenţă ale culturii tradiţionale sînt identice, indiferent dacă ne găsim în Transilvania, Oltenia sau Dobrogea. Avem în vedere, în primul rînd, seria de cimitire de tip Soporu-Locusteni-Enisala, care prezintă o serie de caractere comune cum sînt raportul dintre mormintele de incineraţie şi inhumaţie, şi, în cazul mormintelor de incineraţie, raportul dintre mormîntul cu urnă şi alte tipuri de mormînt.

Şi tot comună este conservarea speciei ceramice tradiţionale lucrate cu mîna şi anume vasul-borcan decorat în continuare cu motive ornamentale caracteristice şi căţuia. Şi este demn de subliniat faptul că, procentul în care apare ceramica lucrată cu mîna nu este deloc neglijabil. De pildă,

---

[20] N. Vlasa, *O pătrundere din Vest a dacilor pe teritoriul fostei provincii Dacia în secolul al IV-lea e.n.*, SCIV, 16, 1965, 3, p. 500 şi urm.

[21] I. H. Crişan, *Continuitatea dacică în Cîmpia Ardealului*, Apulum, VII, 1968,

[22] Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 63—69.

[23] Vl. Zirra, Gh. Cazimir, *op. cit.*, p. 49 şi urm.; S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, Materiale, 7, 1961, p. 441 şi urm.; Gh. Bichir, *Les Daces libres*, p. 287 şi urm.

[24] Gh. Bichir, Cultura Carpică, p. 29—45; I. Ioniţă—V. Ursache, *op. cit.*, SCIV, 19, 1968, 2, p. 211 şi urm.; S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, Materiale, 7, 1961, p. 441 şi urm.; Materiale 8, 1962, p. 513 şi urm.; S. Dumitraşcu—T. Bader, *Aşezarea dacică de la Medieşu Aurit*, AMN, 4, 1967, p. 107 şi urm.; Gh. Lazin, I. Neméti, *op. cit., loc. cit.*; S. Dumitraşcu, *Aşezări şi descoperiri dacice, Lucrări ştiinţifice*, Oradea, 1968, p. 239 şi urm.; E. Dörner, *Dacii pe teritoriul arădean*, Ses. de Com. a Muzeelor, II, Bucureşti, 1970, p. 5 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

în 58 din cele 189 de morminte, dezvelite în cimitirul de la Soporul de Cîmpie, a fost descoperită ceramica dacică lucrată cu mîna. Este vorba, fie de vase întregi folosite ca urnă sau capac, fie de fragmente care au fost întrebuinţate la căptuşirea gropii sau depuse ritual [25]. Descoperirile de la Locusteni [26] şi din alte staţiuni oltene au confirmat ideea că situaţia de la Soporu nu constituie o excepţie, ci este o caracteristică a aspectelor rurale ale culturii materiale a dacilor din provincie. În ambele localităţi citate, la care s-ar putea adăuga un număr impresionant de descoperiri din aşezări, se întîlnesc cele două tipuri de vase dacice bine cunoscute : vasul-borcan şi căţuia. Evident, proporţiile nu sînt mereu aceleaşi, dar unele tendinţe se dovedesc a fi extrem de constante, ca de pildă aceea a scăderii frecvenţei căţuii. În afară de această categorie ceramică, totalitatea culturii materiale, cu unele mici excepţii, este de caracter roman.

În ceea ce priveşte practicile funerare putem vorbi de un anume conservatorism, fără ca să avem suficiente elemente, care să ne îndreptăţească să distingem exact acele aspecte în care tradiţia dacică şi cea romană se suprapun. Ceea ce putem afirma cu siguranţă, este faptul că deşi, în mare măsură, obiceiurile funerare dacice subsistă, ele au suferit totuşi o serie de modificări. Atunci cînd facem această afirmaţie, avem în vedere faptul că, în complexele de tip Soporu-Locusteni nu mai întîlnim o serie întreagă de detalii de ritual care au fost surprinse în cimitire de tip Solca-Porolissum [27] sau Ocniţa. Gropile mari în formă de sticlă sau de butoi, depunerile de vase sparte ritual deasupra gropii, vetrele funerare au dispărut. Se quasi-generalizează, în schimb, obiceiul depunerii resturilor de la incineraţie într-o urnă cu capac. Această constatare, ca şi înregistrarea unor practici funerare străine, cum este depunerea în mormînt a unei monede, constituie argumente în favoarea ideii că şi în acest sector al mentalităţii, cel mai tradiţionalist dintre toate, întîlnim deja, din secolul II e.n., o serie de inovaţii care pot fi explicate numai prin impactul culturii romane.

Păstrarea ritului şi a unor detalii de ritual funerar, a unor tehnici cum este aceea a ceramicii lucrate cu mîna, ca şi predilecţia pentru anumite tipuri de bijuterii, cum sînt cerceii filigranaţi în formă de coşuleţ, pe care le putem considera forme de persistenţă ale culturii tradiţionale, mai ales în mediul rural, nu echivalează *cu refuzul adoptării oricăror forme de cultură romană, în principal a limbii latine*

În perioada post-aureliană tendinţa de renunţare la tehnicile şi obiceiurile tradiţionale continuă să se accentueze. Trebuie să subliniem din

---

[25] D. Protase, Soporu de Cîmpie, Ed. Acad., Buc., 1976 ; D. Protase, I. Ţigară, *Şantierul arheologic Soporu de Cîmpie*, Materiale, 6, 1959, p. 383 şi urm. ; D. Protase, *Şantierul arheologic Soporu de Cîmpie*, Materiale, 8, 1962, p. 527 şi urm. ; Idem, *Le cimetière de Soporu de Cîmpie*, Dacia, NS, 13, 1965, p. 291 şi urm. ; idem, *Considerations sur les rites funéraires des Daces*, Dacia, NS, 6, 1962, p. 173 şi urm. ; idem, Rituri funerare, Ed. Acad., Buc., 1971.

[26] Gh. Popilian, *Traditions autochtones dans la céramique provinciale*, Thraco-Dacica, Buc., 1976, p. 276 şi urm.

[27] M. Rusu, V. Spoială, L. Galamb, *Săpăturile arheologice de la Oradea-Salca*, Materiale, 8, 1962, p. 160 şi urm. ; M. Macrea, D. Protase, M. Rusu, *Şantierul arheologic Porolisum*, Materiale 7, 1961 ; M. Macrea, M. Rusu, I. Mitrofan, *Şantierul arheologic Porolissum*, Materiale, 8, 1962, p. 485 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

nou, că fenomenul este general, chiar dacă formele lui de manifestare îmbracă aspecte particulare într-o zonă sau alta a spațiului carpato-dunărean.

Indiferent însă de această tendință, unele specii și forme ceramice cum sînt cele două tipuri de vase lucrate cu mîna, borcanul și cățuia, continuă să apară, și încă în cantități destul de mari, fie în complexe arheologice aparținînd populației autohtone din fosta provincie, ca de exemplu la Bratei (cimitirul 1), Sighișoara, Hărman, sau în teritoriile temporar cedate de imperiu unor grupe de populație alogenă, inclusiv în așezări sau cimitire aparținînd culturii Sîntana. Important este și faptul că, în primele trei decenii ale secolului V, motive decorative specifice cum sînt brîul crestat, crestăturile, liniile drepte sau în val incizate, împunsăturile de degete, impresiunile cu pieptenele se întîlnesc în continuare pe vasele lucrate cu mîna. Avem în vedere, în primul rînd, ceramica lucrată cu mîna din cimitirul nr. 1 de la Bratei [28] și din așezarea de la Sighișoara [29]. La Bratei, de pildă, au fost întîlnite toate tehnicile și motivele decorative menționate mai înainte. Și este interesant că, un motiv decorativ atît de caracteristic, cum este brîul alveolat a fost folosit pentru a decora vase de provizii lucrate la roată. În ceea ce privește formele însă, asistăm la accentuarea tendinței de dispariție a cățuii și de menținere exclusivă a vasului-borcan. Afirmația se întemeiază pe faptul că, într-un cimitir de mare întindere, ca acela de la Bratei, cățuia nu mai apare decît în două exemplare. Și tot sporadică este apariția ei în așezarea de la Sighișoara. Numai în complexe culturale, cum este cel surprins în așezarea de la Hărman, ceramica dacică lucrată cu mîna mai apare într-un procent considerabil.

Situația semnalată la Hărman [30], ca și descoperirea unor complexe, la Cipău-Gîrle, ne obligă să admitem că în Dacia post-aureliană nu putem vorbi de o cultură materială uniformă, cel puțin pentru secolele III—IV. Pe de o parte, constatăm existența unei culturi orășenești, de caracter pur roman (ex. Alba Iulia, Porolissum, Potaissa).

Pe de altă parte, subsistă o cultură materială a cărei componentă covîrșitoare este cea romană, dar în care elementele tradiționale sînt încă vizibile. Este cazul descoperirilor de la Bratei-Sighișoara. În sfîrșit, se cunosc complexe culturale în care componența dacică este precumpănitoare (ex. Cipău-Gîrle). Situația se complică și prin aceea, că unele detalii de ritual surprinse la Bratei (vetre rituale, cioburi așezate deasupra gropii, sacrificiile de cai) nu sînt cunoscute în cimitirele de tip Soporu-Locusteni și ne duc înapoi în perioada anterioară cuceririi romane [31]. Rezolvarea problemei nu pare să fie atît de complicată, deși, în momentul de față nu dispunem de descoperiri arheologice care să ne poată îngădui stabilirea etapelor unei atari evoluții. Oricum, ni se pare ca singura soluție posibilă existența, în Dacia Romană, a unor grupe de daci care au păstrat și acele

---

[28] I. Bârzu, Continuitatea populației autohtone în Transilvania, Ed. Acad., Buc., 1973.

[29] Gh. Baltag, R. Harhoiu, *Cercetările de la Sighișoara*, Com. Institutul de Arh. Buc., 1980.

[30] M. Marcu, *Continuitatea populației autohtone în S—E Transilvaniei*. Rezumatul tezei de doctorat, Buc., 1980. Vezi și K. Horedt, în Marisia, IX, 1979, p. 63 și urm.

[31] Cornelia Stoica, *Ritul și ritualuri la geto-dacii din Nordul Cîmpiei Române*, comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului de istorie a municipiului București, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

practici funerare pe care nu le mai întîlnim în cimitirele de tip Soporu de Cîmpie-Locusteni.

Este un aspect pe care cercetarea viitoare va trebui să-l lămurească. După cum ni se pare că sînt necesare studii de mai mare finețe pentru a se ajunge la înțelegerea mai clară a locului și rolului ceramicii tradiționale în aria culturii Sîntana de Mureș. Astfel de studii sînt mai ales, necesare pentru Muntenia de vest — Moldova unde ne apare, ca extrem de urgentă, necesitatea distingerii culturii populației locale de aceea a populației alogene.

Din momentul încetării complexelor culturale amintite, se înregistrează evoluții ușor deosebite în diferite arii geografice. În unele regiuni, cum este Transilvania centrală și poate părți din Oltenia asistăm, pînă spre mijlocul secolului V, la dispariția completă a acestor tradiții, dispariție care poate fi explicată prin topirea a tot ceea ce înseamnă lumea dacică în masa populației romanice. Reactivarea aici a acestui substrat nu se produce decît în condițiile instabilității politice, din a doua jumătate a secolului VI și din secolul VII.

Impresia este că pe seama reactivării acestui substrat trebuie pusă, în parte, recrudescența ritului incinerației într-o vreme în care dovezile difuziunii în masă a creștinismului sînt evidente.

În alte regiuni cum este Moldova centrală și de nord sau jumătatea estică a Munteniei în aria culturilor Cireșanu-Costișa-Botoșana I (sec. V—VI), elementele tradiționale dacice sînt mai puternice și mai persistente. Explicația trebuie căutată în diferența de grad de romanizare a celor două zone.

Precizăm că aceste tradiții continuă să fie mai evdiente în perpetuarea unei anumite specii ceramice, dar cu un repertoriu de forme îngustat prin dispariția cățuii. Acest fapt poate fi eventual explicat prin transformări în mentalitate și în ritual.

Trebuie să adăugăm de asemenea că, în perioada de care ne ocupăm, nimic sau aproape nimic, nu se mai păstrează în vechile motive și tehnici ornamentale specifice ceramicii dacice. Tradiția de care aminteam se referă la forma și la tehnica de lucrare a vaselor. Fenomenul este valabil și în cazul culturilor din perioada imediat următoare — Ipotești-Cîndești-Ciurelu [32], Botoșana II [33], Bratei 2 (sec. VI—VII) [34], cînd în categoria ceramicii lucrată cu mîna mai subsistă un procent infim de vase, care pot fi atribuite unei tradiții dacice. În rest, și în ceea ce privește ceramica lucrată

[32] D. V. Rosetti, *op. cit.*, p. 210 și urm.; Vl. Zirra, M. Tudor, *Săpăturile de la Crîngași*, Materiale, I, 1954, p. 39 și urm.; p. 189 și urm.; S. Morintz, *Săpăturile de la Dealul Ciurel*, Materiale, 6, 1959, p. 770 și urm.; Materiale, 8, 1960, p. 762 și urm.; Vl. Zirra, Gh. Cazimir, *op. cit.*, p. 56 și urm.; V. Leahu, *Săpăturile de la Cățelu Nou*, CAB, I, 1963, p. 34 și urm.; S. Dolinescu-Ferche, *Ciurel*, Dacia, NS, 23, 1979, p. 179 și urm.; V. Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cîndești*, SCIV, 15, 1964, p. 485 și urm.; idem, *O nouă cultură arheologică*, Ses. de Com. St. a Muzeelor, II, 1970, p. 104 și urm.

[33] Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale în Moldova*, Carpica, 2, 1969, p. 253 și urm.; idem, Teritoriul est-carpatic al României, Iași, Junimea, 1978, p. 39 și urm.

[34] I. Nestor, Eug. Zaharia, *Raport preliminar despre săpăturile de Bratei*, Materiale, 10, 1973, p. 191 și urm.

https://biblioteca-digitala.ro

la roată şi, mai ales, în orfevrerie, constatăm o puternică amprentă romano-bizantină. Această influenţă se explică, în primul rînd, prin reîntărirea autorităţii imperiului la Dunăre şi a posibilei integrări a unei părţi din spaţiul nord-dunărean în structuri administrative romano-bizantine şi, în al doilea rînd, prin intensificarea circulaţiei monetare şi a importurilor. Influenţa de care vorbim nu se exercită numai de-a lungul Dunării şi a regiunii imediat limitrofe, ci este tot atît de puternică şi dincolo de Carpaţi, în Transilvania şi în Moldova, şi amănunt important, şi în mediul autohton şi în mediul alogen. Acesta este şi motivul pentru care, ni se pare că nu greşim, atunci cînd considerăm întreg spaţiul carpato-dunărean drept o *provincie culturală romano-bizantină.*

Ne întemeiem această afirmaţie, nu atît pe constatarea circulaţiei la nordul Dunării a unor produse provenind din ateliere romano-bizantine (monede, piese de port şi de podoabă, opaiţe, vase smălţuite, amfore), cît pe împrejurarea că avem dovada categorică a producerii în serie, aici, a unor piese de podoabă sau de port de *imitaţie romano-bizantină.*

Descoperirea de tipare pentru turnat bijuterii (cercei de diferite tipuri, pandative, mărgele), piese de centură sau cruci în numeroase localităţi (Bucureşti [35], Străuleşti şi Soldat Ghivan, Costeşti [36], jud. Iaşi, Lozna [37], jud. Suceava, Cristur [38], jud. Harghita, Dumbrăveni [39], jud. Sibiu, Budureasca [40], jud. Prahova, Felnac [41] în Banat etc.), presupun existenţa unei adevărate „industrii" locale care produce bijuterii de imitaţie romano-bizantină. Tehnica era atît de bine stăpînită, încît meşterii locali puteau realiza chiar şi piese mai complicate, cum sînt cerceii stelaţi (tiparul de la Costeşti, jud. Iaşi) sau piesele de centură (Dumbrăveni, Felnac).

Ni se pare că nu greşim, atunci cînd afirmăm că, în aceste condiţii, este greu să se deosebească între obiectele care sînt efectiv importuri, cele care sînt produse local. Fără îndoială că fineţea execuţiei şi calitatea sau puritatea materiei prime pot fi folosite drept criteriu în distingerea celor două categorii de obiecte.

Nu este uşor să se demonstreze în ce măsură, în alte sectoare ale artei, tradiţiile dacice s-au conservat mai puţin alterate. Ne gîndim, între altele, la opere de artă realizate pe un suport perisabil, pe lemn de exemplu, la producţiile literare, la tradiţii, practici sau ritualuri care nu mai pot fi identificate arheologic.

---

[35] M. Constantiniu, *Elemente romano-bizantine*, SCIV, 17, 1966, 4, p. 665 şi urm.

[36] Dan Gh. Teodor, *Elemente şi influenţe bizantine*, SCIV, 21, 1970, 1, p. 97 şi urm.; Idem, Teritoriul est-carpatic, fig. 6.

[37] Ibidem, fig. 5, 4.

[38] *Z.* Szekely, *Elements byzantions*, Dacia, NS, 15, 1971, p. 353 şi urm.

[39] N. Fettich, *Das Kunstgewerbe der Awarenzeit*, AH, I, 1926, p. 33, Tf. VII, 2; P. Reinecke, *Die archäologische Hinterlassenschaft der Awaren*, Germania, XII, 1928, p. 96; K. Horedt, *Avarii în Transilvania*, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 397, 401; D. Csallàny, *Archäologische Denkmäler*, Budapest, 1956, II, p. 112.

[40] Informaţie V. Teodorescu. L. Bârzu, Continuarea creaţiei materiale şi spirituale, Bucureşti, 1979, p. 67, fig. 14.

[41] J. Hampel, *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, vol. II, Braunschweig, 1905, p. 392 şi urm.; p. 747 şi urm.; vol. III, Taf. 446; P. Reinecke, *op. cit.*, p. 95; D. Csallány, *op. cit.*, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

În cea mai mare măsură, această producţie ale cărei dimensiuni şi valoare artistică sînt imposibil de reconstituit, rămîne pentru noi un bun iremediabil pierdut. Singura noastră şansă de a realiza o infimă parte din frumuseţea ei este încercarea de a discerne în folclor şi în arta populară, acele elemente care pot fi considerate ca provenind din cel mai adînc substrat al poporului nostru.

TRADITIONS ET INFLUENCES AU BAS-DANUBE

Résumé

L'étude expose les principaux étapes et formes du processus d'assimilation de la civilisation dace après l'établissement de la province par les Romains en 106 n.é. Le phénomène est suivi sur tout le territoire habité par les Daces et est analysé uniquement en rélation avec les résultats des recherches archéologiques.

Prenant comme point de départ l'idée que l'assimilation linguistique des Daces doit avoir son correspondant dans la culture matérielle, l'auteur attire l'attention sur la modification graduelle de ceux des aspects de la culture dace qui avaient persisté après l'établissement de la province romaine — les techniques artisanales, le rituel funéraire — les plus tardifs étant observables dans des ensembles des IVe-—Ve- siècles (Bratei, cimetière no. 1, Sighişoara „Dealul Viilor").

De même, on met en évidence les transformations, subies par toutes les variantes de la culture matérielle, en précisant que, dans ces aires, les plus tardives survivances de la culture traditionelle ne dépassent pas les VIe-—VIIe- siècles.

Le procéssus mentionné est le résultat de l'intégration de l'espace carpato-danubiano-pontique dans l'aire de la civilisation romaine et byzantine.

https://biblioteca-digitala.ro

UN TEZAUR DE DENARI ROMANI REPUBLICANI DESCOPERIT ÎN APROPIERE DE BUCUREŞTI. UNELE ASPECTE PRIVIND ÎNCEPUTURILE PĂTRUNDERII MONEDEI ROMANE ÎN CÎMPIA ROMÂNĂ

RADU OCHEŞEANU

În colecţia cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România se păstrează 20 de monede romane de argint, montate în două podoabe moderne, o brăţară şi o broşă [1]. Brăţara este alcătuită din 18 monede, 17 denari romani din vremea republicii şi un denar roman imperial cu efigia împăratului Antoninus-Pius, iar în broşă sînt prinse două monede, un denar roman republican şi un denar imperial, emis postum pentru Faustina Senior. Lotul de monede, care va fi studiat aici, este compus din 18 denari romani republicani şi doi denari romani imperiali din vremea domniei împăratului Antoninus Pius. Starea de conservare a monedelor a fost afectată de felul în care denarii au fost montaţi în cele două podoabe.

În ceea ce priveşte condiţiile de descoperire, se păstrează o singură informaţie şi anume că „toţi au fost găsiţi prin 1905, în apropiere de Bucureşti" [2]. Ştirea, înregistrată de Constantin Moisil, în anul 1955, în inventarul colecţiilor C.N.B.A.R., permite să se considere că aceste monede aparţin unui tezaur descoperit în împrejurimile Capitalei.

Constantin Moisil socotea că toţi denarii, inclusiv denarii imperiali, provin din aceiaşi descoperire [3]. În acest caz, monedele ar trebui să constituie un depozit mixt de denari republicani şi imperiali, depozit ingropat după mijlocul secolului II e.n. Însă acest presupus depozit monetar ar prezenta în structura sa unele particularităţi ca :

— Lipsa din tezaur a denarilor emişi de Marcus Antonius pentru legiuni, singurele monede de argint anterioare reformei monetare a împăratului Nero, care şi după anul 107 e.n. supravieţuiesc şi continuă să circule pe pieţele monetare din imperiu [4].

---

[1] Inventarul colecţiei C.N.B.A.R.S.R., p. 179, nr. 1118, 5.03.1955 şi nr. 1120, 10.03.1955.

[2] Inventarul colecţiei C.N.B.A.R.S.R., p. 117, nr. 1118, „Optsprezece dinari romani republicani prinşi într-o brăţară. Dintre ei trei sînt dantelaţi (M. Antoniu-Bala ; Albinus-Hispania ; Q. Ant. Balbinus). Toţi au fost găsiţi prin 1905 în apropiere de Bucureşti. Cumpăraţi de la prof. Ilie Almăjanu", nr. 1120, „Broşă formată din doi dinari romani : unul republican de la T. Mallius questor şi celălalt imperial de la Faustina Senior (Ceres). Dinarii fac parte din descoperirea din 1905 în apropiere de Bucureşti. (v. mai sus nr. 1118)".

[3] Vezi supra nota 2, nr. 1120.

[4] H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, III, Nerva to Hadrian*, Londra, 1936, p. xix, „The earlier silver coins before Nero disappered, almost entirely Antony's base legionary coins are the only survivors".

https://biblioteca-digitala.ro

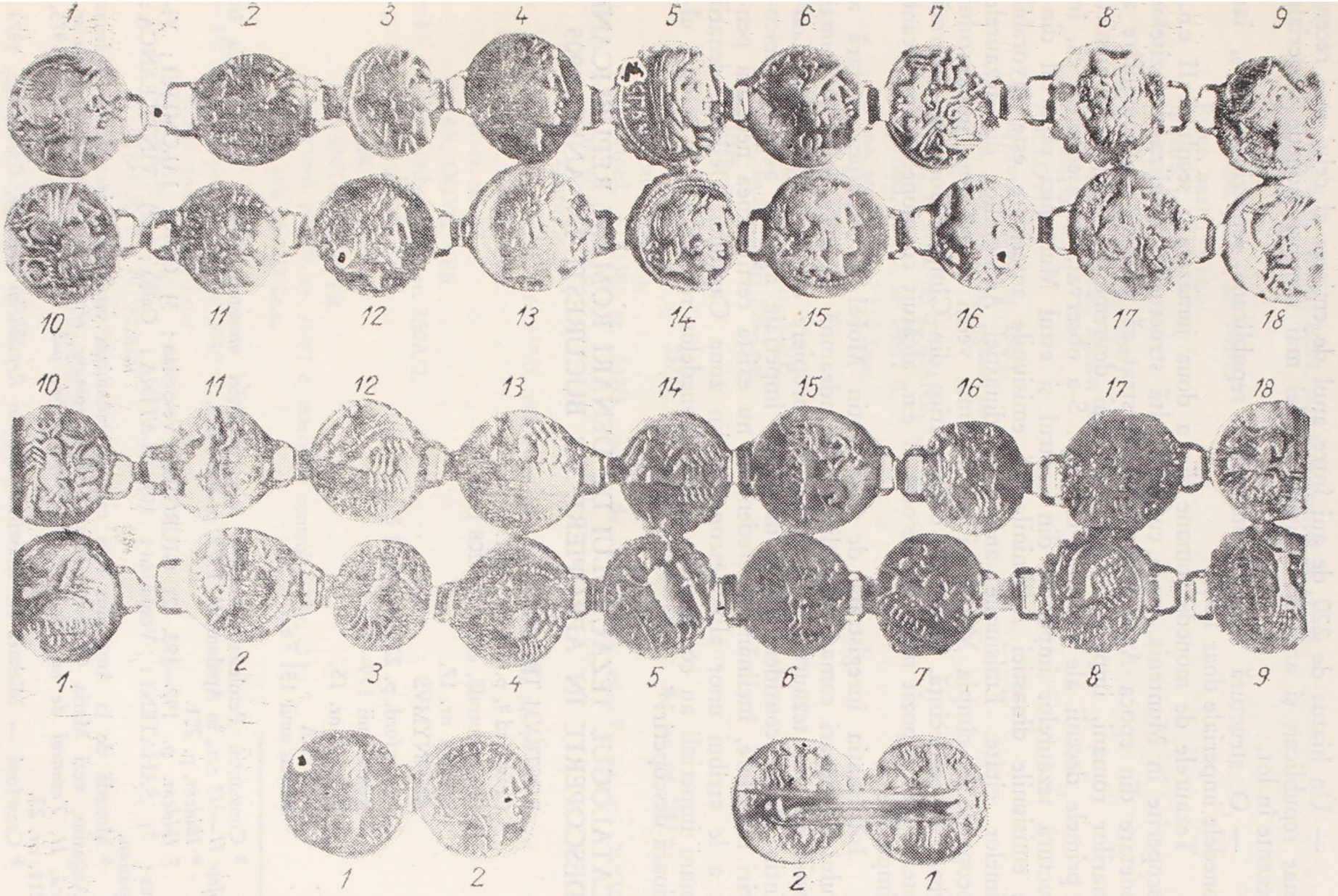

Planşa I. Brăţara şi broşa în care sînt prinşi denarii romani republicani din tezaurul Bucureşti, 1905.

https://biblioteca-digitala.ro

— Un hiatus de 220 de ani între anul de emitere al celui mai recent denar republican şi anul de emitere a celei mai timpuri monede imperiale prezente în lot.

— O structură în care monedele republicane reprezintă 90%, iar monedele imperiale doar 10%.

Tezaurele de monede romane din a doua jumătate a secolului II e.n., descoperite în Muntenia, au o cu totul altă structură [5]. Analiza depozitelor monetare din epoca Antoninilor a demonstrat că procesul de acumulare a denarilor romani, imperiali începe cel mai devreme în Cîmpia Munteniei, în primele decenii ale veacului II e.n. [6]. S-a observat, de asemenea, că, în structura tezaurelor imperiale din centrul şi estul Munteniei raportul dintre emisiunile dinastiei Antoninilor şi emisiunile anterioare este favorabil primelor citate. Emisiunile anterioare dinastiei Antoninilor din tezaurele descoperite în cîmpia Munteniei nu sînt mai vechi de reforma împăratului Nero [7]. În consecinţă, realităţile numismatice din Cîmpia Munteniei infirmă ipoteza unui depozit mixt din secolul II e.n. alcătuit cu monede republicane şi imperiale.

Informaţia înregistrată de Constantin Moisil şi structura unitară a lotului de denari romani republicani ne îndeamnă să considerăm că numai aceştia aparţin tezaurului descoperit în apropiere de Bucureşti. Deşi Constantin Moisil considera că şi monedele imperiale aparţin aceleiaşi descoperiri monetare, înclinăm să credem că nu există certitudinea necesară pentru a le atribui unor alte descoperiri din zona Capitalei. Desigur, denarii romani imperiali au contaminat grupul monedelor republicane la o dată ulterioară descoperiri [8].

I CATALOGUL TEZAURULUI DE DENARI ROMANI REPUBLICANI DESCOPERIT ÎN APROPIERE DE BUCUREŞTI ÎN ANUL 1905

ROSTRVM TRIDENS

1. ↗ Crawford [9], p. 164, nr. 62/1.
Italia centrală, anii 211—208 î.e.n.
Brăţară, nr. 17.

ANONYMVS

2. ← Crawford, p. 223, nr. 158/1 ?.
Roma, anii 179—170 î.e.n.
Brăţară, nr. 15.

3. P. SVLA
Roma, anul 151 î.e.n.

---

[5] Constantin Petolescu, *Probleme ale circulaţiei monetare romane în Muntenia în secolele II—III e.n.*, în Apulum, X, 1972, p. 192—193.

[6] *Ibidem*, p. 201.

[7] *Ibidem*, p. 192—193, 2) GIURGIU : Vespasian ; 3) GURA IALOMIŢEI ; Vitellius ; 7) SAHATENI : Vespasian ; 10) SLATINA : Galba ; 12) VINTILEANCA : Vespasian.

[8] Monedă de la Antoninus Pius care a contaminat un tezaur de denari încheiat la Augustus, vezi Maria Chiţescu, *Două tezaure romane republicane din Dacia extracarpatică, II, Tezaurul de la Odobeşti (sau împrejurimi, jud. Vrancea)*, în SCN, VI, 1975, p. 211, nr. 22.

[9] Crawford — Michael H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974.

https://biblioteca-digitala.ro

↗ Crawford, p. 249, nr. 205/1, marcă de control pe rv. M.
Brăţară, nr. 7.
NATTA

4. Crawford, p. 252, nr. 208/1.
Roma, anul 149 î.e.n.
Brăţară, nr. 18.
L. IVLI

5. → Crawford, p. 260, nr. 224/1.
Roma, anul 141 î.e.n., *signum incusum* pe av.
Brăţară, nr. 6.
T. CLOVLI

6. → Crawford, p. 285, nr. 260/1.
Roma, anul 128 î.e.n., *signum incusum* pe av.
Brăţară, nr. 10.
AP. CL, T. MAL ori T. MANL, Q. VR

7. → Crawford, p. 312, nr. 299/1 b.
Roma, anul 111 ori 110 î.e.n.
Broşă, nr. 2.
L. FLAMIN CILO

8. ↓ Crawford, p. 314, nr. 302/1.
Roma, anul 109 ori 108 î.e.n.
Brăţară, nr. 1.
D. SILANVS L. F

9. ↑ Crawford, p. 338, nr. 337/3, mărci de control pe av. A, pe rv. III.
Roma, anul 91 î.e.n.

10. ↖ Crawford, p. 338, nr. 337/3, mărci de control pe av. V, pe rv. XXVI.
Roma, anul 91 î.e.n.
Brăţară, nr. 3.

11. Crwford, p. 338, nr. 337/3, mărci de control pe av. M, pe rv. ?.
Roma, anul 91 î.e.n.
Brăţară, nr. 16.
GAR, OGVL, VER

12—13. ↓ ↓ Crawford, p. 366, nr. 350A/2.
Roma, anul 86 î.e.n.
Brăţară, nr. 4 şi 13.
Q. ANTO BALB PR

14. ↓ Crawford, p. 379, nr. 364/1 c, marcă de control pe av. O ?.
Roma, anii 83—82 î.e.n.
Brăţară, nr. 12.

15—16. ↑ ↓ Crawford, p. 379, nr. 364/1 d.
Roma, anii 83—84 î.e.n.
Brăţară, nr. 8 şi 14.
A. POST A. F S. N. ALBIN

17. ↓ Crawford, p. 389, nr. 372/2.
Roma, anul 81 î.e.n., *signum incusum* pe rv.
Brăţară, nr. 5.
TI. CLAVD TI. F AP. N

https://biblioteca-digitala.ro

18. ← Crawford, p. 398, nr. 383/1, marcă de control pe rv. **AXVII.**
,Roma, anul 79 î.e.n.
Brăţară, nr. 9.

II DENARI ROMANI IMPERIALI

FAVSTINA SENIOR

1. ↑ B.M.C. [10], IV, p. 53. nr. 345.
Roma, emisiunea a 3-a, anul 141 e.n. şi mai tîrziu.
Broşă, nr. 1.

ANTONINVS PIVS

2. ↓ rv. COS IIII, Fortuna ?.
Roma, anii 145—161 e.n.
Brăţară, nr. 11.

Tezaurul, aflat în împrejurimile Capitalei, se înscrie în rîndul acelor depozite de monede romane republicane din prima jumătate a secolului I î.e.n. descoperite între Carpaţi şi Dunăre. Aceste depozite ar putea fi atribuite celor mai vechi orizonturi de tezaure de monede romane republicane din Dacia extracarpatică, dacă excludem din discuţie cele cîteva fragmente de tezaure, din care s-au recuperat prea puţine exemplare pentru ca anul de emitere al celui mai recent denar să ofere un *terminus post quem* de luat în consideraţie [11]. Dar toate depozitele monetare din Muntenia şi Oltenia, care se încheie între anii 79—64 î.e.n., dacă limităm discuţia numai la acestea, sînt fragmentare ori suspecte de a fi incomplete. Din această cauză, chiar dacă se exclud din discuţie aspectele controversate ori de soluţie încă nesigură privind momentul şi locul aplicării de contramărci pe denarii republicani, precum şi datarea şi atribuirea etnică a celor cîtorva imitaţii prezente în tezaurele din această categorie, anul de emitere a celei mai recente monede recuperate nu poate fi *apriori* considerat drept dată de îngropare a depozitului monetar. Bineînţeles, că legea probalistică a prezenţei în lotul recuperat, raportat la tezaur, atît a exemplarelor din cele mai vechi emisiuni, cît şi a exemplarelor din cele mai noi emisiuni acţionează şi în aceste situaţii. Dar în cazul denarilor Romei republicane, legea acţionează sub influenţa a cel puţin doi parametrii, acum

[10] B.M.C., IV, — H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum, IV, Antoninus Pius to Commodus*, Londra, 1940.

[11] E.g. Muntenia: BRINCENI, jud. Teleorman, circa 1968—1969, 1 denar, vezi Bucur Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Socialistă România*, în SCIV, 24, 1973, 1, p. 141—142, nr. 27; FUNDENI, municipiul Bucureşti, 1952, 2 denari, vezi Bucur Mitrea, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană reflectate în descoperiri monetare*, în SCN, II, 1958, p. 162, nr. 17; PRISEACA, jud. Olt, ?, 2 denari, vezi Bucur Mitrea, *Descoperiri recente şi mai vechi de monede antice şi bizantine în Republica Populară Română*, în SCIV, 16, 1963, 2, p. 468, nr. 15. Oltenia: AMARAŞTI, jud. Dolj, înainte de 1906, 1 denar, vezi Bucur Mitrea, în SCIV, 20, 1969, 3, p. 508, nr. 9; AMARAŞTI DE JOS, jud. Dolj, 1966, 4 denari, vezi Octavian Iliescu, în *Biblioteca Academiei R.S.R., Caiet selectiv de informare asupra creşterii colecţiilor*, nr. 39—40, 1972, p. 14—15; BUMBEŞTI, jud. Gorj, 1942, 3 denari, vezi Gh. Poenaru Bordea, Gr. M. Vlădescu, *Denari romani republicani descoperiţi la Bumbeşti, jud. Gorj*, în R.M., 8, 1971, 3, p. 259—260. BUGIULEŞTI, jud. Gorj, 2 denari, vezi Bucur Mitrea, în Dacia, NS, 8, 1964, p. 376, nr. 26.

https://biblioteca-digitala.ro

cunoscuți și anume : volumul variabil al emisiunilor și reducerea sensibilă a cantității de denari emiși în deceniile trei, patru și cinci din secolul I î.e.n. în raport cu cantitatea de denari emisă în deceniul doi al aceluiași veac.

Descoperirea unui număr însemnat de tezaure de monede romane republicane pe teritoriul Daciei, în raport cu descoperirile similare din Peninsula Balcanică [12], a condus, în încercarea de a se explica principalele aspecte ale fenomenului, la avansarea unor interpretări mult diferite în esența lor.

Reluînd, cu date substanțial îmbogățite, o ipoteză mai veche în istoriografia română [13], Bucur Mitrea a oferit pe baza analizei statistice o primă explicare a fenomenului [14]. Au fost comparate histogramele de distribuție a frecvențelor relative pentru cîteva tezaure din Bulgaria și Dacia extracarpatică. Rezultatele obținute au impus o interpretare în care afluirea masivă a denarului republican la nord de Dunăre a început în preajma anului 100 î.e.n., cu un maxim de penetrare în deceniul al doilea al secolului I î.e.n. [15]. Dar interpretarea statistică a condus la o estimare greșită a debutului fenomenului în Dacia extracarpatică, deoarece funcția față de care variază structura numerarului este volumul inconstant al emisiunilor. Însă, în acel stadiu al cercetării, volumul emisiunilor nu era încă estimat.

Propunerea unei date timpurii pentru penetrarea masivă a monedei republicane la nord de Dunăre a fost influențată și de părerea că tezaurele se formează aici, în primul rînd, prin acumularea treptată a denarilor în circulație pe piața monetară locală [16]. Dar, în funcție de gradul de dezvoltare a societății geților nord-dunăreni la care pe piață primează fenomenele de schimb caracteristice economiei naturale, ipoteza propusă nu poate constitui modul corect de abordare a problemei. Dacă ea ar fi fost exactă, ar fi trebuit să se presupună pentru piața monetară locală, dat fiind numărul mare de tezaure semnalate, o intensă circulație monetară cu parametrii caracteristici altor moduri de producție. Realitățile numismatice din Dacia secolelor II și I î.e.n. nu confirmă ipoteza unei intense circulații monetare pe piața locală. În acest sens și raportul dintre numărul descoperirilor izolate certe și al tezaurelor de monede romane confirmă ipoteza, în care denarul roman republican, ca și predecesorii săi la nord de Dunăre au constituit, în primul rînd, mijloace de plată și tezaurizare și doar într-o mică măsură, corespunzătoare gradului de dezvoltare economică a societății geților nord-dunăreni, mijloace de circulație.

Într-o altă viziune a fenomenului prezenței denarului republican la nordul Dunării, procesul afluirii masive a monedelor romane în Dacia este explicat prin introducerea lor în loturi constituite de către negustorii din

---

[12] Michael H. Crawford, *Republican denarii in Romania : The suppression of the piracy and the slave-trade*, in The Journal of Roman Studies, LXVII, 1977, p. 117.

[13] Bucur Mitrea, *Legături...*, p. 175.

[14] Bucur Mitrea, *Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia*, în SCIV, 21, 1970, 3, p. 433 și urm.

[15] *Ibidem*, p. 435—436, *Idem*, *Legături...*, p. 180—181.

[16] *Idem*, *Legături...*, p. 183 ; același mod de a privi fenomenul dar pentru monedele thasiene la Constanța Stirbu și Carmen Petolescu, *Un tezaur de monede thasiene descoperit la Belcigatele (jud. Ilfov)*, în SCN, VI, 1975, p. 191).

https://biblioteca-digitala.ro

teritoriile romane, ori din cele învecinate Republicii [17]. Mecanismul de formare a depozitelor monetare nord-dunărene ar funcţiona prin distribuirea şi concentrarea loturilor în tezaure, care la rîndul lor se pot redistribui şi forma noi depozite monetare locale, ori alimenta piaţa monetară cu cantitatea de denari necesară satisfacerii volumului redus de monedă în circulaţie. În funcţie de fenomenul astfel interpretat, precum şi de indicaţia relativă pe care o oferă anul de emitere a ultimei monede păstrate, s-a propus fixarea momentului de primă afluire masivă a denarilor în spaţiul Daciei extracarpatice în jurul anilor 80—75 î.e.n. iar ca dată de îngropare a primului grup de tezaure din Oltenia, un moment aproximativ spre sfîrşitul primului sfert al veacului I î.e.n. şi în anii imediat următori [18].

Maria Chiţescu, socotind mulţimea tezaurelor romane republicane din prima jumătate a secolului I î.e.n. suficient de reprezentativă pentru a se înlătura riscul unor concluzii eronate din cauza recuperării fragmentare a depozitelor, consideră că se pot structura trei orizonturi de tezaurizare [19]. Astfel în primul orizont sînt cuprinse tezaurele încheiate cu monede din anii 78—73 î.e.n., în cel de al doilea orizont, tezaurele din anii 69—62 î.e.n., iar în ultimul, tezaurele din anii 60—55 î.e.n. [20].

M. Crawford consideră că prima penetrare masivă a denarului în spaţiul dacic ar fi de corelat în primul rînd cu cererea de sclavi pentru pieţele Peninsulei Italice din deceniul al patrulea al secolului I î.e.n., atunci cînd alte surse tradiţionale dispar [21]. În funcţie de această interpretare, afluirea masivă a denarului ar fi posibilă de-abia în jurul anului 65 î.e.n., cu o limită de siguranţă acceptabilă cel mai devreme în anul 72 î.e.n. [22]. Dar acest mod de a privi cauzele şi momentul pătrunderii monedelor romane în Dacia este unilateral. Ipoteza nu ţine seama de alte aspecte ale fenomenului, care rămîn de luat în considerare pentru a se încerca o explicare corectă a acestui proces istoric. Unul din aceste aspecte este orientarea comerţului geţilor din Muntenia şi într-o oarecare măsură şi a celor din Oltenia şi în primele decenii ale secolului I î.e.n., către sudul Peninsulei Balcanice. Îndreptarea comerţului getic în această direcţie e dovedită cu prisosinţă de numărul mare de tezaure de tetradrahme thasiene ascunse între Balcani şi Carpaţi [23]. Ori, după încetarea monetizării tetradrahmei de Thasos şi epuizarea numerarului pentru export, în cazul acceptării ipotezei formulate de M. Crawford, am fi nevoiţi să deducem dispariţia acestei axe

---

[17] Gh. Poenaru Bordea şi Onoriu Stoica, *Tezaurul de la Breasta şi alte descoperiri de denari romani republicani din Oltenia*, în SCN, VII, 1980, p. 80.

[18] *Ibidem*, p. 79 ; Gh. Poenaru Bordea şi Ştefan Chiţu, *Tezaurul de denari romani republicani de la Lunca, oraşul Ocnele Mari (jud. Vîlcea)*, în SCN, VII, 1980, p. 152.

[19] Maria Chiţescu, *Les débuts de la formation étatique de Burébista d'apres les données numismatiques*, în Dacia, NS, XIX, 1975, p. 249.

[20] *Ibidem*, p. 249—250.

[21] Michael H. Crawford, *Republican denarii in Romania ; The suppression of piracy and slave-trade*, în The Journal of Roman Studies, LXVII, 1977, p. 121.

[22] *Ibidem*, 121—122.

[23] Bucur Mitrea, *Legături...*, p. 185—186, pentru axa comercială Thasos ; şi Ioana Bogdan Cătăniciu, *Tezaurul monetar de la Poiana (jud. Teleorman), Unele aspecte ale circulaţiei tetradrahmelor Macedoniei Prima şi ale oraşului Thasos în lumea traco-dacică*, în SCN, VI, 1975, p. 182, harta descoperirilor de monede thasiene în Bulgaria şi România.

https://biblioteca-digitala.ro

comerciale. În cazul în care axa comercială Carpaţi-Egee continuă să fiinţeze alături de axa Carpaţi-Illiricum-Italia, este normal ca şi negustorii implicaţi pe această direcţie să fie nevoiţi să caute un alt măsurător al valorii. Ori singura monedă disponibilă să îndeplinească acest rol în lumea mediteraneeană rămînea doar denarul emis de Republica Romană.

Chiar şi în acest stadiu al cercetărilor, tezaurele de monede romane republicane din Dacia extracarpatică, ascunse în prima jumătate a secolului I î.e.n., deşi fragmentare, constituie o populaţie statistică ce poate fi reprezentativă pentru a încerca analiza pătrunderii acestei categorii de numerar. Analiza statistică a structurii tezaurelor grupate pe criterii teritoriale şi de timp, iar în a doua etapă a cercetării după modul de exprimare a caracteristicilor de grupare, va putea contribui în bună măsură la lămurirea unor aspecte ale fenomenului, care nu pot fi surprinse prin interpretarea clasică a materialului numismatic. Pe baza studierii distribuţiilor empirice a tezaurelor în discuţie se vor pune în evidenţă anumite legităţi obiective ale grupului, potrivit cărora se produc variaţii omogene şi se vor stabili astfel distribuţiile teoretice ale tezaurelor înrudite prin caracteristici comune.

La baza analizei statistice a structurii depozitelor de monede romane republicane din Muntenia şi Oltenia au fost aşezate următoarele idei care se pot considera demonstrate :

— Gradul de dezvoltare economică atins de geţii nord-dunăreni nu a permis o circulaţie monetară atît de intensă, încît să fie posibilă alcătuirea tezaurelor prin acumularea treptată piesă cu piesă pe piaţa monetară locală.

— Tezaurele de denari romani se formează prin concentrarea şi redistribuirea loturilor de monede constituite pe pieţele monetare din lumea greco-romană.

— Structura tezaurelor din Dacia reflectă structura numerarului aflat în circulaţie pe acele pieţe monetare din lumea greco-romană, unde are loc procesul de constituire a loturilor, ce vor pătrunde apoi la nordul Dunării.

Analiza statistică a structurii tezaurelor din Muntenia şi Oltenia va confirma una din următoarele situaţii :

— Aceiaşi structură pentru toate grupele de tezaure din ambele zone va indica pătrunderea denarilor republicani de pe pieţe monetare cu o structură omogenă, în cadrul unui interval scurt de timp, care nu permite restructurarea numerarului în circulaţie pe pieţele de origină.

— Structura deosebită a grupelor de tezaure împărţite pe criterii teritoriale, dar omogenă pentru tezaurele din Muntenia, ar indica pătrunderi de pe pieţe monetare cu o structură a numerarului diferită, dar în cazul unui interval scurt de timp.

— Structura deosebită a grupelor de tezaure va indica pătrunderea monedelor de pe pieţe monetare diferite, dar în cadrul unui interval de timp mai îndelungat, care să permită restructurarea numerarului în circulaţie pe pieţele de origine.

— Structura asemănătoare în cazul tezaurelor din Muntenia şi Oltenia aparţinînd aceleiaşi perioade, dar diferită faţă de tezaurele din a doua grupă din Muntenia, va indica pătrunderea monedelor în cadrul unui

https://biblioteca-digitala.ro

interval de timp care să permită restructurarea numerarului în circulaţie pe pieţele monetare unde se alcătuiesc loturile.

Pentru lămurirea acelor aspecte încă controversate privind prezenţa monedei romane republicane în Dacia extracarpatică s-a considerat, în acest stadiu, ca fiind suficientă analiza statistică a distribuţiei frecvenţelor relative a 15 depozite monetare din Muntenia şi Oltenia, care se încheie cu monede emise în deceniile trei şi patru din secolul I î.e.n.[24] Nu s-a putut proceda la analiza structurii tezaurelor din anii 50, deoarece numărul tezaurelor publicate cu date numismatice suficiente, nu reprezintă pentru moment o populaţie statistică suficientă pentru a fi prelucrată în mod corespunzător.

Ţinînd seama de primele două orizonturi propuse şi datate între anii 78—73 î.e.n. şi 69—62 î.e.n., au fost alcătuite, după criterii teritoriale şi de timp, trei grupe de tezaure. În prima grupă — Muntenia I — au fost incluse un număr de şase tezaure cu ultima monedă din anii 79—75 î.e.n. (Gliganu de Jos, Suhaia, Bucureşti, Bălăneşti, Mihai Bravu şi Alexandria). A doua grupă — Oltenia — este alcătuită din cinci tezaure, cu cel mai recent denar din anii 79—74 î.e.n. (Nedeia, Zătreni, Căpreni, Hotărani, Lunca). Celei de a treia grupe i-au fost atribuite patru tezaure, cu ultima monedă emisă între anii 71—64 î.e.n. (Sfinţeşti, Nicolae Bălcescu, Grădiştea, Curtea de Argeş).

Din compararea histogramelor reprezentînd frecvenţa absolută a denarilor romani republicani din tezaurele analizate, se evidenţiază următoarele caracteristici ale distribuţiei empirice :

— Toate tezaurele (inclusiv Segarcea), au punctul de maxim al distribuţiilor frecvenţelor absolute sau vîrful grafic al histogramelor în intervalul 90—81 î.e.n.

— Cu o singură excepţie (Bucureşti), în graficele a 14 tezaure se observă o tendinţă de scădere a frecvenţei absolute la monedele emise în pe-

---

[24] Deoarece tezaurele au fost publicate conform cronologiilor propuse de Grueber şi Sydenham, pentru a dispune de un termen unitar de comparaţie, atît pentru structura tezaurelor, cît şi pentru a cerceta structura acestora în funcţie de curbele frecvenţelor relative a volumului de ştanţe estimate, a fost necesară rearanjarea tezaurelor analizate conform cronologiei recent propuse de M. Crawford. Tezaurele analizate sînt următoarele : Gliganu de Jos = V. Teodorescu, I. Rizea, V. Dupoi, *Un tezaur de podoabe dacice de argint descoperit în Muntenia. (Tezaurul de la Rociu, jud Argeş)*, în St. şi Com. Piteşti, II, 1969, p. 101—108. Suhaia = Maria Chiţescu, *Notă despre două tezaure romane republicane descoperite în cîmpia munteană, (com. Suhaia, jud. Teleorman)*, în SCN., IV, 1968, p. 453—454, II ; Maria Chiţescu, *Moneda romană republicnă*, în mss. Bălăneşti = Bucur Mitrea, *Legături...*, p. 154—156, nr. 4. Mihai Bravu = Bucur Mitrea, *Descoperirea monetară romană republicană din comuna Mihai Bravu, (jud. Ilfov)*, în SCN., IV, 1968, p. 373—379. Alexandria = Bucur Mitrea, *Legături...*, p. 151—152, nr. 2. Nedeia = Virginia Cristu, *Monede din timpul Republicii Romane, descoperite la Nedeia, (Reg. Craiova)*, în SCN., I, 1956, p. 467—468. Zătreni = Bucur Mitrea, *Două tezaure de monede romane republicane descoperite în Oltenia*, în SCIV, 22, 1971, 4, p. 579—591. Căpreni = Octavian Iliescu *Date noi privitoare la tezaurul monetar de la Căpreni, (reg. Craiova)*, în SCN., II, 1960, p. 477—486. Hotărani = Bucur Mitrea, *op. cit.*, în SCIV, 21, 1971, 4, 579—591. Lunca = Gheorghe Poenaru Bordea şi Ştefan Chiţu, *Tezaurul de denari romani republicani de la Lunca, oraşul Ocnele Mari (jud. Vîlcea)*, în SCN., VII, 1980, p. 149—153. Sfinţeşti = Bucur Mitrea, *Descoperirea monetară de la Sfinţeşti, (Teleorman)*, în Materiale, vol, I, 1953, p. 507—522. Nicolae Bălcescu = Bucur Mitrea, *Legături...*, p. 164—166, nr. 21. Grădiştea = Constantin Preda, *Alte descoperiri monetare*, în SCN, II, 1958, p. 466—467. Curtea de Argeş = Bucur Mitrea, *Legături....*, p. 159—160, nr. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

rioada 100—91 î.e.n. Astfel şase tezaure (Gliganu de Jos, Suhaia, Nedeia, Zătreni, Grădiştea, Curtea de Argeş), reprezentînd 40% dintr-un lot de 15 tezaure studiate, nu au monede emise în această perioadă. Intervalul 100—91 î.e.n. constituie un astfel de prag, care face ca materialul monetar să se repartizeze vizual în două aglomerări distincte.

— La 15 tezaure, în curba de distribuţie a monedelor emise în secolul II î.e.n. se constată următoarele situaţii :

1. În două tezaure (Bucureşti şi Bălăneşti), reprezentînd 13,13%, monedele din secolul II î.e.n. sînt atît de dispersate, încît nu pot alcătui un pachet compact de frecvenţe absolute.

2. În trei tezaure (Gliganu de Jos, Nedeia, Grădiştea), reprezentînd 20%, se formează un pachet compact de frecvenţe absolute pentru secolul II î.e.n., dar fără a se contura un punct de maxim propriu-zis.

3. În 10 tezaure (Suhaia, Mihai Bravu, Alexandria, Zătreni, Căpreni, Hotărani, Lunca, Sfinţeşti, Nicolae Bălcescu, Curtea de Argeş), reprezentînd 66,66%, pentru monedele emise în secolul II î.e.n. se formează pachetul compact al frecvenţelor absolute, în cadrul căruia se evidenţiază un punct propriu de maxim.

4. În şase tezaure (Suhaia, Alexandria, Mihai Bravu, Zătreni, Căpreni, Sfinţeşti) vîrful grafic al pachetului frecvenţelor absolute a denarilor romani republicani din secolul II î.e.n. se găseşte aşezat în intervalul 120—111 î.e.n

5. În patru tezaure (Hotărani, Lunca, Nicolae Bălcescu, Curtea de Argeş) vîrful grafic al pachetului frecvenţelor absolute a denarilor din secolul II î.e.n. se găseşte aşezat în intervalul 110—101 î.e.n.

Din distribuţiile empirice se desprind următoarele variaţii omogene ale distribuţiilor teoretice :

— O aşezare constantă a punctului de maxim în intervalul 90—81 î.e.n.

— O tendinţă de scădere a frecvenţelor absolute în intervalul 100—91 î.e.n.

— Variaţia punctului de maxim al pachetului frecvenţelor absolute din secolul II î.e.n. sau vîrful grafic al aglomerării denarilor emişi în secolul II î.e.n. între anii 120—111 î.e.n. şi 110—101 î.e.n.

Variaţia vîrfului pachetului de frecvenţe reprezentînd denarii emişi în secolul II î.e.n. între intervalele 120—111 î.e.n. şi 110—101 î.e.n. ar putea constitui acea trăsătură caracteristică a distribuţiei teoretice, de considerat ca legitatea obiectivă prin care se manifestă momentul diferit de alcătuire a loturilor de denari pe pieţele monetare din lumea greco-romană şi a tezaurelor în Dacia, datorită restructurării numerarului pe pieţele de formare a loturilor. Astfel 75% din tezaurele, care aparţin grupului de opt tezaure încheiate în anii 70 î.e.n., au al doilea punct de maxim aşezat în intervalul 120—111 î.e.n., în timp ce la cele două tezaure din anii 60 î.e.n. acesta se plasează în intervalul 110—101 î.e.n.

Interpretarea histogramelor de distribuţie a frecvenţelor absolute sau relative oferă doar o imagine statică a fenomenului prezenţei denarului roman republican în spaţiul dacic. Pentru cunoaşterea acestui fenomen este necesar să se analizeze structurile depozitelor monetare cu ajutorul unui

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul I

Distribuția principalelor caracteristici în tezaurele din anii 70 și 60 î.e.n.

Nr. crt.	Tezaurul	Punctul de maxim 90—81	Tendința de scădere între 100—91	Punct de maxim secundar în 120—111	Punct de maxim secundar în 110—101
1	2	3	4	5	6
	Muntenia I				
1	Gliganu de Jos	+	+	—	—
2	Suhaia	+	+	+	—
3	București	+	—	—	—
4	Bălănești	+	+	—	—
5	Mihai Bravu	+	+	+	—
6	Alexandria	+	+	+	—
	Oltenia				
7	Nedeia	+	+	—	—
8	Zătreni	+	+	+	—
9	Căpreni	+	+	+	—
10	Hotărani	+	+	—	+
11	Lunca	+	—	—	+
	Muntenia II				
12	Sfințești	+	+		—
13	Nicolae Bălcescu	+	+	—	+
14	Grădiștea	+	+	—	—
15	Curtea de Argeș	+	+	—	+

termen unitar de comparare, reprezentat de indicii obținuți din calcularea frecvențelor relative a denarilor romani din tezaurele studiate. Relațiile dinamice dintre structurile tezaurelor și grupelor de tezaure vor fi mai clar evidențiate prin utilizarea unor noi instrumente de analiză și anume :

— Diagrama tezaurului-tip, care reprezintă curba oferită de mediile aritmetice ale frecvențelor relative a unui grup de tezaure cu caracteristici comune.

— Diagrama cuprinzînd indicii frecvențelor relative a numărului de ștanțe estimate din perioada analizată.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, prin compararea curbelor depozitelor monetare cu diagrama tezaurului-tip al seriei, se evidenţiază variaţiile omogene care caracterizează seria şi indică dacă un tezaur încadrat aici pe baza ultimei monede recuperate aparţine sau nu seriei respective. Compararea curbelor depozitelor monetare şi a tezaurelor-tip cu diagramele reprezentînd volumul emisiunilor sugerează modul în care volumul emisiunilor a influenţat de la caz la caz amplitudinea oscilaţiilor acestor curbe.

Indicii frecvenţelor relative pentru depozitele monetare studiate, pentru cele trei tezaure-tip şi pentru volumul emisiunilor pornind de la numărul ştanţelor de avers estimat de M. Crawford sînt prezentaţi în tabelele II şi III.

Tabelul II

Frecvenţa relativă a numărului de ştanţe estimate pentru perioadele 211 î. e. n.—71 î. e. n. şi 211 î. e. n.—61 î. e. n.

Nr. crt.	Anii	Nr. cat. Crawford	Nr. ştanţe estimate frecvenţa absolută (f)		Frecvenţa relativă a ştanţelor estimate 211—71 î. e. n. $(fr) = \frac{f}{Sf}$	Frecvenţa relativă a ştanţelor estimate 211—61 î. e. n. $(fr) = \frac{f}{Sf}$
1	2	3	4		5	6
1	211—195	44—131	1262		4,44	4,19
2	194—190	132—138	191		0,76	0,71
3	189—180	139—154	170	+80	0,68	0,64
4	179—170	155—168	333		1,26	1,18
5	169—158	173—196	140		0,49	0,46
6	157—151	197—205	667		2,35	2,21
7	150—141	206—226	1025		3,61	3,40
8	140—131	227—254	2157		7,60	7,17
9	130—121	255—279	2362		8,32	7,85
10	120—111	280—298	3092		10,89	10,27
11	110—101	299—326	4787		16,86	15,91
12	100— 91	327—337	1603		5,64	5,32
13	90— 81	340—378	8141		28,68	27,06
14	80— 71	379—401	2368		8,34	7,85
15	70— 61	402—419	1700		—	5,65

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul III-A

Frecvența relativă a denarilor romani republicani în tezaurele și în tezaurul-tip Muntenia I

Nr. crt.	Anii	Gliganu de Jos		Suhaia		București		Bălănești		Mihai Bravu		Alexandria		Tezaur-tip
		(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	$\frac{S\ fr}{n} = \bar{X}_i$
1	2	3		4		5		6		7		8		9
1	211—195	—	0	—	0	1	5,55	1	10	2	3,57	—	0	3,18
2	194—190	—	0	—	0	—	0	—	0	1	1,78	—	0	0,29
3	189—180	—	0	—	0	—	0	—	0	1	1,78	—	0	0,29
4	179—170	—	0	—	0	1	5,55	—	0	—	0	—	0	0,92
5	169—158	—	0	—	0	—	0	—	0	—	0	—	0	0
6	157—151	1	9,09	1	4,16	1	5,55	—	0	—	0	—	0	3,13
7	150—141	—	0	2	8,33	2	11,11	—	0	2	3,57	—	0	3,83
8	140—131	1	9,09	1	4,16	—	0	1	10	6	10,71	2	9,37	7,22
9	130—121	2	18,18	2	8,33	1	5,55	—	0	7	12,50	2	6,25	8,46
10	120—111	2	18,18	4	16,16	1	5,55	—	0	10	17,85	5	15,62	12,31
11	110—101	2	18,18	3	12,50	1	5,55	1	10	4	7,14	2	6,25	9,93
12	100— 91	—	0	—	0	3	16,16	1	10	3	5,35	2	6,25	6,37
13	90— 81	2	18,18	9	37,50	6	33,33	5	50	15	26,78	14	43,75	34,92
14	80— 71	1	9,09	2	8,33	1	5,55	1	10	5	8,92	4	12,50	9,06
TOTAL		11		24		18		10		56		32		

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul III-B

Frecvența relativă a denarilor romani republicani în tezaurele și în tezaurul tip Oltenia

Nr. crt.	Anii	Nedeia		Zătreni		Căpreni		Hotărani		Lunca		Tezaur-tip
		(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	$\bar{x}_t$
1	2	3		4		5		6		7		8
1	211–195	—	0	—	0	2	1,57	1	4	—	0	1,11
2	194–190	—	0	—	—	—	0	—	0	—	0	0
3	189–180	—	0	—	0	—	0	—	0	—	0	0
4	179–170	—	0	1	2,43	—	0	—	0	—	0	0,48
5	169–158	—	0	—	0	—	0	—	0	—	0	0
6	157–151	—	0	—	0	3	2,36	1	4	—	0	1,27
7	150–141	3	15,78	—	0	4	3,14	—	0	0	0	3,78
8	140–131	3	15,78	1	2,43	14	11,02	1	4	1	0	8,64
9	130–121	—	0	5	12,19	10	7,87	1	4	—	0	4,81
10	120–111	1	5,26	9	21,95	21	16,53	4	16	—	0	11,92
11	110–101	3	15,78	6	14,63	16	12,59	5	20	3	30	18,60
12	100– 91	—	0	—	0	4	3,14	1	4	1	10	3,42
13	90– 81	8	42,10	14	34,14	44	34,64	8	32	4	40	36,67
14	80– 71	1	5,26	5	12,19	9	7,08	3	12	1	10	9.20
TOTAL		19		41		127		25		10		

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul III.C

Frecvența relativă a denarilor romani republicani în tezaurele și în tezaurul-tip Muntenia II

Nr. crt.	Anii	Sfințești		Nicolae Bălcescu		Grădiștea		Curtea de Argeș		Tezaur-tip
		(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	(f)	(fr)	$\bar{X}_i$
1	2	3		4		5		6		7
1	211 – 195	1	1,08	—	0	—	0	—	0	0,27
2	194 – 190	—	0	—	0	—	0	—	0	0
3	189 – 190	—	0	—	0	—	0	—	0	0
4	179 – 170	—	0	—	0	—	0	—	0	0
5	169 – 158	—	0	—	0	—	0	—	0	0
6	157 – 151	1	1,08	—	0	—	0	—	0	0,27
7	150 – 141	2	2,17	1	7,69	—	0	1	11,11	5,24
8	140 – 131	10	10,86	—	0	—	0	—	0	2,71
9	130 – 121	6	6,52	—	0	—	0	—	0	1,63
10	120 – 111	15	16,30	2	15,38	2	9,52	1	11,11	13,07
11	110 – 101	8	8,69	3	23,07	2	9,52	3	33,33	18,65
12	100 – 91	8	8,69	1	7,69	—	0	—	0	4,09
13	90 – 81	31	33,69	4	30,76	9	42,85	3	33,33	35,15
14	80 – 71	10	10,86	1	7,69	7	33,33	—	0	12,97
15	70 – 61	—	0	1	7,69	1	4,76	1	11,11	5,15
TOTAL		92		13		21		9		

https://biblioteca-digitala.ro

Din compararea diagramelor tezaurelor cu diagrama tezaurului-tip al fiecărei grupe şi cu curba volumului emisiunilor se constată :

— În interiorul fiecărei grupe, doar la o parte din curbele tezaurelor se observă variaţiile caracteristice tezaurului-tip. Explicaţia constă în faptul că în cadrul selecţiei primare, pentru a atribui tezaurul respectiv unei anumite serii, s-a folosit drept reper de timp doar data oferită de cea mai recentă monedă recuperată. Pentru fiecare grupă sînt de consemnat următoarele situaţii :

1. 50% din tezaurele aparţinînd grupei Muntenia I (Gliganu de Jos, Bucureşti, Bălăneşti) sînt mult prea fragmentare pentru ca diagramele lor să aibă o comportare normală. Tezaurul Bucureşti prezintă şi o altă particularitate şi anume creşterea frecvenţei absolute şi relative în intervalul 100—91 î.e.n., particularitate care nu se mai întîlneşte la nici unul din tezaurele studiate aici şi pe care în acest stadiu al cercetării nu o putem explica.

2. Tezaurele Nedeia, Hotărani şi Lunca din grupa Oltenia prezintă curbe cu unele variaţii specifice diagramei tezaurului-tip Muntenia II.

3. Curba tezaurului Sfinţeşti, tezaur atribuit grupei Muntenia II, prezintă trăsăturile caracteristice tezaurului-tip Muntenia I.

— Ca şi în histograme, punctul de maxim al tuturor tezaurelor şi implicit şi al tezaurelor-tip se află în intervalul 90—81 î.e.n., amplitudinea sa fiind influenţată în mare măsură de creşterea volumului de monedă emisă în anii 80 î.e.n.

— În diagramele construite pe baza indicilor frecvenţei relative se observă formarea unui punct de maxim pentru aglomerarea din secolul al II-lea î.e.n., a cărui amplasare oscilează între anii 120—111 î.e.n. şi 110—101 î.e.n., aşa cum s-a constatat şi pentru histograme.

1. Vîrful pachetului frecvenţelor din secolul II î.e.n. pentru tezaurul-tip Muntenia I se află în intervalul 120—111 î.e.n. În acelaşi interval se află şi punctul de maxim al tezaurelor Suhaia, Mihai Bravu, Alexandria.

2. Punctul de maxim al tezaurului-tip Oltenia se găseşte în intervalul 110—101 î.e.n., deoarece curba tezaurului-tip este influenţată de oscilaţiile curbelor tezaurelor Nedeia, Hotărani şi Lunca, care au unele trăsături specifice diagramei tezaurului-tip Muntenia II. Însă, punctul de maxim al tezaurelor Zătreni şi Căpreni se află în intervalul 120—111 î.e.n., ca şi la tezaurul-tip Muntenia I.

3. Punctul de maxim al tezaurului-tip Muntenia II se află aşezat în intervalul 110—101 î.e.n. În acest interval se găsesc şi punctele de maxim ale tezaurelor Nicolae Bălcescu şi Curtea de Argeş. Dar, punctul de maxim al tezaurului Sfinţeşti se plasează în intervalul 120—111 î.e.n., ca şi la tezaurul-tip Muntenia I.

— Amplitudinea vîrfului, care aparţine pachetului de monede din secolul II î.e.n. din tezaurele studiate aici, este influenţată de tendinţa de creştere a volumului de monedă emisă începînd cu deceniul cinci al secolului II î.e.n.

— Atît la tezaurul-tip Muntenia II, cît şi la tezaurele Nicolae Bălcescu şi Curtea de Argeş, care sînt atribuite acestei serii, se observă o con-

https://biblioteca-digitala.ro

cavitate a curbelor de distribuţie a frecvenţei relative în intervalele 140—131 î.e.n. şi 130—121 î.e.n.

Interpretarea diagramelor de distribuţie a frecvenţei relative confirmă existenţa distribuţiilor teoretice deja observate în cursul studierii caracteristicilor histogramelor de distribuţie a frecvenţei absolute şi, în parte, explică natura variaţiilor omogene constatate. În această fază a analizei statistice, se pune în evidenţă o nouă trăsătură care deosebeşte distribuţiile teoretice ale grupelor Muntenia I şi Muntenia II. Această trăsătură poate fi considerată ca un al doilea aspect caracteristic de timp, prin care se reflectă restructurarea numerarului roman republican pe pieţele monetare greco-romane.

Analiza statistică a dovedit că variaţiile omogene specifice definesc deosebirile de structură a distribuţiilor teoretice, datorită alcătuirii depozitelor monetare din grupele Muntenia I şi Muntenia II cu loturi de monede constituite în perioade de timp diferite. În cadrul variaţiilor omogene, cele două aspecte aie caracteristicii de timp se manifestă concomitent. Astfel prin îmbinarea celor două aspecte ale caracteristicii de timp, evidenţiate de grafice, se formează două perechi de indicatori şi anume :

— Perechea de indicatori specifică diagramelor tezaurelor contemporane grupei Muntenia I cu lipsa concavităţii curbei de frecvenţă în intervalele de la 140—130 î.e.n. şi 130—121 î.e.n. şi cu plasarea punctului de maxim al pachetului frecvenţelor din secolul II î.e.n. în intervalul 120—111 î.e.n.

— Perechea de indicatori specifică diagramelor tezaurelor contemporane grupei Muntenia II cu prezenţa în curba frecvenţelor a concavităţii din intervalele 140—131 î.e.n. şi 130—121 î.e.n. şi cu plasarea punctului de maxim al pachetului frecvenţelor din secolul II î.e.n. în intervalul 110—101 î.e.n.

Deasemenea, tendinţa frecvenţelor de a migra spre dreapta diagramei, în cazul tezaurelor contemporane grupei Muntenia II, şi care este marcată pe grafice prin formarea concavităţii curbei în intervalele 140—131 î.e.n. şi 130—121 î.e.n. precum şi prin schimbarea vîrfului din intervalul 120—111 î.e.n. în intervalul 110—101 î.e.n., reflectă atît momentele succesive de restructurare a numerarului pe pieţele de origină, prin micşorarea disponibilului de monedă din emisiunile mai vechi, precum şi succesiunea grupelor Muntenia I şi Muntenia II.

Pentru tezaurele romane republicane din Dacia, prezenţa uneia din combinările de indicatori ai caracteristicii de timp în diagrama unui tezaur, cu un număr suficient de monede recuperate, pentru întocmirea unei curbe interpretabile, trebuie considerată ca arătînd momentul de formare pe pieţele de origină şi apoi de penetrare în Dacia a acelor loturi de denari, a căror structură, prin ponderea specifică mai ridicată în raport cu ponderea loturilor penetrate aici în alte perioade, influenţează variaţiile omogene specifice din curba de structură a depozitului monetar într-un anumit sens şi nu ca reflectînd momentul de îngropare a tezaurului, ori grupului de tezaure, căruia acesta îi corespunde ca structură. Oricum un tezaur prezentînd caracteristicile unei faze mai tîrzi, indiferent de data ultimei monede recuperate, nu se va mai putea interpreta ca îngropat într-o fază an-

https://biblioteca-digitala.ro

terioară. Dacă se consideră că afluirea denarului roman republican în spațiul dacic a fost pentru mai bine de jumătate de veac un proces continuu, dar nu de intensitate constantă, cum indicatorii caracteristicii de timp care au fost observați în distribuțiile teoretice a grupelor din anii 70 î.e.n. și 60 î.e.n. arată, prin restructurarea numerarului pe piețele de origină, existența a două faze la începuturile procesului de penetrare a monedei romane republicane de argint la nordul Dunării, atunci prin analiza statistică a structurii tezaurelor de denari se va putea studia în viitor mai circumstanțiat dinamica pătrunderii și intensitatea fluxului de monedă romană republicană din deceniul trei pînă în vremea lui Augustus.

Abordarea statistică a fenomenului prezenței monedei republicane în Dacia, pune în evidență și alte aspecte, a căror interpretare ajută la o mai bună cunoaștere a acestui proces istoric. Astfel în funcție de curba frecvențelor relative a volumului de monedă emisă, amplitudinile pozitive și negative înregistrate pentru frecvențele relative ale denarilor din tezaurele descoperite în spațiul dacic oferă următoarele elemente :

— Explicarea variațiilor curbei de frecvență relativă a denarilor prin ponderea volumului de monedă emisă în fiecare perioadă.

Interpretarea structurii pieței monetare în momentul formării lotului de denari, prin compararea acesteia cu structura ideală a numerarului, care este identică cu diagrama de frecvență relativă a volumului emisiunilor.

— Indicarea ponderii relative a emisiunilor din fiecare perioadă — interval — și aportul lor la formarea lotului.

Felul în care se manifestă acest aspect al fenomenului în Dacia extracarpatică pentru anii 70 și 60 î.e.n. este prezentat mai jos în tabelele IV A, B și C, precum și grafic în diagramele aferente tabelelor.

Pentru reprezentarea grafică a aspectului s-au utilizat cadranele I și IV, iar curba volumului emisiunilor a fost considerată ca dreaptă de referință față de care variază curbele de frecvență relativă a tezaurelor din Dacia extracarpatică și a tezaurelor-tip Muntenia I, Oltenia și Muntenia II.

Prin compararea distribuțiilor teoretice și implicit a structurii numerarului de pe piețele de origină a loturilor penetrate în Dacia, în cele două faze observate pînă în prezent, se pun în evidență și cantitativ deosebirile acelor indicatori de structură care definesc distribuțiile teoretice ale celor trei grupe de tezaure din Dacia extracarpatică, care au fost analizate aici. În același timp se poate constata și modul în care evoluează dinamica pieței monetare prin restructurările succesive impuse de scăderea ponderii relative a emisiunilor mai vechi și de pătrunderea noilor emisiuni.

Pentru elaborarea instrumentelor statistice necesare acestei analize au fost parțial restructurate grupele de tezaure, conform modului de exprimare a indicatorilor caracteristicii de timp. Astfel grupului Muntenia I i s-a adăugat tezaurul Sfințești, care la începutul cercetării a fost atribuit, conform propunerilor Mariei Chițescu privind orizonturile de tezaure romane republicane din Dacia, grupei Muntenia II. Din grupa Oltenia a fost înlăturat tezaurul Lunca, deoarece curba acestuia este foarte asemănătoare

https://biblioteca-digitala.ro

Amplitudinea frecvențelor relative a denarilor romani republicani în tezaurele din Muntenia în anii 79—75 î.e.n. și a tezaurului-tip în funcție de frecvența relativă a volumului de monedă emisă.

Nr. crt.	Anii	Frecvența relativă a ștanțelor estimate	Gliganu de Jos	Suhaia	București	Bălănești	Mihai Bravu	Alexandria	Tezaur-tip
		k	fr—k	fr—k	fr—k	fr—k	fr—k	fr—k	$\bar{X}_1$—k
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	211—195	4,44	—4,44	—4,44	1,11	5,56	—0,87	—4,44	—1,26
2	194—190	0,76	—0,76	—0,76	—0,76	—0,76	1,02	—0,76	—0,47
3	189—180	0,68	—0,68	—0,68	—0,68	—0,68	1,10	—0,68	—0,39
4	179—170	1,26	—1,26	—1,26	4,25	—1,26	—1,26	—1,26	—0,34
5	169—158	0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49
6	157—151	2,35	6,74	1,81	3,20	—2,35	—2,35	—2,35	0,78
7	150—141	3,61	—3,61	4,72	7,50	—3,61	0,04	—3,61	0,22
8	140—131	7,60	1,49	—3,44	—7,60	2,40	3,11	1,77	—0,38
9	130—121	8,32	9,86	0,01	—2,77	—8,32	4,18	—2,07	0,14
10	120—111	10,89	7,29	5,77	—5,34	—10,89	6,96	4,73	1,42
11	110—101	16,86	1,32	—4,36	—11,31	—6,86	—9,72	—10,61	—6,93
12	100— 91	5,64	—5,64	—5,64	10,52	4,36	—0,29	0,61	0,73
13	90— 81	28,68	—10,50	8,82	4,65	21,32	—1,90	15,07	6,24
14	80— 71	8,34	0,75	0,01	—2,79	1,66	0,58	4,16	0,72

https://biblioteca-digitala.ro

Amplitudinea frecvențelor relative a denarilor romani republicani în tezaurele din Oltenia în anii 79—74 î.e.n. și a tezaurelor-tip în funcție de frecvența relativă a volumului de monedă emisă.

Nr. crt.	Anii	Frecvența relativă a ștanțelor estimate	Nedeia	Zătreni	Căpreni	Hotărani	Lunca	Tezaur-tip Oltenia
		k	fr—k	fr—k	fr—k	fr—k	fr—k	$\bar{X}_i$—k
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	211—195	4,44	—4,44	—4,44	—2,87	—0,44	—4,44	—3,33
2	194—190	0,76	—0,76	—0,76	—,076	0,76	—0,76	—0,76
3	189—180	0,68	—0,68	—0,68	—0,68	—,068	—0,68	—0,68
4	179—170	1,26	—1,26	1,17	—1,26	—1,26	—1,26	—0,78
5	169—158	0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49	—0,49
6	157—151	2,35	—2,35	—2,35	0,01	1,65	—2,35	—1,08
7	150—141	3,61	12,17	—3,61	—0,47	—3,61	—3,61	0.17
8	140—131	7,60	8,18	—5,17	3,42	—3,60	2,40	1,04
0	130—121	8,32	—8,32	3,87	—0,45	—4,32	—8,32	—3,51
10	120—111	10,89	—5,36	11,06	5,67	5,14	—10,89	1,08
11	110—101	16,86	—1,08	—2,23	—4,27	3,14	13,14	1,74
12	100—91	5,64	—5,64	—5,64	—2,50	—1,64	4,36	—2,22
13	90—81	28,68	13,42	5,46	5,96	3,32	11,32	7,89
14	81—71	8,34	—3,08	3,85	—1,26	3,66	1,66	0,96

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul IV-C

Amplitudinea frecvențelor relative a denarilor romani republicani în tezaurele din Muntenia în anii 71—64 î.e.n. și a tezaurului-tip Muntenia II în funcție de frecvența relativă a volumului de monedă emisă

Nr. crt.	Anii	Frecvența relativă a ștanțelor estimate	Sfințești	Nicolae Bălcescu	Grădiștea	Curtea de Argeș	Tezaur-tip Muntenia II
		k	fr — k	fr — k	fr — k	fr — k	$\bar{X}_i$ — k
1	2	3	4	5	6	7	8
1	211— 195	4,19	— 3,11	— 4,19	— 4,19	— 4,19	— 3,92
2	194— 190	0,71	— 0,71	— 0,71	— 0,71	— 0,71	— 0.71
3	189— 180	0,64	— 0,64	— 0,64	— 0,64	— 0,64	— 0,64
4	179— 170	1,18	— 1,18	— 1,18	— 1,18	— 1,18	— 1,18
5	169— 158	0,46	— 0,46	— 0,46	— 0,46	— 0,46	— 0,46
6	157— 151	2,21	— 1,13	— 2,21	— 2,21	— 2,21	— 1,94
7	150— 141	3,40	— 1,23	4,29	— 3,40	7,71	1,84
8	140— 131	7,17	3,69	— 7,17	— 7,17	— 7,17	— 4,46
9	130— 121	7,85	— 1,33	— 7,85	— 7,85	— 7,85	— 6,22
10	120— 111	10,27	6,03	5,11	— 0,75	0,84	2,80
11	110— 101	15,91	— 7,22	7,16	— 6,39	17,42	2,74
12	100— 91	5,32	3,37	2,37	— 5,32	— 5,32	— 1,23
13	90— 81	27,06	6,63	3,70	15,79	6,27	8,09
14	80— 71	7,85	3,01	— 0,16	25,48	— 7,85	5,12
15	70— 61	5,65	—	2,04	— 0,89	5,46	— 0,50

https://biblioteca-digitala.ro

cu curba distribuției teoretice Muntenia II, care indică o dată mai tîrzie de formare a lotului decît curba de distribuție a grupei Oltenia.

Astfel restructurate, noile distribuții teoretice ale celor trei grupe au fost calculate ca medii pătratice = Xp (tabelul V). Pentru compararea distribuțiilor teoretice a celor trei grupe, s-a considerat axă de referință tezaurul-tip Muntenia I, căruia i s-au calculat abaterea standard dx și amplitudinile maxime și minime pentru fiecare interval în parte.

Tabelul V

Tezaurele tip Muntenia I, Oltenia și Muntenia II, obținute pe baza mediilor pătratice

Nr. crt.	Anii	Tezaur-tip Muntenia I inclusiv Sfințești				Tezaur-tip Oltenia exclusiv Lunca	Tezaur-tip Muntenia I exclusiv Sfințești
		$\bar{X}_p$	dx	A_{max}	A_{min}	$\bar{X}_p$	$\bar{X}_p$
1	2	3	4	5	6	7	8
1	211—195	4,55	±3,51	8,06	1,04	2,15	0
2	194—190	0,67	±0,62	1,29	0,05	0	0
3	189—180	0,67	±0,62	1,29	0,05	0	0
4	179—170	2,10	±1,95	4,05	0,15	1,21	0
5	169—158	0	0	0	0	0	0
6	157—151	4,34	±3,28	7,62	1,06	2,32	0
7	150—141	5,48	±3,60	9,08	1,88	8,04	7,80
8	140—131	8,62	±3,79	12,41	4,83	9,07	0
9	130—121	9,77	±5,33	15,10	4,44	7,53	0
10	120—111	14,40	±6,57	20,97	7,83	16,11	12,26
11	110—101	10,23	±3,06	13,29	7,17	16	24,04
12	100— 91	8,63	±5,42	14,05	3,21	2,54	4,44
13	90— 81	36,08	±9,73	45,81	26,35	35,92	36,02
14	80—71	9,53	±2,01	11,54	7,52	9,62	19,74
15	70— 61	—	—		—	—	8,27

În tabelul VI și graficul aferent sînt prezentate amplitudinile frecvențelor relative a tezaurelor din grupa Muntenia I, a tezaurelor-tip Oltenia și Muntenia II, precum și a volumului estimat de monedă emisă în funcție de tezaurul-tip Muntenia I.

https://biblioteca-digitala.ro

Amplitudinea frecvențelor relative a denarilor romani republicani în tezaurele din grupa Muntenia I, în tezaurele tip pentru Oltenia și Muntenia II, și a frecvenței-relative a matrițelor estimate în funcție de tezaurul-tip Muntenia I

Nr. crt.	Anii	Tezaur-tip Muntenia I	Gliganu de Jos	Suhaia	București	Bălănești	Mihai Bravu	Alexandria	Sfințești	Tezaur-tip Oltenia	Tezaur-tip M II	Fr. a ștanțelor estimare
		$\bar{X}_p = k$	fr — k	fr — k	fr — k	fr — k	fr — k	fr — k	fr — k	$\bar{X}_p$ O — k	$\bar{X}_p$ MII — k	fr — k
1	211 — 195	4,55	— 4,55	— 4,55	1,00	5,45	— 0,98	— 4,55	— 3,47	— 2,40	— 4,55	— 0,11
2	194 — 190	0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	1,11	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,09
3	189 — 180	0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	1,11	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,67	— 0,01
4	179 — 170	2,10	— 2,10	— 2,10	3,45	— 2,10	— 2,10	— 2,10	— 2,10	— 0,89	— 2,10	— 0,84
5	169 — 158	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,49
6	157 — 151	4,34	4,75	— 0,18	1,21	— 4,34	— 4,34	— 4,34	— 3,26	— 2,02	— 4,34	— 1,99
7	150 — 141	5,48	— 5,48	2,85	5,63	— 5,48	— 1,91	— 5,48	— 3,31	2,56	2,32	— 1,87
8	140 — 131	8,62	0,47	— 4,46	— 8,62	1,38	2,09	0,75	2,24	0,45	— 8,62	— 1,02
9	130 — 121	9,77	8,41	— 1,44	— 4,22	— 9,77	2,73	— 3,52	6,53	— 2,24	— 9,77	— 1,45
10	120 — 111	14,40	3,78	2,26	— 8,85	— 14,40	3,45	1,22	1,90	1,71	— 2,14	— 3,51
11	110 — 101	10,23	7,95	2,27	— 4,68	— 0,23	— 3,09	— 3,98	— 1,54	5,77	13,81	6,63
12	100 — 91	8,63	— 8,63	— 8,63	7,53	1,37	— 3,28	— 2,38	+ 0,06	— 6,09	— 4,19	— 2,99
13	90 — 81	36,08	— 17,90	1,42	— 2,75	13,92	— 9,30	7,67	— 2,39	0,16	— 0,06	— 7,40
14	80 — 71	9,35	— 0,44	— 1,20	— 3,98	0,47	— 0,61	2,97	1,33	0,09	10,21	— 1,19

https://biblioteca-digitala.ro

Înregistrarea unor dispersii mari pentru tezaurele din grupa Muntenia I, caracterizează o populație nu suficient de numeroasă și încă puțin omogeă. Riscul a fost de la început acceptat datorită numărului mic de tezaure, care sînt de atribuit epocii la care denarul roman republican începe să afluiască în spațiul dacic. Este de la sine înțeles că odată cu îmbogățirea materialului numismatic va fi necesară o recalculare a distribuțiilor teoretice și o reatribuire a tezaurelor la acele serii la care caracteristicile lor de timp coincid. Este de așteptat ca mărirea populației statistice să ducă la mai buna conturare a fazelor, poate la înmulțirea lor, odată cu evidențierea și a altor indicatori, deoarece fenomenul pătrunderii denarilor la nord de Dunăre este un proces continuu, ca și cel de restructurare permanentă a pieței monetare. Procesul de restructurare permanentă și succesivă a pieței este ilustrat și de unele tezaure analizate aici, tezaure a căror diagramă prezintă variații neomogene față de distribuția teoretică contemporană. Aceste variații tind a se structura asemenea distribuțiilor teoretice a perioadelor apropiate.

Din graficul amplitudinilor se delimitează mult mai clar deosebirile dintre perechile de indicatori ale caracteristicii de timp specifice grupelor cronologic deosebite. Perechea de indicatori caracteristică grupei Muntenia II se plasează cu mult dincolo de limitele de dispersie admise pentru Muntenia I. În acest grafic se evidențiază un alt indicator pentru grupa Muntenia II și anume amplitudinea curbei în intervalul 80—71 î.e.n., puternic distanțată de limita de dispersie a grupei Muntenia I. Aceasta dovedește puternica și rapida penetrare a noilor emisiuni pe piața balcanică. Diagrama tezaurului-tip Oltenia se încadrează cu două excepții în limitele de dispersie a grupei Muntenia I. De semnalat este și faptul că curba tezaurului-tip Oltenia urmează mult mai fidel decît Muntenia I curba volumului de monedă emisă. Tendința de structurare asemenea curbei de distribuție Muntenia II, care este pusă în evidență de cele două excepții, a curbei de distribuție teoretică Oltenia, se datorește influenței indicilor tezaurului Hotărani, care pare a fi penetrat ceva mai tîrziu [25].

În încheiere, revenind la tezaurul descoperit în apropiere de București, pe la 1905, tezaur fragmentar, care a prilejuit această anchetă statistică, considerăm că particularitățile sale, observate în urma analizei statistice, nu ne permite în acest stadiu al cercetărilor să îl atribuim cu certitudine seriilor Muntenia I ori Muntenia II. Este posibil ca acest tezaur să fie ceva mai recent.

În acest studiu nu s-au putut finaliza toate acele aspecte ale fenomenului prezenței denarului roman republican în Dacia, aspecte care au fost evidențiate în această primă încercare de aplicare a unor metode de analiză statistică încă neutilizate în cercetarea numismatică de la noi. De altfel instrumentele de lucru folosite aici aparțin unor metode primare de analiză statistică, existînd posibilitatea utilizării unor mijloace de investigare superioare. În stadiul actual al cercetării s-au considerat ca suficiente instru-

[25] Bucur Mitrea, *Două tezaure de monede romane republicane descoperite în Oltenia*, în SCIV, 22, 1971, 4, p. 585, autorul consideră tezaurul de la Hotărani ca fiind mai recent decît tezaurul de la Zătreni pe baza altor indicii.

https://biblioteca-digitala.ro

mentele de analiză folosite aici pentru conturarea aspectului statistic al acestui fenomen istoric.

Este necesar ca interpretarea statistică a fenomenului pătrunderii monedelor romane republicane de argint să fie continuată şi pentru celelalte tezaure de denari republicani din Dacia. Astfel se va ajunge la o mai clară înţelegere a acelor aspecte ale fenomenului care pot fi evidenţiate statistic şi la o mai bună cunoaştere a pătrunderii în Dacia a acestui numerar cu deosebite implicaţii în lumea triburilor geto-dacice.

TRÉSOR DE MONNAIES ROMAINES RÉPUBLICAINES DÉCOUVERT A PROXIMITÉ DE BUCAREST

Résumé

L'auteur présente 20 monnaies romaines d'argent, montées dans un bracelet et dans une broche, dont 18 sont „dinars" romains républicains, faisant partie d'un trésor découvert a proximité de Bucarest, vers 1905.

Parce que les depôts monétaires de Muntenie et d'Oltenie, qui s'achèvent avec des monnaies emises dans les troisième et quatrième décennies du I-er siecle a.n.e., sont fragmentaires, l'auteur fit l'analyse statistique de leur structure, pour trouver les indices de la caracteristique du temps spécifique pour les groupes de trésors: On a pu ainsi constater que les indices de la caractéristique du temps, appartenant a des groupes de trésors différents au point de vue chronologique, sont différents. Cela permet la supposition que les anciennes pénétrations de denars romains républicains au Nord du Danube eurent lieu dans un plus long laps de temps, ce qui permit la réorganisation du numéraire républicain sur les marchés de formation des lots de denars qui pénétreront dans l'espace de la Dacie. Les commencements de la pénétration peuvent être établies avec plus de certitude vers l'an 75 a.n.è.

EXPLICATION DES PLANCHES

Planche I. Le bracelet et la broche dans lesquels sont montés les deniers romains républicains du trésor de Bucarest, 1905.

Planche II. Histogrammes de distribution des fréquences absolues des deniers romains républicains des trésors decouvertes en Munténia.

Planche III. Histogrammes de distribution des fréquences absolues des deniers romains républicains des trésors découvertes en Oltenia.

Planche IV. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors du premier groupe de Munténie.

Planche V. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors de la groupe d'Oltenie.

Planche VI. Graphique de distributions des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors du deuxiéme groupe de Munténie.

Planche VII. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors du premier groupe de Munténie en rapport avec la fréquence relative des coins estimés considérée comme abscisse.

https://biblioteca-digitala.ro

Planche VIII. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors du groupe d'Oltenie en rapport avec la fréquence relative des coins estimés considérée comme abcise.
Planche IX. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains des trésors du deuximé groupe de Munténie en rapport avec la fréquence relative des coins estimés considérée comme abcise.
Planche X. Graphique de distribution des fréquences relatives des deniers romains républicains du tresor — type Munténie I (Xp) et la déviation standard (SD).
Planche XI. Graphique de distribution des fréquences relatives des trésors-type Muténie II et Oltenie, des coins estimés et des trésors du premier groupe de Munténie considéré comme abscisse.

https://biblioteca-digitala.ro

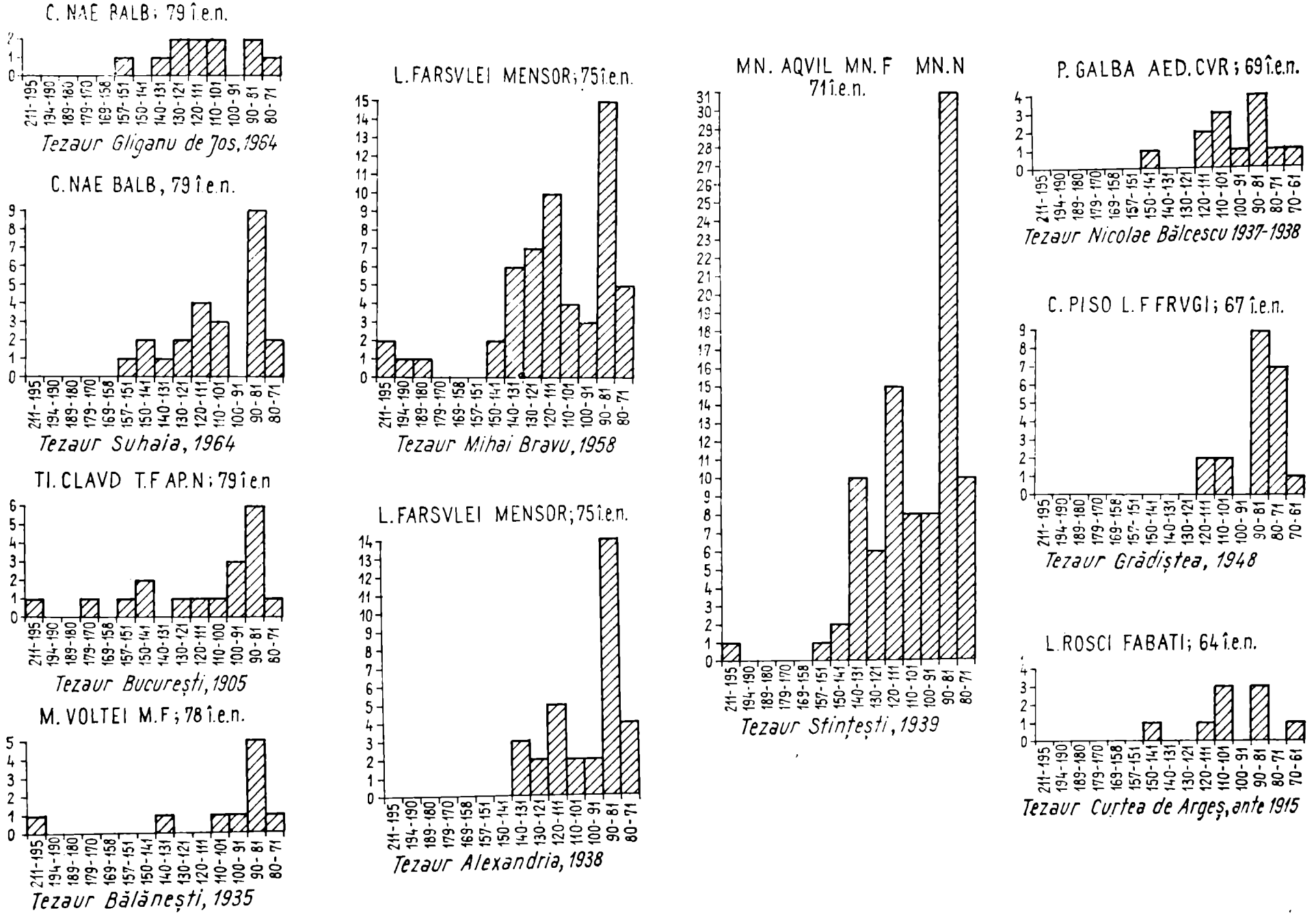

Planșa II. Histogramele de distribuție a frecvențelor absolute reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele descoperite în Muntenia

https://biblioteca-digitala.ro

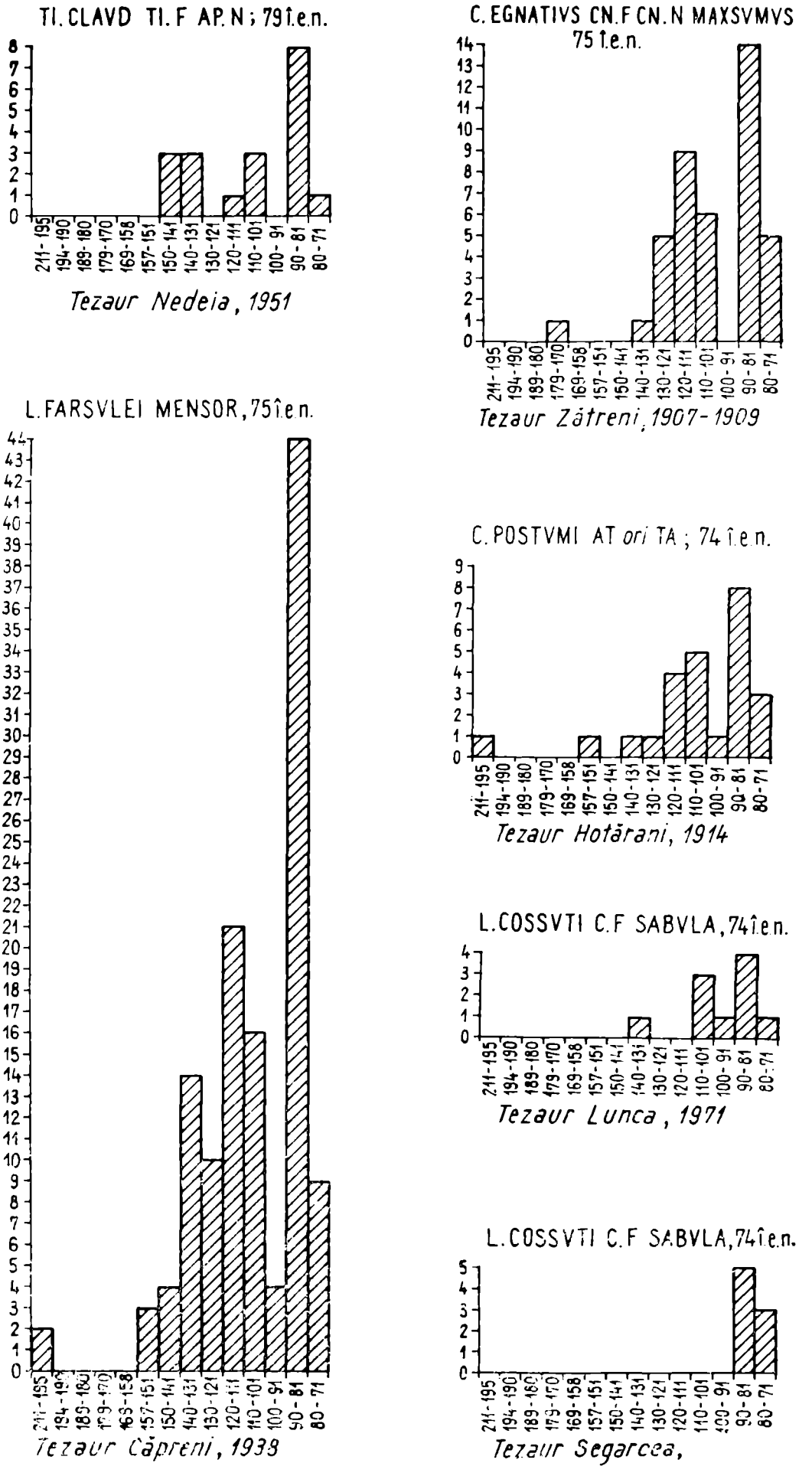

Planşa III. Histogramele de distribuţie a frecvenţelor absolute reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele descoperite în Oltenia.

https://biblioteca-digitala.ro

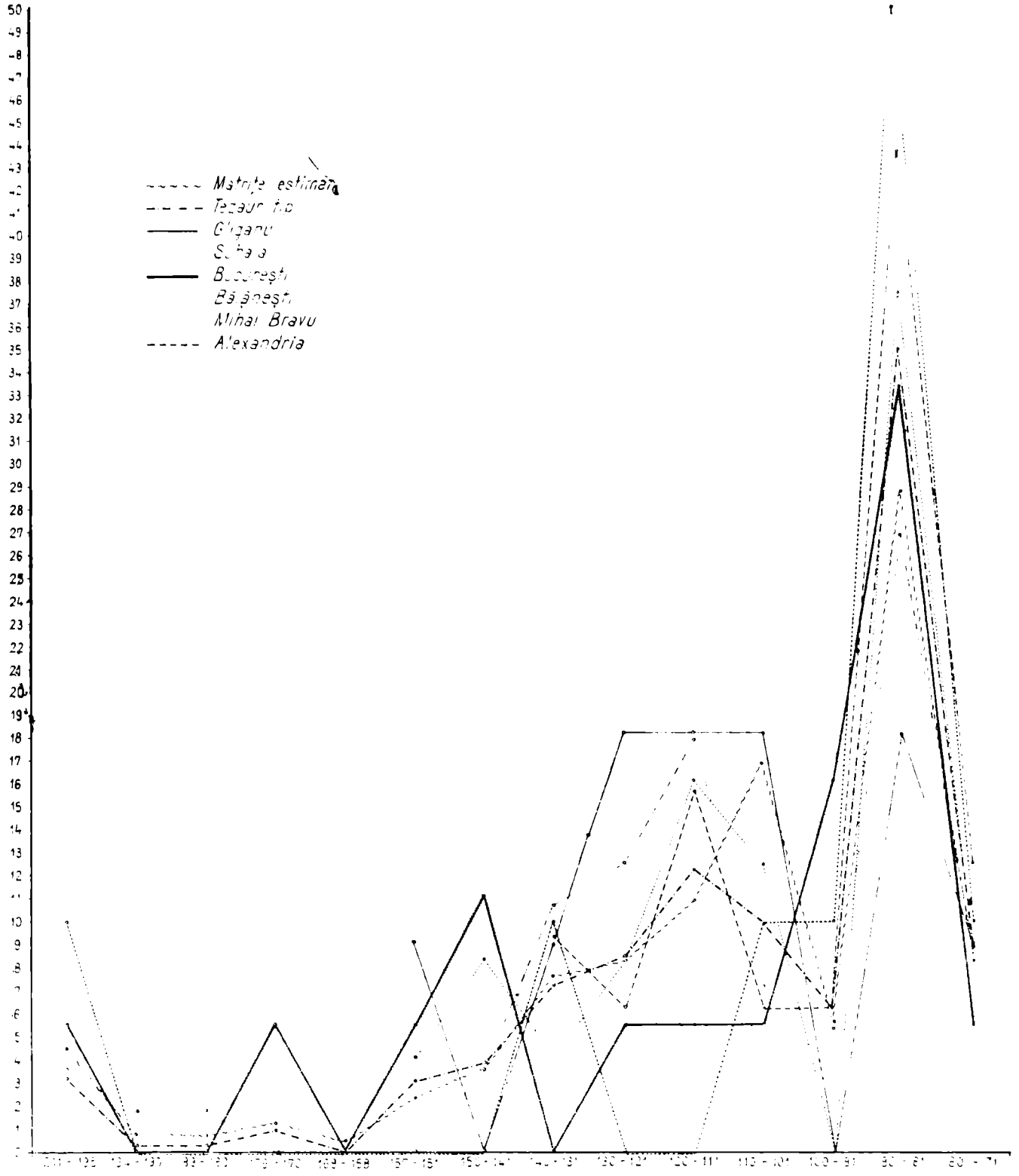

Planșa IV. Graficul de distribuție a frecvențelor relative reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele grupei Muntenia I.

https://biblioteca-digitala.ro

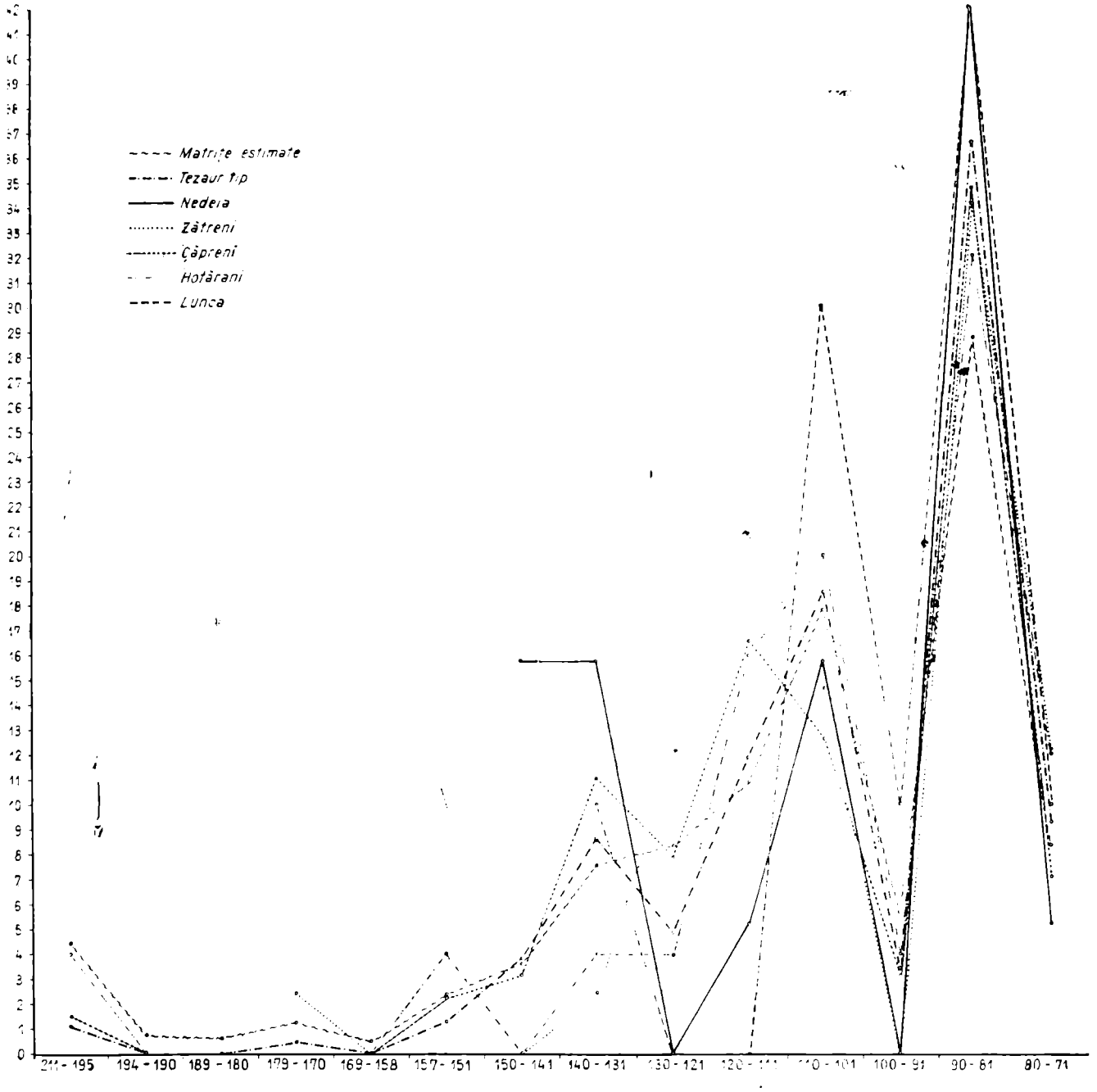

Planșa V. Graficul de distribuție a frecvențelor relative reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele grupei Oltenia.

https://biblioteca-digitala.ro

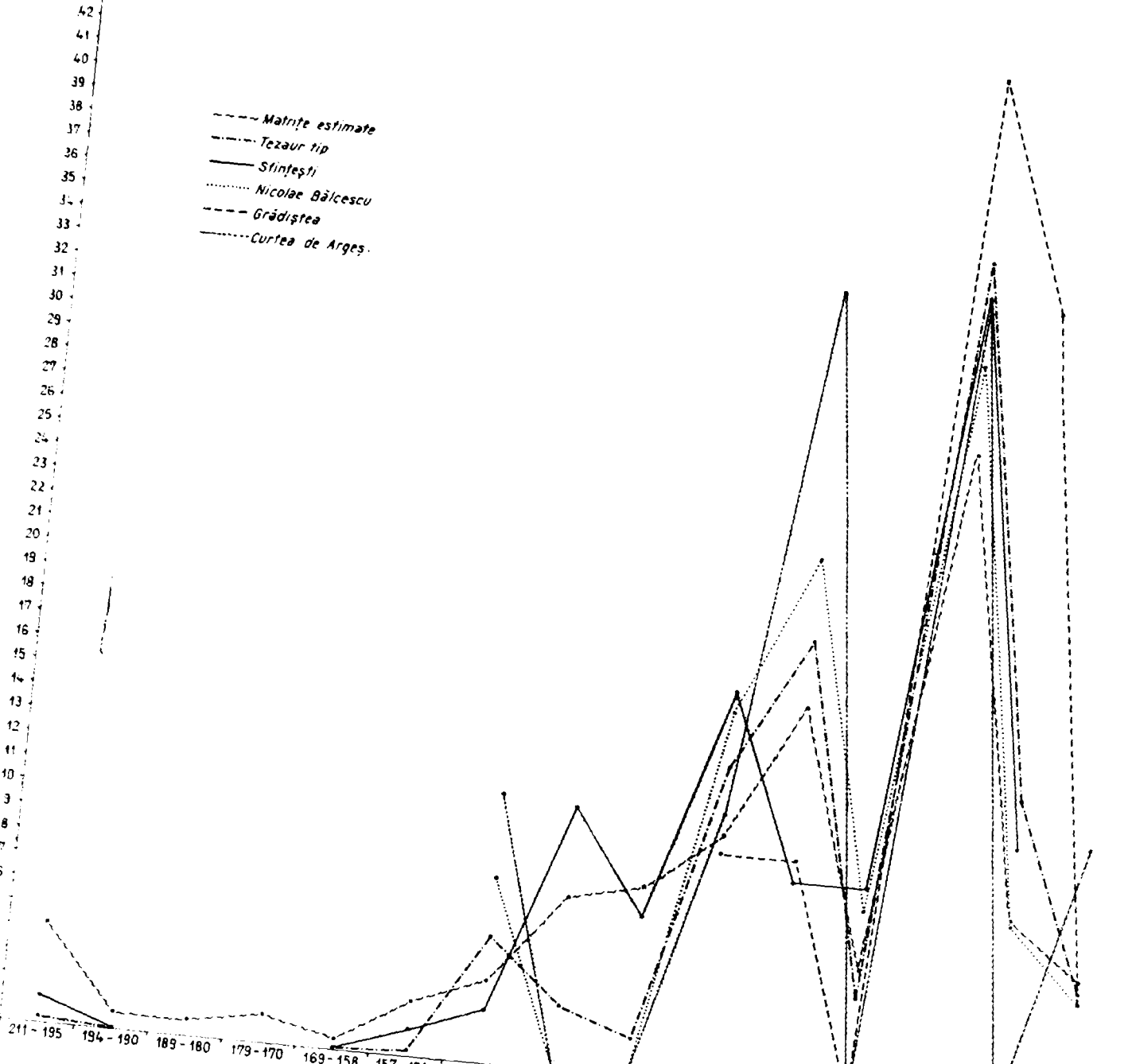

...şa VI. Graficul de distribuţie a frecvenţelor relative reprezentînd denarii romani re-...licani din tezaurele grupei Muntenia II.

https://biblioteca-digitala.ro

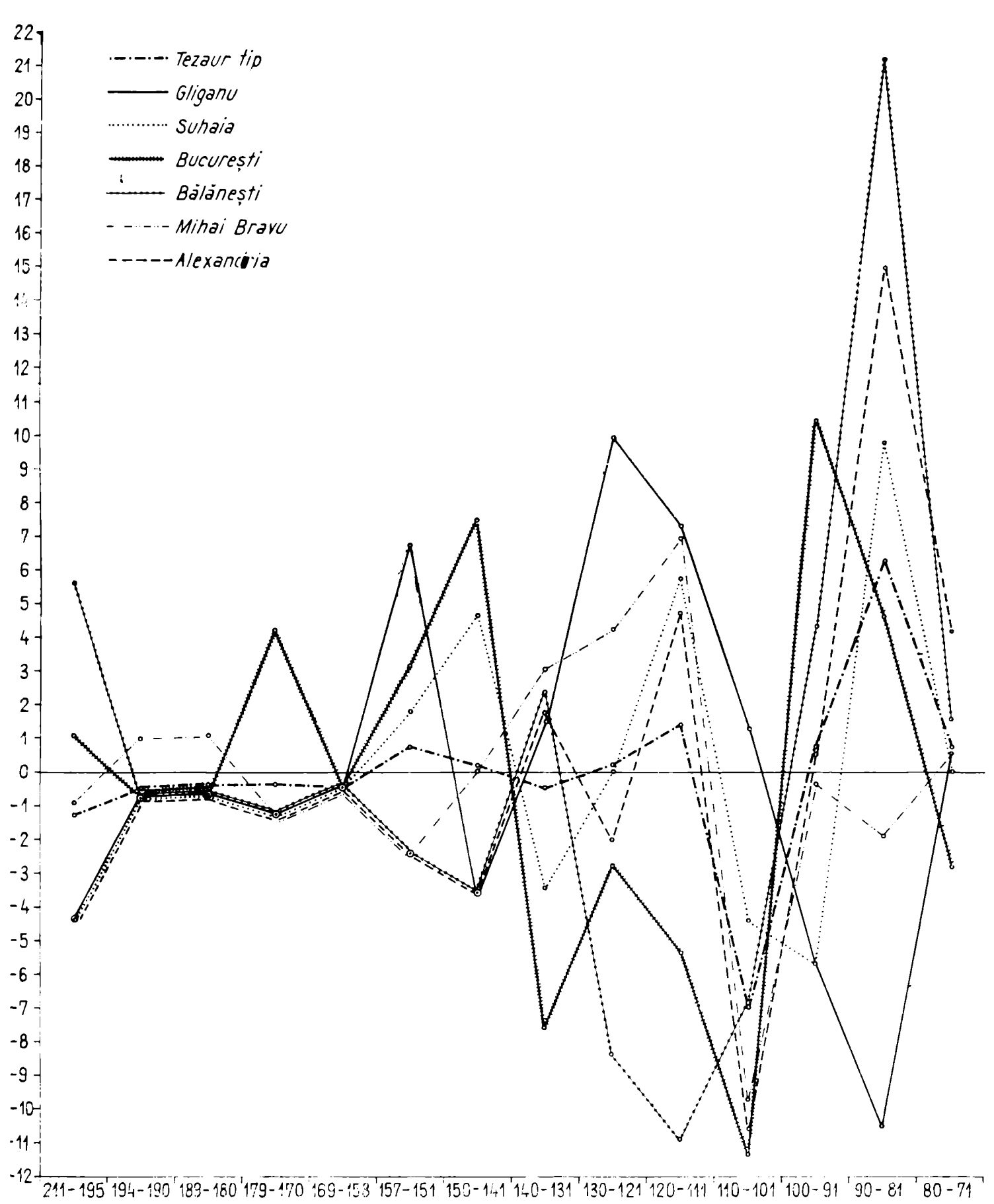

Planșa VII. Graficul de distribuție a frecvențelor relative reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele grupei Muntenia I în raport cu frecvența relativă reprezentînd ștanțele estimate considerată ca abcisă.

https://biblioteca-digitala.ro

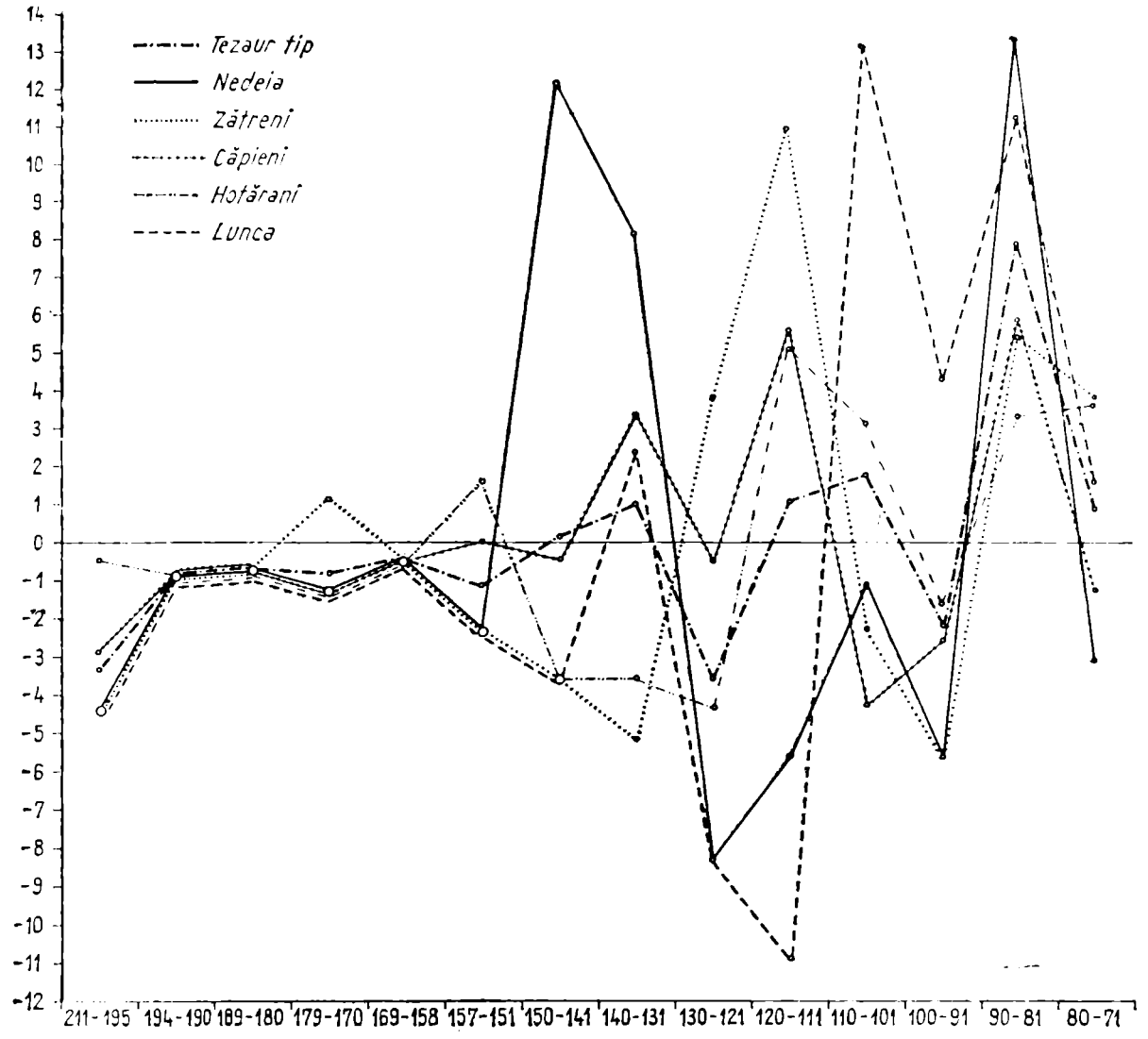

Planşa VIII. Graficul de distribuţie a frecvenţelor relative reprezentînd denarii romani republicani din tezaurul grupei Oltenia în raport cu frecvenţa relativă reprezentînd ştanţele estimate considerată ca abcisă.

https://biblioteca-digitala.ro

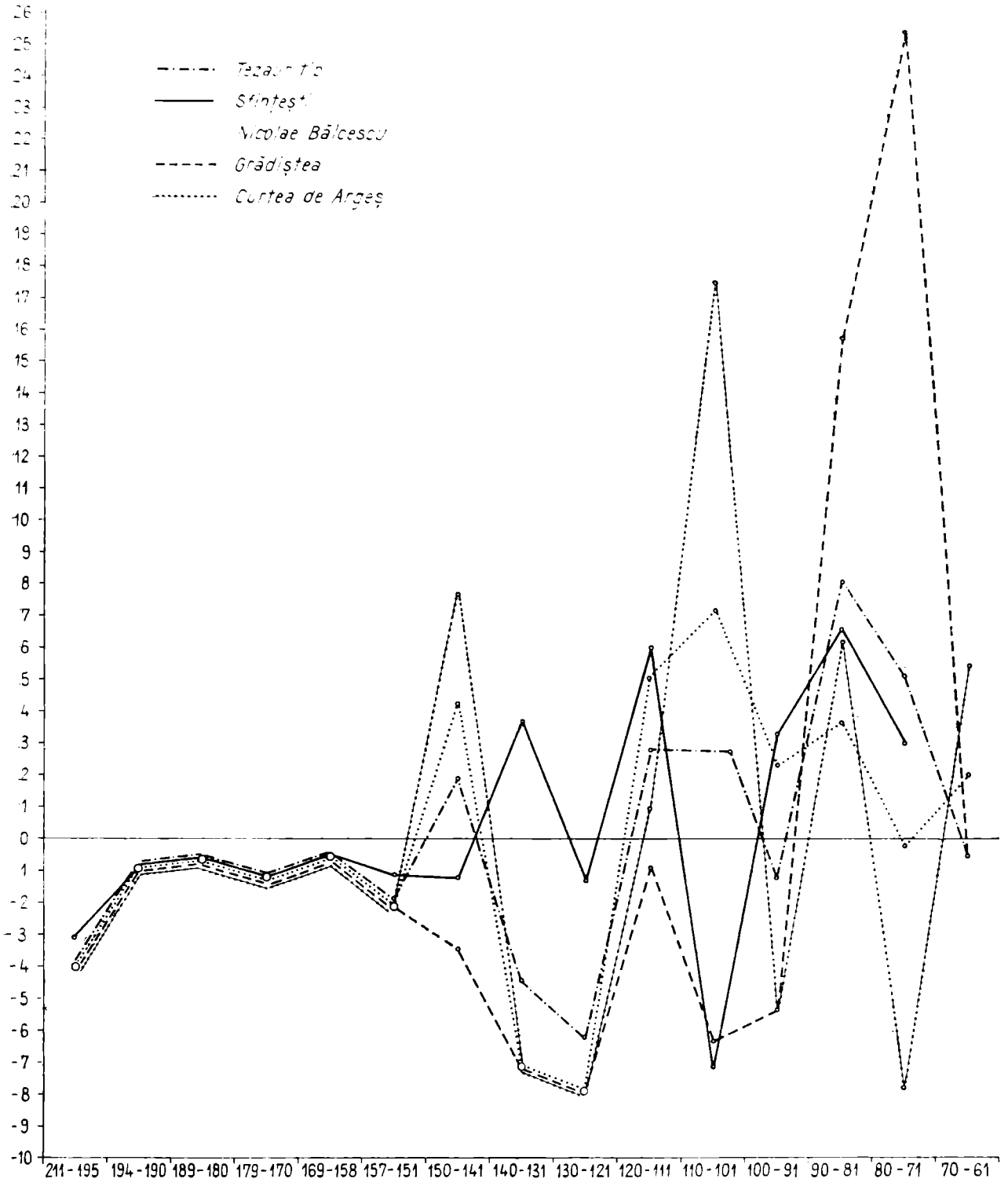

Planşa IX. Graficul de distribuţie a frecvenţelor relative reprezentînd denarii romani republicani din tezaurele grupei Muntenia II în raport cu frecvenţa relativă reprezentînd ştanţele estimate considerată ca abcisă.

https://biblioteca-digitala.ro

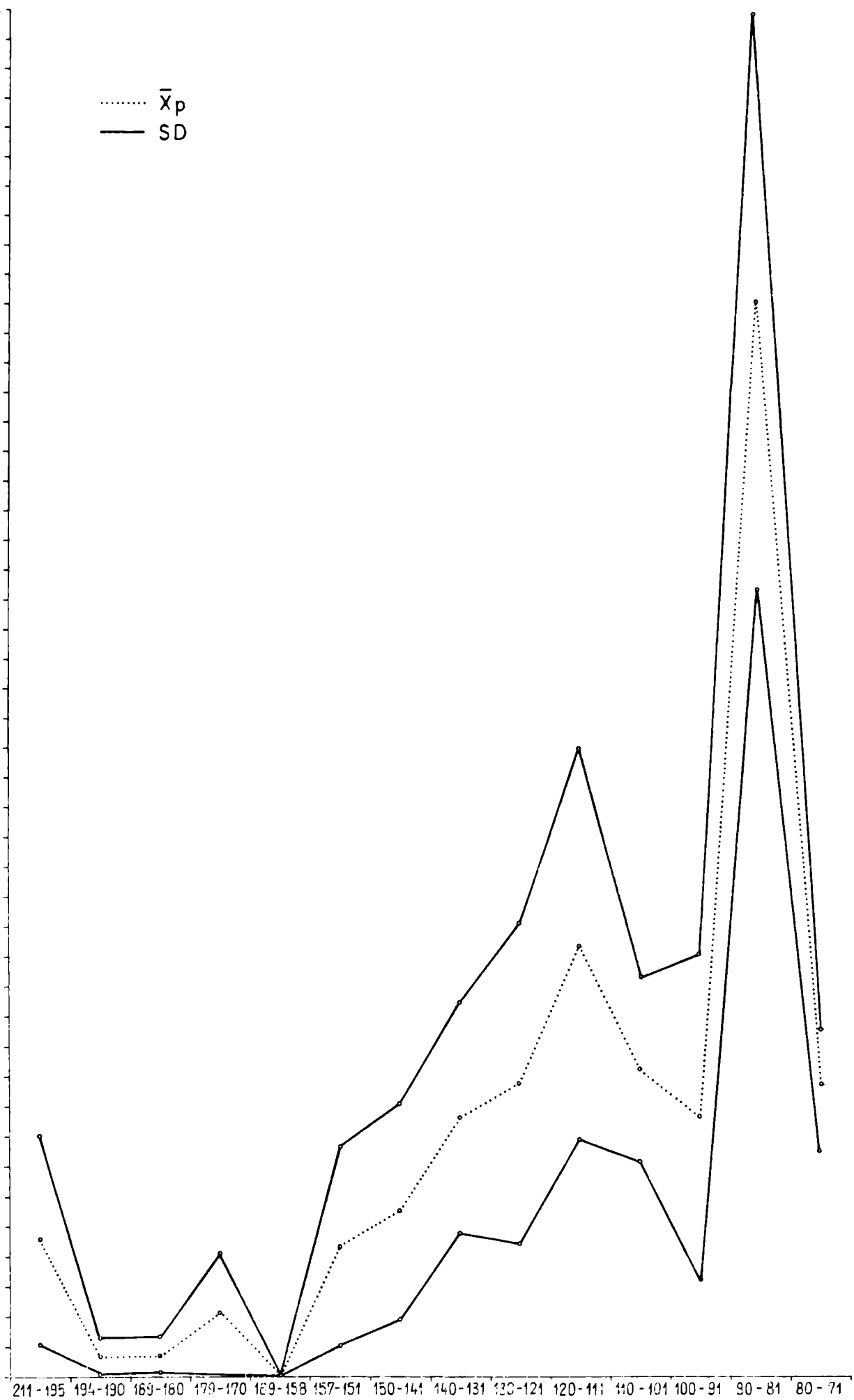

Planşa X. Graficul de distribuţie a frecvenţelor relative a denarilor romani republicani din tezaurul-tip Muntenia I (Xp) şi abaterea standard (SD).

https://biblioteca-digitala.ro

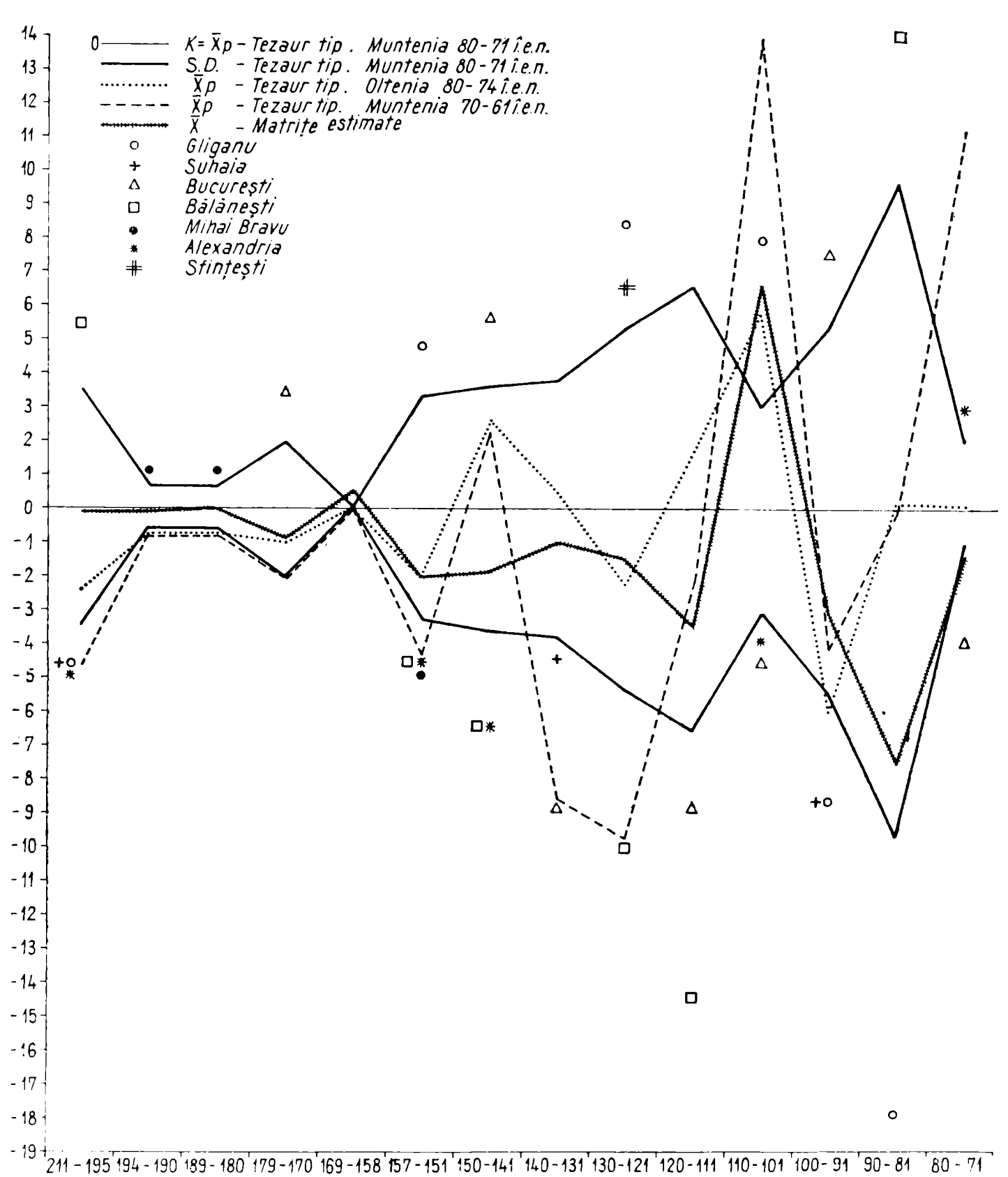

Planşa XI. Graficul de distribuţie a frecvenţelor relative la tezaurele tip Muntenia II şi Oltenia, a ştanţelor estimate şi a tezaurelor din grupa Muntenia I considerat ca abcisă.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA VEACULUI VI E. N. PE TERITORIUL BUCUREȘTILOR

(Săpăturile din strada Soldat Ghivan N.)

MARGARETA CONSTANTINIU și SUZANA DOLINESCU-FERCHE

Publicarea rezultatelor cercetărilor efectuate între anii 1961—1962, de către regretatul arheolog Gh. Cazimir [1], în așezarea din veacul VI e.n. descoperită în strada Soldat Ghivan N., se integrează în acțiunea de valorificare a unor săpături arheologice mai vechi, semnificative pentru reconstituirea vieții materiale și a factorilor care au stat la baza feudalismului timpuriu. Totodată se adaugă pe harta arheologică a orașului București încă o așezare din secolul VI e.n., ce confirmă, prin prezența și prin caracterele culturii ei materiale, intensa locuire a teritoriului de azi al Capitalei, în această etapă precum și unitatea populației autohtone.

Strada Soldat Ghivan N., care a dat numele așezării din secolul VI e.n. descoperită acolo, se află în zona de Nord-Est a Capitalei, în cartierul Fundeni, cartier bine cunoscut prin însemnatele monumente arheologice și istorice aflate pe malurile lacului Fundeni, format din apele rîului Colentina, care străbate orașul pe limita lui de Nord. Odinioară lacul era o baltă cu malurile bogate în nisipuri și prundișuri cuaternare, acoperite cu pășuni și păduri seculare ce au oferit condiții prielnice comunităților umane care și-au durat aici așezări.

Marea stațiune arheologică de la Fundenii Doamnei, de pe malul stîng al lacului, cercetată între anii 1957—1958, a dat la iveală o succesiune de așezări din epoca neolitică (cultura Dudești), din epoca bronzului (cultura Tei), din epoca fierului (o așezare dacică din secolul IV e.n.), precum și resturile unei așezări din secolul VI e.n., contemporană cu aceea de la Soldat Ghivan N. Iar în prundișurile unei vechi cariere de nisip de pe str. Ziduri între vii, pe malul drept al lacului, a fost descoperită o așchie de cremene din paleoliticul inferior (cultura Levalloisiană), dovedind că primii oameni care și-au făcut unelte au rătăcit și pe acet loc, unde după milenii s-au aflat și populații geto-dace. Se cuvine a adăuga și două monumente de o deosebită importanță pentru istoria feudală a Bucureștilor : pa-

[1] Gh. Cazimir se referă și la unele descoperiri din str. Soldat Ghivan în Istoria orașului București, 1965, p. 57—60. Cercetările arheologice în așezarea de la Soldat Ghivan au continuat și în anul 1963. Din această campanie rezultă ceramica găsită în bordeiul 16/1963. Bordeiul 16 nu apare însă în planul general.

https://biblioteca-digitala.ro

latul Matei Basarab, ale cărui ruine se puteau vedea nu de mult în ostrovul din mijlocul lacului și biserica Fundenii Doamnei, important monument arhitectonic construit de marele spătar Mihai Cantacuzino.

Așezarea Soldat Ghivan, ca și celelalte așezări contemporane, s-a instalat pe un teren unde natura oferea condiții prielnice pentru desfășurarea ocupațiilor legate în principal de agricultură și creșterea vitelor. Pe terasa lacului, locuitorii aveau la dispoziție pășunea, teren fertil pentru agricultură, argilele pentru amenajări gospodărești și olărie, iar pădurea furniza lemnul pentru construcții și de foc. Ea constituia și un adăpost natural, dovadă că așezarea nu este fortificată, situație constatată de altfel la toate așezările din zona bucureșteană. Adăugăm că în anotimpul secetos, pînza freatică de la mică adîncime asigura apa pentru oameni și animale, iar terasa înaltă a lacului ferea așezarea de inundații, cînd apele Colentinei se revărsau. De altfel, rareori localnicii se așezau în luncă, cum este cazul așezării din zona de Nord-Vest a Colentinei, la Străulești-Lunca, unde stratigrafia atestă distrugerea unor locuințe datorită inundației, resturile acestora fiind acoperite de nisip steril. (Un exemplu similar a fost întîlnit și la Olteni — jud. Teleorman — unde cîteva bordeie au fost amenajate chiar în mijlocul luncii inundabile). Folosirea teraselor înalte ale Dîmboviței și Colentinei este pe deplin ilustrată prin așezările [2] din secolul VI e.n. de la Ciurel, Militari, Străulești-Măicănești, Băneasa („La Stejar"), Fundenii Doamnei, Cățelu Nou și altele.

Terenul pe care s-au efectuat cercetările însumează o suprafață de 2.200 m.p. și face parte dintr-un martor al terasei drepte a lacului Fundeni situat în dreptul str. Soldat Ghivan, paralelă cu malul lacului. Spațiul este limitat spre N—E și N—V de malurile unei foste cariere de nisip, spre S—V de un cartier de locuințe, iar spre S—E de str. Chilei. Pe acest teren, de formă aproximativ dreptunghiulară, au fost trasate 14 secțiuni, secțiunile I, XI, XII și XIV pe axa N—V — S—E, iar secțiunile II—X și XIII pe axa N—E — S—V. În cuprinsul lor au fost identificate 15 bordeie, un cuptor în afara locuințelor și o groapă de provizii.

---

[2] Dinu V. Rosetti, *Cîteva așezări de locuințe preistorice din preajma Bucureștiului*, 1932; Sebastian Morintz și D. V. Rosetti, *Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor*, în Bucureștii de odinioară, 1959, p. 33—34; Dinu V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest*, Germania, 18, 1934, p. 206—213; Sebastian Morintz și Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în Studii și referate privind istoria României, partea I-a, 1954, p. 333; Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice pe dealul Mihai Vodă și împrejurimi*, în Bucureștii de odinioară, 1959, p. 96. Sebastian Morintz și Petre Roman, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, Materiale, 8, 1962, p. 761—767; Suzana Dolinescu-Ferche, *Ciurel, habitat des VIe—VIIe siècle de notre ère*, Dacia, NS, XXV, 1979, p. 179—230. Vlad Zirra și Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe cîmpul „Boja"-Militari*, CAB, 1, 1963, p. 19—77. Vlad Zirra, *Săpăturile arheologice de la Fundenii Doamnei*, în Materiale, VI, 1967, p. 758—764. Margareta Constantiniu, *Așezarea autohtonă prefeudală de la Băneasa* („La Stejar"), în CAB, 2, 1965, p. 77—98. Margareta Constantiniu și Panait I. Panait, *Săpăturile de la Bucureștii Noi, 1960, sectorul Străulești-Lunca*, în CAB, II, 1965, p. 11—75; Margareta Constantiniu și Panait I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Cercetările din sectorul Măicănești* (1964—1966), în București, 5, 1968, p. 43—81. Valeriu Leahu, *Raport asupra cercetărilor arheologice efectuate în 1960 la Cățelul Nou*, CAB, 2, 1965, p. 11—75.

https://biblioteca-digitala.ro

Din modul de repartizare a locuințelor se observă că acestea formează trei grupuri : unul de patru bordeie (B. 3, 9, 10 și 13) ; al doilea de șase bordeie (B. 4, 5, 11, 12, 14, 15) și al treilea compus din trei bordeie (B. 6, 7, 8). În timp ce locuințele din primele două grupuri sînt apropiate unul de altul, cele trei bordeie din grupul al treilea sînt mai distanțate. Fiecare din cele trei grupuri sînt formate de un bordei de mari dimensiuni (B. 10, 11 și 8) în preajma căruia sînt bordeiele mici și mijlocii. În ansamblu, locuințele sînt dispuse în cerc, în jurul unui spațiu liber, situație întîlnită și în așezarea contemporană de la Străulești-Lunca. Și tot ca acolo, la Soldat Ghivan sînt și bordeie răzlețe, B. 1 și B. 2 situate la o distanță apreciabilă la limita de N—E a terenului cercetat. Dar acestea s-ar putea să facă parte dintr-un alt grup de locuințe aflate eventual pe terenul neexplorat din imediata vecinătate a lacului. Amintim că, potrivit observațiilor obținute la celelalte puncte din raza orașului, se deosebesc trei tipuri de așezări : așezări cu locuințe repartizate în mod aproximativ egal în perimetrul locuit (Băneasa — „La Stejar", Străulești-Măicănești, Militar ș.a.) ; cu locuințe dispuse în jurul unui spațiu liber ca la Străulești-Lunca ; cu locuințe dispuse pe un singur rînd de-a lungul apei ca în așezarea de pe malul drept al lacului Colentina-Pantelimon, de la Cățelu Nou. În toate cele trei tipuri de așezări se remarcă și prezența unor locuințe periferice.

Locuințele din așezarea de la Soldat Ghivan sînt bordeie parțial adîncite în pămînt, adîncimea lor variind între 0,85 m. și 1,14 m de solul actual. Au groapa de formă pătrată sau dreptunghiulară, totdeauna cu colțuri rotunjite. Dimensiunile lor variază, cel mai mic are laturile de 2,50 × 2 m. (B. 9), iar cel mai mare are laturile de 5 × 3 m. (B. 10). Uneori bordeiele au avut intrarea cu gîrlici ca în B. 10 sau cu trepte ca în B. 12. Podeaua era din lut bătătorit, iar acoperișul, probabil din paie, era susținut de pari, fie rezemați pe tălpi de lemn, fie împlîntați în pămînt. În B. 13, de pildă, au fost identificate șase gropi de pari, dintre care trei pe latura vestică și trei pe linia mediană, ceea ce înseamnă că acoperișul era în două ape. În B. 11 gropile de pari aflate în cele patru colțuri proveneau desigur de la un acoperiș într-o apă. Pereții erau din lut pomosit cu paie și lipit pe împletitură de nuiele sau bîrne. Tot în bordeiul 11 s-au găsit bucăți de lipitură de la pereți, peste care zăceau bîrne arse. Întrebuințarea lemnului la construcția locuințelor era curentă, așa cum o dovedesc resturile carbonizate ale lemnăriei descoperite și în celelate așezări din secolul VI e.n.

Toate bordeiele au avut cîte un cuptor pentru încălzit și preparat hrana. În mod obișnuit cuptorul era situat în colțul de N—E al locuințelor, exceptînd B. 7, unde cuptorul era la mijlocul laturie de N. și B. 6 în care, acesta era în colțul de N—V. Plasarea cuptoarelor în colțul de N—E este constatată în mod constant în cele mai multe din locuințele așezărilor din raza orașului, ca și din restul centrului Munteniei, dovedind un obicei comun al locuitorilor din secolul VI. De altfel, însăși construcția cuptoarelor nu se deosebește de la o așezare la alta. Și în așezarea de la Soldat Ghivan, cuptorul din bordei era săpat în calup de pămînt cruțat, de formă rectangulară, fie pe colțul locuinței, fie cu un spațiu liber între el și pereții locuinței. Acest calup, în care se amenaja cuptorul, servea și drept sobă sau loc pentru păstrarea hranei calde. Căldura era mărită și prin aglomerarea de vălătuci de lut de diferite forme. Sînt nelipsiți în toate așezările din secolul VI și

https://biblioteca-digitala.ro

au fost folosiți și la sprijinirea vaselor în timpul arderii lor în cuptoarele de olar, așa cum s-a constatat la cuptoarele de acest fel de la Dămăroaia, în zona Curtea Veche (Sf. Ioan Nou) și mai departe la Dulceanca.

Cuptoarele din bordeiele de la Soldat Ghivan aveau vatra în formă de potcoavă, rectangulară sau rotună și aparțin la patru tipuri bine cunoscute din așezările bucureștene : cuptorul cu cupolă ca în B. 11, cuptorul cu horn ca în B. 2 și cuptorul cu tavă ca în B. 12. Cel de al patrulea tip este cuptorul adiacent, rotund, cu cupolă, cuptorit direct într-unul din pereți (cel de al doilea cuptor din B. 14). Cel mai bine păstrat a fost cuptorul cu horn, care fiind în întregime amenajat în blocul de pămînt viu cruțat a rezistat timpului. Este posibil ca orificiul rotund prezent la acest cuptor să nu fi fost destinate evacurării fumului, ci, să fi constituit un suport pe care să poată fi așezate tăvițele de lut, pentru pregătitul hranei. Are vatra în formă de potcoavă surmontată de un horn puțin înalt și are gura proiectată în afară, ca la cuptoarele de olar. Cuptorul cu cupolă are vatra tot în formă de potcoavă, dar era amenajat în calup de pămînt cruțat numai pînă la cupolă, aceasta fiind construită din lut lipit probabil pe împletitură de nuiele care, sub acțiunea focului a ars, rămînînd numai cupola din lut, care cu timpul s-a prăbușit în interiorul cuptorului. Menționăm că toate tipurile de cuptoare au fost la interior căptușite cu un strat de lut. Nici un cuptor de acest tip nu a fost găsit cu cupola întreagă. Cuptorul cu tavă sau gardină are vatra dreptunghiulară iar pereții mai înalți sprijineau tava care inițial a fost lucrată pe o împletitură de nuiele care a ars în timpul folosirii cuptorului. Din tavă se păstrează fragmente descoperite în interiorul cuptorului, căci la fel ca și în cazul cuptoarelor cu cupolă nu s-a găsit nici un cuptor cu tavă „in situ" și nici o tavă întreagă. În schimb, mai bine s-a păstrat cupola cuptoarelor rotunde, ca acela din B. 14 fapt ce s-a observat la cuptoarele de același tip din celelalte așezări similare și se explică prin împrejurarea că erau în întregime cuptorite în perete. Cuptorul rotund din B. 14 aflat pe latura estică în stricta vecinătate a celuilalt cuptor a fost folosit concomitent cu acesta, desigur, pentru coacerea pîinii. Un alt cuptor rotund a fost descoperit în afara locuințelor, adăugînd încă o trăsătură comună între așezarea de la Soldat Ghivan și restul așezărilor contemporane. Și tot o trăsătură comună este și obiceiul de refacere a cuptoarelor după folosirea lor mai mult sau mai puțin îndelungată. Cele mai concludente observații au fost obținute la cuptorul din B. 12. Bordeiul cu dimensiunile de 4,30 m. și gropi de pari în cele patru colțuri avea adîncimea de 1,14 m. față de nivelul antic. Intrarea se afla în partea opusă cuptorului și era formată din două trepte săpate în exteriorul bordeiului, indicînd deci un gîrlici. Cuptorul aflat în colțul de N—E, în calup de pămînt cruțat, cu vatra în formă de potcoavă, a avut probabil, într-o primă folosire, cupolă. După ce cupola s-a prăbușit, cuptorul a fost refăcut, îngustîndu-se vatra prin scoaterea din uz a unei părți din aceasta și a peretelui din dreapta cuptorului, care a fost înlocuit cu un alt perete ce s-a păstrat, o parte din vatră, rămînînd în afara cuptorului refăcut. Cupola n-a mai fost nici ea refăcută și a fost înlocuită cu o tavă din care un fragment a fost găsit „in situ" pe marginea peretelui nou. Acest mod de reparare a cuptorulu este întîlnit numai la Soldat Ghivan, refacerile cuptoarelor, fiind realizate în mod obișnuit, prin reînnoirea vetrei cu lipitură de lut repetată de mai multe ori. Se întîlnesc și cazuri cînd un

https://biblioteca-digitala.ro

cuptor a fost abandonat și s-a clădit un altul alături, ca în așezarea de la Străulești-Lunca.

Ocupațiile locuitorilor așezării descrisă mai sus erau agricultura, creșterea vitelor, precum și diferite meșteșuguri ca torsul, țesutul, prelucrarea lutului și a metalelor, toate dovedite prin inventarul bordeielor cercetate.

Analizînd grupurile de bordeie în structura așezării de la Soldat Ghivan, am remarcat existența unor locuințe de mai mari dimensiuni, într-un grup în care restul bordeielor erau de dimensiuni mici și mijlocii. O astfel de grupare ridică problema unei stratificări sociale și a detașării unei autorități în cadrul obștei, cu atît mai mult, cu cît unul din bordeiele mari (B. 10) se deosebește de celelalte prin bogăția inventarului pe care l-a conținut. Bine înțeles, problema nu poate fi rezolvată nedispunînd și de alte dovezi care să completeze elementele puține pe care le avem la îndemînă. Ceea ce reiese cu prisosință, este similitudinea structurii așezărilor și locuințelor precum și a ocupațiilor care reflectă caractere comune etnico-sociale și materiale ale obștiilor locale din secolul VI e.n.

Inventarul bordeielor a fost format în cea mai mare parte din ceramică alături de care au apărut, într-o proporție redusă, obiecte de bronz, fier, os, piatră, sticlă.

Ceramica. Vasele *lucrate cu mîna* se remarcă prin marea cantitate a pietricelelor folosite ca degresant, care în cele mai multe cazuri au dat suprafeței vaselor un aspect de mozaic și au împiedicat adaseori modelarea îngrijită a formelor, cu atît mai mult cu cît nu s-a procedat la îndepărtarea pietricelelor de dimensiuni mai mari. Lutul nu a conținut niciodată numai pietricele, ci a fost amestecat și cu nisip, mică și cioburi pisate în proporții variate. Dintr-o statistică aproximativă reiese că 65% din fragmente provin de la vase lucrate din pastă cu o mare cantitate de pietricele, a căror suprafață a fost acoperită cu un strat de lut diluat, dar care, fiind prea subțire, lasă să apară pietricele sub forma unor umflături ce dau un aspect neregulat suprafeței vasului. In interiorul vaselor, finisarea a fost realizată, fie cu degetele care au lăsat urme verticale sau oblice, continui sau întrerupte, fie cu o paletă de lemn ale cărei striuri se observă mai ales pe umărul vaselor. Pe circa 25% din vase s-a folosit pasta cu o cantitate excesivă de pietricele, care apar în relief atît la exteriorul, cît și la interiorul lor. Pasta este insuficient frămîntată, astfel că uneori pietricelele apar în grup compact, iar în spărtură se desprind cu ușurință. Într-un procent de 10% apar vasele pentru realizarea cărora s-a folosit în pastă foarte rare pietricele și o cantitate mare de nisip cu mica. Au fost modelate prin apăsarea cu degetele, ale căror urme se observă la interior. Suprafața acestor vase este aspră din cauza cantității mari de nisip. Arderea olăriei lucrate cu mîna nu este uniformă, culoarea variind între brună, cenușie, cenușie-roșcată, cărămizie, castanie, de cele mai multe ori determinate de arderea secundară. Forma principală, oala fără toartă, este reprezentată de o largă varietate de tipuri. Sporadic apar forme ca paharul sau tipsia.

Ceramica lucrată cu roata. Fragmentele ceramice lucrate la roată provin în majoritate de la oala de dimensiuni mijlocii, cu pereții groși și fundul subțire, lucrate din lut amestecat cu mult nisip cu paiete de mică, pietricele mici albe, printre care uneori, s-au strecurat și unele mai mari, acestea an-

https://biblioteca-digitala.ro

trenate cîte odată de turația roții au lăsat urme adînci pe suprafața vaselor. Uneori pasta a conținut și cioburi pisate mărunt. Sînt și cîteva fragmente de la oale mai mici, cu pereții subțiri, lucrate dintr-un lut amestecat cu nisip fin și pietricele mărunte. Suprafața vaselor este aspră sau zgrunțuroasă fie cu pietricele vizibile sau mai netedă, dacă aceasta a fost acoperită cu strat de lut diluat. Pe unele fragmente apar la interior urmele lăsate de roată sub forma unor coaste sau caneluri — alte ori suprafața este netedă, după cum s-a folosit roata cu turații rapide sau cea încetinită. Culoarea vaselor este cea obișnuit întîlnită pe vasele lucrate la roată : cafenie, cărămizie sau cenușie mai deschis sau mai închis, deobicei cu pete provocate de arderea inegală. Adeseori, această categorie este ornamentată cu decor din caneluri și mănunchiuri de linii incizate orizontal sau în val. (fig. 1).

*
* *

Vom prezenta aici vasele cele mai reprezentative, lucrate cu mîna și la roată. Din bordeiul 4 provine un vas lucrat cu mîna din pastă roșie cu pietricele. Forma este joasă, ușor deformată, avînd două proeminențe alăturate pe umăr (fig. 2/7) și un vas asemănător primului, ca pastă și formă, dar fără protuberanțe (fig. 2/9). Un vas lucrat cu mîna dintr-o pastă cu multe pietre și cioburi pisate prezintă sub buză un supliment de pastă prelungit în jos (fig. 2/8). Tot lucrat cu mîna, o altă piesă dintr-o pastă mai bună, lucrat cu grijă are o culoare fumurie (fig. 2/1). Ambele vase citate mai sus provin din bordeiul 7. Din bordeiul 11 citățm trei vase : un recipient în formă de bol lucrat cu mîna dintr-o pastă conținînd cioburi pisate și mici pietricele. Scund, cu deschiderea largă, vasul are umărul curb, baza ușor albiată poartă urmele pietrișului pe care a fost depus vasul în pasta crudă (fig. 2/6). Alt vas, lucrat la roata rapidă, în pastă cenușie, cu nisip fin, are pîntecele globular, marginea arcuită, cu fațetă interioară, decorat pe umăr cu două caneluri (fig. 3/3). Din același bordei provine un vas lucrat la roată din pastă cenușie cu nisip fin și pietricele, care are peretele mult îngroșat spre fund, gîtul și umărul ornamentat cu caneluri estompate (fig. 3/2). Un vas lucrat la roata rapidă dintr-o pastă de calitate superioară, conținînd nisip, ornamentat pe umăr cu striuri orizontale provine din bordeiul 12, ca și un alt vas cu silueta înălțată, modelat cu grijă, lucrat cu mîna (fig. 2/3). Din bordeiul 14, citățm un vas lucrat cu mîna dintr-o pastă superioară cu nisip fin și cioburi pisate (?) într-un dozaj proporționat ; această piesă, după ce a fost acoperită cu un strat de lut diluat a fost netezit cu o măturică ce a lăsat dîre oblice (fig. 2/4). Deși planul bordeiului 16 s-a pierdut, s-a putut totuși recupera o parte din materialul ceramic. Din acest bordei provin mai multe vase. Un vas fragmentar (îi lipsește gura) a fost modelat la roata rapidă, dintr-o pastă de calitate superioară, brună cu pete cenușii, conținînd nisip fin. Un buchet de caneluri decorează vasul (fig. 3/5). Un vas lucrat cu mîna, stîngaci modelat, are o siluetă înaltă și gura deformată (fig. 2/5). Un alt recipient, cu deschiderea în formă de pîlnie are culoarea brună cu pete cenușii și este îngrijit modelat cu mîna (fig. 2/2).

https://biblioteca-digitala.ro

În repertoriul ceramicii, mai menționăm două piese mai rar întîlnite în așezările veacului VI e.n. : *opaiț de lut*, descoperit în bordeiul 5, de dimensiuni mari, care deși foarte rudimentar realizat, imită forma opaițelor de calitate bună, prezente în repertoriul de forme ale ceramicii paleobizantine de la Dunărea de Jos (fig. 4). Opaițul este lucrat din pastă lutoasă, roșcată, cu pete fumurii, grosolan netezit. Are formă ovală, îngustată spre rostrum, care fiind destul de jos, nu permitea ca nivelul uleiului pus pentru fetilă să fie prea ridicat. Nu are apucătoare. A doua piesă, este o lingură descoperită în bordeiul 10, lucrată de asemenea dintr-o pastă lutoasă, bună, de culoare gălbuie cu pete mai închise. Lingura este ovală, avînd o prelungire tubulară, în care se atașa probabil o coadă de lemn (fig. 5).

Amfore. În bordeie au fost descoperite mai multe fragmente de amfore. Remarcăm gura și mînușa unei amfore lucrată din pastă cu nisip și pietricele mari, asemănătoare cu aceea din care au fost lucrate o parte din oalele descrise mai sus. Mînușa atașată foarte superficial, prin lipirea de gîtul și umărul amforei, pare să se fi desprins de perete din vechime. Aceasta este de culoare roșcat-gălbuie, prin contrast cu fragmentul de gît, de culoare roșcată cu pete fumurii, care pare să prezinte și urme de ardere secundară. Pe partea exterioară mînușa are două caneluri adînci verticale. Prin adîncimea lor s-au format muchii îngroșate spre margini. Amfora a fost probabil lucrată de localnici, ca o imitație a importurilor bizantine (fig. 3/1). S-au descoperit și fragmente de la amfore de import.

Din analiza materialului ceramic prezentat mai sus, se pot trage concluzii referitoare la aspectul cultural al unei așezări din veacul VI e.n., care, potrivit observațiilor din timpul săpăturilor, nu a cunoscut mai multe faze de locuire. Nu s-a constatat nici o suprapunere de bordeie, iar în interiorul acestora, depunerile nu indică refacerea lor. Materialul ceramic este același în fiecare bordei, ca pastă, tehnică de lucru și forme, dovedind o unitate rar întîlnită în alte așezări. În olăria lucrată în roata rapidă se constată prezența ambelor tipuri de oală : svelță, cu corpul alungit, sau scundă, cu corpul bombat, de tradiție provincială romană [3], decorată în mod obișnuit cu incizie și caneluri. În categoria ceramicii lucrată cu mîna se constată deopotrivă oalele cu umărul șters, cu corpul alungit, de tradiție dacică, și oalele cu corpul bombat și linia de maximă curbură spre umăr, formă ce descinde din olăria veacurilor III—VI e.n. Remarcabila diversificare a formelor de bază, a pastei și tehnicii de lucru, la categoria lucrată cu mîna, considerăm că se datorează procesului de asimilare a unor elemente migratoare, prezente aici în această etapă [4].

---

[3] Margareta Constantiniu, *Elemente romano-bizantine în cultura materială a populației autohtone din partea centrală a Munteniei în secolele VI—VII e.n.*, SCIV, 17, 1966, 4, p. 666.

[4] I. P. Rusanova, *Slavianskie drevnosti VI—IX v.v. Mejdu Dneprom i zapadnâm Bugom*, Arheologiia SSSR, 1973, p. 5—100 ; Maria Comșa, *Directions et étapes de la pénétration des Slaves vers la Péninsule Balkanique aux VIe—VIIe siècle (avec un ragrd spécial sur le territoire de la Roumanie)*, în Balcanoslavica, 1, p. 9—28, fig. 2, 4 ; Maria Comșa, *Quelques problèmes concernant l'unité et les variantes régionales de la civilisation slave aux VIe—Xe siècle*, în Actes du VIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques, Prague, 21—27 août, 1966 ; idem, *Slaves et autochtones sur le territoire de la R. P. Roumanie aux VIe et VIIe siècle de n.è.*, în Atti dei VIe Congreso interna-

https://biblioteca-digitala.ro

Mărturie a unui stadiu dezvoltat al torsului şi ţesutului, în bordeiele de la Soldat Ghivan, sînt numărul important de *fusaiole de lut.* O parte din ele sînt modelate într-o pastă cu nisip asemănătoare cu cea a vaselor (care prin ardere a căpătat o culoare gălbuie), iar o parte este modelată din pastă fină cu nisip mărunt şi particule de mică (fig. 5).

Obiectele din os, bronz şi fier găsite în bordeie, constituie mărturii ale dezvoltării meşteşugurilor într-o aşezare de la sfîrşitul veacului VI e.n. (fig. 5). Fusaiolele de argilă atît de numeroase, tiparul de piatră, lingura de lut pentru turnarea metalului topit, cosorul şi penseta de fier, constituie tot atîtea mărturii ale torsului şi ţesutului, prelucrării bronzului şi fierului (fig. 5).

Într-un studiu privind meşteşugurile, Victor Teodorescu [5] este de părere că inventarul bordeiului 10 din aşezarea de la Soldat Ghivan, unde sînt atestate pentru prima dată unelte în cantitate suficientă, ar dovedi prezenţa unui atelier artizanal.

*
* *

Analiza elementelor de cronologie relativă descoperite în aşezare, datează aspectul de la Soldat Ghivan în a doua jumătate a veacului VI e.n., probabil în ultimul sfert al acestui veac. Reperul cronologic ne-a fost oferit de o fibulă digitată.

Fibula digitată descoperită în bordeiul 12 se încadrează cronologic în veacul VI e.n. şi reprezintă un tip cunoscut în regiunea Dunării de Jos. Din fibula fragmentată (fig. 5) turnată în bronz s-a păstrat placa semicirculară şi arcul. Piciorul fibulei este rupt din vechime. Pe placa semicirculară este reprezentat un cadru incizat ce urmăreşte conturul plăcii. În interiorul acestui cadru apare un decor în relief realizat la colţuri, jos, prin două volute frînte, ce încadrează un dublu motiv spiralic. Conturul este destul de neclar, deoarece chiar în centrul plăcii, bronzul s-a rupt în timpul turnării, rămînînd probabil lipit de tipar. Cele cinci degete dispuse radial pe placa semicirculară au capetele rotunjite şi baza cu două inele. Corpul arcuit este scurt, masiv, fiind ornamentat cu cinci caneluri înscrise într-un cadru romboidal. Pe spatele fibulei, placa este netedă şi mai păstrează o bucată din baza resortului rupt. Considerînd că ornamentul fibulei din aşezarea de la Soldat Ghivan constituie o derivaţie a motivului spiralic o putem lega tipologic de unele exemplare datate în a doua jumătate a veacului VI e.n. şi care au ca decor ornamentaţia spiralică. Astfel, fibula din aşezarea de la Soldat Ghivan face parte din grupul de fibule descoperite în Muntenia [6], din care un exemplar se află la Muzeul Naţional de Antichităţi (provine din Colecţia Papazoglu), un altul, analog, a apărut la Vîrtoape [7] (jud. Teleorman) de data aceasta în Sud-Vestul Munteniei.

---

zionale delle scienze preistoriche et protoistoriche, Roma, 29 agosto — 3 septembre 1962; Suzana Dolinescu-Ferche, *Ciurel — habitat des VIe—VIIe siècle de notre ère*, în Dacia, NS, XXIII, 1979, p. 225—230; Suzana Dolinescu-Ferche, *Les rapports des slaves et des autochtones au Bas Danube (VIe siècle de notre à la lumière de l'archéologie et des sources écrites)*, Rapport au IIIe Congrès international d'arhéologie slave, tome, 1, p. 171—176.

[5] Victor Teodorescu, *Centre meşteşugăreşti din secolele V/VI—VII în Bucureşti*, Bucureşti, IX, 1972, p. 77 şi bibliografia.

https://biblioteca-digitala.ro

Din Dobrogea provine o fibulă înrudită descoperită la Dervent [8], în mediu romano-bizantin, într-un nivel datînd din a doua jumătate a veacului VI e.n. La cîţiva metri de locul de descoperire a fibulei, au apărut monede de la Justin II. Şi la acest exemplar decorul este o ghirlandă spiralică realizată prin excizare, o linie semicirculară conturînd placa.

Paralel cu grupul de fibule digitate prezentat mai sus, s-a mai găsit pe teritoriul oraşului Bucureşti, tipul de fibule de tradiţie romano-bizantină descoperite în nivelul din veacul VI e.n. din aşezarea de la Militari-Boja [9], analoage unei fibule descoperite în stratul romano-bizantin de la Histria [10] în aceeaşi perioadă şi unui exemplar apărut pe teritoriul Iugoslaviei la Mijelc [11], în Illyricum bizantin.

Alături de aşezările datate cu monede bizantine din veacul VI e.n., aşezările care pot fi încadrate cronologic pe baza tipului de fibulă, măresc repertoriul descoperirilor ce reprezintă repere sigure de datare pentru siturile în care nu s-au descoperit elemente de cronologie absolută şi relativă.

Atît prin definirea fondului de cultură materială şi a formelor de economie dezvoltate de comunităţile rurale din această zonă, cît şi prin stabilirea trăsăturilor comune ce dovedesc înrudirea aspectelor din centrul Munteniei cu aspectele documentate în alte zone ale spaţiului intra şi extracarpatic, cercetările bucureştene şi-au adus aportul lor însemnat la reconstituirea unei etape a procesului de entogeneză a românilor.

Cercetările din centrul Munteniei au demonstrat că viaţa comunităţilor în veacul VI e.n. nu a suferit nici o schimbare esenţială în evoluţia ei, şi care, să lase să se întrevadă o întrerupere bruscă sau o modificare structurală, ca efect al intervenţiei noilor factori etnici ce au intervenit la Dunărea de Jos în a doua jumătate a veacului VI e.n. : slavii şi avarii. Dimpotrivă, cercetările scot la lumină în aşezările rurale, numeroase surse materiale ce relevă prosperitatea comunităţilor autohtone, potenţialul economic şi cultural al acestui teritoriu, aflat în regimul obştiilor de agricultori, crescători de vite şi meşteşugari.

---

[6] Dorin Popescu, *Fibeln aus dem Nationalmuseum für Altertümer in Bucureşti*, Dacia, IX—X, 1941—1944, p. 485—595, pl. 11, fig. 122. Petre Aurelian, *Fibulele „digitate" de la Histria* (Partea I), SCIV, 16, 1965, 1, p. 67—96 ; *Fibulele „digitate" de la Histria* (Partea a II-a), SCIV, 16, 1965, 2, p. 275—289, fig. 2, 1—2.

[7] Suzana Dolinescu-Ferche, Petre Voevozeanu, *O fibulă digitată descoperită la Vîrtoape*, RM, VI, 1969, 4, p. 354—355.

[8] Petre Diaconu, *Fibula digitată descoperită la Dervent*, SCIV, XIII, 1962, 2, p. 447—451, fig. 1.

[9] Mioara Zgîbea, *Fibule din sec. III şi VI. e.n. descoperite în săpăturile arheologice de la Militari*, CAB, I, 1963, p. 339—373, fig. 2, 1—2.

[10] *Şantierul arheologic Histria*, Materiale, 4, p. 21, fig. 7 b.

[11] Vladislav Popovič, *Les témoins archéologiques des invasions avaroslaves dans l'Illyricum bizantin*, Extrait des Mélanges de l'école française de Rome, Tome 87, 1975, 1, p. 445—504, fig. 2, 7.

[12] Constantin Preda, *Circulaţia monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, SCIV, 23, 1972, 3, p. 375—415.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DU VIe SIÈCLE SUR LE TERRITOIRE DE BUCAREST
(Les fouilles archéologiques de la rue Soldat Ghivan N.)

Résumé

L'article synthétisè les résultats des fouilles archéologiques efectuées par feu G. Cazimir, il y a deux décennies, dans un établissement rural appartenant à la population autochtone de type roman, qui habitait aux VIe—VIIe siècles n.è., le territoire de la Valachie.

Située sur la terasse droite du lac Fundeni, dans la rue Soldat Ghivan, l'agglomération couvre une superficie de 2200 m². Les habitations, de forme réctangulaire, partiellement enfouies dans la terre, étaient rangées par groupes restreints autour d'un espace libre. Protegées par une toiture de chaume reposant sur des poutres et des pieux, elles étaient dotées d'un four ovale ou presque carré, creusé dans un bloc de terre amenagé à cet effet à l'intérieur de l'habitation. La voûte du four était parfois remplacée par un plateau en argile ou par une cheminée. Parfois il y avait un deuxième four, circulaire, à la voûte basse, qui servait à la cuisson du pain.

Les divers objets en fer, en bronze et en os, la moule en pierre (pour la confection des bijoux), les fusaioles et les grains du millet trouvés dans les habitations, témoignent que les principales activités de la population se développaient dans les domaines de l'agriculture, de l'elevage et de l'artisanat. Mais c'est la céramique surtout qui a laissé une quantité prédominante de vestiges archéologiques. Les vases mis au jour dans les habitations sont modelés à la main et confectionés au tour. *La poterie modelée à la main,* par les éléments morphologiques et techniques se rattache à la poterie autochtone dace specifique" aux III—IV siècles, mais la remarquable diversité de cette categorie céramique et due au processus d'assimilation d'une serie d'éléments appartenant à la population slave, présente en ces lieux à l'époque concernée. Pour ce qui est de *la ceramique confectionnée au tour,* sa forme et sa technique gardent les caractères de la céramique romano-byzantine.

Grâce à la découverte d'une fibule digitée en bronze, on peut dater vers la fin du VIe siècle, l'établissement de la rue Soldat Ghivan.

LÉGENDES DES FIGURES

1. Fragments de poterie décorée, travaillée au tour.
2. Poterie travaillée à la main.
3. Amphore fragmentaire et céramique travaillée au tour. 1—2 à l'échelle 1/1 ; 3—5 a l'échelle L32.
4. Lampe confectionnée à la main.
5. Objets en os, bronze et fer.

https://biblioteca-digitala.ro

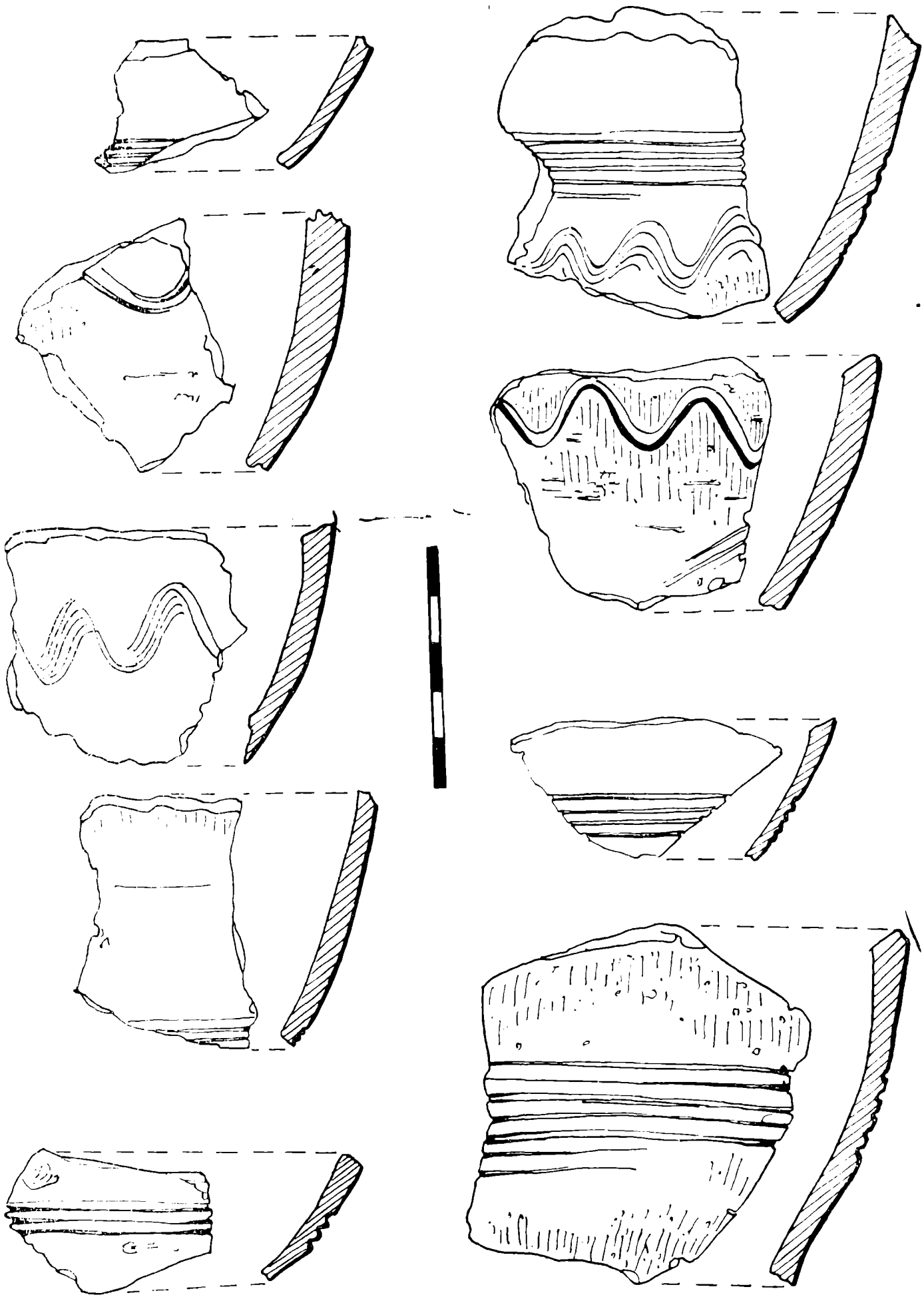

Fig. 1. Fragmente ceramice decorate lucrate la roată.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. Cermaică lucrată cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro

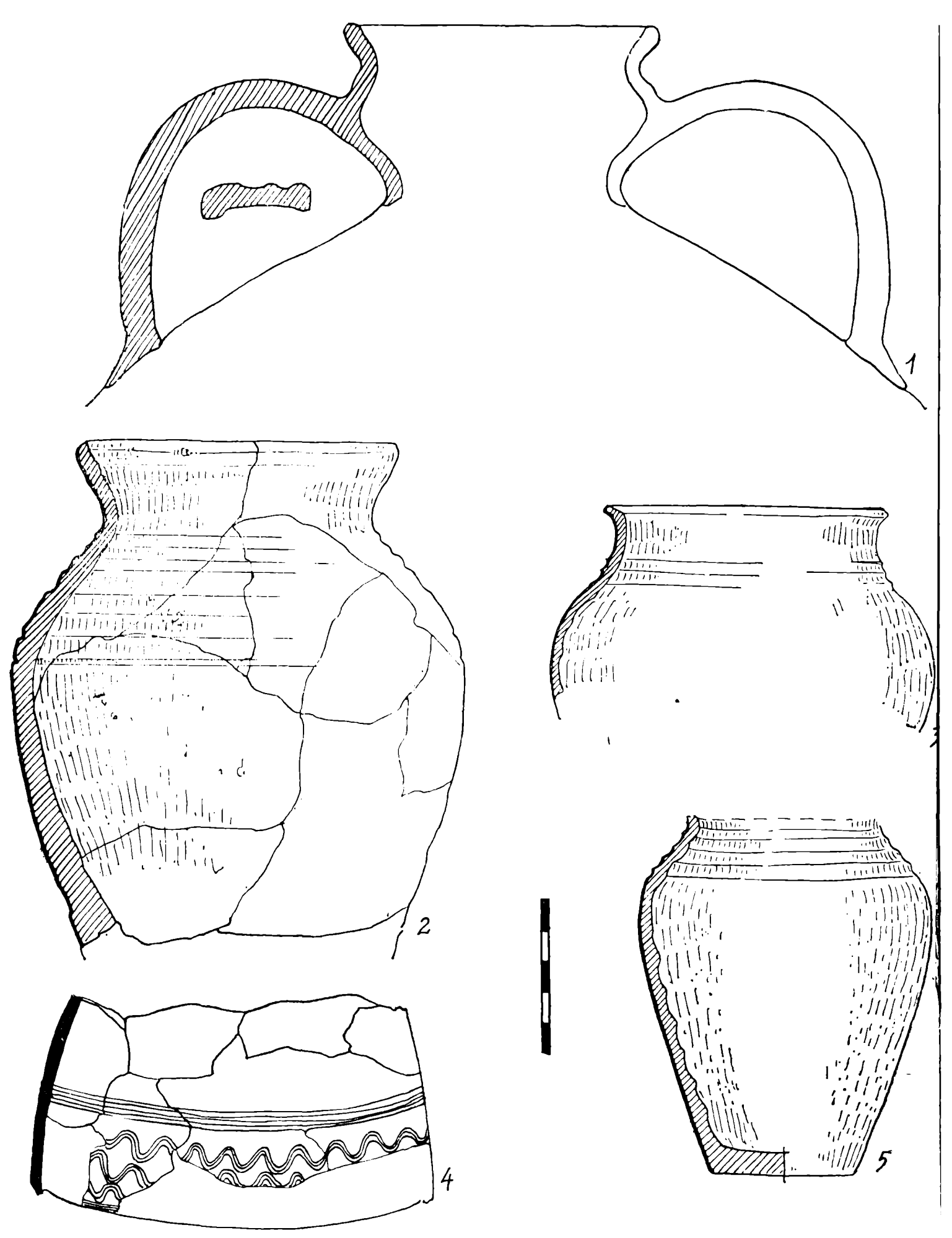

Fig. 3. Amforă fragmentară și ceramică lucrată la roată. 1—2, scara 1/1 : 3—5, Scara 1/2

https://biblioteca-digitala.ro

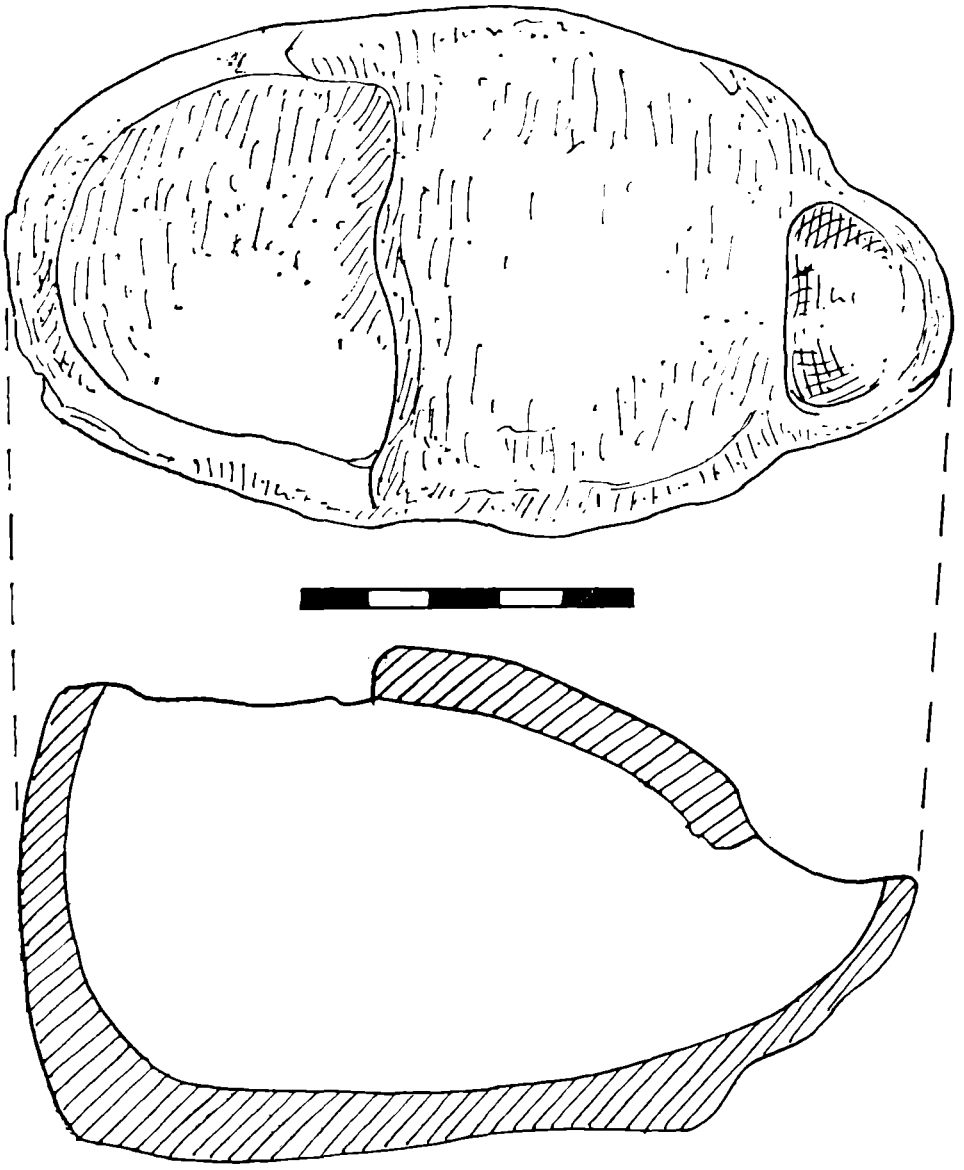

Fig. 4. Opaiț lucrat cu mîna.

https://biblioteca-digitala.ro

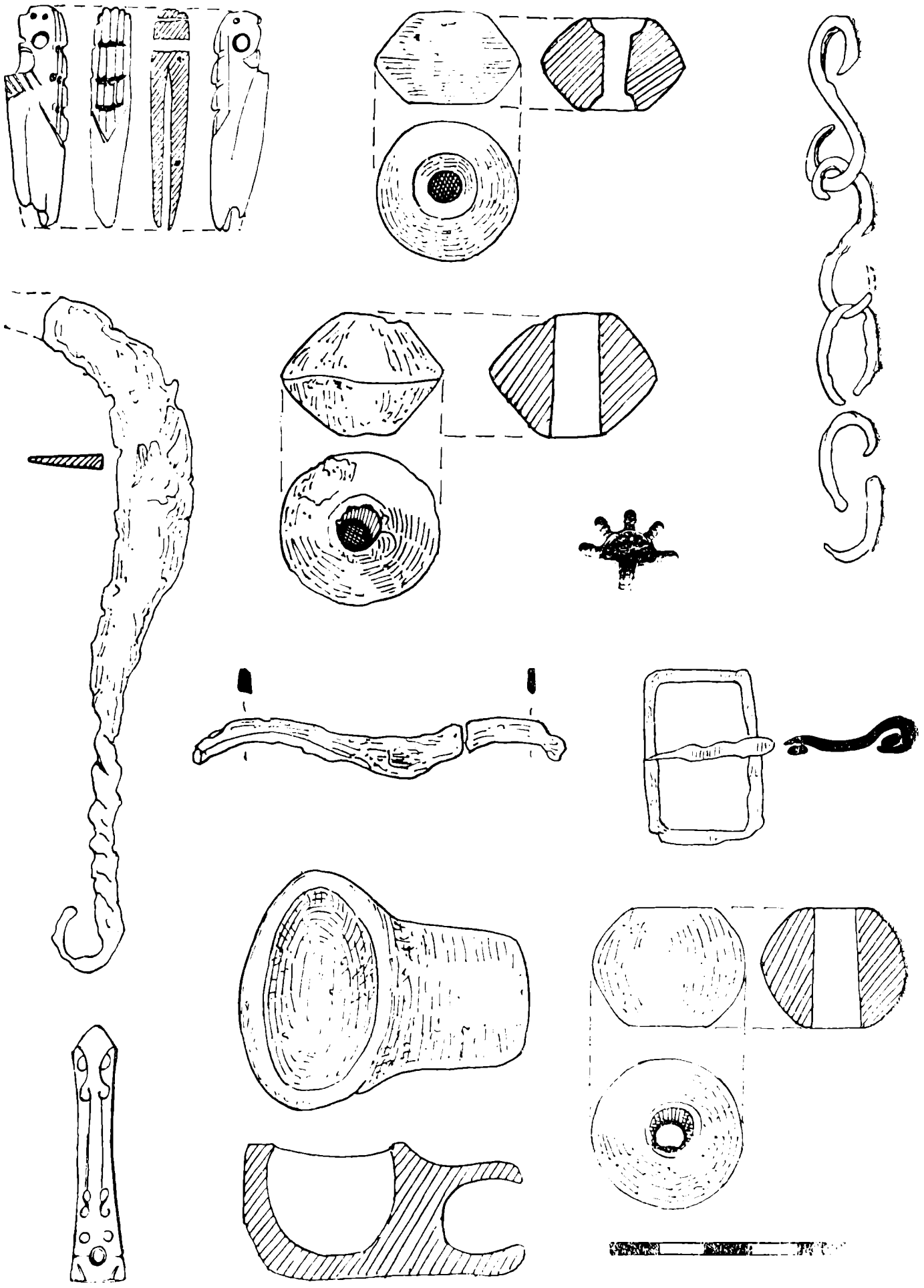

Fig. 5. Obiecte de os, lut, bronz și fier.

https://biblioteca-digitala.ro

RELAȚIILE ORAȘULUI BUCUREȘTI CU SATELE ÎNVECINATE ÎN SECOLELE XIV—XVI

PANAIT I. PANAIT, ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

CAP. I. PREMIZELE PRODUCȚIEI ȘI SCHIMBULUI DE PRODUSE MEDIEVALE PE TERITORIUL BUCUREȘTILOR

Problema relației sat-oraș reprezintă una din preocupările fundamentale ale medievisticei românești. Ea poate fi abordată în urma unor valoroase cercetări efectuate pe șantierele arheologice organizate, cu predilecție, în vetre rurale abandonate în decursul secolelor. În prezent arheologia satului medieval românesc își găsește un întins cîmp de investigații în Moldova, Țara Românească, Dobrogea, fiind mai restrînsă în spațiul intracarpatin și în Banat. Astfel zone tot mai întinse din jurul orașelor Suceava [1], Bacău [2], Vaslui [3], București [4], Craiova [5], Tîrgoviște [6], sînt supuse unor ample cercetări, pornindu-se de la izvoare arheologice, documentare, cartografice. Grație publicațiilor muzeelor județene sporește capacitatea de informare și asupra investigațiilor locale în domeniul culturii materiale rurale.

O caracteristică generală a habitatului medieval românesc constă în existența unor aglomerări de sate din rîndul cărora una din așezări dobîndește calități urbane. Așa se prezintă situația la București, Tîrgoviște, Craiova, Bacău, fenomenul fiind aproape general pe pămîntul locuit de români. Documentele emise între 1459—1625 consemnează pe teritoriul de astăzi al Capitalei 41 de așezări [7]. Tîrgoviștea, la rîndul ei, polariza pe o arie de cca 20 km., un lot de 28 de sate [8]. Situații similare se cunosc și în jurul Drobetei Turnu Severin, unde pe o rază de 6 km., hrisovul lui Dan I,

---

[1] Mircea D. Matei, *Unele probleme în legătură cu începuturile vieții orășenești la Suceava*, în SCIV, XI, 1960, 1, p. 107—121. Mircea D. Matei și Emil Emandi, *Noi puncte arheologice pe harta județului Suceava (Bazinul Șomuzului Mare)*, în SCIVA, tom. 27, 1976, 1, p. 97—100.

[2] Al. Artimon și I. Mitrea, *Așezarea medievală din sec. XIV—XV de la Curtea domnească — Bacău*, în Carpica, Bacău, VIII, 1976, p. 222.

[3] Aurica Popescu, *Formarea și dezvoltarea tîrgurilor ținuturilor Vaslui, Tutova și Fălciu în sec. XIII—XIV*. Comunicare la Sesiunea muzeelor, București, 20—22 noiembrie, 1978.

[4] Panait I. Panait, *Așezare și locuință în bazinul mijlociu al Argeșului (sec. XIV—XVI)*, în RM, an VIII, 1971, 3, p. 238—242.

[5] Istoria Craiovei, Craiova, 1979, p. 14—15.

[6] G. I. Cantacuzino, *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor urbane medievale și curțile domnești din Țara Românească*, în Studia Valahica, Tîrgoviște, 1970, p. 101—102.

[7] Ion Donat, *Așezări omenești din Țara Românească în sec. XIV—XVI*, în Studii, an IX, 1956, 6, p. 83.

[8] Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter, *Tîrgoviște. Considerații asupra începuturilor orașului medieval*, în RMM Mon. Ist. Artă, 1978, 2, p. 26, Harta.

https://biblioteca-digitala.ro

emis la 26 iunie 1387, menționează 5—6 sate [9]. Modestul tîrg al Vălenilor de mai tîrziu avea în secolul al XIV-lea, în imediata lui vecinătate, patru sate. Vasluiul era înconjurat, în aceste secole de afirmare a relațiilor feudale, de peste 50 de așezări rurale. Exemple asemănătoare pot fi găsite și la Argeș, Cîmpulung, Brăila etc. Ca atare orașul românesc se înfiripă și se dezvoltă într-o interdependență plurivalentă cu așezările din imediata lui apropiere.

Reținem faptul că din cele 514 sate și tîrguri ale Țării Românești amintite în documentele anilor 1352—1500, păstrate astăzi, extrem de puține sînt sate noi, majoritatea covîrșitoare fiind alcătuită din așezări vechi [10]. Izvorul scris în care este consemnat satul respectiv intervine, de cele mai multe ori, la un răstimp de 50—150 ani. Situația a fost verificată în cele 9 vetre de sate cercetate pe teritoriul Bucureștilor [11], precum și în alte stațiuni de pe spațiul carpato-danubian. Lotul cel mai numeros de așezări rurale cercetate arheologic pînă în prezent, pe teritoriul românesc, se plasează, conform datărilor propuse de arheologi, în secolul al XIV-lea [12]. Dar aceluiași veac îi aparțin, în lumina investigațiilor arheologice și centrele urbane extracarpatine. Exceptînd Argeșul care își precizează începuturile în primul deceniu al secolului al XIII-lea, conform descoperirilor de la biserica Sf. Nicolae Domnesc [13] și Cîmpulung, consemnat prin piatra tombală a comitelui Laurentius la 1300, toate celelalte centre urbane par că își încep existența în secolul al XIV-lea. Este vorba de Tîrgoviște [14], București [15], Pitești [16], orașele moldovenești Bacău [17], Suceava [18], Baia [19], ș.a. La rîndul lor satele din hinterlandul acestor tîrguri își dovedesc începuturile în același veac.

În cazul Bucureștilor constatăm că așezarea se află în secolul al XIV-lea în plin proces de urbanizare, beneficiind totodată de o fortificație de strajă a drumurilor comerciale ce se întîlneau aici. Dar aceluiași veac îi aparțin și așezările rurale de la Măicănești, Grozăvești, Greci, Mănești ș.a. Avem așa dar o perioadă în care se constituie gruparea de sate și concomitent centrul urban. Puținătatea izvoarelor scrise și conținutul lor lapidar sînt insuficiente pentru înțelegerea procesului de geneză urbană. Dar realitățile secolelor XV—XVIII pe întreg teritoriul românesc dovedesc în mod convingător că este extrem de modest numărul orașelor înființate prin hotărîre domnească

---

[9] Dinu C. Giurescu, Țara Românească în secolele XIV și XV, București, 1973, p. 29.

[10] Ibidem, p. 27.

[11] Panait I. Panait, *Dezvoltarea economică și socială a așezărilor din bazinul mijlociu al Argeșului în sec. X—XVI.* Teză de doctorat.

[12] Satul Liteni se plasează în cumpăna secolelor XIII—XIV, vezi Mircea D. Matei, Emil I. Emandi, *Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Liteni, 1976, comuna Comoara, jud. Suceava,* în Suceava, V, 1978, p. 234.

[13] Nicolae Constantinescu, *Curtea Domnească din Argeș. Probleme de geneză și evoluție,* în BMI, an XL, 1971, 3, p. 23.

[14] Nicolae Constantinescu și Cristian Moisescu, Curtea Domnească din Tîrgoviște, București, 1965, p. 6.

[15] Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, Muzeul Curtea Veche, București, 1973, p. 21.

[16] Spiridon Cîrstocea, *Pitești reședință domnească temporară,* Comunicare la Sesiunea muzeului județean Dîmbovița, Tîrgoviște, 18—19 mai 1979.

[17] Al. Artimon, Ion Mitrea, *op. cit.*, p. 222.

[18] Mircea D. Matei, Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava, București, 1963.

[19] Lia și Adrian Bătrîna, *Așezarea de la Baia în prima jumătate a secolului al XIV-lea.* Comunicare expusă la Sesiunea de la Tîrgoviște a Muzeului județean, 18—19 mai, 1979.

https://biblioteca-digitala.ro

sau prin măsuri luate de către marea boierime. Lotul oraşelor intrate în permanenţa istoriei aparţin etapelor anterioare constituirii statelor centralizate.

Ţinînd seama de specificul dezvoltării societăţii autohtone la începutul epocii feudale sîntem nevoiţi să respingem acele teorii care încearcă să identifice la noi trăsăturile totale ale oraşului central european. Abordînd problema prin prisma procesului de producţie şi de schimb, laturi fundamentale ale vieţii urbane, la care se adaugă sistemul de organizare şi lucrările edilitare, obţinem elemente care contravin multora din ipotezele cu care lucrăm în prezent.

Din capul locului, reţinem faptul că, ne vom rezuma, cu argumentaţia de faţă, aproape în exclusivitate la Bucureşti, unul din teritoriile intens cercetate, privind toate secolele pe care le urmărim. Ne vom axa atenţia, cu predilecţie, asupra dovezilor privind procesul de producţie şi schimbul de mărfuri aşa cum ele apar în aşezările cercetate arheologic.

Un aspect fundamental este dovedit prin continuitatea de locuire autohtonă în secolele anterioare veacului al XIV-lea. Din sec. III—IV, ca să ne rezumăm la acest moment hotărîtor în procesul de etnogeneză românească, pînă în secolul al XIV-lea, zona Bucureştilor a fost intens locuită. Este drept că stadiul actual al cunoştinţelor noastre este mai modest privind secolele VIII, XII—XIII. Toate celelalte secole, dovedesc o constantă aglomerare de sate [20]. Ca atare secolul al XIV-lea exprimă o continuare a unor realităţi cu mult mai vechi. La rîndul lor locuitorii acestor aşezări practicau nu numai ocupaţii agro-pastorale, care erau esenţiale, ci şi o serie de meşteşuguri. Beneficiem astăzi de mărturii importante privind preocupări în domeniul olăritului, prelucrării metalului, osului, ocupaţiilor casnice, negoţului etc. Multe din vechile meşteşuguri cunoscute în centrele urbane ale Daciei, nu au dispărut ci s-au continuat prin filiera rurală. Dar chiar şi în acest mediu, ele au depăşit caracterul casnic pe care sîntem tentaţi să li-l atribuim. Cînd în aşezarea de la Străuleşti se descoperă trei cuptoare de ars oale din secolele III—IV, un altul găsindu-se la cca. 400 m. distanţă, înseamnă că olarii de aici, a căror producţie este dovedită prin vasele deşeu aruncate în apropierea instalaţiilor lor de coacere, realizau mai mult decît le era necesar lor şi colectivităţii din care făceau parte. Avem aşadar pe malul Colentinei un centru de producţie ceramică pusă la dispoziţia şi a altor aşezări. Centre meşteşugăreşti din sec. V—VIII se prefigurează la Tei şi în strada Ghivan N., de lîngă Obor. Este vorba de meşteşuguri în metale. Lista vestigiilor meşteşugăreşti din sec. V—VII la Bucureşti înregistrează nouă staţiuni în care se puteau executa turnarea metalelor, gravarea matriţelor, giuvaergerie, etc. [21]. Pentru sec. X—XI beneficiem de descoperirea unui cuptor de redus minereul la Străuleşti. Prezenţa unei nicovale în apropiere dovedeşte faptul că meşteşugarul reducea şi prelucra în acelaşi timp metalul obţinut. Aşadar tabloul activităţii meşteşugăreşti este constant şi variat, reflectînd o realitate economică locală, în cadrul căreia producţia era secondată, în mod curent,

[20] Istoria oraşului Bucureşti, Bucureşti, 1965, p. 53—69.

[21] Victor Teodorescu, *Centre meşteşugăreşti din sec. V—VII e.n. în Bucureşti*, Bucureşti, IX, Bucureşti, 1972, p. 93—97.

https://biblioteca-digitala.ro

de schimbul articolelor obținute. Pentru epoca respectivă putem distinge cîteva mari direcții ale relațiilor economice întreținute de așezările autohtone :

I. Relații — sat-sate
II. Relații — sat-tîrg
III. Relații — sat-oraș centru de producție de dincolo de hotarele țării.

Fiecare din aceste mari direcții ale procesului de schimb are la bază producția locală, capacitatea economiei autohtone de a întreține un asemenea schimb. Forma primară este dată de relația sat-sate. Ea este de fapt de străveche moștenire și se va păstra pînă tîrziu în epoca modernă.

În schimb relația sat-tîrg marchează în esență, însăși, actul genezei urbane. În condițiile diversificării activității economice este firească necesitatea stabilirii unui loc de desfacere a produselor realizate. Ori acest loc nu poate fi decît așezarea desemnată de colectivitățile unei zone, delimitată de valea sau de bazinul unui rîu. Alegerea nu a fost la întîmplare, ci ea s-a bazat pe realități străvechi, pe capacități dovedite cu mult înainte. Tîrgurile începuturilor epocii feudale nu s-au născut pe terenuri deșarte, ci pe vetre de mult, îndelung și intens locuite. Din capul locului, ele au fost mai întîi gazda tranzacțiilor întreținute de colectivitățile învecinate. De aici caracterul de schimb extrem de puternic în economia acestor centre. Un proces de schimb care poate rămîne unilateral în consolidarea activității urbane. Așa se face că unele tîrguri nu numai că nu au evoluat în mod firesc, ci s-au și pulverizat. Amintim în acest sens tîrgurile Hodivoaia, Grădiștea, Obilești-Vlașca, Benghii și Gilort din Oltenia, toate decăzute în secolul al XVIII-lea. Alte așezări cum au fost Tîrgșorul, Gherghița, s-au smuls din stadiul de tîrg devenind, pentru perioade relativ scurte, centre urbane. Apoi s-au prăbușit și ele revenind în rîndul așezărilor rurale. Elementul hotărîtor în procesul de consolidare a relațiilor orășenești l-a reprezentat actul de producție meșteșugărească, stabil, capabil să satisfacă cererea unor colectivități, ele însele aflate în progres economic. Această componentă definitorie a noului este în primul rînd de proveniență locală, legată atît prin interese economice, cît și prin raporturile de familie cu masa cea mare a beneficiarilor.

Vigoarea noului tip de așezare va fi direct proporțională cu numărul și specialitatea meșteșugarilor pe care îi va absorbi din satele învecinate. Localitățile care vor fi lipsite de această posibilitate nu vor avea nici o șansă de devenire. Ca atare majoritatea covîrșitoare a tîrgurilor, pornite spre urbanizare în spațiul extracarpatic, vor înregistra acest salt în funcție de forța meșteșugărească a zonei în care se găseau. Studierea strict limitată a uneia sau alteia din așezările urbane nu poate duce metodologic decît la ipoteze sterile, deseori chiar eronante. Orașul nu este un sistem în sine, ci o componentă a procesului de locuire desfășurat pe largi sau mai restrînse spații geografice.

Permanența meșteșugarilor și a circulației de bunuri, exprimată în mod incontestabil prin cercetări arheologice, argumentează existența unor centre de schimb în tot mileniul I. Caracterul prădalnic al populațiilor migratoare a făcut ca relațiile economice să îmbrățișeze formele sat-sate sau sat-tîrg. Tendința firească a fost către depășirea acestui stadiu, dovadă fiind localitățile în care apar mărturii ale concentrării unor meșteșugari, a prezenței de bunuri provenite, în spațiul carpato-danubiano-pontic, din centrele bizantine. Dovezile ce ne stau la dispoziție în prezent reflectă un dinamism al

https://biblioteca-digitala.ro

vieții economice și sociale autohtone, în pofida distrugerilor incalculabile provocate de migratori. În virtutea acestui proces înregistrăm dezvoltarea globală a societății, cu unele etape mai intense. Acestor etape le aparține și tendința urbanizării unor localități. Considerăm că în realitățile românești urbanizarea este un proces de lungă durată, condiționat nu de capacitatea sau de incapacitatea structurii economiei autohtone, ci de evenimentele politice care s-au abătut asupra acestui teritoriu. Mai bine conturate se prezintă aceste începuturi în sec. X—XI atît la Dunărea de Jos, așa cum s-a subliniat în literatura de specialitate [22], cît și în plină Cîmpie Română. Din acest punct de vedere exemplul Bucureștilor ni se pare demn de reținut, prin cîteva trăsături esențiale :

— O puternică concentrare de sate, numărul lor depășind cifra de 30 [23].

— Existența unei așezări pe o mare întindere, în raza căreia sînt dovedite ocupații meșteșugărești, legate de prelucrarea fierului, olărit etc. Este așezarea aflată în viitorul nucleu al Bucureștilor [24].

— Prezența unor produse dobrogene, dunărene sau bizantine, aduse în urma schimburilor comerciale [25].

— Intensa circulație monetară care acoperă întreaga perioadă a secolelor IX—XIII [26].

— Fără a putea fi dovedită arheologic, trebuie să acceptăm existența unui sistem administrativ care reglementa raporturile membrilor acestei aglomerări de așezări.

Toate aceste elemente vădesc atingerea unui stadiu înaintat în care se afla societatea locală la începutul mileniului II. Situația Bucureștilor nu este în nici un caz unică în nordul Dunării. Deja săpăturile de la Tîrgoviște au început să surprindă elemente valoroase privind locuirea teritoriului viitorului oraș în sec. IX—X. Cercetările bucureștene confirmă prezența germenilor vieții urbane în cîmpie încă din secolele IX—XI. Ultimul val migrator a stînjenit acest proces, care va continua într-un ritm lent, dar constant, atingînd în secolul al XIV-lea stadiul pe care izvoarele arheologice și documentele scrise îl sugerează [27]. Prezența cetății, atribut al autorității centrale, a favorizat sporirea elementelor meșteșugărești, cele mai multe dintre ele provenind din satele învecinate. Ne referim în mod special la tabaci, măcelari, tîmplari, fierari etc. Noua situație va face ca prezența acestor meșteșugari să se reflecte în viața așezărilor rurale prin produsele lor realizate la un nivel superior. Cercetările din vatra satului Măicănești,

---

[22] Ștefan Olteanu, *Premizele majore ale procesului de constituire a orașelor medievale la est și sud de Carpați*, în Studii, tom. XXV, 1972, 5, p. 943.

[23] Panait I. Panait, *Densitatea așezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureștilor*, în RM, an. X, 1973, 3, p. 234.

[24] M. Constantiniu și Panait I. Panait, *Cercetarea feudalismului timpuriu pe teritoriul orașului București*, în MIM, III, București ,1965, p. 13.

[25] Ibidem, p. 21.

[26] Gheorghe Poenaru-Bordea și Corneliu Popa, *Noi date numismatice privind prezențele bizantine în Cîmpia Română în sec. IX—XI*, în Ilfov, București, 1978, p. 135—141. Octavian Iliescu, *Monede bizantine din sec. XII—XIII găsite la Dunărea de Jos*, în Ilfov, București, 1978, p. 145—150.

[27] Acad. C. C. Giurescu apreciază că faza de tîrg pentru București se plasează în a doua jumătate a sec. al XIII-lea, în Muzeul Național, București, 1974, I, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

existent în secolele XIV—XVI au permis precizarea a 27 mari categorii de obiecte, dintre care aproape jumătate sînt de proveniență orășenească [28]. Ele au intrat în circulația de mărfuri fie ca produse ale meșteșugarilor locali, fie prin intermediul negoțului. Cert este faptul că, piața urbană își găsește o puternică reflectare în economia și în modul de viață sătească. Relația sat-oraș constituită în secolul al XIV-lea înregistrează, în același timp tendința unei pluri-diversificări. Economia feudală se consolidează pe măsura osmozei sat-oraș, generînd în cadrul ei germenii descompunerii acestei orînduiri.

CAP. II. BUCUREȘTI — CENTRU DE PRODUCȚIE ȘI DE SCHIMB AL MĂRFURILOR ÎN SEC. XIV—XVI

Amplele cercetări efectuate pe teritoriul Bucureștilor și în imediata lui vecinătate au permis studierea, atît a genezei urbane, cît și a raporturilor stabilite între oraș și așezările rurale învecinate. Deși pare paradoxal, la București s-a desfășurat, în ultimele decenii, o largă campanie de investigare a vetrelor satelor existente pe actualul teritoriu al Capitalei în sec. XIV—XVII [29]. Problema s-a pus pentru prima oară în 1960, fiind strîns legată de studierea începuturilor orașului. Săpăturile inițiate în 1953—1954, la Curtea Veche, Radu Vodă, Mihai Vodă ș.a. au contribuit la scoaterea la lumină a unor valoroase vestigii medievale, cele mai vechi datînd din sec. XV [30]. Dar spațiile restrînse aflate în plin centrul orașului, cum este cazul Curții domnești, au determinat încetinirea ritmului de lucru fără a se putea obține rezultate concludente asupra temei prioritare, aceea a genezei. În anii 1957—1959 săpăturile au fost aproape sporadice, ele axîndu-se mai mult pe urmărirea șantierelor de construcție, a celor edilitar-urbanistice [31].

În fața acestei situații s-a inițiat metoda studierii începuturilor urbane, nu prin mărturiile existente în vatra presupusă, respectiv în zona Unirii, ci prin influența pe care activitatea orășenească o putea avea asupra satelor învecinate.

Din cele 41 de sate atestate documentar pe actualul teritoriu al Bucureștilor [32], cifră desigur minimă, a fost reperată mai întîi vatra satului Măicănești pe Colentina [33], ulterior precizîndu-se satele Grozăvești, Lupești, Tînganu, Greci, Florești, Mănești pe Colentina, vatra satului de pe Ciorogîrla, al cărui nume nu-l putem identifica încă ș.a.

Paralel cu acest studiu s-au reluat cercetările la Curtea Veche. Lucrările întreprinse în perioada 1969—1972 au condus la descoperirea vestigiilor

---

[28] Panait I. Panait, Dezvoltarea economică și socială a așezărilor din bazinul mijlociu al Argeșului în secolele X—XVI, București, 1976, p. 13. Rezumatul tezei de doctorat.

[29] Panait I. Panait, *Contribuția arheologiei bucureștene la cunoașterea istoriei Capitalei, a patriei*, în RMM Mon. Ist. Artă, XLVII, 1978, 2, p. 5.

[30] București. Rezultatele cercetărilor arheologice, istorice și numismatice, București, 1954. Bucureștii de odinioară, București, 1959, sub redacția prof. I. Ionașcu, București, 1959, p. 150.

[31] Panait I. Panait, *Dezvoltarea cercetărilor arheologice medievale la București (1953—1971)*, în București, 1974, IX, p. 103.

[32] I. Donat, *op. cit.*, în Studii, an IX, 1956, 6, p. 83.

[33] P. I. Panait, Sectorul Măicănești, în CAB, I, București, 1953, p. 126.

https://biblioteca-digitala.ro

cetății lui Vlad Țepeș [34], iar sub fundațiile acesteia a resturilor unei cetățui din cărămidă, datată, conform puținului material ceramic găsit în șanțul de apărare, către jumătatea secolului al XIV-lea [35]. Prezența acestor două construcții indică în mod cert că în sec. XIV—XV pe teritoriul Bucureștilor exista o locuire medievală, alcătuită din așezarea civilă și construcția militară devenită reședință domnească. Vatra de început a Bucureștilor se afla pe malul stîng al Dîmboviței, pornind de la confluența acesteia cu Bucureștioara. În zona respectivă se cunosc cele mai multe din descoperirile monetare datînd din sec. IX—XIII, precum și unele materiale ceramice executate în formele și tehnica secolului al XIV-lea. Un recent studiu geografic ajunge, pe baza argumentelor proprii acestei științe, la aceeași plasare a locului de început al Bucureștilor [36]. Tîrg de veche existență, București a polarizat viața economică a satelor din bazinul mijlociu al Dîmboviței absorbind surplusul de produse agro-pastorale și alimentînd colectivitățile țărănești cu mărfuri proprii sau aduse din alte centre aflate în Țara Românească sau dincolo de hotarele ei. Grație săpăturilor arheologice, a descoperirilor întîmplătoare, se poate afirma că în decursul secolului al XV-lea la București se conturaseră mai multe mahalale ocupate de meșteșugari ce practicau același meșteșug. În zona Răzvan sînt identificați lucrătorii în metal ; fier, aramă, bronz etc. [37]. Cuptoarele lor de topit metalul s-au găsit atît în interiorul bisericii [38], cît și în jurul monumentului medieval, precum și în incinta de la Sf. Gheorghe-Nou [39]. Vechimea acestor locuințe și cuptoare este stabilită pe baza fragmentelor ceramice descoperite cu prilejul săpăturilor. Cum grupul de meșteșugari apare deja constituit în sec. al XV-lea, se poate presupune, că începutul practicii prelucrării metalelor pe acest loc este mai vechi. Nu avem nici un indiciu pentru identificarea unei „colonizări" cu lucrători în metal veniți din alte părți la București. Ca atare, presupunem existența unei ocupații locale aflată în dezvoltare, conform cerințelor zonei înconjurătoare.

Al doilea meșteșug, localizat tot prin metode arheologice, este olăritul. Prezența unui cuptor de ars vase de Colțea [40], a unei instalații similare în colțul de N.—V. al parcului de la Sf. Gheorghe Nou [41], indică prezența olarilor în secolul al XV-lea pe extrema de nord a orașului. Ei apar stabiliți într-o zonă al cărui diametru acoperă peste 300 m. Este un spațiu apreciabil pentru perioada respectivă. Și de data aceasta, sîntem nevoiți să presupunem necesitatea unei perioade de timp, în care s-a constituit colectivitatea olarilor bucureșteni. Cert este faptul că în secolul al XV-lea cantitatea produselor lor depășea cerințele cotidiene ale bucureștenilor.

---

[34] Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, *op. cit.*, p. 23.

[35] P. I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în secolele XIV—XV*, în RM, VI, 1969, 4, p. 312—318.

[36] Este vorba de studiile geografului Vintilă Mihăilescu reluate și îmbogățite cu noi argumente.

[37] D. V. Rosetti, *Săpăturile din punctul biserica Răzvan*, în Materiale, V, 1959, p. 651.

[38] P. I. Panait, A. Ștefănescu, *Cercetări privind biserica mănăstirii Răzvan din București*, în Gl. B, an XXIX, 1970, 1—2, p. 92.

[39] D. V. Rosetti, *Săpăturile din preajma bisericii Sf. Gheorghe-Nou*, în Materiale, VI, 1959, p. 783.

[40] D. V. Rosetti, *Sondajul de la biserica Colțea*, în Materiale, VII, p. 676.

[41] Informație D. V. Rosetti.

https://biblioteca-digitala.ro

Deşi atestaţi mai tîrziu, trebuie să acceptăm prezenţa şi a altor meşteşugari la Bucureşti în perioada afirmării acestui centru : croitori, lumînărari, potcovari, morari, cizmari, măcelari care apar consemnaţi în actele secolului al XVI-lea [42].

În secolele XIV—XVI orăşenii puteau pune la dispoziţia populaţiei locale şi din satele învecinate obiecte din metal, piele, textile, lemn, ceramică, precum şi produse alimentare.

Documentele ce ni s-au păstrat din secolul al XVI-lea, consemnează prezenţa la Bucureşti a 25% din totalul specialităţilor de meşteşugari din Ţara Românească [43].

În stadiul de faţă nu beneficiem de datele necesare aprecierii cantităţii articolelor realizate pe piaţa bucureşteană în perioada secolelor XIV—XVI. Cert este faptul că producţia locală a crescut în mod continuu, atingînd în secolul al XVII-lea o diversificare chiar în cadrul aceleiaşi branşe [44]. Fenomenul are multiple cauze : creşterea populaţiei oraşului, sporirea cerinţelor Curţii domneşti, accentuarea legăturilor cu satele aflate în bazinul inferior al Argeşului în mijlocul căruia se găsea Bucureştii, progresele înregistrate în evoluţia uneltelor de producţie etc.

Depăşirea stadiului rural şi transformarea Bucureştilor în oraş a avut loc ca urmare a unui proces îndelungat ce şi-a atins faza de maturizare în secolele XIV—XV. „Adevăratele cauze ale apariţiei şi dezvoltării oraşului şi a diferenţierii sale de sat — sublinia Fr. Engels — trebuie căutate înlăuntru procesului de separare a meşteşugurilor de agricultură precum şi a apariţiei schimbului şi a pieţii interne, ca rezultate ale ridicării organizării statale pe o treaptă de evoluţie superioară“ [45].

Fără îndoială că acest fenomen s-a repercutat atît în creşterea cantitativă a mărfurilor, cît şi în volumul de produse intrate în circuitul economic. Dar acest fapt nu a putut suplini schimbul de mărfuri încheiat fie de către orăşenii localnici cu centre urbane din ţară sau străinătate, fie de către bucureşteni cu ţăranii din vecinătate. Cert este faptul că în secolele XIV—XVI comerţul local antrenează atît produse locale, cît şi mărfuri aduse din alte părţi. Un loc important a revenit şi din acest punct de vedere drumurilor comerciale. Bucureştii se înfăţişează ca un loc de întîlnire a unor importante drumuri pe care erau vehiculate mărfurile româneşti sau străine spre centrul continentului sau spre Balcani [46]. Primul loc revenea drumului Braşovului şi Giurgiului care obliga trecerea prin Bucureşti. În el se conjugau, de asemenea, căile de comunicaţie care legau centrul Cîmpiei Române cu oraşele porturi dunărene ; Cetatea de Floci şi Brăila [47]. Spre Slatina se îndrepta drumul urmat de carele cu peşte transportat la mănăstirile subcarpatine sau la Sibiu. În fine drumul Mehedinţilor, pornit din poarta Curţii

---

[42] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1979, ed. II, p. 232.

[43] Ştefan Olteanu, *Locul şi rolul oraşului Bucureşti în contextul producţiei meşteşugăreşti din Ţara Românească în evul mediu*, în Bucureşti, 1971, VIII, p. 113.

[44] Şt. Olteanu şi Const. Şerban, Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu, Bucureşti, 1969, p. 125.

[45] Fr. Engels, Opere alese, Bucureşti, 1952, II, p. 284—285.

[46] P. P. Panaitescu, *Cum au ajuns Bucureştii Capitala ţării ?* în Interpretări româneşti, Bucureşti, 1947, p. 227.

[47] Idem, *Ştefan cel Mare şi oraşul Bucureşti*, Studii, an XII, 1959, 5, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

domnești, asigura legătura cu vestul oltean. Obiecte meșteșugărești de tot felul, sare, pește și alte produse alimentare, vite, cereale erau transportate pe aceste vechi căi, făcîndu-se adesea popas la București. Bazarul bucureștean era alimentat în secolele XV—XVI cu cele mai diverse mărfuri indigene sau străine [48]. Scrisoarea lui Vlad Vodă Călugărul către brașoveni prin care se anunța prezența la București a unui negustor turc, care adusese marfă multă și bună, indică în mod sigur rolul orașului de reședință domnească de piață cu o largă rază de activitate [49].

Dacă pentru unele mărfuri ca : stofe cu firet, ceramică orientală, sticlărie, monede, podoabe, se poate stabili locul lor de proveniență, străină Bucureștilor, altele se pot confunda cu produsele locale. În această categorie intră cuțitele, unelte agricole (seceri, cosoare, sape etc.) unele podoabe (inele-verighetă, simple, cerceii de sîrmă), vasele ceramice sau cahlele ș.a.

Ceea ce rezultă concludent, atît din documente, cît și din cercetările arheologice, este faptul că și satele beneficiau de o producție meșteșugărească proprie [50]. Prezența faurilor este consemnată în documentele emise de domnie în secolul al XVI-lea [51]. La rîndul lor săpăturile arheologice de la Coconi [52], Tînganu [53], Măicănești [54], Mănești [55], au permis semnalarea luptelor și zgurei de fier, aramă și bronz, rezultate din activitatea unor fierari. La Zimnicea, într-un atelier de fierar din secolul XV, s-au găsit un clește de foc și o tablă de fier [56]. Resturile unui atelier de fier s-au cercetat și la Măicănești unde într-o locuință s-au găsit creuzete, daltă, pilă rotundă, dorn, bucăți de tablă de aramă, fragment de bară de aramă, bară de fier, patru lame de cuțit, două de briceag, undiță, undrea, cuie, vîrf de săgeată [57]. Este vorba de un inventar al uneltelor necesare meșteșugarului și de un grup de produse în care se pot înscrie cel puțin șase genuri de obiecte. Sînt articole folosite în preocupările casnice (cuțit, undiță, undrea, cuie), dar și vîrf de săgeată. Dacă acestea sînt articolele executate pe loc, barele de fier și aramă, pila, creuzetele erau procurate în mod sigur de pe piața orășenească din vecinătate. Important este faptul că în secolul al XV-lea de cînd datează acest material, atelierul sătesc tindea să se mențină la un nivel apropiat atelierelor orășenești. Prezența creuzetelor sugerează executarea unor obiecte mici, eventual podoabe. La rîndul lor barele de fier, cupru, tablă de aramă erau mărfuri aduse de pe piața bucureșteană. Dacă pentru secolele XIV—XV documentele

---

[48] Dan Berindei, Orașul București reședință și capitală a Țării Românești, București, 1963, p. 27

[49] Ion Bogdan, Documente și regeste, București, 1902, p. 153—154.

[50] Maria Turbatu, *Meșteșugarii de la sate în prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în Studii, VIII, 1955, 3, p. 52, nota 1.

[51] D.I.R., XVI/4, p. 436, XVI/5, p. 290.

[52] N. Constantinescu, Coconi. Un sat în Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, București, 1972, p. 81.

[53] Panait I. Panait, Mioara Turcu, *Cercetări arheologice la Tînganu*, în București, București, 1968, VI, p. 92.

[54] Panait I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Așezarea feudală*, în București, București, 1968, VI, p. 81.

[55] Aristide Ștefănescu, *Cercetări arheologice în raza orașului Buftea*, în RM, Mon. Ist. Artă, XVI, 1979, 3, p. 27—29.

[56] Ion Nestor, în SCIV, I, 1950, 1, p. 100.

[57] Este vorba de B 13 cercetat în campania din 1962.

https://biblioteca-digitala.ro

sînt sărace în informaţii privind sortimentul şi cantitatea mărfurilor comercializate în oraşul de reşedinţă de pe Dîmboviţa, un veac mai tîrziu, lucrurile sînt mai bine conturate. Se cunoaşte faptul că prin piaţa braşoveană sau sibiană, de cele mai multe ori fiind vorba de produse ale meşteşugarilor de acolo, se aduceau la Bucureşti postavuri, obiecte şi arme din metal, vase de metal, podoase, obiecte confecţionate din textile, piele, etc. [58]. Putem presupune că unele din aceste articole erau cumpărate de către locuitorii satelor învecinate. În afara acestor mărfuri se pot lua în discuţie articolele ce proveneau din centrele occidentale sau din atelierele şi magaziile din Imperiul otoman. Produsele meşteşugarilor istambulioţi dar şi din Moscopole, din zona Vidinului au fost cunoscute la Bucureşti încă din secolele XV—XVI.

Ca atare, piaţa bucureşteană punea la dispoziţia locuitorilor din această zonă o gamă largă, diversificată din punct de vedere calitativ, şi deci şi ca preţ de articole care se încadrau în cîteva mari categorii ; unelte, obiecte de uz casnic, îmbrăcăminte-încălţăminte, podoabe, arme, articole alimentare etc. Din nefericire ne lipsesc complet ştirile scrise privind difuzarea lor în mediul rural. Se cunosc cîteva tranzacţii de vînzare-cumpărare în secolul al XVI-lea din care rezultă că unii locuitori de la sate primeau în valoarea ocinei înstrăinate şi postavuri, confecţii, harnaşamente etc. În această situaţie un rol important în identificarea schimburilor între sat şi oraş revin săpăturilor arheologice. Pe baza inventarului arheologic se poate schiţa o analiză privind prezenţa obiectelor de factură orăşenească în mediul rural. Este de subliniat faptul că acest proces de difuzare a produselor executate în atelierele urbane a înregistrat o continuă amplificare. Sortimentul de obiecte se îmbogăţeşte în secolul al XVI-lea depăşind cu mult stadiul constatat în realităţile veacului imediat anterior. La baza acestei situaţii trebuie stabilită şi calitatea de reşedinţă domnească pe care Bucureştii o îndeplineşte tot mai hotărît în secolul al XVI-lea şi care atrage în acest oraş o cantitate sporită de mărfuri. Piaţa bucureşteană nu se poate compara cu aceea a celor mai multe din oraşele Ţării Româneşti şi ca atare şi influenţa ei trebuie să fi fost mai puternică în hinterlandul respectiv. Ca atare, constatările făcute prin săpăturile arheologice, tind, din punct de vedere teoretic, să exprime o situaţie maximală privind raportul sat-oraş în secolele XIV—XVI.

CAP. III. PRODUSE DE FACTURĂ URBANĂ ŞI RURALĂ ÎN LOCUINŢELE SATULUI MĂICĂNEŞTI PE COLENTINA

Satul Măicăneşti, atestat documentar în hrisovul lui Petru cel Tînăr din 18 octombrie 1560 [59], se găsea pe malul stîng al rîului Colentina, în partea de N—V a actualului teritoriu bucureştean. Cercetările arheologice au dovedit că aşezarea exista în mod cert în timpul lui Mircea cel Bătrîn [60]. Un lot de monede emise de acest voievod stabileşte vechimea satului respectiv,

[58] Radu Manolescu, Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu oraşul Braşov (secolele XIV—XVI), Bucureşti, 1965, p. 17

[59] D.I.R., XVI/3, p. 143.

[60] În necropola I-a a satului au fost descoperite 7 monede emise de Mircea cel Bătrîn şi 1 de Mihail I.

https://biblioteca-digitala.ro

cu mai bine de un veac și jumătate înaintea menționării în documentele scrise. Vatra Măicăneștilor a continuat să fie locuită pînă către jumătatea secolului al XVI-lea. În necropola 2 a satului, cele mai noi monede găsite sînt emise în jurul anului 1550. Ca atare satul Măicănești a rămas pe teritoriul său inițial cca. 170 de ani. În a doua jumătate a secolului XVI locuitorii s-au mutat la cca. 1 km. N—E, pe terasa a doua a rîului Colentina, iar în perioada aplicării prevederilor Legii agrare din 1864, urmașii măicăneștenilor s-au alăturat satului Băneasa, constituind un cartier denumit Măicănești [61]. În tot acest răstimp, marcat de jumătatea secolului al XVI-lea și pînă în prezent, vatra veche, abandonată, a fost folosită ca teren agricol, islaz și plantație de nuci. Descoperite în 1960 vestigiile așezării rurale de pe Colentina au fost cercetate prin săpături sistematice eșalonate în șaptesprezece campanii de diferite proporții. Cele XXXVII de secțiuni, completate cu casetele impuse de situația în teren, au permis dezvelirea a 148 de locuințe datînd din secolele III—IV, VI—VII, IX—XI și XIV—XVI.

Amploarea săpăturilor a permis dezvelirea marii majorități a urmelor de locuințe, a gropilor de cereale, a cuptoarelor și vetrelor, a celor două cimitire dintre care primul, cel mai vechi, a fost complet cercetat. Elemente de datare alcătuite din monede, ceramică, obiecte de podoabă, ajută la plasarea în timp a celor 67 de locuințe feudale. Sînt semibordeie și case de suprafață a căror situație cronologică și tipologică se prezintă astfel :

Locuințe adîncite (semibordeie)				Case			
Sec. XIV	sec. XV	sec. XV—XVI	sec. XVI	sec. XIV	sec. XV	sec. XV—XVI	sec. XVI
10	3	14	22	—	—	2	16

Ca atare satul Măicănești a cunoscut la sfîrșitul secolului al XIV-lea și în primele două decenii ale secolului următor, numai tipul de locuință adîncită. Casa din paiantă se ridică în a doua jumătate a secolului al XV-lea și va cunoaște o maximă amploare în veacul al XVI-lea, fără a depăși numeric tipul vechi. În prima jumătate a secolului al XV-lea ritmul de construcție este extrem de lent la Măicănești, situația îmbunătățindu-se în cea de a doua parte a secolului, pentru a atinge faza maximă în veacul următor. Procentual, secolului al XVI-lea îi revin cel puțin 57% din totalul gospodăriilor construite în vatra satului respectiv. A crescut aproape de trei ori și terenul ocupat de construcțiile de locuit [62]. Analizate în ansamblu atît locuințele adîncite cît și casele manifestă o tendință de sporire a suprafețelor lor. În secolul al XVI-lea apare casa cu pivniță ale cărei dimensiuni sînt mult mai mari. La Măicănești s-au precizat, pînă în prezent, două construcții de acest gen (L. 67 și L. 136), fiecare din ele depășind suprafața de 22 m.p. în timp

[61] Ioana Cristache-Panait, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești. Date istorice*, în CAB, București, II, 1965, p. 223.

[62] Panait I. Panait, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Țara Românească în secolul al XIV-lea*, în SCIV, tom. 22, 1971, 2, p. 248.

https://biblioteca-digitala.ro

ce casele obișnuite se opresc la 12—14 m.p. O diagramă ascendentă se înregistrează și în sectorul demografic local. Dacă necropola 1, datată cu monede de la Mircea cel Bătrîn și Mihail I, a fost alcătuită din 76 morminte, necropola 2 se estimează a avea peste 400 indivizi. În timp ce primului cimitir îi revine un procent de 2,23 înmormîntări pe an, la cimitirul 2 cifra crește la 3,08. Ca atare atît numărul de gospodării, cît și datele demografice conduc la concluzia existenței unui sat aflat într-o continuă dezvoltare. În etapa sa de maximă creștere, satul Măicănești era alcătuit din cca. 40 de case, plasîndu-se în rîndul așezărilor rurale mijlocii. Comparativ cu situația din secolul al XIV-lea acest sat sporise de circa patru ori. Este de fapt o realitate care s-a petrecut și la alte așezări din centrul Cîmpiei Române unde sporul de populație în secolul XVI este incontestabil [63].

Atît în necropole, cît și în locuințe s-a descoperit un inventar variat care reflectă în mod direct legăturile întreținute de membrii acestei colectivități cu piața bucureșteană [64]. Cea mai mare parte a inventarului funerar este de factură urbană.

Analiza cifrică dovedește o scădere procentuală a inventarului funerar în necropola 2 față de cea veche. Din punct de vedere tipologic se constată de asemenea deosebiri. Nu toate tipurile de inele folosite în secolele XIV—XV au fost întrebuințate și un veac mai tîrziu. Locuitorii satului Măicănești foloseau în secolele XIV—XV următoarele tipuri de inele descoperite în necropola 1 :

1 — inele verighetă executate dintr-o sîrmă de argint simplă sau torsionată ;

2 — inele executate dintr-o bară de argint lățită sau rotundă în secțiune, de care era lipit un aplic ;

3 — inele formate dintr-un disc sudat la bara de argint ; (în cîmpul discului sînt imprimate prin batere, cercuri concentrice sau motive florale stilizate. Un singur exemplar prezintă pe disc o pasăre — corb —, cu pliscul întors spre penajul cozii. Este un tip de inel larg răspîndit pe întregul teritoriu al țării).

4 — inele cu cușetă simplă lipită de bară avînd prinsă o piatră colorată ;

5 — inele cu cușetă împodobită cu buchete de granule din argint ; (în cușetă era prinsă o piatră colorată sau cristal de stîncă). Acest tip de inel a reprezentat 25% din totalul podoabelor de acest gen descoperite la Măicănești.

Dintre aceste cinci mari tipuri, primele patru vor continua să se mențină și în necropola a doua, în timp ce tipul 5, deși destul de bine reprezentat în cimitirul 1, va dispare în secolul al XVI-lea. Făcînd o analogie a inventarului funerar rezultă că cea mai mare parte a acestor obiecte proveneau de pe piața orășenească. Dacă tipurile 1—2 puteau fi eventual executate și de un meșter sătesc, celelalte tipuri reclamau o procedură

---

[63] Șt. Ștefănescu, *Conjuncturi socio-politice și situația demografică în Țara Românească în secolele XIV—XVI*, în Populație și Societate, Cluj, 1972, p. 71.

[64] Panait I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în Bucureștii, București, 1967, V, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

tehnică și artistică aparte. Cum nici unul din complexele de locuire datîț din secolele XIV—XV, cercetate la Măicănești, nu prezintă indicii privind practicarea meșteșugului în metal aici, înseamnă că întregul lot de obiecte funerare provenea de pe piața Bucureștilor sau din comerțul ambulant întreținut de negustorii epocii respective. Oricum acest material a fost angajat în procesul de schimb. Nu putem preciza dacă piesele respective erau executate în orașul din imediata vecinătate sau se aduceau din celelalte centre urbane ale Țării Românești sau de peste munți. Avînd în vedere faptul că, tipurile 3, 4, 5, ca să ne referim numai la acestea, își găsesc o largă rază de răspîndire în Transilvania cît și în Țara Românească și Moldova[65], înseamnă că ele provin din ateliere ce asigurau cererea de atari piese de pe întregul teritoriu locuit de români.

Argumentele par a fi mai favorabile orașelor transilvănene de unde probabil că s-au difuzat multe din piesele de acest gen.

Făcînd o analiză a inventarului arheologic descoperit în locuințele de la Măicănești se constată o mare varietate a obiectelor. În domeniul pieselor executate din metal, aproape în exclusivitate din fier, sînt identificate 28 de tipuri de obiecte ca : obiecte meșteșugărești, unelte agricole, obiecte de uz casnic, arme etc.

Distribuirea acestor piese nu este de loc uniformă. Sînt unele locuințe care păstrează un număr important de obiecte, pe cînd altele prezintă un inventar foarte modest. Astfel în L. 20 s-au găsit : lame de cuțit, de briceag, o preducea, ac, undrea, pinten și un inel. La rîndul său L. 60 a conținut 2 lame de cuțit, amnar, undrea, zală de lanț, inel, brățară ș.a. În cele 67 de locuințe măicănești existente în secolele XIV—XVI s-au descoperit 150 de obiecte din metal, dintre care cca. 23% sînt lame de cuțit. De fapt din cele 28 de tipuri de obiecte, cuțitele sînt cele mai numeroase (33 piese). Urmează suvacurile folosite la îngurzitul opincilor, perforatoarele, undițele, undrelele ș.a. Inventarul de uz casnic reprezintă peste 60% din totalul pieselor din metal. Și la Măicănești, ca de altfel și în alte stațiuni, este destul de modest numărul uneltelor agricole. În timpul săpăturilor s-au putut surprinde două seceri, dintre care una în stare fragmentară și 3 otice care puteau fi folosite și la ocupația de creștere a albinelor. Nu s-a descoperit nici un brăzdar de plug, deși practicarea agriculturii era incontestabilă.

Extinzînd analiza și asupra altor categorii de obiecte și încercînd o selectare a acelora provenite din ateliere urbane, fie direct de la meșteșugarii bucureșteni, fie pe căile comerciale, se constată existența unui relativ larg schimb de produse. Ținînd seama de condițiile economice ale măicănești-lor, de posibilitățile fierarului local identificat prin inventarul B. 13 și de obiectele descoperite, se pot presupune ca fiind aduse, în urma schimburilor practicate cu piața orășenească, următoarele categorii de obiecte :

I — *unelte agricole* din categoria cărora s-au identificat secerile și cosorul de viță de vie[66]. Lor li se poate alătura brăzdarul de plug indispen-

---

[65] Alex. Bărcăcilă, *Tezaurul medieval de la Gogoșu-Mehedinți*, în Cronică Numismatică și Arheologică, București, 1939, nr. 113—114, p. 10 ; Eugenia Neamțu, *Obiecte de podoabă din tezaurul medieval de la Cotu-Morii Popricani* (Iași), în Arh. Mold.. I, 1961, p. 8, pl. 1/6, 3/3.

[66] Panait I. Panait, *Contribuții arheologice la cunoașterea satului în secolul al XV-lea pe teritoriul de azi al Bucureștilor*, în MIM, I, 1964, p. 223.

https://biblioteca-digitala.ro

sabil în practicarea agriculturii în epoca respectivă. Secera descoperită în 1977 este executată dintr-o bară lăţită din fier, larg curbată, cu peduncul de fixare la mîner. Piesa este executată în ateliere specializate avînd tăişul realizat în zimţi deşi ;

II — *mici unelte de producţie* ca : pile, creuzete, foarfece, suveică din os pentru înnodat plasele de pescuit, gresiile de ascuţit coasa, cuţitul sau briciul. Toate aceste obiecte indică anumite ocupaţii de bază ale măicăneştenilor : agricultura, pescuitul, prelucrarea metalului, creşterea vitelor etc. ;

III — *unelte de uz casnic*, amintite anterior şi care grupează alături de obiectele din metal şi pe cele din os ca : sulă cu mîner de os, cuţite cu plăsele din os. Cea mai răspîndită piesă din această categorie este cuţitul. Atît la Măicăneşti, cît şi în alte staţiuni contemporane, se întîlnesc mai multe tipuri de cuţite, două dintre acestea prezentînd un interes aparte. Astfel la Măicăneşti se constată lame de cuţit cu peduncul, care puteau fi executate şi de meşterul sătesc, dar şi lame lungi, înguste, cu bară de prindere la mîner şi cu mici aplice de fixare a plăselelor. Este un tip de cuţit care cunoaşte o largă arie de răspîndire, fiind întîlnit atît în staţiunile din zona Cîmpulungului Muscel [67], cît şi în Moldova [68]. Analiza chimică a aplicului dovedeşte prezenţa unui aliaj obţinut în cuptoare bine construite, fapt ce exclude posibilitatea executării lor în atelierul sătesc local. Ele trebuie să fi fost aduse din centre specializate unde se executau mari cantităţi din aceste piese ce se vindeau, arată documentele, atît în Ţara Românească, cît şi în Anatolia [69] ;

IV — *obiecte de podoabă* în categoria cărora intră inelele, cerceii, pandantivele, brăţările din sîrmă de argint, nasturii sferoidali (bumbi). Piesele acestea apar atît în inventarul funerar, cît şi în lotul de obiecte descoperite în locuinţele sau în gropile menajere. Aşa cum s-a arătat mai sus, anumite tipuri din aceste obiecte provin în mod cert din centre specializate ;

V — *stofe* (postav sau ţesături cu firet) s-au găsit sub formă de rămăşiţe în unele morminte. Astfel în necropola 2 a satului cercetat, şase indivizi au fost înhumaţi purtînd costume din stofă cu firet ;

VI — *vase din ceramică de factură autohtonă*, executate în alte părţi, ca de exemplu la Bucureşti [70], Coconi [71] etc. În raza satului Măicăneşti meşteşugul olăriei nu s-a practicat, vasele folosite de locuitori fiind procurate prin schimbul de produse sau cumpărare ;

VII — *cahle* — sub formă de vase tronconice, cahle dreptunghiulare plate sau discuri. Este de menţionat faptul că deşi locuinţele satului nu beneficiau de sobe cărora le erau destinate aceste cahle, locuitorii procurau atari cahle, pe care le semnalăm în 15 din casele cercetate. Majoritatea

---

[67] Materiale descoperite la Suslăneşti, Berevoieşti, Cetăţeni expuse în Muzeul orăşenesc Cîmpulung Muscel.

[68] Piese descoperite la Hlincea şi expuse în Muzeul Moldovei, Iaşi.

[69] La 6 sept. 1480 un negustor din Bursa poseda, conform testamentului său, 11 400 cuţite şi 4700 teci de cuţite aduse din Ţara Românească, cf. Panait I. Panait, La cumpăna continentelor, Bucureşti, 1980, p. 143.

[70] Referire la cuptoarele de olari de la Colţea.

[71] N. Constantinescu, Coconi, p. 82—91.

https://biblioteca-digitala.ro

acestor obiecte aparţin locuinţelor din secolul al XVI-lea, cu predilecţie caselor de suprafaţă ;

VIII — *vasele de faianţă de provenienţă orientală* apar sporadic în complexele săteşti din secolele XV—XVI. Sînt fragmente de farfurii decorate cu motive executate din smalţ albastru închis pe fond alb-mat. Proveniența lor este incontestabilă din atelierele anatoliene de la Kutahia.

IX — *vase din sticlă*, mai frecvente în alte staţiuni din zona Bucureştilor şi mai rare la Măicăneşti [72]. În inventarul B. 14 din această aşezare s-a găsit un fragment dintr-un vas de sticlă ;

X — *greutăţi din şist verde* perforate cu un orificiu pentru a putea fi suspendate. Provin probabil din şisturile dobrogene. Se foloseau la plasele de pescuit ;

XI — *pietrele de rîşniţă* semnalate în două locuinţe sînt aduse din alte zone unde se găsesc atari roci ;

XII — *gresiile de ascuţit* de formă prismoidală sau cilindrică puteau fi procurate în sectorul bucureştean graţie tot schimburilor de produse ;

XIII — *arme* ca : săbii, teacă de sabie din piele, vîrf de lance aduse probabil din Ardeal ;

XIV — *monedele autohtone sau străine* confirmă şi ele participarea colectivităţii rurale la circuitul mărfurilor locale sau străine.

La Măicăneşti sînt semnalate emisiuni româneşti, bulgăreşti, ale Imperiului german, otomane, ungureşti.

Din aceste 14 mari categorii de obiecte care pătrundeau în inventarul gospodăriei săteşti de la Măicăneşti, unele proveneau în mod sigur din ateliere îndepărtate oraşului de reşedinţă voievodală, altele putînd fi rezultatul atelierelor locale.

Cel puţin 8 din cele 14 mari categorii de piese puteau fi executate în atelierele bucureştene. Amploarea înscrierii localităţii în circuitul mărfurilor în Ţara Românească este sugerată de prezenţa a cel puţin 12 din cele 14 categorii de obiecte. Ultima rubrică subliniază prezenţa, destul de ridicată, a produselor executate dincolo de hotarele Ţării Româneşti, cu pondere la Braşov, de unde se ştie că proveneau stofe, unelte, arme, podoabe etc.

Situaţia analizată nu reflectă decît o parte a procesului de schimb de mărfuri între oraş şi satul Măicăneşti. În stadiul de faţă nu putem aprecia cuantumul mărfurilor alimentare, al confecţiilor, încălţămintei ş.a. Datele de care beneficiem confirmă în mod incontestabil că situaţia semnalată în secolele XIV—XVI nu este decît o continuare a realităţilor locale anterioare, desfăşurate în limitele vieţii economice şi sociale caracteristice acestei perioade. În mod sigur, satul nu apare ca purtătorul unei economii închise, ci ca un participant direct la producţia şi consumul bunurilor desfăcute prin intermediul pieţii urbane din vecinătate.

---

[72] Vase de sticlă, se pare de Murano, au fost descoperite de A. Ştefănescu la Măneşti pe Colentina.

https://biblioteca-digitala.ro

CAP. V. OBIECTE DE PODOABĂ DE FACTURĂ URBANĂ ÎN INVENTARUL NECROPOLELOR SATULUI MĂNEȘTI PE COLENTINA

Parte componentă a universului material și spiritual al comunităților sătești și orășenești din secolele XIV—XV, inventarul funerar este în același timp și un edificator instrument de măsură al interdependenței economice dintre oraș și sat [73]. Inventarele funerare din necropolele cercetate în vetrele satelor, descoperite la București, confirmă un stadiu avansat al evoluției și activității urbane.

Extinderii investigațiilor arheologice din ultimii ani, i-au corespuns identificarea și cercetarea mai multor necropole din veacurile XIV—XVI [74].

În condițiile Bucureștilor și ale satelor din jur, inventarul funerar rămîne precumpănitor în categoria surselor de informație arheologică. El este esențial în cazul Mănești lor de pe Colentina.

Se poate însă opina, că în funcție de forța socială a tradiției, unicitatea ritualurilor și prin comparație cu descoperiri similare din alte centre urbane, inventarul funerar vădește un caracter unitar, atît la oraș, cît și la sat.

Comparînd inventarul gospodăresc cu cel funerar, la Mănești se distinge chiar o pronunțată discrepanță între locuința semiîngropată, și calitatea obiectelor cu care au fost îngropați indivizii.

Din cele două locuințe cercetate nu s-au recuperat pînă acum decît, ceramică fragmentară, cuțite, mici unelte (lopățele) triunghiulare din metal, zgură de fier, partea superioară a unui engolpion din bronz și un inel din același material. În schimb se remarcă bogăția inventarului funerar, descoperit în cele două necropole datate în secolele XIV—XV. Situația, de altfel s-a menținut și în secolele XVI—XVII, pieselor tradiționale alăturîndu-li-se vase din sticlă, lucrate în manufacturi specializate [75].

Studiul inventarului funerar descoperit în stațiunea Mănești-Buftea permite stabilirea, după criteriul provenienței, a două categorii de obiecte:

a. de proveniență sătească ;

b. produse meșteșugărești orășenești.

Proveniența sătească nu poate fi contestată unui grup de materiale surprinse în săpătură, cum ar fi : sicriul, atunci cînd este, giulgiul, sau învelitoarea și bîrnele ce se observă în unele cazuri, de o parte și de alta a scheletelor.

Prin natura lor, materialele de proveniență sătească, dețin o pondere redusă. Prezența sicriului realizat în atelierul meșteșugarului local, a fost semnalată la Mănești-Buftea o singură dată (M. 255). Giulgiul, sau o învelitoare din pînză, ori alte materiale, greu de sesizat arheologic, puteau de asemenea să fie realizate cu priceperea și mijloacele existente în sat. În legătură cu acest mod de a se practica înhumările, trebuie pusă și prezența unor bîrne de lungimi variabile, întîlnite în morminte alături de schelete.

---

[73] Aristide Ștefănescu, *Interdependența raporturilor economice dintre oraș și sat în lumina descoperirilor din raza Bucureștilor,* în RMM. Mon. Ist. Artă, 2, XLVII, 1978, p. 17—19.

[74] Panait I. Panait, SCIV, 22, 1971, 2, p. 249 și următoarele.

[75] Aristide Ștefănescu, *Un sat domnesc pe Colentina Mănești-Buftea,* în Izvoare arheologice bucureștene, București, 1978, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro

în necropola II a satului Măneşti, bîrna a fost observată la 10 din cele 121 de morminte dezvelite pînă acum, în timp ce în necropola III, la cele 14 morminte studiate, o asemenea situaţie nu a mai fost întîlnită.

Mult mai numeroase şi mai bine păstrate sînt obiectele de provenienţă orăşenească din inventarul funerar sătesc, situaţie favorizată şi de natura materialului din care au fost prelucrate.

Statistic, podoabele deţin cel mai ridicat procent. În ordine menţionăm accesoriile pentru îmbrăcăminte (catarame şi nasturi), resturi de textile ţesute cu fire de metale preţioase, prelucrate şi procurate de pe piaţa orăşenească.

În rîndul podoabelor, piesa cea mai frecvent întîlnită este inelul şi variantele lui, dintre care reţinem : veriga, inelul cu o protuberanţă, inelul cu şaton discoidal, veriga cu capetele lipite dedesubt, şi inelul avînd veriga şi şatonul lucrate dintr-o bucată. Cu o singură excepţie toate exemplarele acestei grupe, descoperite pînă acum, sînt confecţionate din argint. Astfel dispunem astăzi, din cele două necropole din secolele XIV—XV, de : 44 (39 + 5) inele şi 3 cercei, un cuprinzător material de studiu. Sînt atît piese simple de genul verigilor cu capetele desfăcute, cît şi inele decorate cu desen gravat, cuprinzînd o reprezentare emblematică.

Tehnologic, confecţionarea acestor podoabe necesita următoarele proceduri : turnare, batere, gravare, lipire şi lustruire, operaţiuni ce presupun existenţa unui atelier, a unor instrumente specializate. Dar mai presus de toate, decorul geometric, stelar, crenguţa de brad, cruciform, în floare de crin, trifoi cu patru foi, zoomorf, alegorico-emblematic (pelican, grifon), reflectă priceperea meşteşugarului, ce a realizat o atare piesă. Era un meşter ce stăpînea şi lucra cu mare precizie cu instrumentele meseriei, avînd cunoştinţe de geometria cercului şi a elipsei, realizînd cu uşurinţă combinaţii şi compoziţii. Se pare chiar că piesele în studiu trădează producţia de atelier a unor meseriaşi cu îndelungată şi permanentă practică.

O succintă comparaţie între obiectele acestei grupe, descoperite la Măneşti-Buftea, cu cele de la Măicăneşti [76], vădeşte aceleaşi caracteristici. Şi aici, prezenţa inelelor cu cuşetă din granule şi piatră în cuşetă ca şi la Măneşti, a inelului decorat cu un vultur bicefal, confirmă preluarea în ateliere specializate, de tip urban, a unor tehnici şi modele, cu un ridicat grad de rafinament, întîlnite cu siguranţă la oraş, pe obiecte de inspiraţie balcano-bizantină.

Însăşi unitatea elementelor ornamentale observate pe inelele descoperite din Oltenia şi pînă în Moldova de nord, în Maramureş şi în Transilvania de sud, impune ideea unor contacte largi, imposibil de realizat în alt loc, decît pe piaţa oraşului, de unde s-au difuzat asemenea podoabe în realităţile sătesti.

În aceeaşi grupă a podoabelor, printre materialele descoperite la Măneşti-Buftea, trebuie menţionaţi şi cerceii din argint. Lucraţi în manieră simplă, de formă globulară, cu protuberanţe, de tipul unor verigi cu capetele petrecute unul peste *a*ltul, sau a celor cu corp sferoidal, suspendat pe un ax, îndoit la partea superioară, numărul cerceilor este ceva mai redus decît al

[76] Panait I. Panait, în Bucureşti, V, 1967, p. 7—25.

https://biblioteca-digitala.ro

altor podoabe. Topirea argintului, confecționarea corpurilor semisferice, lipirea acestora, trefilarea sîrmelor de argint și în general confecționarea pieselor de bună factură, pot fi atribuite tot atelierelor specializate.

În această ordine a bunurilor de proveniență orășenească reținem și textilele cu fibre din metale prețioase, a căror prezență a fost surprinsă la 5 din cele 121 de morminte ale necropolei II.

S-ar cuveni amintite și centurile cu vîrfuri și catarame din metal de diferite forme și dimensiuni. Menționăm execuția îngrijită și tipurile de catarame : rotunde, patrulatere mici și mari, cu partea anterioară arcuită, trapezoidale și dublu trapezoidale, cu sau fără aplică de tablă la locul de prindere a curelei, sau cu aplice decorative pe curea.

Apariția în săpătură a două catarame presupune folosirea unor centuri late de genul chimirelor.

Limbile de curea din zinc și aplicile din același metal, mai greu de prelucrat cu mijloacele de care dispunea atelierul sătesc de fierărie, nu puteau fi procurate decît de pe piața centrului urban apropiat. Chiar și din rîndul cataramelor, o bună parte erau procurate din același loc. Remarcăm și faptul că acest accesoriu de îmbrăcăminte a fost cercetat la 17 morminte din 121 ale necropolei II.

Dar piesa cel mai larg răspîndită în cel mai frecvent întîlnită la Mănești-Buftea, este nasturele sferoidal. Prezenți la 28 de indivizi, din cei 135 investigați, în ambele cimitire, din secolele XIV—XV, nasturii-bumbișori, au forme și mărimi diferite, dar de o impresionantă unitate cu cei cunoscuți în toate stațiunile contemporane. Obținerea lor necesita tăierea materialului, baterea semicalotelor, lipirea lor și a protuberanțelor și lustruirea argintului. Ori tocmai unitatea formelor și marea lor răspîndire, indică nu o producție mică în interesul unei comunități reduse, ci o producție de tip urban, contactul mai multor producători la tîrg.

Studiul inventarului funerar scoate în evidență pătrunderea la sate a unor bunuri de folosință zilnică, purtate anterior decesului. Aceste pătrunderi dau dimensiuni producției urbane, sugerînd în același timp posibilitățile de schimb ale satului. Evident, aici pot fi luate în discuție și monedele descoperite de proveniență autohtonă sau străină.

Global, pe grupe de obiecte, șase categorii sînt de proveniență urbană și numai trei grupe reprezintă meșteșugurile sătești. Acest procent se va accentua în veacurile următoare.

O problemă se impune și ea va trebui soluționată tot cu mijloace arheologice, aceea a reacției meșteșugarilor rurali, stimulați sau îndreptați spre anumite ramuri, în secolele următoare, cînd se accentuează transformarea satelor într-o sursă de alimente și materii prime, pentru orașul în care se manifestă tendința atragerii meseriașilor și îndepărtarea lor de îndeletnicirile agricole.

Ansamblul inventarului funerar ne oferă astfel imaginea unor ample relații economice de interdependență între sat și oraș, în urma cărora piața centrului urban era locul de întîlnire între produsele agro-pastorale aduse de țărani și bunurile pe care aceștia și le procurau [77], surprinse de noi peste

https://biblioteca-digitala.ro

timp şi în inventarul funerar. Considerăm astfel că nu erau părţi active şi pasive în cadrul acestei interdependenţe, prosperitatea oraşului fiind efectul conjugat al mai multor cauze, şi în primul rînd al relaţiilor economice cu satele din jur.

LES RÉLATIONS DE BUCAREST AVEC LES VILLAGES AVOISINANTS PENDANT LES XIVe—XVIe SIÈCLES

Résumé

L'étude met en valeur les principaux résultats des recherches archéologiques effectuées sur le territoire de Bucarest et sur les emplacements des villages disparus. Le premier chapitre est consacré aux prémisses de la production et de l'échange des marchandises médiévales au centre de la Plaine Roumaine. Dans la région on constate une certaine densité d'habitats durant le premier millénaire de notre ère. Des métiers ayant liaison avec la poterie, la réduction et l'usinage des métaux, la charpenterie, la tonnerie apportent leur contribution à l'ininterompu essor économique des habitats, à l'interieur desquels l'agriculture et l'élevage du bétail restent les activités essentielles. En même temps on constate des relations commerciales avec les centres romains et romain-byzantins du Danube. L'on peut supposer l'existence d'un marché zonale à Bucarest.

Le deuxième chapitre, intitulé „Bucarest — centre de production et d'échange des marchandises au XIVe—XVIe siècles", consigne l'existence des quartiers artisanales dont l'établissement remonte déja au XVe siècle ou même avant ; c'est le cas avec les quartiers des forgerons, des potiers, des tonneurs, les rues des cordonniers, des tailleurs etc. Dans les ateliers de ces artisans étaient confectionnés des objets ménagères, des outils, des armes, des vases, des parures, des vêtements etc.

Le troisième chapitre de l'étude expose l'inventaire découvert sur l'emplacement du village Măicăneşti, en essayant de faire l'identification des pièces de provénance urbaine. Dans les 67 logis comme dans l'inventaire funéraire aussi, furent identifiés 14 grands catégories d'objets, dont 8 pouvaient provenir des ateliers bucarestois. D'autres catégories d'objets comme les tissus en fils d'or, la verrerie, la céramique orientale etc, provenaient du commerce qu'entretenait Bucarest avec les divers centres balcaniques ou méditéranéens.

Le dernier chapitre contient l'analyse des objets de parure de facture urbaine de l'inventaire des nécropoles du village Măicăneşti sur Colentina : des bagues, des boucles d'oreille, des boutons etc. Six catégories de pareils objets ont une provenance urbaine et seulement trois pouvaient être executées par des artisans villageois. Tout le matériel offre d'incontestables témoignages concernant l'échange de marchandises entre la ville de Bucarest et son hinterland pendant les XIVe—XVIe siècles.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Pl I Outils en fer decouverts à Măicăneşti (1, 3—4, 6—7, 9) et à Măneşti (2, 8) aiguille en os de Măicăneşti.

Pl. II Lame de couteau, briquet, perforateur, fourchette et fragment de bracelet provenant de Măicăneşti (1—7, 9—10, 12) et de Măneşti (8, 11).

Pl. III Parures datant du XIVe siècle de Măneşti (1—9) et de Măicăneşti (10—11).

Pl. IV Bagues en argent du XIVe et XVe siècles, découvertes dans la deuxième nécropole du village Măneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. I, Unelte din fier descoperite la Măicănești (1, 3—4, 6—7, 9) și Mănești (2, 8); undrea din os de la Măicănești (5).

https://biblioteca-digitala.ro

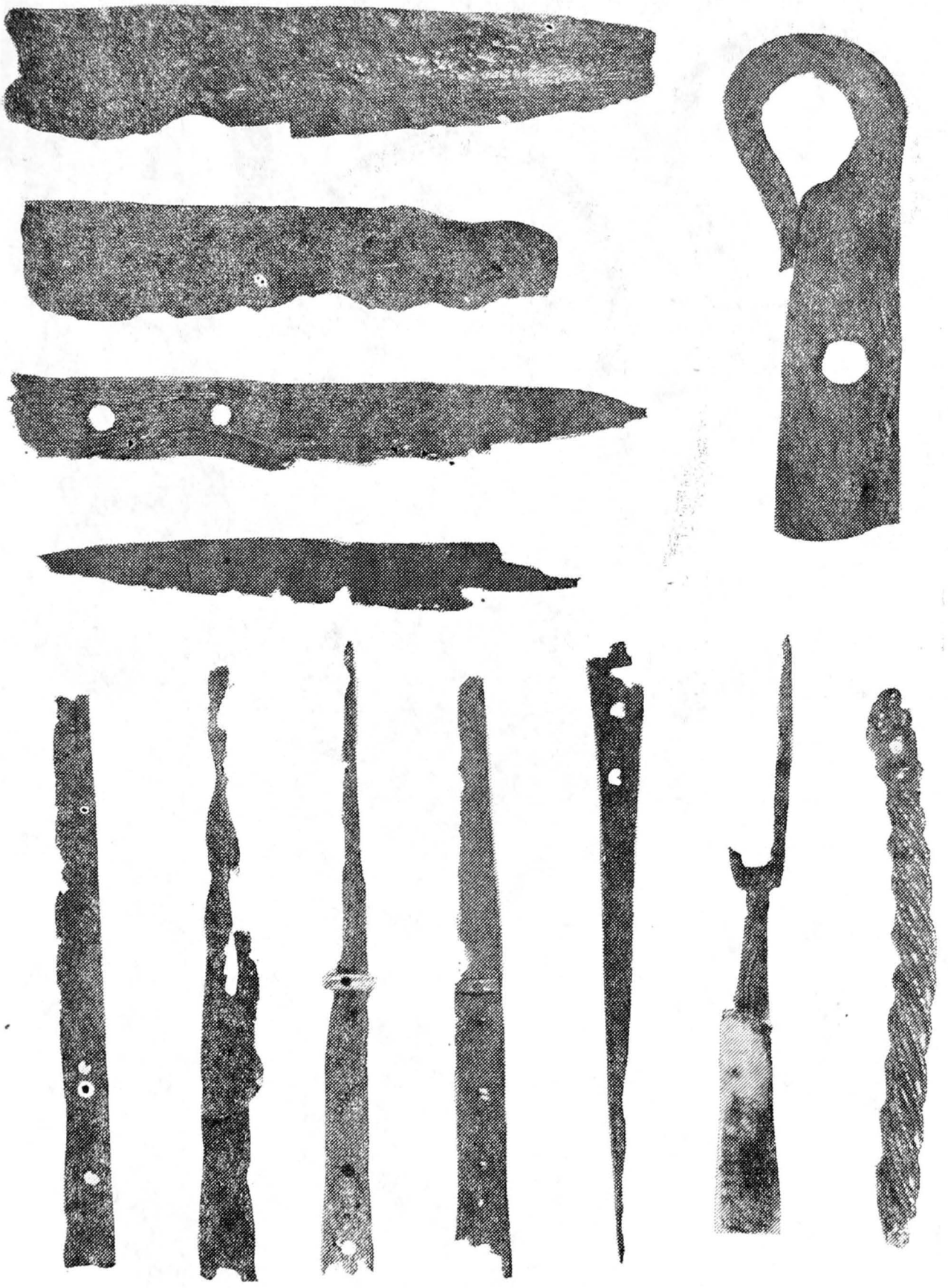

Pl II, Lame de cuţit, amnar, perforator, furculiţă şi fragment de brăţară provenind de la Măicăneşti (1—7, 9—10, 12) şi Măneşti (8, 11).

https://biblioteca-digitala.ro

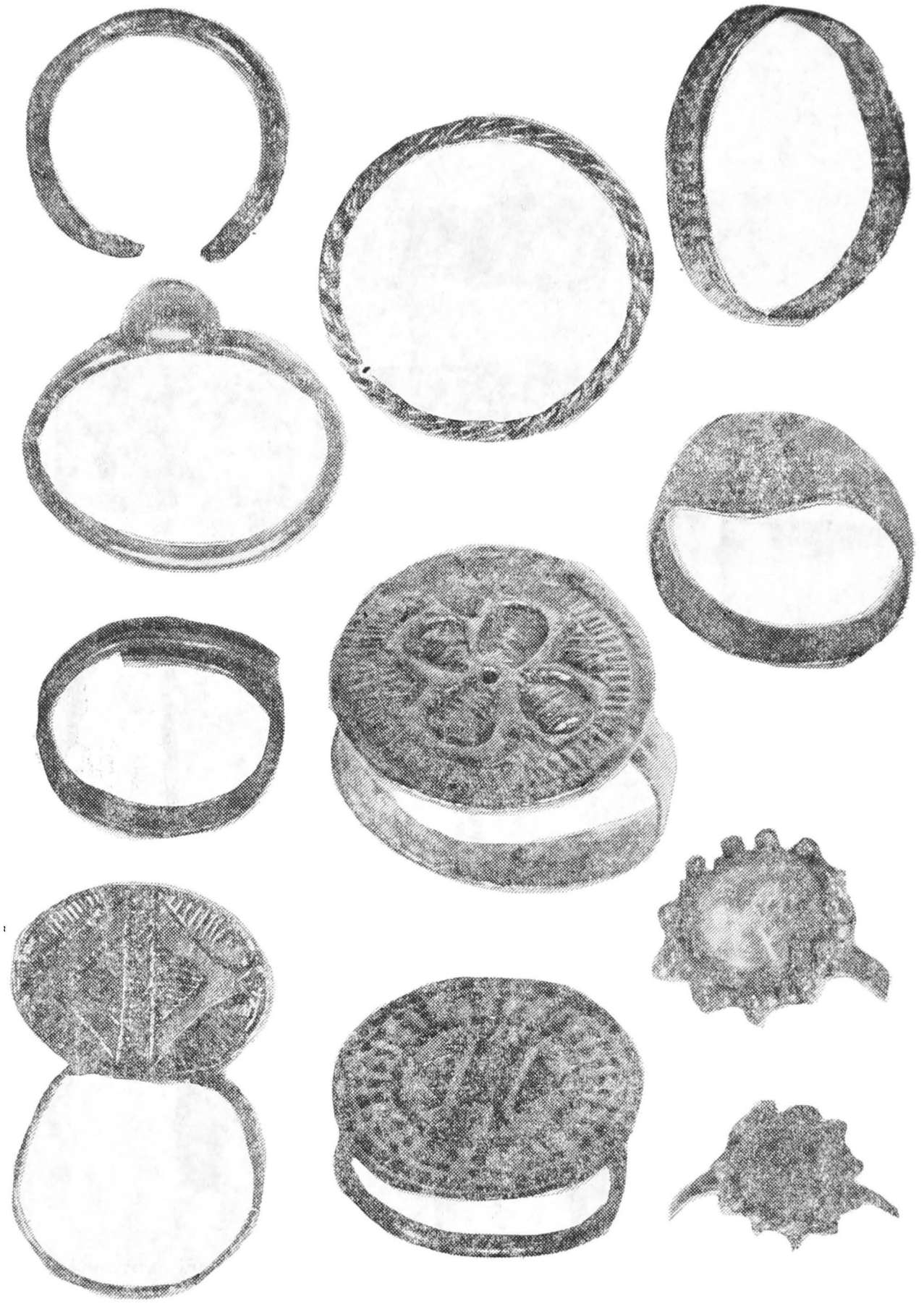

Pl. III, Podoabe datînd din secolul al XIV-lea de la Mănești (1—9) și Măicănești (10—11).

https://biblioteca-digitala.ro

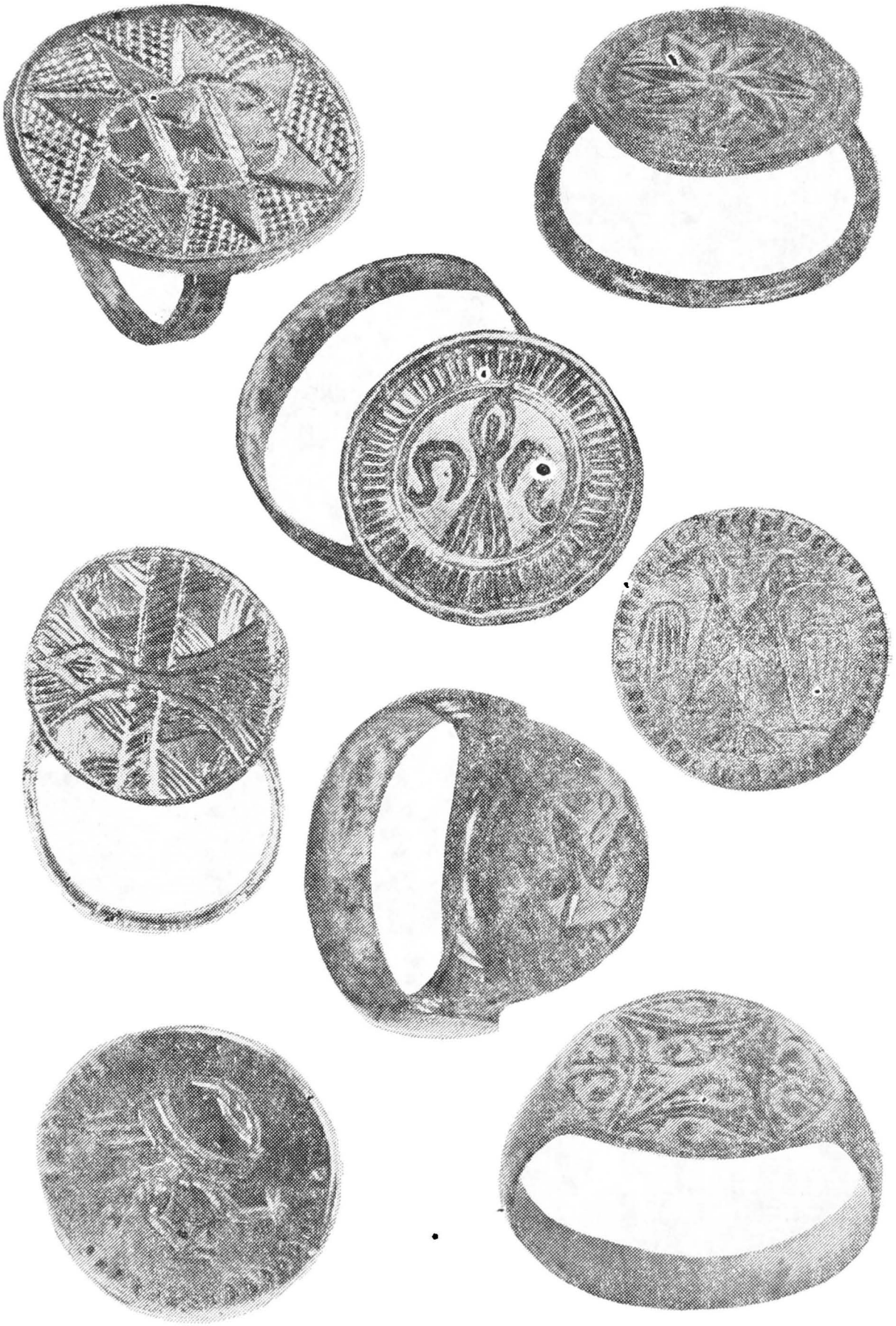

Pl. IV, Inele de argint din secolele XIV—XV descoperite în necropola 2 a satului Măneşti.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

II. COMUNICĂRI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

APORTUL ARHEOLOGILOR ŞI ISTORICILOR BUCUREŞTENI LA CUNOAŞTEREA CIVILIZAŢIEI GETO-DACILOR DIN CÎMPIA ROMÂNĂ

FLORENTINA PREDA

Interesul şi preocupările pentru demonstrarea însemnătăţii elementului autohton geto-dacic încep să capete un loc aparte în cadrul istoriografiei româneşti încă de la mijlocul secolului al XIX-lea, marcînd totodată o primă etapă de căutări şi sublinieri valoroase. La baza acestei cunoaşteri stă activitatea de pionierat a lui Cezar Bolliac, Alexandru Odobescu şi Grigore Tocilescu, datorită cărora arheologia românească a trecut pragul de la diletantism la ştiinţă. Cezar Bolliac, poet entuziast şi publicist revoluţionar, deşi simplu amator, se impune ca promotor al arheologiei geto-dacilor prin interesul pe care-l manifestă faţă de antichităţile acestora. El a atras atenţia asupra uneia din direcţiile fundamentale ale arheologiei româneşti. Spusele sale au căpătat sensul unui imperativ atunci cînd aprecia că *„cu nimic alta noi nu ne putem prinde în acest hor al arheologilor Europei, decît venind cu idei exacte despre fiinţa dacilor. Aşa dară, aici, mai cu seamă trebuie să ţintească fiecare arheolog român"*.[1] El reuşeşte să se descătuşeze parţial de limitele curentului panceltist al vremii sale, evidenţiind semnificaţia vestigiilor dacice şi încercînd descifrarea importanţei esenţiale a dacilor pentru originile poporului nostru. Articolele sale „Despre Daci" şi „Cetatea Tinosul", publicate în paginile ziarului „Românul" şi în revista „Trompeta Carpaţilor", precum şi cercetările arheologice întreprinse împreună cu D. Butculescu la Zimnicea, Popeşti, Piscul Crăsanilor, Tinosul, Cetăţeni, au inaugurat începutul studierii civilizaţiei getice în Muntenia. Ideile sale promotoare privind însemnătatea geto-dacilor au fost promovate în continuare de Alexandru Odobescu, eminent teoretician şi creator al arheologiei ştiinţifice din România[2]. Detaşîndu-se de majoritatea clasiciştilor europeni contemporani, Al. Odobescu a avut capacitatea de a înţelege vastele perspective care se deschideau arheologiei. Pentru a stimula cercetările în acest domeniu şi pentru a înlătura din cîmpul acestei ştiinţe diletantismul, iniţiază elaborarea unei sinteze critice referitoare la daci. În întîmpinarea realizării acestei idei, publică în 1872 *Bibliografia Daciei: Indice de scrieri atingătoare, direct sau indirect, de vechii locuitori ai Daciei*, care reprezenta un autentic „vade mecum" pentru cei ce s-ar fi angajat la elaborarea unei atari opere de proporţii. Exigenţelor cerute atunci unei lucrări de sinteză a corespuns *Dacia*

[1] C. Bolliac, Excursiune arheologică din anul 1869, Bucureşti, 1869, p. 64—65.

[2] D. Tudor, *Alexandru I. Odobescu*, Introducere la ediţia nouă, A. I. Odobescu, Istoria arheologiei, Bucureşti, 1961, p. 7—51.

https://biblioteca-digitala.ro

înainte de romani, al cărui autor, Grigore Tocilescu, şi-a înscris astfel numele pe cea mai voluminoasă operă de erudiţie alcătuită vreodată de un român [3], după cum aprecia la vremea sa marele istoric Nicolae Iorga. *Dacia înainte de romani* (Bucureşti, 1880) prin proporţii şi conţinut reprezintă prima mare încercare de realizare a istoriei Daciei preromane, fundamentată pe prezentarea critică a surselor literare, lingvistice şi arheologice, chiar dacă acestea din urmă constituie un simplu repertoriu de materiale al cărui caracter inedit este redus. Este firesc ca în lumina cercetărilor ulterioare multe din punctele sale de vedere şi în special documentaţia să fie susceptibile de corective şi adăugiri, rămînînd, însă, valabil serviciul pe care îl aduce ştiinţei materialul informativ asupra stadiului problemelor geto-dacice la începutul dezvoltării ştiinţei istorice moderne. [4]

Grigore Tocilescu, exponent al curentului de tranziţie de la romantism la şcoala critică, deşi nu s-a ridicat la nivelul generaţiilor următoare, dar depăşind fără îndoială pe cel al înaintaşilor [5], şi-a cîştigat un loc bine meritat în rîndul personalităţilor care au contribuit la dezvoltarea istoriei geto-dacilor. [6]

Istoriografia românească de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi primele trei decenii ale veacului XX, este dominată de o mare personalitate. Aceasta a cunoscut în persoana lui Vasile Pârvan pe unul din cei mai străluciţi reprezentanţi ai săi. Prin fecunda sa activitate şi erudiţie, V. Pârvan [7], istoric al antichităţii, excelent arheolog şi filozof al istoriei, a fost inclus în galeria marilor oameni de ştiinţă şi cultură, deopotrivă, atît pe plan naţional, cît şi internaţional. El a contribuit, mai mult decît toţi înaintaşii săi, la ridicarea istoriei geto-dacilor pe treptele cele mai înalte ale cunoaşterii, pentru acea vreme, precum şi la formarea unei prestigioase şcoli româneşti de istorie veche şi arheologie. [8]

Înzestrat cu o capacitate deosebit de pătrunzătoare, apreciind că cercetarea substratului etnic şi cultural pe care se întemeiază începuturile noastre ca popor constituia un cîmp fertil de activitate absolut necesar, iniţiază nu numai primul program de efectuare a unor cercetări arheologice pe plan naţional, dar urmăreşte, împreună cu elevii săi, aplicarea acestuia în practică prin executarea unor săpături într-o serie de aşezări şi cetăţi din Dobrogea şi Muntenia. Astfel, începînd din 1922 în acţiunea de explorări sistematice, în special în staţiunile getice de la Piscul Crăsanilor, Tinosul,

---

[3] N. Iorga, Oameni care au fost, I, p. 17.

[4] R. Vulpe, *Grigore Tocilescu, arheolog şi istoric*, în Studii tom. 28, 1975, 10. p. 1552 ; idem, în Thraco-Dacica, p. 43.

[5] Radu Vulpe, *Un pionnier des sciences archéologiques en Roumanie : Grigore G. Tocilescu (1850—1909)*, în Dacia, NS., III, 1959, p. 610.

[6] Idem, în Studii, ton. 28, 1975, 10, p. 1547.

[7] Vasile Pârvan Getica — O protoistorie a Daciei, Bucureşti, 1962 ; idem, *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, în Buletin de la section historique, X, Bucarest, 1923, p. 23—47 ; idem, Dacia. An outline of the early civilisations of the Carpatho-Danubian countries, Cambridge, 1928 ; Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene. Ediţia 5-a, revăzută şi adnotată de R. Vulpe, Bucureşti, 1972.

[8] Em. Condurachi, *Un grand archéologue et historien roumain de l'antiquité : Vasile Pârvan (1882—1927)*, în Revue Roumaine d'Histoire, 2, 1965, p. 183—205.

https://biblioteca-digitala.ro

Zimnicea, Coconi și Mănăstirea i s-au alăturat colaboratorii pasionați, de nădejde, ca I. Andrieșescu, Radu-Vulpe și Ecaterina-Dunăreanu Vulpe, Gh. Ștefan și alții. Pornind de la ideea de a completa cu considerații istorice mai ample, raportul preliminar al lui I. Andrieșescu asupra descoperirilor de la Piscul Crăsani [9], V. Pârvan reușește, după o muncă de aproape 4 ani, să lase științei și culturii românești una dintre cele mai originale și mai durabile contribuții privind protoistoria Daciei în mileniul I î.e.n. În opera sa monumentală, *Getica*, este înfățișată istoria populației geto-dace în toată complexitatea ei cu aspecte economice, politice, culturale și artistice, cu caracteristici, izvoare și influențe. Astfel, *Getica* făcea loc pentru prima oară, într-o măsură dreaptă civilizației geto-dacilor, defrișînd și pregătind căile singurei viziuni juste în dăltuirea istoriei unui popor de veacuri.

Discipolii formați de V. Pârvan prin învățătura sa și continuînd să se formeze prin scrierile sale, au preluat și depășit, în multe privințe, programul trasat de marele magistru în problemele istoriei geto-dacilor. Din această pleiadă remarcabil este aportul lui R. Vulpe, I. Nestor, Gh. Ștefan, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe și a întregului front de istorici, arheologi și numismați de pînă astăzi, care au înscris pagini de inestimabilă valoare și au statornicit puncte de vedere prestigioase pentru istoria civilizației geto-dacilor.

La cunoașterea celei de a doua epoci a fierului și a începuturilor culturii geto-dacice contribuții valoroase datorăm lui I. Nestor [10] și D. Berciu, [11] care au reluat și dezvoltat în chip nou procesul genezei și evoluției Latène-ului, la baza căruia stă factorul local traco-getic, adăugîndu-i-se acestuia, în etape istorice succesive, influențele grecești, sud-tracice, celtice și romane. În același context revelatoare s-au dovedit a fi descoperirile de la Alexandria, care au îngăduit lui C. Preda să pună problema, pentru prima oară, a începuturile Latène-ului geto-dacic cu un secol mai devreme decît fusese fixat anterior. Prin această remarcabilă descoperire s-a putut stabili, că geții din Cîmpia Dunării au pășit în cea de a doua epocă a fierului din sec. V î.e.n. Ei au ajuns să cunoască roata olarului încă de la această dată timpurie, pe care au luat-o din lumea greacă prin intermediul tracilor din sud. Datorită importanței descoperirilor respective complexul arheologic în discuție este cunoscut astăzi sub denumirea de cultura Alexandria. [12]

La unele probleme ale Latène-ului geto-dacic sînt de adăugat și observațiile interesante ale lui Em. Moscalu. [13]

---

[9] ARMSI, Seria III, tom III, mem. I, 1924.

[10] *Keltische Gräber bei Mediaș*, în Dacia, VII—VIII, 1937—1938, p. 159—182.

[11] Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre, București, 1966; idem *A propos de la genèse de la civilisation de la Tène chez les geto-daces*, în Dacia, NS, I, 1957, p. 133—141; idem, *Descoperirile getice de la Cernavodă și unele aspecte ale începutului formării culturii La Tène geto-dace la Dunărea de jos*, în Materiale, IV, 1957, p. 281—317; idem, *Sînt geții traci nord-dunăreni? Un aspect arheologic al problemei*, în SCIV, XI, 1960, 2, p. 261—283.

[12] C. Preda, *New Aspect of Early Latène epoch in Dacia discovered at Alexandria*, în Dacia, NS, III, 1959, p. 179—194; idem, *Săpăturile de la Alexandria* în Materiale, VI, 1959, p. 251—261; VII, 1961, p. 209—212; idem, *Din nou despre cultura Alexandria*, în SCIV, 21, 1970, 4, p. 571—578.

[13] *Cîteva observații asupra unor probleme ale Latène-ului geto-dacic*, în SCIV, 23, 1972, 2, p. 293—297.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru problemele fazei timpurii de formare şi înflorire a culturii geto-dacice (sec. VI—IV î.e.n.), de valoare exemplară, sînt cercetările desfăşurate pe noi baze ştiinţifice în principalele staţiuni getice din Cîmpia Munteană. În acest sens, sînt de menţionat explorările din aşezarea şi necropola (din perioada mai tîrzie) de la Zimnicea, efectuate de către un colectiv de cercetători de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, condus de I. Nestor.[14] continuate ulterior, cu rezultate meritorii, de Alexandrina Alexandrescu,[15] ca şi cercetările de la Albeşti[16] şi Orbeasca,[17] datorate lui D. Berciu şi Em. Moscalu.

Printre cei mai reprezentativi arheologi şi istorici români, ai zilelor noastre, care au contribuit direct şi din plin la definirea şi cunoaşterea culturii şi istoriei geţilor din perioada maximă de dezvoltare a acestora, se impune Radu Vulpe. Numele şi activitatea sa prodigioasă, amplă şi variată, desfăşurată neîntrerupt timp de o jumătate de secol, se leagă nemijlocit de cercetările arheologice pe care le-a efectuat la Piscul Crăsanilor (1922), Piscul Coconilor (1923),[18] Tinosul[19] şi Popeşti Novaci[20] (1954—1963), de lucrarea *Aşezări getice din Muntenia*,[21] o însemnată minimonografie, de studiile numeroase de certă valoare ştiinţifică şi înaltă erudiţie, în care pune şi rezolvă probleme de importanţă capitală privind cele mai diverse aspecte ale civilizaţiei geţilor din Cîmpia Română.

Aplicînd metoda asocierii datelor arheologice cu informaţiile literare şi epigrafice, cu o viziune istorică remarcabilă şi cu sagacitatea sa obişnuită R. Vulpe a creeat o frescă a dezvoltării economice, sociale şi politice a geto-dacilor din Cîmpia Română[22] de o autenticitate şi rigurozitate, care-i asigură perenitatea în istoriografia noastră.

---

[14] *Săpăturile arheologice de la Zimnicea, (jud. Teleorman)* în Studii, 2, 1949, 2, p. 115—125, *Aşezările din societatea primitivă şi sclavagistă în regiunea Dunării de jos*, în SCIV, I, 1950, 1, p. 93—102.

[15] *A propos de fibules „traces" de Zimnicea*, în Thraco-Dacica, 1976, p. 131—141 ; *Morminte din perioada mai tîrzie a necropolei getice de la Zimnicea*, în Crisia, 2, 1972, p. 15—26.

[16] D. Berciu şi Em. Moscalu, *Cercetări în cetatea de la Albeşti (jud. Teleorman)*, în SCIV, 23, 1972, 4, p. 633—640.

[17] Em. Moscalu şi C. Beda, *Tezaurul de monede republicane romane de la Orbeasca de Sus*, în SCIV, 25, 1974, 2, p. 265—275.

[18] Radu Vulpe, *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Piscul Coconilor*, BCMI, XVII, 1924, fasc. 39, p. 46—49.

[19] Radu Vulpe şi Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Tinosul*, în Dacia, I, 1924, p. 166—223 ; R. Vulpe, *Aşezarea getică de la Tinosul* în Studii şi Materiale, Prahova, 1968, p. 21—30.

[20] Idem, *Şantierul arheologic Popeşti*, în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 239—269, Materiale, III, 1957, p. 227—246 ; V, 1959, p. 339—349 ; VI, 1959, p. 307—324 ; VII, 1961, p. 321—338 ; VIII, 1962, p. 457—461.

[21] Idem, Aşezări getice din Muntenia, Bucureşti, Ed. Meridiane, 1966.

[22] Idem, *Dezbateri despre problemele geto-dace*, în Studii, VII, 1954, I, p. 169—175, şi în SRIR, 1964, II, p. 1857—1867 ; idem, *Etapa tîrzie a destrămării comunei primitive ; începuturile îndepărtate ale sclavagismului ; comunităţile geto-dace ; istoria şi cultura lor materială, epoca a doua a fierului*, în Istoria României, I, Bucureşti, 1960, p. 216—231 ; 237—248 ; idem, *Argedava*, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, Bucureşti 1960, p. 557—566 şi Studia Thracologica, 1976, p. 69—79 ; idem, *L'origine delle construzioni daciche ad abside nell'età preromana*, în Atti del Settimo Congresso internazionalle di Archeologica classica, Roma, 1961, III, p. 94—110 ; idem, *Getul Burebista, conducător al întregului neam*

https://biblioteca-digitala.ro

Aceeași înaltă prețuire exprimăm și Ecaterinei Dunăreanu-Vulpe, prima femeie arheolog din țara noastră, colaboratoare de-o viață a ilustrului istoric, care a depus o muncă austeră și tenace în cercetarea stațiunilor de la Tinosul și Popești. [23]

Este locul aici de a menționa activitatea de continuator al cercetărilor și al rezolvării unor probleme noi ridicate de descoperirile mai recente de la Popești ale lui Al. Vulpe, activitate ce se desfășoară sub semnul unei acribii științifice și erudiții incontestabile. [24]

În ultimele decenii ale secolului nostru, aria cercetărilor arheologice privind antichitățile getice din Cîmpia Română s-a extins simțitor, marcîndu-se totodată noi puncte pe harta acestei zone geografice. Subliniem aici orientarea judicioasă a cercetărilor arheologice pe teritoriul Bucureștilor de la Bucur, Radu Vodă [25], Mihai Vodă, Dămăroaia, [26] din așezările Cățelu-Nou, Pantelimon, [27] Tînganu, Popești-Leordeni, Bragadiru, Cernica, Dudești, Giulești, Tei, Bucureștii-Noi, [28] care au demonstrat că pe pămîntul pe care s-a edificat Capitala țării a existat și o puternică vatră de civilizație geto-dacă, amplificînd totodată cunoștințele despre populația autohtonă din zona respectivă. Opera de îmbogățire a patrimoniului antichităților geto-dacice și a problematicii cu noi aspecte inedite s-a datorat frontului de istorici și arheologi organizat și sprijinit de Muzeul de istorie a municipiului București, din care remarcabile s-au dovedit a fi contribuțiile lui D. V. Rosetti, Vl. Zirra, G. Cantacuzino, V. Leahu, M. Constantiniu, Em. Moscalu, P. Panait și M. Turcu, pentru care avem în vedere și monografia recent apărută, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*. Se cuvine a sublinia, în egală măsură, perti-

---

geto-dac, în St. și Com., Pitești, I, 1968, p. 33—55 ; idem, *Décénée, conseiller intime de Burebista* în Studia Thracologica, 1976, p. 62—68, idem, *Burebista înfăptuitorul statului geto-dac centralizat și independent*, în RMM, 1, 1978, p. 9—17. idem, *Burebista și Deceneu, creatorii statului geto-dac centralizat*, în 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, București, 1979, p. 3—48.

[23] Vezi nota 19 și 20.

[24] Al. Vulpe, *Reprezentări umane pe cupele getice de la Popești*, în SCIV, 16, 1965, 2, p. 345—351 ; idem, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind secolele VII—V î.e.n. în spațiul carpato-dunărean*, în Memoria Antiquitatis, II, 1970, p. 182—213 ; idem, *Nouveaux points de vue sur la civilisation Geto-Dace ; l'apport de l'archéologie*, în Dacia, NS, XX, 1976, p. 19—21 ; Al. Vulpe și Eugenia Popescu, *Une contribution archéologique à l'étude de la religion des Géto-Dace*, în Thraco-Dacica, 1976, p. 217—226.

[25] Vl. Zirra, București, Rezultatele săpăturilor arheologice și ale cercetărilor istorice din anul 1953, București, 1954, p. 412—414, I. Ionașcu și Vl. Zirra, în Bucureștii de odinioară, București, 1959, p. 53 ; S. Morintz și Gh. Cantacuzino, *Șantierul arheologic București*, în Materiale, V, 1959, p. 633 ; idem, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai-Vodă*, în SRIR, I, 1954, p. 334—341.

[66] D. V. Rosetti, în PMMB, 2, 1935, p. 5—68 ; Gh. Cantacuzino, S. Morintz, în Bucureștii de odinioară, 1959, p. 94—95.

[27] V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu-Nou*, CAB, I, 1963, p. 15—17 ; II, 1965, p. 11—73, M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 62.

[28] M. Turcu, *Cercetări privind așezările getică și feudală timpurie de la Bragadiru* (1968—1969), București, VIII, 1971, p. 55—67 ; Em. Moscalu, *Locuirea getică de la Cernica*, în SCIV, 23, 1973, 2, p. 291—298 ; M. Turcu, *Cercetări arheologice la Dudești*, în Carpica, VIII, 1976, p. 41—48 ; idem, în București, VIII, 1971, p. 55—67 ; idem în București, VII, 1971, p. 90 ; idem, *Vestigii getice cercetate în București*, București, IX, 1972, p. 65—72 ; idem., *Tipurile de așezări și locuințe Latène din Cîmpia Munteană*, în RM, 12, 1977, 2, p. 58—61 ; idem, *Așezări geto-dacice în zona Bucureștilor*, în RM, 9, 1978, p. 35—39.

https://biblioteca-digitala.ro

nenţa cercetărilor cu rezultate preţioase, efectuate şi în multe alte puncte din Cîmpia Română ca cele de la Piscul Crăsani, Copuzu-Deluşi (com. Balaciu) graţie zelului lui N. Conovici şi C. Muşeţeanu [29], Cătălui, de la Căscioarele-Ostrovel, Chirnogi, Vlădiceasca, [30] de unde G. Cantacuzino, Vl. Dumitrescu, Silvia Marinescu-Bîlcu, G. Trohani şi alţii au adus un plus de observaţii însemnate.

Este locul aici de a aminti, că de la lucrarea lui V. Pârvan *La pénétration hellenique et hellénistique dans la vallée du Danube*, au fost subsumate noi elemente, privind legăturile geto-dacilor cu marile civilizaţii antice, de către D. Tudor, [31] V. Eftimie, N. Conovici şi Fl. Preda, [32] urmărindu-se, în adîncime, consecinţele acestor relaţii în dezvoltarea societăţii autohtonilor.

În atenţia cercetărilor au stat, în egală măsură, urmărirea şi rezolvarea unor probleme legate de viaţa spirituală a geto-dacilor (rit, ritualuri, credinţe), preocupări reflectate în studiile publicate de E. Comşa, [33] Em. Moscalu, [34] Al. Vulpe, [35] N. Conovici, [36] M. Turcu, [37] Fl. Preda [38] şi V. Dupoi. [39]

În afară de arheologie, cercetările şi studiile numismatice, în consonanţă cu vestigiile materiale şi izvoarele scrise, au înlesnit de asemenea punerea şi elucidarea unor probleme de istorie economică-socială şi politică a geto-dacilor. În acest domeniu, Constantin Moisil [40] are meritul de a fi primul numismat care a realizat o clasificare a principalelor tipuri monetare

---

[29] N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani şi Copuzu*, în SCIVA, 29, 1978, 2, p. 165—183 ; N. Conovici şi Cr. Muşeţeanu, *Cîteva torţi ştampilate de amfore elenistice din Judeţul Ialomiţa şi sud-vestul Dobrogei*, în SCIVA, 26, 1975, 4, p. 541—550.

[30] G. Trohani, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în aşezarea geto-dacică de la Vlădiceasca, jud. Ilfov, în anul 1973*, în Cercetări Arheologice, I, 1975, p. 151—175 ; idem, *Săpăturile arheologice efectuate la Chirnogi, jud. Ilfov, în anii 1971—1972*, Cercetări arheologice, I, 1975 p. 127—141 G. Trohani, L. Georgescu şi M. Udrescu, *O descoperire funerară în aşezarea dacă de la Chirnogi*, în Studii şi cercetări antropologice, 9, 1972, 2, p. 123—127 ; G. Trohani şi D. Şerbănescu, *Noi cercetări arheologice privind cultura materială a geto-dacilor din zona est-centrală a Munteniei*, în *Muz. Naţ.*, II, 1975, p. 272—286 ; G. Trohani, A. Păunescu, L. Petculescu, *Săpăturile arheologice efectuate de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România (Cultura geto-dacică)*, Muz. Naţ. I, 1974, p. 290 şi urm.

[31] D. Tudor, *Răspîndirea amforelor greceşti ştampilate în Moldova, Muntenia şi Oltenia*, în Arh. Mold., V. 1976, p. 37—79.

[32] Fl. Preda, *Procesul pătrunderii mărfurilor greceşti şi consecinţele acestuia în Dacia extracarpatică*, în Apulum, XI, 1973, p. 37—81.

[33] *Contribuţie la riturile funerare din secolele II—I. î.e.n. din sud-estul Olteniei*, în Apulum, 10, 1972, p. 65—78.

[34] *Sur les rites funéraires des Géto-Daces de la plaine du Danube*, în Dacia, NS, XXI, 1977, p. 329—340.

[35] *La nécropole tumulaire gète de Popeşti*, în Thraco-Dacica, 1976, p. 193—215.

[36] *Cîteva figurine antropomorfe getice descoperite la Piscul Crăsani (com. Bălaciu, jud. Ialomiţa)* în SCIV, 25, 1974, 2, p. 295—301.

[37] *Reprezentări plastice geto-dacice din Cîmpia Munteniei aflate în colecţiile Muzeului de Istorie*, în RMM, 1977, 8 p. 53—56.

[38] *Statuetele geto-dace de la Cîrlomăneşti*, SCIVA, 28, 1977, 3, p. 319—352.

[39] *Figurine de lut antropomorfe geto-dacice, descoperite în aşezarea de la Pietroasele Gruiu (Jud. Buzău)* în Crisia, IX, 1979, p. 77—87.

[40] *Monedele dacilor*, în BSNR, XV, 1920, p. 33—36 ; 58—78 ; *Problema monedelor dace, în* Buletin ştiinţific, I, (1948—1949), p. 19—27 ; *Informaţii noi cu privire la originea şi caracterul monedelor dace*, în Buletinul ştiinţific, II (1950), 2—4, p. 53—65.

https://biblioteca-digitala.ro

geto-dacice, stabilind în același timp originea și caracterul lor tribal. Vrednice de prețuire sînt deopotrivă contribuțiile lui B. Mitrea care studiind procesul circulației monetare în Dacia preromană, inclusiv Cîmpia Munteană, a dat o interpretare istorică descoperirilor monetare, ilustrînd aspecte de viață ale geto-dacilor, anterior mai puțin conturate. Aportul său se evidențiază totodată prin publicarea tezaurului de la Vîrteju cu un amplu comentariu și în problema legăturilor comerciale dintre geto-dacii din Muntenia și Republica romană. [41]

O contribuție deosebită la rezolvarea problemelor de cronologie. definirea caracterului și a tipurilor monetare geto-dacice este adusă de Constantin Preda în lucrarea monografică *Monedele geto-dacilor* (1973). Totodată, C. Preda, examinînd categoriile monetare locale din Cîmpia Munteană a reușit să redea o imagine clară asupra dezvoltării societății getice sud-carpatice și să aducă precizări cu privire la structura social-politică a geților nord-dunăreni prin delimitarea a doua mari uniuni de triburi din epoca de dinainte de Burebista. [42]

Un aport însemnat la cunoașterea circulației monedei romane la geții din Muntenia, datorăm și lui M. Chițescu prin publicarea cîtorva tezaure romane importante, ca cele de la Jegălia și Poroschia. [43]

Împlinirea cadrului civilizației Latène-ului geto-dacic nu poate fi privată de contribuțiile remarcabile ale lui Dorin Popescu în problema te-

---

[41] B. Mitrea, *Penetrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în ED, X, 1945, p. 3—154 ; idem, *Un tezaur cu monede dacice descoperit la București*, în Studii și referate privind istoria României, I, 1954, p. 290—302 ; idem, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica romană reflectate în descoperiri monetare (tezaurul de la Strîmba, r. Tîrgoviște)*, în SCN, II, 1958, p. 123—238 ; idem, *Unitatea geto-dacă reflectată în monetăria dacă*, în Analele Universității, București, 18, 1969, 1, p. 11—17 ; idem, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în vol. Unitate și continuitate în istoria poporului român, Ed. Acad. R.S.R., 1969, p. 53—64 ; idem, *Monedele și viața economică a geto-dacilor în timpul lui Burebista* în RMM, 1978, 6, p. 3—12.

[42] C. Preda, *Triburile geto-dace și circulația monedelor lui Filip al II-lea la nord de Dunăre*, în SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 267—288 ; idem, *Probleme de numismatică geto-dacică*, în SCN, III, 1960, p. 43—79 ; idem, *Cîteva tezaure de monede antice descoperite în regiunea București*, în SCIV, XVII, 1966, 2, p. 363—374 ; idem, *Einige Fragen der geto-dakischen Numismatik*, în Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, XVI, 1966, p. 63—82 ; idem, *Monedele getice de tip Vîrteju-București*, în SCN, V, 1971, p. 51—79 ; idem, *Numismatica geto-dacică după un sfert de veac de cercetare*, în BSNR, XLII—LXVI, 1948—1972, p. 13—22 ; C. Preda și Ch. Constantinescu, *Geții dintre Siretul inferior și rîul Buzău în lumina descoperirilor monetare de la Dumbrăveni (jud. Vrancea)*, în SCN, IV, 1968, p. 21—46 ; C. Preda și I. Dragomir, *Tezaurul de la Răscoala (jud. Vrancea) și unele considerații asupra monedelor getice de tip Inotești*, în SCN, VI, 1975, p. 27—39.

[43] M. Chițescu, *Notă asupra tezaurului de monede romane republicane de la Poroschia*, în SCIV, 16, 1965, 1, p. 169—175 ; idem, *Un depozit de monede romane republicane descoperit în Muntenia*, în SCIV, 17, 1966, 2, p. 235—254 ; idem, *Unele aspecte ale relațiilor dintre Dicomes și Marcus Antonius în lumina descoperirilor numismatice*, în „SCIV", 19, 1968, 4, p. 655—665 ; idem, *Le trésor de monnaies romaines républicaines découvert à Jegălia*, în Dacia, N.S., XVI, 1972, p. 303—316 ; idem, *Evenimente politice de la începutul sec. I e.n. din Dacia, oglindite prin îngropări de tezaure monetare*, în SCN, VI, 1975, p. 55—61 ; idem, *Les débuts de la formation étatique de Burébista d après les données numismatiques*, în Dacia, N.S., XIX, 1975, p. 249—254.

https://biblioteca-digitala.ro

zaurelor locale de podoabe de argint descoperite la Merii Goala, Herăstrău [44] şi de ale lui D. Berciu cu lucrarea monografică, *Arta traco-getică*.[45] Nu lipsesc nici abordările mai generale asupra civilizaţiei geto-dace în care sînt cuprinse referinţe atît la laturile vieţii materiale, cît şi spirituale, desprinzîndu-se caracterul unitar al acesteia pe întreaga arie locuită de geto-daci. [46]

Aportul arheologilor şi istoricilor bucureşteni la cunoaşterea civilizaţiei geto-dacilor din Cîmpia Română este evidenţiat, deopotrivă, cu prilejul numeroaselor confruntări interne şi internaţionale, în realizarea tratatului de Istoria României sau a unor monografii de certă valoare, prin conferinţe, presă, la radio şi televiziune.

Toate aceste aspecte ne îngăduie să apreciem că eforturile concentrate pe diverse planuri, din care am încercat să subliniem doar cîteva, se înscriu într-un vast program de lucru, de puternică emulaţie, în scopul propăşirii şi îmbogăţirii permanente a istoriei strămoşilor noştri cu noi date păstrate încă neştirbit în „arhivele" acestor pămînturi.

L'APPORT DES ARCHEOLOGUES ET DES HISTORIENS BUCARESTOIS À LA CONNAISSANCE DE LA CIVILISATION DES GETO-DACES DE LA PLAINE ROUMAINE

Résumé

L'auteur présente la contribution apportée par les resultats des recherches des archeologues et historiens bucarestois en ce qui concerne une meilleure connaissance de la civilisation des Geto-Daces de la Plaine Roumaine, resultats qui s'inscrivent dans l'effort collectif enregistré surtout pendant les quinze dernières années. Leur apport est remarcable pas seulement du point de vue de l'intensification des recherches, mais surtout en ce qu'il apporte des lumières sur certains aspects, autrefois moins connus, de la culture materielle et spirituelle de nos ancêtres.

---

[44] Dorin Popescu, *Objets de parure géto-daces en argent*, în Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 183—202 ; idem, *Nouveaux trésors géto-daces en argent. Trésor de Herăstrău*, în Dacia, XI—XII, 1945—1947, p. 35—69 ; idem, *Noi consideraţii asupra prelucrării argintului în Dacia*, în Studii şi referate privind istoria României, I, 1954, p 89—104 ; idem, *Tezaure de argint dacice* (I şi II), în B.M.I., XL, 4, 1971, p. 19—32 ; XLI, 1, 1972, p. 5—22.

[45] D. Berciu, *Arta traco-getică*, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1960 ; idem, *Sur l'art thraco-gète*, în Dacia, N.S., XI, 1967, p. 331—337 ; idem *Contribution à l'étude de l'art thraco-gète*, în Dacia, N.S., XI, 1967, p. 331—337 ; idem *Contribution à l'étude de l'art manie*, în Thracia, III, Sofia, 1974, p. 281—285.

[46] D. Berciu, în vol. Unitate şi continuitate în istoria poporului român, Bucureşti, 1968, p. 31—39 ; Fl. Preda, *Cu privire la unele aspecte ale unităţii lumii geto-dace*, în vol. 60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român, Bucureşti, 1978, p. 7—16 ; Ştefan Olteanu, *Aspecte ale civilizaţiei geto-dacice în lumina cercetărilor recente*, în Revista Arhivelor, anul LVI, vol. XLII, 2, 1979, p. 115—20 ; M. Babeş, *Le stade actuel des recherches sur la culture géto-dace à son époque de developpement maximum (II-e siècle av.n.è. — I-er siècle de n.è.)*, în Dacia, N.S., XXIII, 1979, p. 5—19 ; idem, *Cultura geto-dacă în perioada de maximă dezvoltare*, în 2050 de ani de la crearea primului stat centralizat şi independent, Bucureşti, 1979, p. 57—71.

https://biblioteca-digitala.ro

C'est ainsi que, pour la première fois, fut mise en discussion la genèse de la civilisation La Tène, en faisant ressortir le rôle du facteur local, auquel s'ajoutent, successivement, les influences gréco-macédoniennes, sud-thraciques, céltiques et romaines. La corroboration des dates archéologiques, littéraires, épigraphiques et numismatiques mena a une image plus claire du dévéloppement économique, social et politique des Géto-Daces de la Plaine Roumaine, qui se reflète dans les antiquités des autochtones : habitats, nécropoles, outils, céramique, parures, monnaies etc. De même, grâce au recherches et etudes entreprises, nous savons aujourd'hui beaucoup plus sur la spiritualité des Géto-Daces.

Enfin, on fait ressortir le caractère unitaire de la civilisation des Géto-Daces sur tout le territoire habité par eux.

Les multiples réalisations sur les divers plans font ressortir un vaste programme de travail, de forte emulation, ayant pour but ininterrompu la connaissance de l'histoire de nos ancêtres.

https://biblioteca-digitala.ro

MONEDE DIN AŞEZAREA GETO-DACICĂ DE LA POPEŞTI *

Maria Cojocărescu

Aşezarea de la Popeşti situată la 25 km. sud-vest de Bucureşti, pe un pinten al terasei Argeşului, aparţine grupului de aşezări geto-dacice din Cîmpia Munteană. [1]

Cercetările arheologice au fost întreprinse în această aşezare în anii 1941—1947 de un colectiv al Muzeului Municipal condus de Dinu V. Rosetti şi au fost continuate, în anii 1954—1963, de arheologii Radu şi Ecaterina Vulpe.

În timpul campaniilor din anii 1941—1947, pe lîngă bogatul material arheologic, [2], au fost descoperite şi un număr important de monede.

Prezentăm mai jos catalogul celor 40 monede din colecţia Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti, în ordine cronologică şi după criteriul tipologic. [3]

MONEDE GRECEŞTI

Alexandru cel Mare

1. AE ↘, **6,70 g.; 19,50 mm. Conservare bună.**
RV. ΑΛΕΞΑΝΔΡΥ între măciucă şi arcul cu tolba cu săgeţi ;
deasupra sigla **Γ ; cerc liniar întrerupt.**
S N G Copenhaga, Macedonia II, pl. 27, nr. 1042 ; circa 328 î.e.n.
şi mai tîrziu ; Müller, pl. XXII, 1702, inv. 966, Pl. I/1

---

* Monedele geto-dacice au fost prezentate de M. Cojocărescu, în cadrul Sesiunii de comunicări : „20 de ani de la înfiinţarea Şantierului arheologic bucureştean", din 24 mai 1973.

[1] M. Turcu, Geto-dacii în Cîmpia Munteniei, Bucureşti, 1979, p. 40.

[2] Materialul arheologic descoperit în aşezarea geto-dacică de la Popeşti în anii 1941—1947, aflat în colecţiile MIMB a fost publicat de M. Turcu, în Bucureşti, V, 1967, p. 167—176 ; în Bucureşti, VII, 1969, p. 163—178 ; în Dacia, NS, 20, 1976, p. 189—193 ; M. Turcu, op. cit. Rezultatele cercetărilor arheologice din anii 1954—1962 au fost publicate de R. Vulpe în SCIV, VI, 1955, 1—2, p. 239—269 ; în Materiale, III, 1957, p. 227—246 ; V, 1959, p. 339—349 ; VI 1959, p. 307—324 ; VII, 1961, p. 323—338 ; VIII, 1962, p. 457—461 şi Alex. Vulpe şi Marieta Gheorghiţă, în Dacia, NS, 20, 1976, p. 165—188.

[3] În inventarul Institutului de Arheologie 35 monede (vezi tabelul anexă), amintite în publicaţiile citate mai sus la care adăugăm : C. Preda, I. T. Dragomir, în SCN, VI, 1975, p. 36. O parte enumerate de I. Glodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană*, Cluj, 1974, p. 289.

https://biblioteca-digitala.ro

2. AE ↘ 5,70 g ; 17 mm. Conservare slabă.
Rv. legenda şi sigla şterse ; se văd urme slabe de măciucă.
şi arc cu tolbă cu săgeţi.
Datare ca mai sus. Inv. 955, Pl. I/2

3. AE 5,50 g. ; 16,50 mm. Conservare slabă.
Av. mult tocit.
Rv. şters. Inv. 956. Pl I/3.

4. AE 7,90 g. ; 18 mm. Conservare slabă.
Av. şi Rv. complet şters. Inv. 957. Pl. I/4.

5. AE 5,80 g. ; 18 mm. Conservare slabă.
Av şi Rv. complet şters. Inv. 958
Callatis autonomă.

6. AE 8 g. ; 24 mm. Conservare mediocră.
Rv. şters.

B. Pick, Die antiken Münzen Nord-Grieckenlands, Berlin, 1910.
p. 102, nr. 227. Inv. 954. Pl. I/5.
Dyrrhachium.

7. Av. ΣΩΣΤΡΙΩΝ
Rv. [ΔΥΡ] Α /ΜΥΝΤΑ
Drahmă AR→2,90 g. ; 19 mm. Conservare bună, cu o crăpătură.
Maier 109 ; Ceka, 411. Inv. 953. Pl. I/6.

8. Monedă trecută prin foc.
Av. complet şters.
Rv. legendă ştearsă.
Drahmă AR 2,10 g. ; 20,5 mm. Conservare mediocră.
Inv. 960. Pl. I /7.
Thassos.

9. Pe revers monograma M.
Tetradrahmă AR 16,70 g. ; 29 mm. Conservare bună.
Inv. 939. Pl. 1/8.

10. Pe revers monograma M barat.
Tetradrahmă AR ↙ 16,50 g. ; 31 mm. Conservare bună.
Inv. 938. Pl. I/9.

11. Pe revers ca mai sus.
Tetradrahmă AR ↗ 15,20 g. ; 29 mm. Conservare mediocră, ruptă în două, din fragmentul mai mic lipsă. Inv. 936. Pl. I/10.

12. Pe revers ca mai sus, dar mai stilizată.
Tetradrahmă AR ↗ 16,30 g. ; 30 mm. Conservare bună. Inv. 934.
Pl. II/11.

13. Pe revers monograma ca mai sus, dar mult stilizată.
Tetradrahmă AR ↗ 15,50 g ; 30 mm. Conservare bună.
Inv. 937. Pl. II/12.

14. Pe revers ca mai sus, dar bara de la mijloc mult alungită.
Tetradrahmă AR ↑ 16 g. ; 31 mm. Conservare bună. Inv. 940.
Pl. II/13.

https://biblioteca-digitala.ro

15. Pe revers ca mai sus.
Tetradrahmă AR ↑ 15,50 g.; 31 mm. Conservare bună, puţin tocită. Inv. 935. Pl. II/14.
Thessalonica.

16. Av. capul lui Iulius Cezar laureat, în profil spre dreapta; contramarcă jos rotundă, ilizibilă.
Rv. [ΘΕΣΣΑ ΛΟΝΙ] ΚΩΝ, capul lui Augustus, în profil spre dreapta.
AE ↗ 9,40 g.; 24 mm. Conservare mediocră, mult tocită.
B.M.C., Greek coins Macedonia, Thessalonica, p. 115/58, epoca imperială, Iulius Cezar şi Augustus. Inv. 965. Pl. II/15.

MONEDE GETO-DACICE

Monede divizionare, tipul Alexandru — Filip al III-lea Arideul.

17. Av. Capul lui Heracles, spre dreapta, stilizat, în cerc perlat.
Rv. urme de legendă ΧΛΗ.
Zeus tronînd, stilizat; păstrat parţial, în cerc perlat.
AR ↙ 2,50 g.; 17 mm. Conservare mediocră.
C. Preda, Monedele geto-dacice, Bucureşti, Ed. Acad. R.S.R., 1973, p. 328—343, pl. LXXIV. Inv. 952. Pl. II /16.

18. Av. şi Rv ca mai sus; dar fără urme de legendă.
AR (cu multă aramă) ↙ 1,80 g.; 17 mm. Conservare mediocră.
Inv. 961. Pl. II/17.

19. Av. şi Rv. şters, se văd urme din cercul perlat.
AR (se vede miezul de aramă) 1,30 g.; 16,5 mm. Conservare mediocră, mult tocită. Inv. 962. Pl. II/18.

20. Av. şi Rv şters, se văd numai globule.
AR (cu multă aramă) 1 g.; 15 mm. Conservare mediocră, mult tocită lipsă la o margine. Inv. 963. Pl. II/19.
Monedă geto-dacică, tipul Vîrteju-Bucureşti [4].

21. Av. Capul lui Zeus în profil, foarte schematizat, format din linii şi puncte.
Rv. cal foarte schematizat spre stînga, în parte şters, vizibile picioarele formate din linii şi puncte.
AR ↑ 7,20 g.; 24 mm.; scyphată. Conservare mediocră. Inv. 944. Pl. II/20.
Monede geto-dacice, tipul Inoteşti-Răcoasa. [5]

22. Av. Capul lui Zeus, foarte schematizat, sub forma unor linii şi puncte. Sub ovalul feţei apare o roată cu patru spiţe.

---

[4] C. Preda, Monedele geto-dacilor, Bucureşti, 1973, pl. XLVIII/14 fotografia unei monede tipul Vîrteju de la Popeşti.

[5] La Institutul de Arheologie, din săpăturile de la Popeşti, au intrat 11 monede dacice tip Inoteşti-Răcoasa, conf. C. Preda, I. T. Dragomir, op. cit., p. 36; C. Preda, op. cit., pl. LIV/5, 9—11.

https://biblioteca-digitala.ro

Rv. Cal, foarte schematizat, la trap spre stînga ; corpul este format din două proeminenţe circulare ; gîtul cu coama este marcată prin două linii oblice ; capul, botul lat şi ochiul marcat printr-un punct ; coada ştearsă ; deasupra capului se vede doar un punct.
AR ↙ 5,70 g. ; 24,5 mm. Conservare mediocră.
Inv. 957. Pl. III/21.

23. Av. ca mai sus, dar tocită.
Rv. ca mai sus, dar nu se vede capul calului şi punctele de deasupra capului.
AR ↙ 5,50 g. ; 26 mm ; Uşor scyphată. Mult tocită.
Inv. 941. Pl. III/22.

24. Av. ca mai sus, dar mai tocită.
Rv. Ca mai sus ; dar desupra capului calului apar trei puncte, coda este arcuită.
AR (cu multă aramă) ↙ 6,20 g ; 24 mm ; scyphată. Mult tocită, crăpătură la margine.
Inv. 942. Pl. III/23.

25. Av. Ca mai sus.
Rv. Ca mai sus ; dar deasupra capului calului apar două globule alungite ; coada este arcuită şi are două linii oblice spre capăt ; picioarele dinapoi şterse.
AR ↙ 4,80 g. ; 24 mm. ; scyphată. Conservare mediocră, la margine o protuberanţă. Inv. 943. Pl. III/24.

26. Av. Ca mai sus ; dar mai puţin tocită.
Rv. Ca mai sus ; dar nu se văd punctele de deasupra capului şi coada. Sub burta calului sigla M barat răsturnat ; spre dreapta jos cinci puncte.
AR ↙ 4,80 g. ; 24,5 mm ; scyphată. Conservare mediocră. Inv. 945. Pl. III/25.

27. Av. ca mai sus, dar mult tocită.
Rv. ca mai sus ; dar deasupra capului sigla M ; partea dinapoi şi coada şterse ; sub burta calului sigla M, în partea stînga jos trei puncte.
AR ↙ 4,70 g. ; 23,5 mm ; mult scyphată. Conservare mediocră.
Inv. 946. Pl. III/26.

28. Av. Ca mai sus.
Rv. Ca mai sus ; dar fără sigle şi puncte în partea de jos ; punctele de deasupra capului şi coada şterse.
AR (cu multă aramă) ↗ 4,80 g. ; 23 mm. ; uşor scyphată. Conservare slabă, margini rupte. Inv. 947. Pl. III/27.

29. Av. Ca mai sus ; dar mult tocită.
Rv. Ca mai sus ; dar descentrată şi mult tocită.
AR ← 4, log. ; 23,5 mm. ; scyphată. Conservare slabă.
Inv. 948 Pl. III/28.

30. Av. Ca mai sus.
Rv. Ca mai sus.

https://biblioteca-digitala.ro

AR (cu multă aramă) ↗ 2,70 g. ; 23 mm. ; scyphată. Conservare slabă. Inv. 949. Pl. III/29.

31. Av. Ca mai sus.
Rv. Ca mai sus.
AR (cu multă aramă) ↗ 4,30 g. ; 25 mm. ; uşor scyphată. Conservare slabă, margini rupte. Inv. 950. Pl. III/30.

32. Av. şi Rv. complet şterse.
AR (cu multă aramă) 5,80 g. ; 22 mm. Conservare slabă, îndoită, probabil trecută prin foc. Inv. 951. Pl IV/31.

Denari romani republicani [6]

L. Antestius Gragulus

33. AR ↑ 4 g. ; 18,5 mm. Conservare mediocră.
Gruber, 976, Roma, anii 133—126 î.e.n. ; Sydenham, 451 ; Crawford, 238/1, anul 136 î.e.n. ; Signum incusum pe Av ; B. Mitrea, SCN II, 1958, p. 167, 24/3. Inv. 967. Pl. IV/32.

Cn. Domitius Ahenobarbus.

34. AR ↖ 3,80 g. ; 18 mm. Conservare mediocră.
Gruber, 1025, Roma, anii 119—110 î.e.n. ; Sydenham, 514 ; Crawford, 261/1, anul 128 î.e.n. Inv. 974. Pl. IV/33.

M. Papirius Carbo.

35. AR ↖ 3,20 g. ; 19 mm. Conservare mediocră.
Gruber, 472, anii 137—134 î.e.n. ; Sydenham 423 ; Crawford, 279/1, Roma, anul 121 î.e.n. Inv. 971. Pl. IV/34

C. Coilius Caldus.

36. AR ↑ 3,70 g. ; 18 mm. Conservare bună.
Gruber 1463, Roma, anii 100—97 î.e.n. ; Sydenham, 582 a ; Crawford, 318/1 b ; marcă de control pe Rv., anul 104 î.e.n. B. Mitrea, op. cit., p. 164, 24/5 ; dar 318/1 a. Inv. 968. Pl. IV/35.

L. Saturninus.

37. AR ↑ 3,50 g. ; 18 mm. Conservare bună.
Gruber, 1523, Roma, anii 100—97 î.e.n. ; Sydenham, 578 ; Crawford, 317/3 b, marcă de control H., nu este, anul 104 î.e.n. Signi incusi pe Av. şi Rv. B. Mitrea, op. cit., p. 167, 24/6, dar 317/3 a Inv. 964 Pl. IV/36.

---

[6] B Mitrea, SCN, II, 1958, p. 164—167 ; prezintă în plus 7 denari romani republicani, provenind din săpăturile arheologice de la Popeşti din anii 1941—1947 : C. Porcius Cato, Gruber, 461 ; Q. Minnicius Rufus, Gruber, 464 ; L. Rutilius Flacus, Gruber, 3242 ; L. Furii Brochi, Gruber, 3896 ; C. Casius, neprecizat ; Caecilius Metelus ? ; Augustus ?. Din publicaţiile citate mai sus din cercetările arheologic ede la Popeşti anii 1954—1962 provin 3 denari romani republicani : un renar roman republican neprecizat ; 2 ; C. Valerius Flacus, anii 150—125 î.e.n. ; 3. denari republican, anii 90—85 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

L. şi C. Memmius L. f. Galeria.

38. AR ↓ 3,60 g. ; 17 mm Conservare mediocră.
Gruber, 2421 tip gen., Roma, anul 87 î.e.n., Sydenham, 712, anii 86—85 î.e.n., Crawford 349/1, anul 87 î.e.n.
B. Mitrea, op. cit., p. 167, 24/4, dar 313/106. Inv. 972. Pl. IV/37.

M. Antoninus şi M. Barbatius

39. AR → 3,40 g, 17 mm. Conservare bună, dar perforată.
Gruber, 490, anul 41 î.e.n. ; Sydenham, 1181, Asia Mică ; Crawford. 517/2, monetărie însoţind pe M. Antoninus, anul 41 î.e.n.,
B. Mitrea, op. cit., p. 167, 24/11 (probabil)
Inv. 973. Pl. IV/38.

Monedă grecească

40. AE 10,20 g. ; 20 mm. Conservare mediocră.
Av. şi RV. şters ; pe avers se distinge, în partea de jos, un ciorchine de strugure, iar pe Rv. contramarcă ilizibilă. Inv. 959, Pl. IV, 39.

Dava geto-dacică de la Popeşti face parte din ansamblul aşezărilor situate în centrul Cîmpiei Muntene, cu o activitate economică intensă în sec. II—I î.e.n. [7].

Circulaţia monedei locale este reprezentată în aşezare prin monede geto-dacice tipul Vîrteju, tipul Inoteşti — Răcoasa şi monede divizionare de tipul Alexandru cel Mare — Filip III Arideul. [8] Descoperirile geto-dacice tipul Inoteşti—Răcoasa de la Popeşti se înscriu în extrema sudică a ariei de răspîndire a acestui tip [9] ce se datează la sfîrşitul secolului II î.e.n. pînă în deceniile III—IV al secolului I î.e.n. [10]

Cele patru monede divizionare tipul Alexandru cel Mare — Filip III Arideul, se adaugă descoperirilor de astfel de monede întîlnite şi în alte aşezări geto-dacice din centrul Cîmpiei Muntene, de la nordul şi sudul Dunării (unde se pare că au fost emise) [11].

Pe lîngă moneda locală, la Popeşti s-au găsit un număr însemnat de monede de argint şi bronz, emisiuni ale diferitelor cetăţi greceşti. [12]

Prezenţa monedei de argint, reprezentată prin : tetradrahme Thassos, Maroneea, Odessos ; drahme Dyrrachium şi denari romani republicani, monede folosite nu numai ca mijloc de plată şi tezaurizare, ci şi ca mijloc de circulaţie, dovedesc schimburile intense practicate cu populaţiile de la sudul Dunării.

---

[7] M. Turcu, op. cit., p. 63.
[8] Vezi Tabelul monedelor descoperite în cuprinsul aşezării geto-dacice de la Popeşti.
[9] C. Preda, I. T. Dragomir, op. cit., p. 36.
[10] Ibidem. p. 38.
[11] N. Conovici, în SCN, VII, 1980, p. 141.
[12] Vezi Tabelul monedelor descoperite în cuprinsul aşezării geto-dacice de la Popeşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Monedele de bronz Alexandru cel Mare şi cele emise de Callatis sau Amissos, rămase încă multă vreme în circulaţie după încetarea emiterii lor, împreună cu celelalte monede de bronz semnifică pe de o parte, schimburile ce se efectuau în această aşezare, precum şi posibilităţile de participare a diferitelor straturi sociale la realizarea acestor schimburi.

Un argument numismatic important pentru stabilirea sfîrştiului davei de la Popeşti, este oferit de două monede descoperite în cuprinsul aşezării şi anume : monede de bronz emisă pentru Thessalonica în vremea lui Augustus (nr. 16) şi denarul roman emis se pare tot în vremea lui Augustus.

Acest argument vine în sprijinul afirmaţiei mai recente, a cercetătorilor Alex. Vulpe şi Marieta Gheorghiţă care situează încetarea locuirii în aşezarea de la Popeşti, pe baza studierii materialului arheologic, în anul 2 sau 6 e.n., în timpul expediţiei lui Aelius Catus. [13]

Completarea catalogului monedelor, prezentat mai sus cu descrierea celor aflate la Institutul Arheologic sau Muzeul de istorie al R.S.R. va întregi cunoaşterea situaţiei economice şi social-politice a davei geto-dacice de la Popeşti.

Tabelul

monedelor descoperite în cuprinsul aşezării geto-dacice de la Popeşti aflate în inventarle celor două institute.

Emisiunile monetare	Nr. monede săpături arheologice		Total
	MIMB	Instit. Arheol.	
— Alexandru cel Mare	5	—	5
— Callatis	1	—	1
— Dyrrhachium	2	1	3
— Apollonia	—	1	1
— Thasos	7	8	15
— Maroneea	—	1	1
— Thessalonica	1	—	1
— Mesembria	—	1	1
— Amissos	—	1	1
— Odessos	—	2	2
— Monede geto-dacice divizionare tipul Alexandru cel Mare — Filip III Arideul	4	—	4
— Monede geto-dacice tipul Vîrteju	1	1	2
— Monede geto-dacice tipul Inoteşti-Răcoasa	11	11	22
— Denari romani republicani	14	3	17
— Monede greceşti indescifrabile	1	5	6
TOTAL:	47	35	82

* Informaţiile referitoare la numărul monedelor de la Institutul Arheologic, provin din publicaţiile apărute pînă în prezent.

[13] Alex. Vulpe şi Marieta Gheorghiţă, op. cit., p. 166.

https://biblioteca-digitala.ro

MONNAIES DE L'HABITAT GETO-DACE DE POPEŞTI

Résumé

L'étude présente le catalogue des monnaies découvertes dans l'habitat de Popeşti, pendant les fouilles archéologiques effectuées par le Musée Municipal dans les années 1941—1947.

A coté de la monnaie locale, representé par les emissions géto-daces de type Vîrteju-Bucureşti, le type Inoteşti-Răcoasa et les monnaies divisionnaires de type Alexandre le Grand-Philipe III l'Arridée, le catalogue renferme aussi des monnaies de bronze d'Alexandre le Grand, emissions de la ville de Callatis, Thessalonica, tetradrachmes de Thassos, drachmes de Dyrrhachium et denars romains republicains. La plupart des monnaies découvertes dans l'habitat géto-dace de Popeşti peuvent être datées dans les IIe — I-er siècles a.n.e., comme d'ailleurs aussi la période d'activité economique intense de l'habitat.

Les monnaies découvertes dans la „dava" de Popeşti, celles d'argent aussi bien que celles de bronze, attestent d'une part les échanges effectuées, la differenciation sociale, et d'autre part les posibilités des differentes couches sociales de participer à la réalisation de ces echanges.

Pour la fin de l'habitat, un important elément numismatique vient d'apporter des précisions ; il s'agit de deux monnaies, la première émise par Thessalonic au temps d'Auguste, la deuxième, un denar romain républicain émis aussi, parait-il, au temps d'Auguste. C'est un argument qui vient à l'appui d'une assertion recente de Alexandru Vulpe et Marieta Gheorghiţă, plaçant la fin de l'habitat géto-dace de Popeşti en l'an 2 ou 6 n.e., pendant l'expédition d'Aelius Catus, assertion fondée sur l'étude du matériel archéologique.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Pl. I 1—10 Monnaies grecques.
Pl. II 11—15 Monnaies grecques.
16—19 Monnaies divisionaires du type Alexandre le Grand — Philippe II Ariedaios.
20 Monnaie géto-dace du type Vîrteju Bucureşti.
Pl. III 21—30 Monnaies géto-daces du type Inoteşti.
Pl. IV 31 Monnaie géto-dace.
32—38 Deniers romains républicains.
39 Monnaie grecque non identifiée.

https://biblioteca-digitala.ro

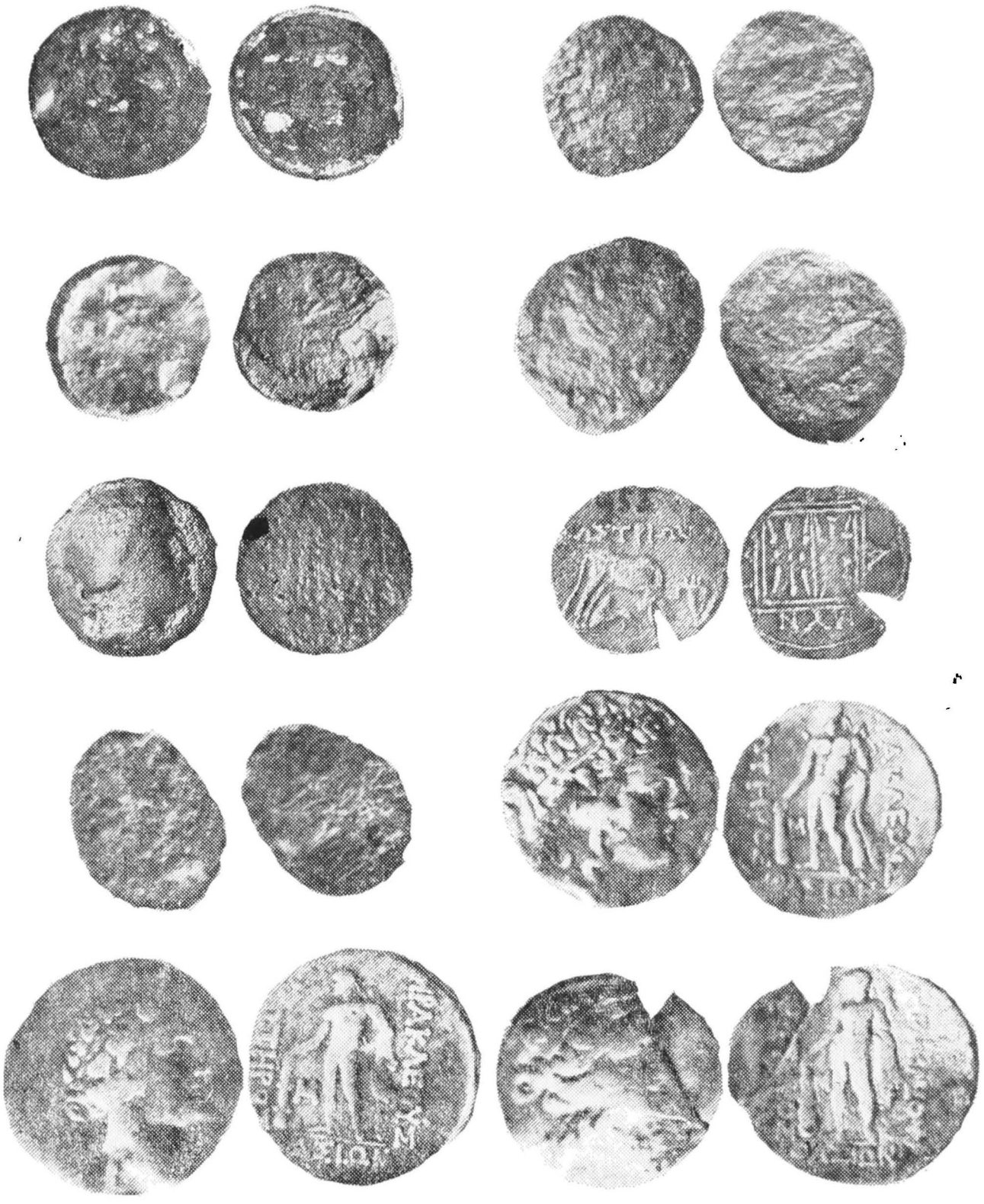

Pl. I, 1—10, Monede greceşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. II, 11—15, Monede greceşti.
16—19, Monede divizionare tip Alexandru cel Mare — Filip III Arideul.
20, Monedă geto-dacică tip Vîrteju-Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

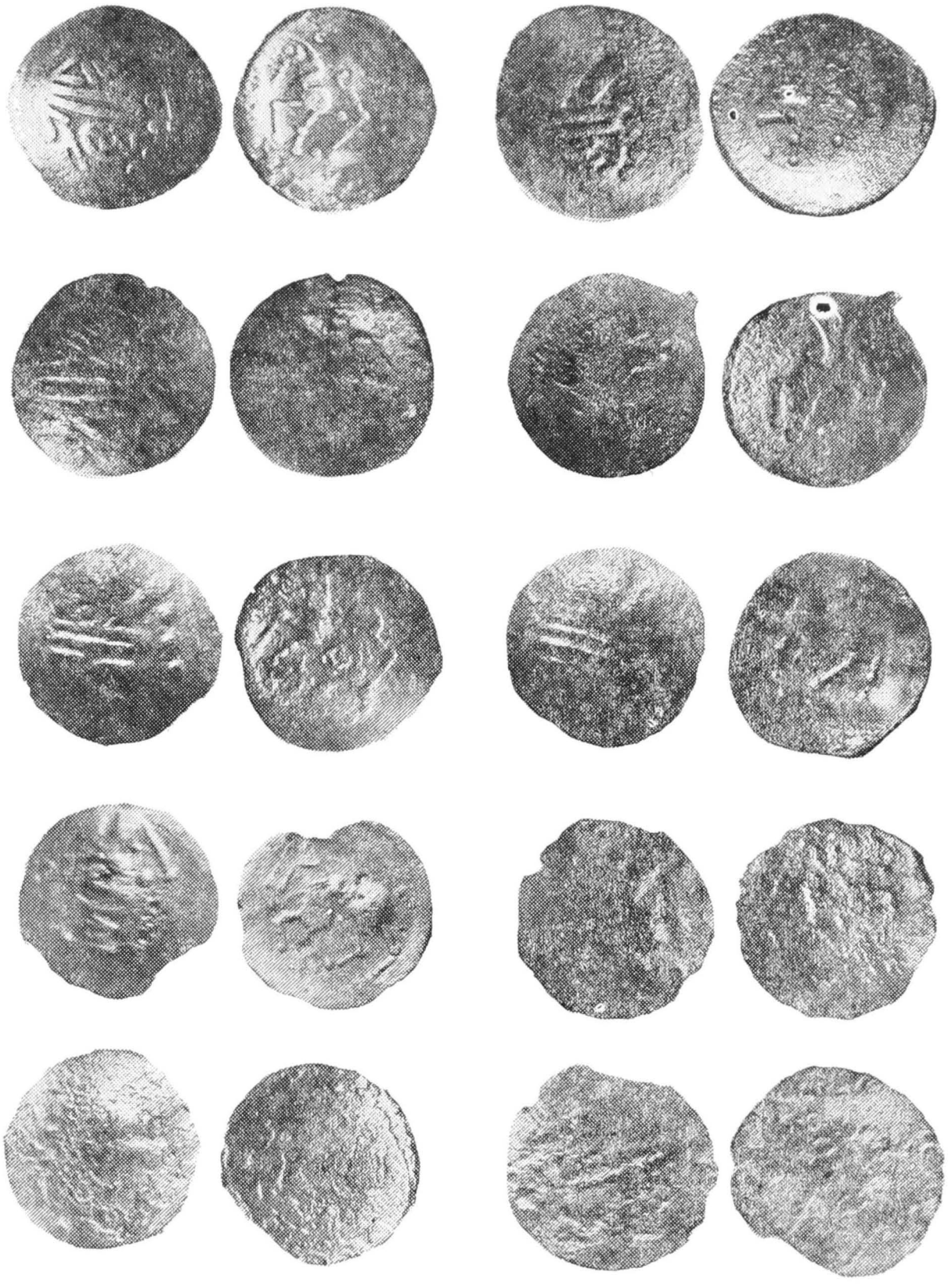

Pl. III, 21—30, Monede geto-dacice tip Inoteşti.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. IV, 31, Monedă geto-dacică.
32—38, Denari romani republicani,
39, Monedă grecească nedeterminată.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA ETNOGENEZEI ROMÂNILOR

LIVIU ŞTEFĂNESCU

Societatea geto-dacă la confluenţa secolului al II-lea î.e.n. cu secolul I î.e.n. trecea definitiv de la comuna primitivă, de la organizarea tribală, la cel de al II-lea moment al istoriei, denumit cu un termen general de K. Marx mod de producţie asiatic, la civilizaţie, la stadiul de organizare ca popor [1].

Arheologia a pus în mod pregnant în evidenţă că agricultura a fost ocupaţia principală a strămoşilor noştri daci [2]. Cele mai vechi ştiri despre societatea dacă amintesc despre agricultura acestora şi realităţile agrare din Dacia în secolul I î.e.n. [3].

Reglementarea raporturilor dintre membrii aşezărilor, atestate de arheologie ca aparţinînd sfîrşitului comunei primitive pe teritoriul Daciei ne înfăţişează, începînd din secolul al VIII-lea î.e.n., o unitate denumită cultura Basarabi [4]. În remarcabila sa sinteză [5] Vasile Pârvan sesiza necesitatea de a numi, pe temeiul realităţii dovezilor surprinse de cercetările arheologice, această regiune cu numele ei propriu Dacia, constituită prin îndelungata activitate a dacilor care alungînd pe: „... intruşii iranieni către est, celţi către vest..." au întemeiat cel mai puternic stat „... care a fost cunoscut vreodată în această parte a Europei, regatul get al lui Burebista".

Nivelul de dezvoltare al forţelor de producţie

La finele secolului al II-lea şi începutul secolului I î.e.n. nivelul de dezvoltare al forţelor de producţie a impus în Dacia victoria definitivă a unor noi relaţii sociale, marcîndu-se astfel încheierea îndelungatei perioade istorice a comunei primitive. Ocupaţia de bază a dacilor o constituia agri-

---

[1] Liviu Ştefănescu, *Importanţa teoretică a descoperirilor arheologice de pe teritoriul judeţului Argeş în cunoaşterea luptei pentru independenţă naţională şi dreptate socială dusă de poporul român*, Comunicare prezentată la Sesiunea ştiinţifică a Muzeului judeţean Argeş, Piteşti, 1977.

[2] Mircea Petrescu-Dîmboviţa, Scurtă istorie a Daciei preromane, Iaşi, 1978, p. 144 şi Ion Horaţiu Crişan, Burebista şi epoca sa, Bucureşti, 1977, p. 384—428.

[3] apud Petre P. Panaitescu, Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova, Orînduirea feudală, Bucureşti, 1964, p. 17, cu un comentariu la nota 1 din subsolul paginii.

[4] Mircea Petrescu Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 105—108.

[5] Vasile Pârvan, Dacia, Bucureşti, 1972, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

cultura. Arheologia evidenţiază folosirea fierului la confecţionarea cuţitului şi brăzdarului de plug atît de mult încît este considerată caracteristică[6].

Coasele şi secerile din fier au ajutat dezvoltarea producţiei agricole ; studierea lor a determinat pe cercetători să le considere deasemeni, în comparaţie cu altele din alte regiuni ale Europei, ca fiind caracteristice dacilor. Alte unelte din fier ca : lamele cu vîrful curbat şi mîner de lemn, un fel de cosoare folosite la cultura viţei de vie, sapele, săpăligele — care pledează pentru superioritatea netă a agriculturii dacilor din acea vreme — greble, tîrnăcoape probabil, axele din fier ale rîşniţelor, apoi ciocane, baroase, cleşti, nicovale, pile, dălţi, burghie, topoare, tesle, fierăstraie, cuţitoaie, sule, cîrlige, foarfeci, compase, lanţuri, cuţite ş.a.

Se subliniază de către arheologi că întreagă această impresionantă gamă de unelte s-a bazat pe zăcăminte proprii de materie primă şi pe iscusinţa dacilor de a obţine fierul prin reducerea minereului. Un alt lucru esenţial îl constituie faptul că multe din aceste unelte de fier au rămas tipologic aproape neschimbate pînă în pragul acestui secol în gospodăriile ţărăneşti şi în fierăriile rurale.

Uneltele din fier au sporit randamentul prelucrării lemnului şi al altor ocupaţii ca : vînătoarea, pescuitul, albinăritul. Dar cea mai importantă dezvoltare s-a înregistrat în construirea locuinţelor, dependinţelor, întăriturilor, construcţiilor religioase. Nivel înalt a atins societatea dacă din această vreme şi în ceramică. Deşi tehnica lucrului cu roata se susţine că a fost împrumutată [7] dacii aveau o gamă bogată şi variată de forme şi ornamente care proveneau din străvechiul fond autohton.

Caracterul relaţiilor de producţie

Trecerea la un nou mod de producţie, de la comuna primitivă, este consemnată de apariţia pe temeiul revoluţiei provocată de generalizarea metalurgiei fierului în sfera de dezvoltare a forţelor de producţie, a unor noi relaţii sociale. Întrucît această nouă formaţiune social-economică este caracterizată de K. Marx şi Fr. Engels prin apariţia simultană a familiei monogame, proprietăţii private şi statului, vom analiza aceste categorii potrivit cu realităţile de pe teritoriul patriei noastre. Analiza va privi relaţiile de proprietate funciară, raporturile agrare, pe care le considerăm genul proxim al specificului modului de viaţă al strămoşilor noştri daci.

În literatura de specialitate sînt exprimate patru păreri mai importante privind formaţiunea social-economică existentă în societatea dacă din vremea lui Burebista cînd cele trei categorii ale materialismului istoric — familia monogamă, proprietatea privată şi statul — sînt atestate în mod indubitabil.

Una din acestea susţine existenţa încă a comunei primitive într-o fază finală denumită democraţie militară sau uniune tribală.

---

[6] Mircea Petrescu-Dîmboviţa, op. cit., p. 145—147 şi Ion Horaţiu Crişan, op. cit., p. 348—407.

[7] Ion Horaţiu Crişan, op. cit., p. 407.

https://biblioteca-digitala.ro

O a doua părere susţine existenţa societăţii sclavagiste începătoare la dacii din vremea lui Burebista şi Decebal pînă la formarea poporului român pe baza obştei săteşti în accepţiunea autorilor ei.

O a treia mai recentă susţine că societatea dacă începînd din vremea lui Burebista a trecut de la comuna primitivă la modul de producţie tributal.

O a patra [8] apreciere conţine o formulare autentică : „formaţiune social-politică de tipul statului" care nu corespunde cu formaţiunile social-economice definite de K. Marx, ci conţine un element comun tuturor formaţiunilor social-economice civilizate.

Depăşirea comunei primitive, a relaţiilor gentilice, tribale, a uniunii de aşezări ca perioadă de trecere denumită democraţie militară a fost deplin demonstrată de savanţii care au emis cea de-a doua şi cea de-a treia părere, mai ales de cei care susţin existenţa modului de producţie tributal [9]. Absenţa sclavagismului în societatea dacă a fost demonstrată amplu de arheologul clujan Ion Horaţiu Crişan în excelenta sa monografie premiată de Academia R.S.R. [10].

Există un mod de producţie tributal ?

K. Marx [11] analizînd modalităţile de descompunere a comunităţilor primitive, căile de trecere de la comuna primitivă, constată trei situaţii :

a). Colectivitatea ca substanţă în care familiile sînt simple fenomene, pămîntul fiind deţinut de aceasta, fiecare familie se comportă doar ca o verigă. Aceasta ni se înfăţişează în istoria omenirii în moduri diferite. De pildă, arată K. Marx, nu o contrazice deloc faptul că, aşa cum e cazul la majoritatea formelor asiatice unitatea înglobantă care stă deasupra tuturor acestor mici colectivităţi apare ca proprietarul suprem sau ca unicul proprietar, iar comunităţile reale apar numai ca posesori ereditar. În aceste condiţii, ale despotismului asiatic, relaţia economică între familiile monogame şi entitatea înglobantă poartă numele de tribut. Caracterul colectiv al muncii poate dezvolta un întreg sistem ca în Mexic, [12] în special în Peru, [13], la vechii celţi, la unele triburi indiene, arată K. Marx. Condiţia tributului o constituia sistemul de irigaţie, mijloacele de comunicaţie iar marile oraşe apar doar ca necesităţi ale reprezentanţilor entităţii înglobante sau pentru comerţul exterior.

b). Colectivitatea presupune ca bază nu pămîntul ci aşezarea, sediul agricultorilor proprietari de pămînt. Greutăţile de care se izbeşte colectivitatea

---

[8] Mircea Petrescu-Dîmboviţa, op. cit., p. 151.

[9] Miron Constantinescu, *Modul de producţie tributal şi orînduirea tributală*, în Probleme economice, nr. 11/1972, p. 34—48 ; Ion Horaţiu Crişan, *op. cit.*, p. 209—249 ; Henri H. Stahl, *Teoria fazării tipologice şi problema orînduirii tributale*, în Viitorul Social, nr. 1/1978, p. 34—48 ; Hadrian Daicoviciu, *Societatea dacică în epoca statului*, în Studii dacice, Cluj-Napoca, 1981, p. 34—48.

[10] Ion Horaţiu Crişan, *op. cit.*, p. 209—229.

[11] Karl Marx, *Forme premergătoare producţiei capitaliste*, în Karl Marx, Bazele criticii economiei politice, Bucureşti, 1972, 1, p. 423—467.

[12] Miloslav Stingl, Pe urmele comorilor din oraşele maya, Bucureşti, 1975.

[13] Garcilaso de las Vegas „El Inca". Regeştile comori ale incaşilor, Bucureşti, 1974.

https://biblioteca-digitala.ro

provin de la altele care-i turbură aşezarea pe pămîntul lucrat de ea. Individul devine proprietar privat al pămîntului, al unei parcele separate, a cărei cultivare separată cade în sarcina lui şi a familiei lui. Comunitatea ca stat, arată K. Marx reprezintă, pe de o parte relaţiile dintre aceşti proprietari privaţi şi egali, asocierea lor împotriva lumii exterioare ; ea este totodată garanţia lor. Calitatea de membru al comunităţii continuă să fie premisa pentru însuşirea pămîntului dar ca membru al comunităţii individul este proprietar privat, spune în continuare K. Marx. Aceasta a stat la baza istoriei grecilor, romanilor, evreilor, subliniază K. Marx.

c). Colectivitatea este compusă din familii care nu sînt coposesoare ca în forma asiatică şi nici proprietare, ci o parte a pămîntului ocupat rămîne comunităţii ca atare, distinctă de membrii ei, cealaltă parte se divide şi fiecare parcelă de pămînt este proprietate privată numai în măsura în care familia este membră a colectivităţii. K. Marx denumeşte această a treia ipostază germanică.

Toate aceste modalităţi se află în cel de-al II-lea moment istoric sau stare de lucruri istorică deoarece starea de lucruri istorică pe care o neagă — comuna primitivă — este caracterizată prin faptul că în forma cea mai primitivă, spune K. Marx, a avea faţă de pămînt un suport de proprietate înseamnă a găsi în el materie primă, unealtă şi mijloace de trai, produse nu prin muncă ci ca roade ale pămîntului însuşi.

Exprimînd filiaţia acestor trei forme de colectivitate pe cea de-a doua treaptă istorică K. Marx foloseşte conceptul de derivare. În al doilea rînd însă acolo unde există proprietatea asupra uneltei, arată K. Marx, alături de proprietatea asupra pămîntului, acolo este de-acum dată ca premiză a doua treaptă istorică, alături de prima treaptă şi în afara ei. Unealta însăşi fiind acum un produs al muncii aşadar elementul care constituie proprietatea fiind deci creat prin muncă, indică K. Marx, colectivitatea nu mai poate să se prezinte aici în forma ei naturală ca în primul caz, colectivitatea pe care se bazează acest fel de proprietate, ci ca o colectivitate derivată care ea însăşi este produsă, creată, o colectivitate produsă de muncitorul însuşi.

A treia stare de lucruri istorică este caracterizată de K. Marx în termenii : „Cea de-a treia formă posibilă, lucrătorul se raportează ca proprietar numai la mijloacele de subzistenţă, le găseşte de-a gata ca o condiţie naturală a subiectului care munceşte fără să se raporteze la pămînt sau la unelte, aşadar nici la munca însăşi ca la ceva ce-i aparţine. Aceasta este în fond, formula sclaviei şi a iobăgiei, care este de asemenea negată şi este istoriceşte perimată din punctul de vedere al raportului muncitorului faţă de condiţiile de producţie ca capital“ [14].

Prin urmare, modul de producţie asiatic este cea de-a doua stare de lucruri istorică a societăţii caracterizată prin cel puţin trei forme de colectivitate umană cu tot atîtea baze economice distincte şi cu prezenţa unor clase sociale distincte [15]. Ceea ce separă comuna primitivă de civilizaţie este apariţia proprietăţii private, a familiei monogame asupra produselor muncii şi laboratorului — cum spune K. Marx — pămînt, turme — ca urmare a

[14] Karl Marx, *op. cit.*, p. 450—451.

[15] Karl Marx, Friedrich Engels, Manifestul Partidului Comunist, ed. VII, Bucureşti, 1959, p. 30 nota 2 din subsolul paginii.

https://biblioteca-digitala.ro

revoluției produsă de noul nivel al forțelor de producție datorat îndeosebi ca urmare a generalizării metalurgiei fierului. Statul este cea de-a treia caracteristică a civilizației — împreună cu familia monogamă și proprietatea privată a sa — o stare obiectivă a trecerii de la trib la popor materializată prin ansamblul instituțiilor sale : autoadministrare teritorială, organe locale și centrale, reglementări destinate conservării și dezvoltării stadiului de civilizație umană. În cadrul așezării — localitate — familia monogamă devine celula socială fundamentală care intră în relații cu celelalte familii pentru asigurarea continuității și dezvoltării celor două realități fundamentale. În acest scop fiecare familie monogamă concedează reciproc din libertatea sa pentru a o încredința șefului așezării — judelui — asigurînd astfel cadrul descurajării eventualilor infractori iar atunci cînd s-a produs vreo abatere sancționarea celor vinovați. Instituția rudeniei este însoțită de seria de reguli care încălcate constituie infracțiuni împotriva familiei și persoanei — adulter, incest, viol, bigamie, abuz de persoană, vătămare corporală, lovire — dar selecția biologică devine o forță socializată conservată și conservînd gradul de civilizație umană atins. Instituția proprietății private, a familiei monogame, asupra produselor provenite din munca sa și asupra mijloacelor de producție — pămînt, turme, unelte, gospodărie, instalații agricole — este însoțită de o serie de reguli care încălcate constituie infracțiuni împotriva proprietății — furt, înșelătorie, tîlhărie, încălcarea hotarelor, incendiu — și asigură consolidarea și dezvoltarea gradului de civilizație atins, atrăgînd conservarea muncii socialmente asigurată prin vînzare, testament, succesiune, donație înzestrare.

Pentru asigurarea stadiului civilizat atins familiile așezării încredințează voința lor organului local și-i transferă odată cu puterea politică și ascultarea pentru îndeplinirea unor activități de apărare și autoapărare precum și o parte din rezultatele muncii, cu caracter economic, în produse sau echivalentul lor general, bani. Dublul caracter al relației dintre familiile așezării și șeful său se evidențiază în faptul că acesta și prin el așezarea — satul — se subordonează conducătorului suprem al comunității — al poporului — căruia i se concede atît ascultarea cît și o parte din darea economică a familiilor care rămîne după ce șeful — judele — așezării — satului — și-a oprit necesarul pentru subsistența familiei sale și nevoile micii colectivități pe care o reprezintă. Șeful așezării — satului — sau al unor compartimente intermediare administrativ-teritoriale — dava — cît și șeful poporului — Dacia — regele cu atribuții politice, administrative, ajutat de marele preot în probleme spirituale și deci de justiție exprimată prin cerințe, rînduieli cu caracter extrasocial, divin și de apărare contra agresiunii comunităților străine, de ordine și ascultare pentru litigii, infracțiuni, neorînduieli în interior. În mod obiectiv șefii, preoții, se constituie în clasă socială distinctă și nu antagonistă. Aceasta întrucît baza socială a celui de-al doilea moment al istoriei nu oferă condițiile constituirii proprietății private exploatatoare asupra mijloacelor de producție, iar darea — tributul — fie în muncă, produse ori bani nu a devenit instrumentul redistribuirii inechitabile a plusprodusului. Nivelul dezvoltării forțelor de producție nu oferă capacitatea realizării plusprodusului care prin confiscarea mijloacelor de producție și subjugarea comunității căreia i se impune limba, religia, spiritualitatea cuceritorului, caracteristic celui de-al III-lea

https://biblioteca-digitala.ro

moment al istoriei cum îl denumește K. Marx unde se plasează sclavii, iobagii, proletarii.

O astfel de abordare a formațiunilor social-economice, consacrată de materialismul istoric pune în evidență [16] faptul că noțiunea de societate tributală sau mod de producție tributal [17] extinde caracteristica economică, prin care se constituie statul, la întregul mod de producție asiatic sau cea de-a II-a stare de lucruri istorică și se referă numai la una din cele trei ipostaze analizate de K. Marx, de aceea o considerăm că este improprie, atît pentru realitatea istoriei cît și pentru caracterul științific al materialismului istoric [18].

Relațiile agrare, element determinant al ecosintezei carpato-danubiano-pontică și al etnosintezei daco-romane

Comuna primitivă atestată pe teritoriul țării noastre a durat o perioadă îndelungată. Savantul ieșean Mircea Petrescu-Dîmbovița argumentează că sfîrșitul acesteia, prelungit în epoca metalelor are pentru perioada bronzului, secolul XIV î.e.n. — bronzul mijlociu și pînă în secolul al VI-lea î.e.n. hallstatul tîrziu, o importanță deosebită deoarece : „...metalurgia bronzului a atins aici cea mai mare dezvoltare din Estul Europei centrale, datorită în primul rînd zăcămintelor de cupru, precum și legăturilor de schimb în care sarea a avut firește un rol important“ [19]. Marele istoric român Constantin C. Giurescu citînd [20] opiniile învățatului german K. Schuchardt, ale antropologului E. Pittard și ale învățatului român I. Andrieșescu a ajuns la concluzia : „...creatorii remarcabilei civilizații care s-a manifestat pe teritoriul

---

[16] O reprezentare rezumativă a celor trei stări de lucruri istorice — momente istorice — reliefate de Karl Marx în cadrul teoriei despre categoria mod de producție sau formațiune social-economică, făcută de noi în Terra Nostra. Culegere de materiale privind istoria agrară a României, București, 1981, p. 343.

[17] Bibliografia selectivă a problemei în Terra Nostra, București, 1981, p. 343—344, nota 14.

[18] Liviu Ștefănescu, *Modul de producție tributal în nord-vestul României*, Comunicare la Sesiunea științifică *Probleme ale perioadei prefeudale și feudalismului timpuriu*, organizată de Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1973 ; *Modul de producție tributal în Dobrogea*, Comunicare la Sesiunea Muzeului Delta Dunării, Tulcea, 1974 ; *Teze și ipoteze privind perioada prefeudală*, în Muz. Naț., București, III, 1976, p. 138—146 ; *Începuturile feudalismului în țara noastră în lumina unor aprecieri ale clasicilor marxism-leninismului*, Referat prezentat în cadrul dezbaterii *Începuturile feudalismului în țările române*, Iași, 27—28 decembrie, 1974 ; *Semnificația teoretică a descoperirilor arheologice de pe teritoriul județului Hunedoara privind societatea geto-dacă*, Comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului din Deva, 1975 ; *Despre caracterul statului geto-dac*. Comunicare prezentată la Simpozionul *Universul material și spiritual al geto-dacilor*, organizat de Muzeul de istorie a municipiului București ; *Rolul davei Ziridava în sistemul de stat geto-dacic în vremea lui Burebista*, Comunicare la Sesiunea anuală a muzeului județean Arad, Arad, 1978 ; *Rolul davelor în cadrul sistemului statului dac*, Comunicare la Sesiunea *Petrodava 2000 ; Relațiile agrare ca esență a continuității poporului român*, în Terra Nostra, București, 1981, p. 339—348. Vezi și p. 355, nota 15.

[19] Mircea Petrescu-Dîmbovița, Depozitele de bronzuri din România, Ed. Academiei R.S.R., București, 1977, p. 36—37.

[20] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, Istoria românilor, Ed. Științifică, București, 1974, vol. 1, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

carpato-danubian în perioada ultimă a neoliticului între anii 2500 — circa 1800 înaintea erei noastre, ar fi chiar strămoşii noştri dacii sau geţii, care formau ramura nordică şi cea mai importantă a marelui complex tracic".

Considerăm că începînd din secolul al VIII-lea î.e.n. în spaţiul carpato-danubiano-pontic, teritoriul cuprins de Nistru de la izvor, Marea Neagră de la Cetatea Albă, la Ecrene, Dunărea de la Silistra la confluenţa cu Tisa şi Tisa pînă la izvor, cu revărsări şi peste aceste limite, a început prin activitatea creatoare a tribului dac o impresionantă ecosinteză, o transformare specifică a naturii de către om spre a şi-o adapta.

Unitatea entopolitică a dacilor ca trib era asigurată prin sistemul specific comunei primitive, creat ca o coeziune endogenă a numeroaselor aşezări, descoperite astăzi de arheologi, cu şefi ai acestora supuşi şefului de trib şi marelui preot — şaman, vrăjitor — prin limba unitară, comună tuturor aşezărilor tribului în acest teritoriu, spiritualitate, credinţe, obiceiuri, continuitate de locuire şi de viaţă pe acelaşi teritoriu care era laboratorul natural şi element vital apărat vitejeşte împotriva intruşilor iranieni, celţi, germani, macedoneni.

Ecosinteza, cucerirea pădurii şi dezvoltarea agriculturii, realizarea terenului arabil, în jurul locuinţei şi aşezării, crearea drumurilor, navigaţiei, domesticirea animalelor şi modificarea ca atare a mediului natural, a florei şi faunei, cositul fîneţelor naturale pe suprafeţe sporite, apariţia turmelor de animale domesticite începînd din secolul al VIII-lea î.e.n. şi cu evoluţie maximă la confluenţa dintre secolel II î.e.n. şi I î.e.n. se datoreşte în principal metalurgiei fierului ca acţiune firească a tribului dac priceput în metalurgia bronzului. Vom analiza cîteva aspecte ale acestui proces de ecosinteză care coincide şi cu etnogeneza dacilor.

Satul. Putem reconstitui nu numai pe baza dozevilor arheologice înfăţişarea aşezării — satului — dac. Astfel el se compunea din cel puţin 20 de locuinţe [21] în care trăiau familii monogame. Proces început în secolul al VIII-lea î.e.n. şi încheiat la trecerea de la secolul al II-lea î.e.n. la secolul I î.e.n. Fiecare sat avea un conducător, un şef, obişnuitul reprezentant al şefului de trib care în aceşti şase sute de ani s-a transformat în şeful aşezării — satului — avînd nu numai nume nou — jude prin latinofonie — dar şi alt statut social în stadiul civilizat de popor. De la numele judelui căpăta şi aşezarea — satul numele său [22] deoarece în comuna primitivă nu exista autoadministrare şi nici familie monogamă. Atribuirea numelui devine o necesitate solicitată de civilizaţie care neagă barbaria primitivă.

Cea mai preţioasă reglementare care a stat la baza procesului trecerii dacilor de la relaţii gentilice, de la trib, la relaţii civilizate de autoadministrare, la popor, o constituie atribuirea unei bucăţi de pămînt în stăpînirea directă a familiei monogame. Posibilitatea acestei situaţii a creat-o generali-

[21] Numeroase documente privind constituirea satelor noastre indică această cifră. De exemplu : „Iar hotarul acelui loc de pustiiu ca să fii cît va putea fi de agiuns un sat de doăzăci de case..." DIR, A, veac XVI/1, 1953, p. 5.

[22] Numeroase documente din colecţia DIR atestă această situaţie. De ex. : „...a treia parte din satul Lipăneşti unde au fost judele Dragomir", DIR, veac XVI/1, p. 187 şi ; „...unde au fost Stan jude, unde au fost jude Giurge..." ibidem, p. 197 şi ; „...jumătate de la gura Săratei unde a fost Petru Pîrţea care acum se numeşte Pîrţeştii...", *ibidem*, p. 333.

https://biblioteca-digitala.ro

zarea metalurgiei fierului și uneltele create de aceasta care au determinat o sporită productivitate socială a muncii. Dar pămîntul atribuit a constituit în același timp și o valorificare a muncii depuse pentru transformarea lui în teren arabil, pășune, gospodărie, apa era subjugată la moară, joagăr, șteamp, vîltoare, piuă. Atribuirea era de fapt o tacită recunoaștere a judelui față de terți. Această situație se poate reflecta în relația : ca dac erai membru al satului și numai ca sătean aveai dreptul să lucrezi pămîntul, să-i iei roadele obținute prin muncă, să-l stăpînești, să-ți construiești gospodăria, casa și dependințele precum și folosința mediului natural : apa, pădurea, pășunea, iazul.

Deobicei (și aceasta o pune în evidență cu prisosință cercetarea arheologică) teritoriul satului coincidea cu acela în care subzistase sute de ani vechea așezare tribală.

Economic fiecare familie ceda o parte din produsele muncii sale — uneltele din fier făceau posibilă realizarea plusprodusului — și chiar o parte a muncii sale pentru subzistența atît a șefului local cît și a celor zonali și centrali — moneda ușura mult această operațiune. Un astfel de sistem existase și în organizarea tribală dar cu alte coordonate, alt caracter și alt conținut social. Proprietatea privată a familiei monogme a cuantificat această relație economică iar caracterul democratic al societății dace [23] a determinat-o în baza unei îndelungate practici și a folosirii metodei, ca a zecea parte. Cuantumul a fost îmbrăcat apoi de religia creștină în aureola divină. O simplă observație arată că menținerea numărului de familii într-un sat la 20 scoate în evidență dublul caracter al dării : o parte pentru șeful — judele — satului care în felul acesta obținea o forță economică egală cu a consătenilor săi și o a doua parte pentru aparatul zonal și central.

Militar satul se apăra împotriva comunităților străine cu toți locuitorii săi, situație surprinsă pînă tîrziu în istoria poporului nostru [24]. Cercetările arheologice cît și etimologia cuvîntului sat — de la latinescul fossatum consideră lingviștii — atestă că așezarea dacilor era întărită cu un șanț. Administrativ este posibil ca o sută de sate [25] să fi constituit o dava, mai multe dava o țară iar aceasta Dacia. Fr. Engels spune că germanii cînd au venit din Asia s-au așezat în ținuturile de la răsărit de Rin și la nord de Dunăre evoluînd de la trib la popor cu un sistem asemănător : țara, ținutul, suta și marca (satul) : „...pămîntul pe care nu-l revendica satul (marca) rămînea la dispoziția sutei ; ceea ce nu-i era repartizat acesteia din urmă revenea ținutului ; ceea ce mai rămînea disponibil — de cele mai multe ori pămînturi

---

[23] La aceasta trebuie că se referă aprecierea lui Herodot că dacii erau *cei mai drepți* dintre traci.

[24] Numeroase documente din aceeași colecție DIR cît și din colecția DRH confirmă doctrina militară a poporului nostru *oastea cea mare a țării*. Oastea cu plată apare la finele secolului al XVI-lea.

[25] A subsistat multă vreme ipoteza originii slave a numeralului românesc *sută*. De vreme ce dacii știau să numere mai probabil că a persistat din limba lor acest numeral cu profunde implicații de instituție socială. Asemănarea etimologică este favorizată și de faptul că tracii și slavii făceau parte din grupul *santem* indo-european. A se vedea și George Trohani, *Contribuții la istoria geto-dacilor din centrul Cîmpiei Române*, în Studii dacice, Cluj-Napoca, 1981 și Alexandru Vulpe, *Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane*, în Revista de istorie, an. XXXI, 1979, 12, p. 1657.

https://biblioteca-digitala.ro

foarte întinse — trecea în posesiunea nemijlocită a întregului popor" [26]. Acestea erau pămînturi ale întregii comunităţi etnice germane care : „...a trecut de la căruţa cu coviltir a nomazilor la casa din buşteni — Blockhaus — a ţăranului statornicit transformîndu-se într-un drept de proprietate deplină asupra casei şi curţii" [27], constituite nu numai din păşuni, păduri, bălţi ci şi din terenuri arabile : „...revendicate de rege ca reprezentant al întregului popor".

Acţiunile întreprinse de regele dac Burebista la începutul secolului I î.e.n. împotriva bastarnilor, boiilor, tauriscilor, cetăţilor greceşti încheia procesul ecosintezei şi etnogenezei dacilor.

Familia. Familia monogamă a strămoşilor noştri şi-a instituit în aceste şase secole toate reglementările pentru apărarea şi dezvoltarea ei : atribuirea numelui noilor născuţi, căsătoria, drepturile şi obligaţiile soţilor, ale părinţilor şi copiilor, pe care prin latinofonie le-am conservat şi îmbogăţit pînă astăzi. Nu trebuie să mire pe nimeni că toţi termenii instituţiei, constată lingviştii, sînt latini aşa cum sînt şi cei privind gospodăria, locuinţa, dependinţele şi ocupaţiile. Creştinismul a îmbrăcat cu practicile şi explicaţiile sale ca şi latinofonia lingvistic această instituţie.

Dacia de la Burebista şi Deceneu marele legislator care a acordat atenţie deosebită relaţiei agrare fundamentale (atribuirea proprietăţii private funciare, conservarea şi dezvoltarea ei), la Decebal a însemnat înflorirea şi ridicarea pe o treaptă înaltă de afirmare a celui de al II-lea moment istoric denumit de K. Marx cu un termen general şi mod de producţie asiatic. Este perioada în care ecosinteza carpato-danubiano-pontică şi etnogeneza dacilor s-au împletit şi afirmat deplin, definitiv şi ireversibil.

Reglementarea relaţiilor agrare în modul specific societăţii dace a constituit puternica vitalitate a familiei dacilor în cadrul noii comunităţi civilizate, satului verigă de bază a davei, ţării, Daciei. Satul dac latinofon — daco-roman — a continuat instituţiile într-o manieră de împletire a celor două civilizaţii [28]. Nici dreptul roman sclavagist şi nici cel feudal bizantin, impuse temporar şi pe anumite părţi ale pămîntului dac nu au asemănare cu vechea reglementare agrară a dacilor conservată în ceea ce conştiinţa de sine a locuitorilor a numit : „aşa este de la 'ceputul ţării" sau „acesta este obiceiul pămîntului", iar evul mediu cărturăresc a înregistrat noţiunea de *jus valachicum* [23] cu puternice realităţi pînă la finele secolului al XVI-lea cînd s-au generalizat *rumînirile-vecinirile*, relaţii de dependenţă feudală, care înseamnă vinderea proprietăţii funciare. Dar acest proces a fost realizat din interior în Muntenia şi Moldova în vreme ce în Transilvania el a fost impus cu cîteva secole mai devreme prin împilătoarea cucerire a feudalilor maghiari iar în Dobrogea a celor otomani.

---

[26] Friedrich Engels, în K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 19, Ed. Politică, Bucureşti, 1964, p. 341—357, studiul intitulat *Marca.*

[27] *Ibidem, ibidem.*

[28] * * *, Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român, Ed. Politică, Bucureşti, 1975, p. 619.

[29] Ion Bogdan, *Cîteva observaţiuni asupra îndatoririlor militare ale cnejilor şi boierilor moldoveni,* în Analele Academiei Române. Memoriile secţiei istorice. Seria a II-a, tom. XXX (1908), p. 6—8.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISANCE DE LA GÉNÈSE DES ROUMAINS

— Résumé —

Dans la première partie on expose les critères qui sont à la base de l'étude du point de vue de la manière dans laquelle on pose le problème de la recherche dans la lumière des documents théoriques du socialisme scientifique, du P.C.R. et des travaux du secretaire général Nicolae Ceauşescu.

La deuxième partie est dédiée à la méthode de recherche, ayant comme élément fondamental la relation d'interdépendence entre la formation sociale-économique et la superstructure politique de celle-ci. L'auteur enumère les quatre opinions de la littérature de spécialité en Roumanie en ce qui concerne le mode de production de la societé des Géto-Daces.

La troisième partie analyse les réalités sociales-économiques de la société des Geto-Daces et présente la position de l'auteur qui soutient que, à la fin du II-ème siècle a.n.è. et au commençement du I-er siècle a.n.è. la société des Daces est entrée definitivement, entièrement et irréversiblement dans la deuxième formation social-économique nommée par Karl Marx avec un terme général *le mode de production asiatique* ou le *II-ème moment de l'histoire*. La caractéristique fondamentale c'est l'existence de la famille monogame, de la propriété privée de celle-ci sur les moyens de production et sur les produits obtenus de son travail et l'existence de l'état comme réalité péremptoire de l'interdépendance entre les clases sociales distinctes : les comati et les tarabostes.

https://biblioteca-digitala.ro

OPAIŢE DINTR-O COLECŢIE PARTICULARĂ BUCUREŞTEANĂ

VASILICA SANDU

Înscriindu-se pe linia valorificării ştiinţifice a patrimoniului cultural naţional lucrarea de faţă îşi propune prezentarea unui lot de opaiţe, existente într-o bogată, variată şi interesantă colecţie ce aparţine prof. univ. Ion Lucian Murnu şi Ana Maria Murnu *.

Obiectele al căror loc de descoperire, din păcate, nu se cunoaşte sînt de factură greco-elenistică, romană şi bizantină.

În privinţa tehnicii de lucru opaiţele greco-elenistice au corpul modelat la roată şi ciocul cu mîna, cele de factură romană şi bizantină sînt în totalitate turnate în tipare bivalve numai torţile fiind realizate cu mîna. Arderea a fost reducătoare la opaiţele al căror lut este de culoare cenuşie sau brună şi oxidantă la cele cu lutul de culoare gălbuie, cărămizie sau roşcată. Execuţia este în general îngrijită.

Există însă cîteva exemplare romane (nr. 12, 14—18) la care pasta nu a fost suficient de bine frămîntată, motivele decorative sînt slab imprimate, iar imprimarea neîngrijită a lăsat urmele paletei (nr. 12) şi ale amprentelor digitale (nr. 14).

Cunoscîndu-se faptul că produsele mai rudimentar lucrate, în general, nu se exportau, că la Tomis exista în sec. II—IV e.n. o producţie locală de opaiţe [1] care, din punct de vedere calitativ nu atingea nivelul celeia de import, este probabil ca şi multe din opaiţele noastre să fie rezultatul activităţii atelierelor locale tomitane.

Pe de altă parte faptul că unele exemplare ca cele descrise la nr. 4, 7, 8, 13 şi 20 prezintă analogii, uneori mergînd pînă la identitate cu piese de import descoperite la Histria, Constanţa, Mangalia [2], confirmă ipoteza că ele pot avea aceleaşi centre de proveniență.

Prezentarea de faţă elaborată sub forma unui catalog [3], încearcă, pe cît posibil, încadrarea cronologică şi tipologică [4] a lotului de obiecte aflate în studiu.

---

* Colecţia a fost constituită de către deţinători între anii 1920—1960 şi cuprinde cca. 150 piese arheologice egiptene, greceşti şi romane.

[1] C. Iconomu, Opaiţe greco-romane, Constanţa, 1967, p. 30.

[2] G. Severeanu, *Lampes en terre-cuite appartenant aux collection du Musée Municipal de Bucarest et du Dr. Severeanu* în Bucureştii. Revista muzeului şi a Pinacotecei Municipiului Bucureşti, II (1936), 1—2, p. 39—87.

[3] Mulţumim prof. univ. Ion Lucian Murnu şi Ana Maria Murnu pentru înţelegerea şi sprijinul acordat.

[4] Drept lucrări de referinţă au fost folosite următoarele cataloage: Dóra Iványi, *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch-chronologische Übersicht,* în Dissertationes Pannonicae, seria 2, 2, Budapesta, 1935; C. Iconomu *op. cit.*, Tihamér Szentléleky, Ancient Lamps, Budapesta, 1969.

https://biblioteca-digitala.ro

OPAIŢE GRECO-ELENISTICE

1. Pl. I. fig. 1 a—c, nr. inv. 28

lut fin, cenuşiu, firnis mat brun — negricios cu nuanţe gălbui.

H. totală = 9,5 cm.; L. = 23,3 cm.; ⌀ max. = 14,5 cm.; ⌀ f. = 8 cm.

Opaiţ cu corpul rotund, deschis, avînd un tub central, tronconic ce depăşeşte înălţimea corpului şi două ciocuri. Marginea este rotunjită şi profilată spre interior, iar fundul inelar.

Lipit din două fragmente, restul reconstituit, suprafaţa este corodată şi acoperită pe alocuri cu o depunere de calcar.

Face parte din tipul de opaiţe „cu tub central" [5] răspîndit în toată lumea greco-elenistică [6] şi se datează după un exemplar asemănător descoperit la Mangalia care, are însă tubul central mai scurt, în sec. IV—III î.e.n. [7].

2. Pl. I, fig 2 a, b, nr. inv. 29

lut fin, cenuşiu-brun, firnis brun-negricios metalic.

H. = 2,8 cm.; L. păstrată = 7,7 cm.; ⌀ max. = 6,9 cm.; ⌀ f. = 4,4 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul alungit. Orificiul de alimentare este înconjurat de o bordură lată, mărginită cu un şanţ circular. În partea dreaptă se află un apendice. Fund inelar concav cu un cerc plastic.

O parte din cioc lipsă, firnisul deteriorat, mici ciobiri.

Se datează în sec. IV—III î.e.n. [8]

3. Pl. I, fig. 3, nr. inv. 30

lut cu sporadice pietricele calcaroase, cenuşiu, firnis negru metalic.

H. = 3,3 cm.; L. păstrată = 9 cm.; ⌀ max. = 7,2 cm.; ⌀ f. = 4,2 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul alungit [9]. Disc uşor concav cu orificiul de alimentare central care este înconjurat de un brîu puţin reliefat şi un şanţ. În partea dreaptă un apendice lateral. Fund inelar concav.

Ciocul şi apendicele ciobite, firnisul deteriorat, depunere de calcar.

Face parte din acelaşi tip ca şi nr. 2; sec. IV—III î.e.n.

4. Pl. I, fig. 4 a, b, nr. inv. 31

lut cu pietricele calcaroase, cărămiziu, firnis roşu-brun metalic.

H. = 3,1 cm.; L. = 8,5 cm.; ⌀ max. = 5,8 cm.; ⌀ f. = 3,6 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc lung subţire către orificiul de ardere. Discul plat are la limita cu corpul un prag. Fund inelar concav cu un inel plastic (vezi fig. 2 b).

Se păstrează o mică parte din apendicele lateral. Suprafaţa corodată, firnisul deteriorat, depunere sporadică de calcar, afumat în jurul orificiului de ardere.

---

[5] D. Iványi, *op. cit.*, p. 20, tipul XXI, pl. L VI, 1 şi 3; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 49, nr. 22, fig. 18; R. Noll, *Die antiken Lampen im Landesmuseum zu Innsbruck*, în Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, XXX, 1937, p. 222—223, fig. 70, nr. 1; T. Szentléleky, *op. cit.*, p. 31—33, nr. 12.

[6] M. W. Deonna, *Les lampes antiques de Délos*, în Bulletin de Corespondance Hellénique, 1908, p. 140—142, fig. 3.

[7] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 5—6, tipul I, p. 31, nr. 1 şi p. 33, fig. 60.

[8] Ibidem, p. 6, tipul II; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 44, nr. 7, fig. 7; T. Szentléleky, *op. cit.*, p. 27—29, nr. 8, fig. 8 b.

[9] D. Iványi, *op. cit.*, p. 22, tipul XXVII, p. 297, nr. 4270, pl. LVIII, 8; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 45, nr. 9, fig. 9; T. Szentléleky, *op. cit.*, p. 27—29.

https://biblioteca-digitala.ro

După exemplare asemănătoare [10] găsite la Mangalia, acest opaiţ se datează în sec. IV—III î.e.n.

5. Pl. I, fig. 5, nr. inv. 32

lut fin, cărămiziu, firnis verde-măsliniu metalic

H. = 3,6 cm. ; L. păstrată = 9,8 cm. ; ⌀ f. = 4,3 cm.

Opaiţ cu corp rotund şi cioc lung. Discul uşor concav are două cercuri concentrice incizate pe margine şi unul în jurul orificiului de alimentare. Fund inelar concav cu proeminenţă în interiorul opaiţului.

Lipsă o parte din corp şi disc, firnisul deteriorat, depunere de calcar.

Sec. IV—III î.e.n.

6. Pl. II, fig. 1 a—c, nr. inv. 33

lut fin, brun-roşcat, firnis negru metalic.

H. = 3,9 cm. ; L. = 9,3 cm. ; ⌀ max. = 5,8 cm. ; ⌀ f. 4,4 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul alungit, de formă triunghiulară în jurul orificiului de ardere. Discul mult adîncit cu apendice lateral. Fundul inelar concav.

Suprafaţa corodată, firnisul păstrat parţial, depunere de calcar.

Sec. III—I î.e.n. [12]

OPAIŢE ROMANE

7. Pl. II, fig. 2, nr. inv. 34.

lut fin făinos, gălbui, angobă cenuşie-negricioasă.

H. = 4,7 cm. ; L. = 11,2 cm. ; ⌀ max. = 5,3 cm.

Opaiţ cu corpul alungit şi toartă în formă de frunză stilizată, fără apucătoare dorsală. Cioc în prelungire. Discul mic, concav, profilat. Un brîu puternic reliefat înconjură discul, delimitează canalul de scurgere şi încadrează romboidal orificiul de ardere. Pe bordura oblică se află un prag care mai păstrează spre toartă punctele incizate. Fundul este oval şi concav avînd ca marcă talpa de picior „planta pedis" înconjurată de două linii incizate ce urmăresc conturul fundului. Cîte trei linii incizate delimitează ciocul în partea inferioară.

Angoba deteriorată, depunere de calcar.

Sec. I—II e.n. [13]

8. Pl. II, fig. 3, nr. inv. 35.

lut fin, cărămiziu, angobă roz-brună.

H. = 3,2 cm. ; L. = 8,7 cm. ; ⌀ max. = 5,5 cm. ; ⌀ f. = 3,5 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul alungit. Disc mic, profilat. Bordura rotunjită este decorată cu semicercuri şi bobiţe în relief avînd către cioc un şnur răsucit. Pe cioc o palmetă. Fund inelar aplatizat. Este un tip de tradiţie elenistică, datat cu ajutorul altor categorii de descoperiri în sec. II e.n. [11]

---

[10] Th. Sauciuc-Săveanu, *Callatis, VI-e Rapport préliminaire. Fouilles et recherches des années 1929—1931*, în Dacia, V—VI, 1935—1936, p. 288, fig. 9, 2 ; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 46, nr. 14, fig. 13 ; C. Iconomu, *op. cit.*, tipul III, p. 39—40, nr. 59, fig. 71.

[11] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 40, tipul III.

[12] M. W. Deonna, *op. cit.*, p. 142—145 ; M. Bucovală, *Tradiţii elenistice in materialele de epocă romană timpurie la Tomis*, în Pontice, II, 1969, p. 319, fig. 33.

[13] D. Iványi, *op. cit.*, p. 243, nr. 3310, pl. LXVI, 6 ; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 84, nr. 113, fig. 104 ; C. Iconomu, *op. cit.*, p. 20.

[14] D. Iványi, *op. cit.*, p. 25, tipul „Forme singulare" şi p. 306, nr. 4385, pl. LXVI, 3 ; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 56, nr. 39, fig. 35 ; T. Szentléleky, *op. cit.*, p. 49—51, nr. 42, fig. 42 a, b.

https://biblioteca-digitala.ro

9. Pl. II, fig. 4 a, b, nr. inv. 36

lut cărămiziu, angobă brun-roşcată.

H. = 4,7 cm. ; L. = 10,7 cm. ; ⌀ max. = 8,1 cm. ; ⌀ f. = 4,4 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul scurt „cordiform" [15]. Discul concav are spre bordura oblică două cercuri concentrice incizate şi un brîu reliefat. Toartă inelară. Fundul plat, marcat de un cerc incizat are trei picioruşe reliefate şi „planta pedis" incizată.

Lipsă o parte din corp, angoba păstrată parţial, depunere de calcar.

Sec. I—II e.n. [16]

10. Pl. II, fig. 5, nr. inv. 37

lut fin, gălbui, angobă neagră, numai pe bordură şi disc.

H. = 4,4 cm. ; L. = 8,2 cm. ; ⌀ max. = 6,5 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc „cordiform". Discul concav are ca decor, în relief, un animal stînd pe picioarele din spate [17] sub care se află orificiul de alimentare. Pe bordură, vrej de frunze şi flori. Între disc şi bordură brîul puţin reliefat este înconjurat de două cercuri incizate. Toartă inelară. Fund plat, marcat de un cerc incizat.

Suprafaţa corodată.

Sec. I—III e.n.

11. Pl. III, fig. 1 a, b, nr. inv. 38

lut cu sporadice pietricele calcaroase, brun, angobă brun-negricioasă.

H. =. 5,8 cm. ; L. = 10,8 cm. ; ⌀ max. = 8,9 cm. ; ⌀ f. = 4,7 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc „cordiform". Disc concav decorat în relief cu o scenă de luptă între doi gladiatori [18]. Brîul încadrat de două cercuri incizate. Bordura, oblică. Toartă inelară. Fund inelar aplatizat, marcat de două cercuri concentrice incizate. În mijloc talpa de picior.

Depunere de calcar.

Sec. II—III e.n.

12. Pl. III, fig. 2, nr. inv. 39

lut fin, galben, angobă brună

H. = 5 cm. ; L. = 9 cm. ; ⌀ max. = 6,4 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc „cordiform". Disc concav avînd reprezentat în relief, spre dreapta, un gladiator [19]. În spatele lui o ghirlandă de spice. Pe brîul aplatizat linii radiale incizate. Ghirlande de spice pe bordură. Toartă inelară profilată. Fund inelar concav.

Lipsă o parte din disc, ciobiri, angoba deteriorată, ciocul afumat.

Sec. II—III e.n.

13. Pl. III, fig. 3 a, b, nr. inv. 40

lut cu sporadice pietricele calcaroase, brun, angobă neagră.

H. = 4,2 cm. ; L = 7,1 cm. ; ⌀ max. = 5,4 cm. ; ⌀ f. = 2,6 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc scurt trapezoidal. Disc concav profilat şi decorat cu o mască (?) [20] în relief. Orificiu de alimentare excentric. Bordura oblică are trei rînduri

---

[15] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 18, tipul XX, şi p. 161, fig. 222.

[16] D. Iványi, *op. cit.*, p. 13, tipul VII şi p. 89, nr. 756, pl. XXVIII, 8 ; G. Severeanu, *op. cit.*, p. 62—63, nr. 56, fig. 51 ; T. Szentléleky, *op. cit.*, p. 95, fig. 141 a, b.

[17] C. Iconomu, *op. cit.*, tipul XXX, p. 110, nr. 553, fig. 133.

[18] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 66, nr. 64, fig. 59 ; C. Iconomu, *op. cit.*, p. 19, tipul XX, p. 74, nr. 262 şi p. 120, fig. 118 ; idem, *Un depozit de lucerne la Constanţa*, în Pontica, III, 1970, p. 240—242, fig. 8 ; E. Bărlădeanu-Zavatin, *În legătură cu o necropolă din epoca romană timpurie la Callatis*, în Pontica, X, 1977, p. 138, pl. V, fig. 6.

[19] C. Iconomu, *op. cit.*, tipul XX, p. 104, nr. 511 şi p. 121, fig. 126.

[20] D. Iványi, *op. cit.*, tipul VII, p. 85, nr. 714, pl. XXVI, 1.

https://biblioteca-digitala.ro

de bobiţe dublate de puncte în relief. Pe cioc trei cerculeţe incizate. Toartă inelară cu nervură. Pe fundul uşor concav, marcat de un cerc incizat se află ştampila cu caracter votiv ΔΙ şi talpa de picior incizată.

Depunere de calcar.

Sec. II—III e.n.[21]

Opaiţele având bordura şi ciocul identice apar în general fără reprezentare pe disc[22].

14. Pl. III, fig. 4, nr. inv. 41

lut cu sporadice pietricele calcaroase, cărămiziu, angobă brun-roşcată.

H. = 4,8 cm.; L. = 8 cm.; ⌀ max. = 6,2 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc scurt, disc concav decorat în relief cu un caracter cu torţi mici, bordură oblică, toartă inelară. Fund uşor concav. Execuţie neîngrijită. Amprente digitale.

Angoba deteriorată, ciobiri.

Sec. II—III e.n.[23]

15. Pl. III, fig. 5, nr. inv. 42

lut cu sporadice pietricele calcaroase, roşcat, angobă brună.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc scurt. Disc concav, ciobit, decorat cu cocoş[24] (se păstrează numai ghearele şi o parte din coadă). Bordura oblică are două cercuri slab incizate. Toarta se prezintă ca o apucătoare. Fund uşor concav. Execuţie neîngrijită.

Discul şi ciocul afumate.

Sec. II—III e.n.

16. Pl. III, fig. 6, nr. inv. 43

lut cu sporadice pietricele calcaroase, cărămiziu, angobă roşie.

H. = 4,2 cm.; L. = 8,1 cm.; ⌀ max. = 6 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi cioc scurt. Disc concav având în relief un ciorchine de strugure[25]. Brîu slab reliefat. Bordură oblică, toartă inelară. Fund uşor concav. Execuţie neîngrijită.

Discul ciobit, ciocul afumat.

Sec. II—III e.n.[26]

17. Pl. IV, fig. 1, nr. inv. 44

lut fin, cărămiziu, angobă brună.

H. = 5,1 cm.; L. = 9,1 cm.; ⌀ max. = 5,7 cm.

Opaiţ cu corpul oval şi ciocul în prelungire[27]. Disc rotund, concav cu două orificii de alimentare, având slab reliefat un berbec care ţine între coarne Luna. Bordura oblică este decorată cu semicercuri. Deasupra ciocului, o palmetă rudimentară, incizată. Toartă lamelară. Fundul plat. Execuţie grosolană.

Angoba se păstrează parţial numai pe disc, depunere de calcar.

Sec. III—IV e.n.

---

[21] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 20, tipul XX, p. 75, nr. 268 şi p. 120, fig. 120.

[22] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 67, nr. 70, fig. 64; R. Haken, *Roman Lamps in the Prague National Museum and in other Czechoslovak Collections*, în Sbornik Národního musea v praze, XII, 1958, 1—2, p. 79, fig. 19 şi p. 80, fig. 85.

[23] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 20, tipul XX.

[24] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 65, nr. 63, fig. 58; C. Iconomu, *op. cit.*, p. 19, fig. 34, tipul XX; E. Bărlădeanu-Zavatin, *op. cit.*, p. 128, pl. V, 7.

[25] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 64, nr. 59, fig. 54; E. Bărlădeanu-Zavatin, *op. cit.*, pl. V. 4.

[26] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 19, fig. 36.

[27] D. Iványi, *op. cit.*, tipul XI, pl. XXXVI—XXXVIII; C. Iconomu, *op. cit.*, p. 24, tipul XXVI.

https://biblioteca-digitala.ro

18. Pl. IV, fig. 2 nr. inv. 45

lut fin, cărămiziu.

H. = 4 cm., L. = 9,7 cm. ; ⌀ max. = 6,7 cm.

Opaiţ cu corpul oval şi ciocul în prelungire. Disc rotund concav, cu cinci orificii de alimentare şi decorat cu o rozetă sau palmetă puţin reliefată. Brîul este întrerupt de orificiul de aerisire. Bordură oblică decorată cu două rînduri de puncte incizate. Toartă lamelară, cu două linii incizate. Fund plat, marcat de două cercuri concentrice. Execuţie grosolană.

Lipsă o parte din corp, depunere de calcar.

Sec. III—IV e.n.

OPAIŢE BIZANTINE

19. Pl. IV, fig. 3 a, b, nr. inv. 46

luit fin, cărămiziu, angobă brun-negricioasă.

H. = 3,9 cm. ; L. păstrată = 8 cm. ; ⌀ max. = 5,8 cm. ; ⌀ f. = 2,8 cm.

Opaiţ cu corpul rotund şi ciocul în prelungire. Disc concav, cu două orificii de alimentare, decorat cu pasăre şi delfin în relief. Bordura oblică este decorată cu ove. Pe cioc, transversal, două linii incizate, iar în partea inferioară, o cruce. Fund plat, cu două cercuri concentrice şi talpa de picior foarte clar imprimată. Execuţie îngrijită.

Lipsă o parte din cioc, angoba deteriorată.

Acest exemplar se datează în sec. V e.n. şi face parte din seria opaiţelor bizantine [28], avînd ca principale centre de fabricaţie Miletul şi Efesul.

20. Pl. IV, fig. 4 a, b, nr. inv. 47

lut fin, cărămiziu, angobă cărămiziu-brună.

H. = 3,3 cm. ; L. = 9,7 cm. ; ⌀ max. = 5,8 cm. ; ⌀ f. = 3 cm.

Opaiţ cu corpul alungit şi ciocul în prelungire. Atît discul, cît şi bordura sînt plate. În jurul orificiului de alimentare, în relief, cercuri de bobiţe. Între disc şi bordură un brîu circular care se desface în dreptul ciocului, delimitează canalul de scurgere, pe care se află o cruce în relief şi înconjură orificiul de ardere. Bordura mărginită spre exterior de un brîu este decorată în relief cu cercuri cu bobiţe, crenguţe de brad şi cruci înscrise [29]. Apucătoare lamelară. Fundul inelar este încadrat de patru linii duble dispuse radial.

Apucătoarea ciobită, ciocul afumat, depunere de calcar.

Tipologic este o variantă a seriei de opaiţe nord-africane [30], datată în sec. V—VI e.n.

21. Pl. IV, fig. 5, nr. inv. 48

lut cu sporadice pietricele calcaroase, cărămiziu, angobă brună.

H. = 6,2 cm., L. păstrată = 8,5 cm. ; ⌀ max. = 6 cm.

Opaiţ cu corpul oval şi ciocul în prelungire. Discul concav este înconjurat de două brîuri în relief, între care se află un şanţ, ce se continuă pe cioc delimitînd canalul de scurgere. Apucătoare plată în formă de palmetă. Fund oval, uşor concav.

Lipsă o parte din cioc.

Este o variantă a tipului nord-african, datată în sec. VI e.n. [31]

---

[28] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 25, tipul XXVII.

[29] G. Severeanu, *op. cit.*, p. 81—82, nr. 106, fig. 27.

[30] C. Iconomu, *op. cit.*, p. 27—28, fig. 55, p. 141, nr. 733.

[31] Ibidem, p. 28—30, tipul XXXIII.

https://biblioteca-digitala.ro

LAMPES D'UNE COLLECTION PARTICULIÈRE BUCARESTOISE

Résumé

L'article présente en guise de catalogue 21 lampes de facture hellénistique, romaine et byzantine faisant partie de la colléction du professeur universitaire Ion Lucian Murnu et de Ana Maria Murnu, à Bucarest. Dans le contéxte on fait des remarques au sujét de la technique de travail et l'on avance des propositions concernant l'appartenance typologique et chronologique des pièces.

L'étude des élements de la technique de travail corroborée avec les informations bibliographiques, mène à la conclusion qu'une partie des exemplaires romaines furent produits par les atéliers tomitaines. Quoiqu'on ignore le lieu de la découverte, sur la foi des annalogies on peut considérer le lot des lampes comme provenant de la Dobroudja.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Pl. I Lampes grèco-hellenistiques.
Pl. II Lampes grèco-hellenistique (l, a-c), romaines (2—5).
Pl. III Lampes romaines.
Pl. IV Lampes romaines (1—2), byzantinnes (3—5).

https://biblioteca-digitala.ro

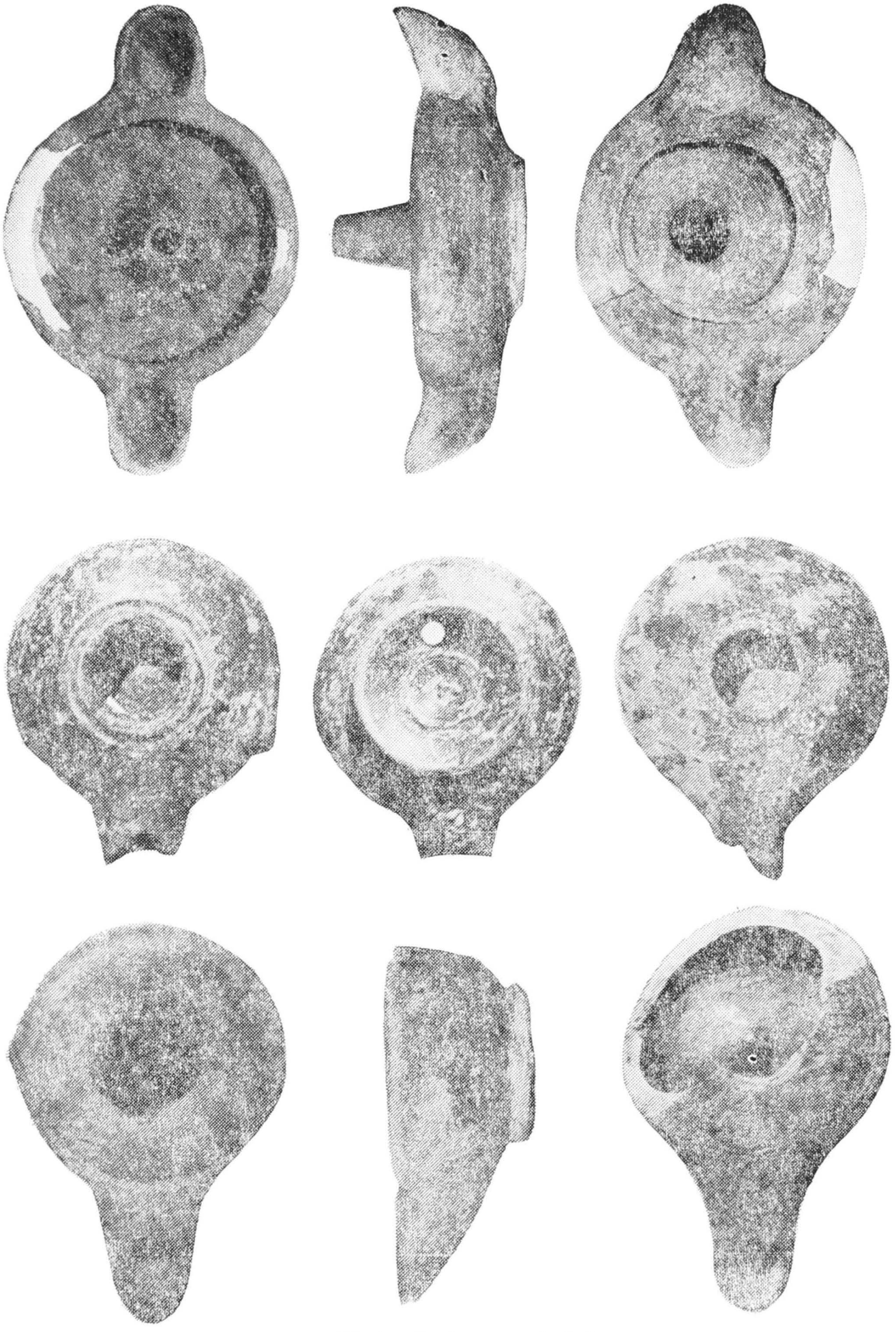

Pl. I Opaite greco-elenistice.

https://biblioteca-digitala.ro

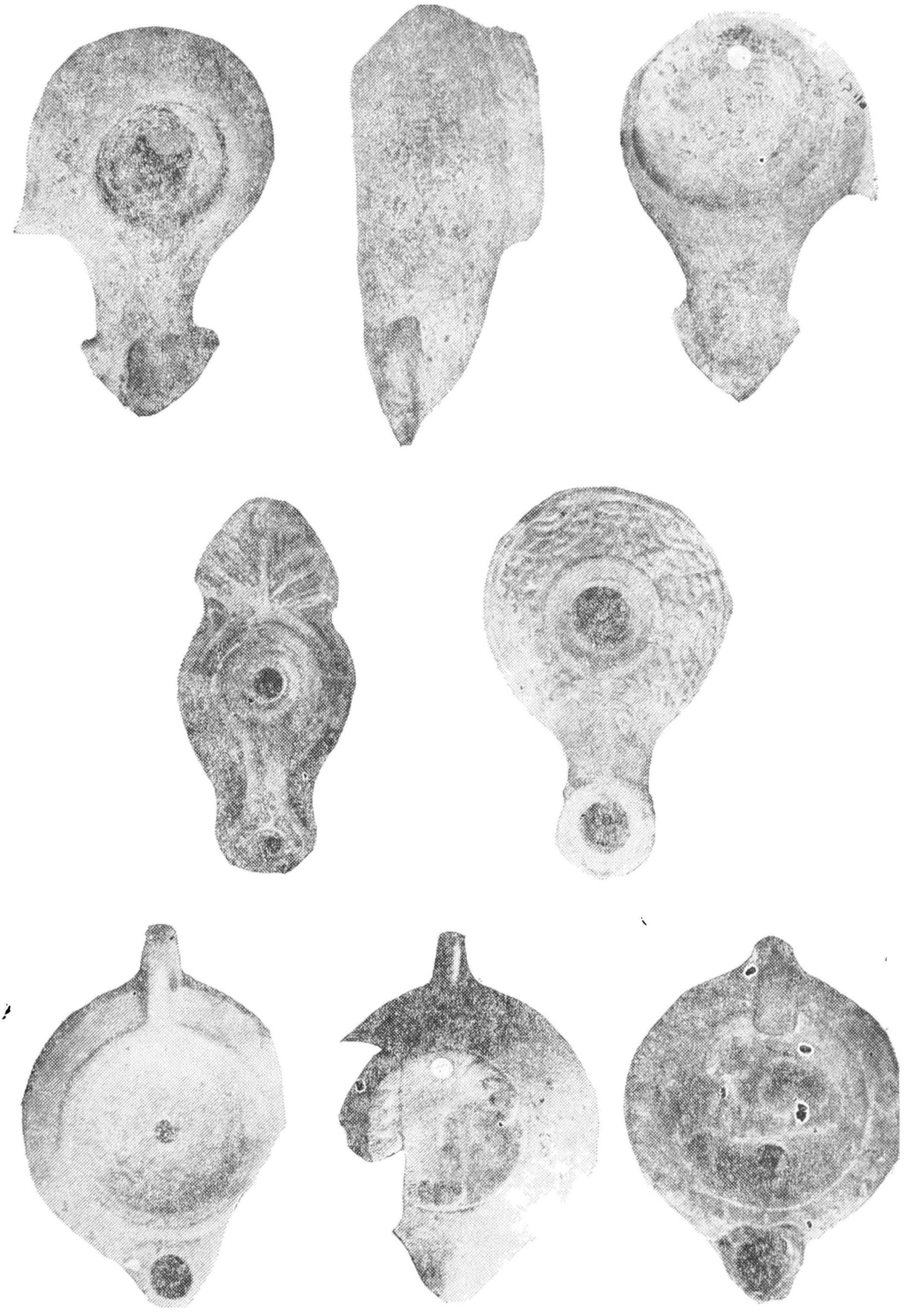

Pl. II Opaiţe : greco-elenistice (1 a-c), romane (2—5).

https://biblioteca-digitala.ro

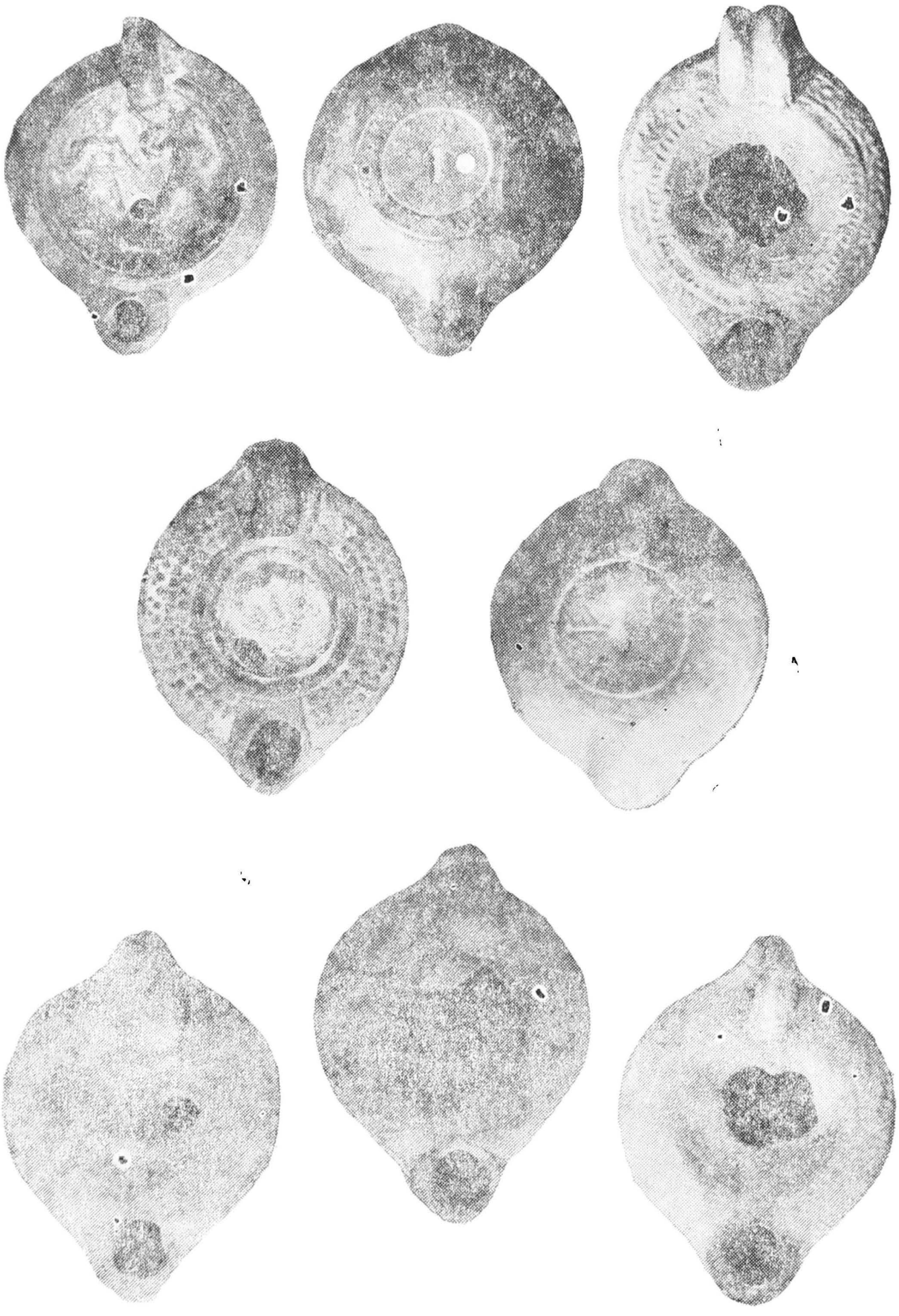

Pl. III Opaițe romane.

https://biblioteca-digitala.ro

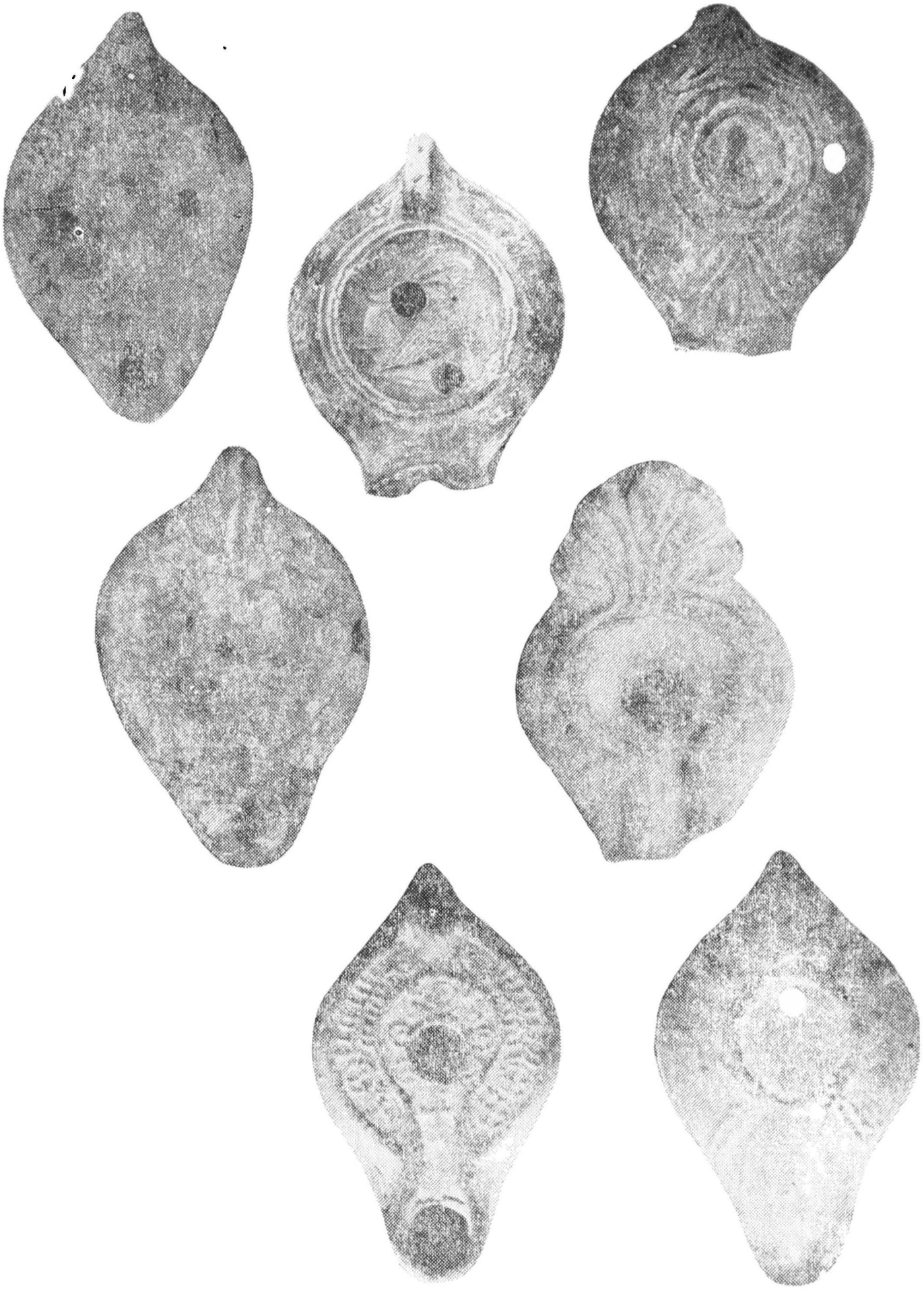

Pl. IV Opaiţe romane (1—2), bizantine (3—5).

https://biblioteca-digitala.ro

CONSIDERAȚII PRIVIND OBȚINEREA FIERULUI DIN MINEREU ÎN AȘEZAREA DIN SEC. VI—VII e.n. DE LA CIUREL, ÎN LUMINA CERCETĂRILOR DE LABORATOR

ȘTEFAN OLTEANU

Procesul de modernizare a investigației istorico-arheologice, resimțit mai cu seamă în ultima vreme în literatura mondială de specialitate, conferă, precum se știe, noi dimensiuni capacității de pătrundere în esența fenomenelor istorice, de examinare a proceselor tehnico-economice și sociale în special, sporind astfel posibilitățile de cunoaștere mai detaliată a acestora, comparativ cu cele oferite de metodele „clasice" de cercetare.

Printre aceste noi procese de investigare se numără și practica efectuării de analize de laborator fizico-chimice asupra unor vestigii arheologice din diferite epoci istorice, analize ale căror rezultate contribue la cunoașterea mai aprofundată a diferitelor procedee tehnice utilizate la elaborarea materialelor în cauză, și, pe această bază, la evoluția proceselor tehnologice, la perfecționările survenite în decursul vremii, înlesnind comparația cu procedee similare din alte epoci și spații geografice.

În acest context se integrează și cercetările de laborator din țara noastră efectuate asupra unor vestigii de cultură materială, scoase la iveală în urma săpăturilor arheologice din diferite așezări, cum sînt, de pildă, analizele fizico-chimice ale unor reziduuri de la procesul de obținere a fierului din minereu descoperite în așezarea de la Ciurel, așezare care datează din secolele VI—VII e.n.[1]. Analiza zgurelor de fier de la Ciurel face parte dintr-un ansamblu de investigări de laborator pe materiale similare scoase la iveală din 12 așezări datînd din mileniul I e.n. de pe întreg teritoriul țării[2] și însumînd un număr de peste 25 probe de laborator[3]. Prezentarea

---

[1] Pentru cercetările de la Ciurel a se vedea: S. Morintz și Gh. Cantacuzino, *Sectorul Dealul Ciurel*, în Materiale, V, 1959, p. 631—636; I. Ionașcu, Vl. Zirra, S. Moritz, Gh. Cantacuzino, D. Rosetti, *Șantierul arheologic București*, II. *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, în Materiale, VI, 1960, p. 768—770; S. Morintz și colab., în Materiale, VII, 1961, p. 658—663; S. Morintz, P. Roman, *Săpăturile de pe Dealul Ciurel*, în Materiale, VIII, 1962, p. 761—767; Suzana Dolinescu-Ferche, *Ciurel, habitat des VIe—VIIe siècles de notre ère*, în Dacia, NS, XXIII, 1979, p. 179 și urm.

[2] Pentru detalii a se vedea studiul publicat în SCIVA, 1981, 2, consacrat problemei continuității istorice pe baza procedeelor tehnice de reducere a minereului de fier.

[3] Materialele investigate aparțin următoarelor așezări: Ocnița (așezare dacică sec. II î.e.n. — I e.n.), Colonești-Mărunței, Șirna (jud. Prahova), Bratei (jud. Sibiu), Băleni (jud. Dîmbovița), Tîrgoviște, Dulceanca (jud. Teleorman), Scornicești (jud. Olt), Dănești (jud. Vaslui), Dridu (jud. Ialomița), Medgidia (jud. Constanța).

Analizele au fost efectuate de către ing. chimist Doina Seclăman în laboratoarele Muzeului de istorie al R. S. România și ale Facultății de Geologie a Universității București. Analizele spectrografice cantitative în soluție au fost făcute cu spectrograful Q 24 generator UBI_1.

https://biblioteca-digitala.ro

în ansamblu a rezultatelor acestor analize are drept scop reliefarea acelor caracteristici și particularități tehnologice specifice, întîlnite în așezări, datînd din epoca dacică și pînă în zorii evului mediu românesc, în măsură să conducă la posibilitatea urmăririi transmiterii procesului tehnologic din tată-n fiu, de la o generație la alta, în cadrul, evident, al aceleiași populații. Este cazul rezultatelor obținute prin investigarea de laborator a zgurilor de fier de la Ciurel, rezultate care pun în evidență tehnologii utilizate în secolele VI—VII e.n., moștenite din fondul dacic.

Analiza probelor de zguri de la Ciurel arată că acestea „conțin cele două fracțiuni : fayalit și parte metalică (magnetit sau fier). Fayalitul este format din cristale dendritice de mari dimensiuni. Partea metalică este necristalizată, cimentînd cristale de fayalit și apare local sub forme de globule sferice în fayalit, fapt care demonstrează că meșterii vremii mențineau deliberat o anumită temperatură în cuptor pentru a asigura, astfel, neamestecul celor două părți (metalică și nemetalică), fenomen cunoscut azi sub numele de „licuație" [4].

Este vorba, deci, de un proces de reducere *controlat* de către meșterii topitori, în așa fel încît separarea celor două părți să aibă loc în condiții cît mai bune. Cum se realiza și se asigura, în mod practic, acest control, care era tipul de cuptor de redus, este foarte greu de demonstrat doar pe baza analizelor și observațiilor de la Ciurel. Acest lucru pare să se clarifice prin comparație cu rezultatele analizelor vestigiilor asemănătoare descoperite în alte părți de pe teritoriul României, prin întregirea acestor rezultate cu constatările făcute în cazul unor descoperiri de lucruri similare.

Se impun, în primul rînd, rezultatele analizelor fizico-chimice a 6 probe de zguri, aparținînd așezării dacice de la Ocnița (jud. R. Vîlcea), așezare datînd din sec. II î.e.n. — I e.n. Se remarcă două concluzii mai importante : reducerea unor mase mari de minereu de fier, concluzie evidențiată de răcirea lentă a zgurii în cazul a două probe, și utilizarea unei tehnologii avansate de separare a celor două părți : metalică și nemetalică (patru probe). Ne interesează aici cea de a doua concluzie, deoarece este identică, din punctul de vedere al tehnicii utilizate, cu cea furnizată de analizele zgurilor de la Ciurel. Și într-un caz și într-altul este vorba de același procedeu tehnologic de realizare și menținere *deliberată*, *controlată*, a temperaturii în cuptor necesară separării optime a celor două părți : metalică și zgură. Totuși, modalitatea practică de realizare a controlului temperaturii în interiorul cuptorului, tipul de cuptor folosit rămîn necunoscute, pe baza acestor analize. Ne vin în ajutor, în această privință, descoperirile de la Dobroșeni (jud. Covasna) ; este vorba de resturile unor cuptoare de redus minereul de fier, datînd din epoca dacică (etapa mai timpurie) [5]. Nota distinctă a acestor cuptoare, în raport cu celelalte, datînd din epoca dacică,

[4] De remarcat că asemenea observații s-au făcut și pentru zgurile de fier din așezarea din sec. VI—VII de la Tîrgoviște.

[5] Z. Szekely, în Materiale, V, p. 231—233 ; comparația cu cuptoarele descrise de Miske și Neda descoperite la Velencszentvid (R. P. Ungaria) pare să aibă tocmai scopul datării în această perioadă mai timpurie a culturii geto-dace.

https://biblioteca-digitala.ro

o constituie particularitatea, nemaiîntîlnită pentru acea vreme în Europa [6], a echipării cuptoarelor de redus cu o deschidere laterală semiovală amplasată pe una din laturi avînd o înălţime de 27 cm de la baza cuptorului. În preajma acestei deschideri se afla cîte o placă de lut ars, în formă de disc, tăiată drept la o margine. Aceste discuri prezentau cîte un orificiu prin care s-a presupus că se introducea fluerul foalelor manuale. Rostul discului era acela de a acoperi deschiderea laterală de la baza cuptorului în timpul funcţionării acestuia, permiţînd introducerea unui curent de aer cu ajutorul foalelor. Cuptorul, care nu prezenta o asemenea deschidere, era distrus după reducerea şarjei, pentru a se scoate lupa şi zgura din el ; pentru şarja următoare era necesară reconstruirea cuptorului. Tipul de cuptor de la Doboşeni elimină şi acest mare neajuns ; evacuarea zgurii şi a lupei se putea efectua prin deschiderea laterală aflată la baza cuptorului, acesta rămînînd în stare de funcţionare pentru şarja următoare.

Ceea ce ne interesează în mod deosebit, pe baza concluziilor trase din analizele de la Ocniţa şi Ciurel, este faptul că, printr-o asemenea deschidere laterală se putea urmări şi controla, în bune condiţii, procesul de reducere prin reglarea temperaturii optime, separării părţii metalice de cea nemetalică. O asemenea operaţie se putea efectua numai printr-o deschidere a cuptorului amplasată cît mai aproape de creuzet pentru a se putea observa starea producţiei şi a se controla procesul în sine, prin reglarea temperaturii. Constatarea operaţiei propriu-zise la Ocniţa şi Ciurel presupune, aşa dar, după cunoştinţele de pînă acum, existenţa cuptorului de redus cu deschidere laterală, creaţie a meşterilor topitori daci, transmisă din generaţie în generaţie, peste veacuri. O verigă de legătură între epoca dacică şi secolele VI—VII o constitue, documentarea aceluiaşi tip de cuptor cu deschidere laterală, în aşezările din secolul al IV-lea e.n. de la Fizeş şi Soşdea (jud. Caraş-Severin), asemănător pînă la identitate cu cuptoarele de la Doboşeni [7].

Ce concluzie se poate trage în baza realităţilor prezentate mai sus. Considerăm că asemănarea, mergînd pînă la identitate a procedeelor tehnologice folosite în cadrul metalurgiei extractivo-reducătoare de către meşterii topitori ai aşezărilor din secolele VI—VII, cu cele practicate de meşterii aşezărilor din epoca dacică (Ocniţa) şi daco-romană (Fizeş şi Soşdea) constitue un argument incontestabil al dăinuirii activităţii de valorificare a minereului de fier pe teritoriul României şi după evenimentele din anii 105—106 şi 271—275, pînă în zorii evului mediu românesc şi chiar după acea ; un argument deplin al transmiterii cunoştinţelor tehnice de la o generaţie la alta, de-a lungul secolelor, în cadrul aceleiaşi comunităţi etnice ; un argument deci, al continuităţii de viaţă pe teritoriul vechii Dacii în tot cursul mileniului I. Atît cucerirea Daciei de către romani, cît şi retragerea

[6] Cuptoare asemănătoare cu cele de la Doboşeni s-au descoperit şi în alte părţi ca : Gera-Tinz (Germania), la est de Nistru, Polonia, Cehoslovacia, dar ele datează dintr-o epocă ulterioară celor dacice, în special sec. III—IV e.n.

[7] E. Iaroslavschi, R. Petrovschy, *Cuptoarele de redus minereul de fier de la Fizeş, jud. Caraş-Severin*, în Tibiscus, 1974, p. 174 şi urm. ; I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *Civilizaţia fierului la daci*, Bucureşti, 1979, p. 30 şi urm.

https://biblioteca-digitala.ro

aureliană n-au putut afecta, pînă la dramatism, activitatea de valorificare a principalelor bogăţii miniere, populaţia daco-romană şi românească continuîndu-se şi „în tăcere" aceiaşi muncă, pe care înaintaşii ei o desfăşuraseră şi a căror experienţă s-a transmis prin secole.

CONSIDERATIONS CONCERNANT LA REDUCTION DU MINERAI DE FER A CIUREL-BUCUREŞTI (VI—VII SIECLES).

Résumé

En partant des fouilles archéologiques et en utilisant les résultats des analyses de laboratoire physico-chimiques effectuées sur les vestiges archéologiques de Ciurel-Bucureşti, l'auteur met en évidence la valorisation des richesses minières (du fer) sur le territoire de la ville Bucureşti (VI—VIIe siècles).

En même temps, on met en évidence l'utilisation de la technologie de séparation de la scorie et de la partie métallique à l'aide du fourneau à ouverture laterale, semblable aux fourneaux de l'époque dacique.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUŢII ARHEOLOGICE PRIVITOARE LA ÎNCEPUTURILE LOCUIRII FEUDALE LA BUFTEA

ARISTIDE ŞTEFĂNESCU

În drumul său de peste 80 km [1] Colentina traversează o bună parte din centrul Cîmpiei Române. Pe ambele maluri ale cursului mijlociu, noul oraş Buftea, îşi desfăşoară cartierele, urme ale vechilor sate ce au compus actualul oraş. Buftea contemporană, comportă, acum la peste 400 de ani de la prima atestare documentară a locuirii medievale, un amplu proces de metamorfoză desprinzîndu-se de faza sătească şi păşind cu hotărîre spre urbanism.

Păstrătoare a monumentelor şi continuatoare a aspiraţiilor, celui mai vechi sat medieval identificat în raza sa, satul „Măneşti de pe Colentina", amintit pentru prima dată într-un document emis de cancelaria lui Alexandru II Mircea, la 15 iunie 1577 [2], Buftea se dovedeşte a fi una din acele zone în care istoria este implîntată adînc, avîndu-şi rădăcini ce se pierd în negura vremurilor. Pentru că de fapt actul de acum 400 de ani nu marchează nici începuturile locuirii pe pămîntul buftean şi nici măcar momentul înfiripării satului medieval. Documentul confirmă existenţa în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, pe aceste locuri, a unei puternice comunităţi săteşti, ce aparţinea încă de la începutul aceluiaşi veac lui Mihnea Vodă cel Rău. Genealogia Cantacuzinilor informează că, însuşi, Mihnea Vodă, fiul lui Vlad Ţepeş, se născuse la Măneşti, în casa armaşului Drăcea şi probabil, de la tatăl său a moştenit apoi aceste proprietăţi.

Din păcate nu dispunem de un act de fondare a acestei aşezări, sarcina stabilirii începuturilor locuirii feudale revenindu-i arheologiei. Cercetările arheologice sistematice desfăşurate în ultimii ani au reuşit să surprindă momentul înfiripării locuirii medievale în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Şi aici ca şi în cazul multor alte aşezări săteşti din centrul Cîmpiei Române, s-a creat un decalaj de circa două secole între momentul începerii locuirii medievale şi cel al primei menţiuni scrise.

Amintit astfel în a doua jumătate a secolului XVI, satul Măneştilor, constituia, la rîndul său, veriga unei străvechi locuiri pe malurile Colentinei buftene. O succintă cercetare a zonei, înregistrează în perimetrul ora-

[1] Mic dicţionar enciclopedic, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p. 1159.

[2] Aristide Ştefănescu, *Cercetarea satului medieval Măneşti de pe Colentina (sec. XIV—XVI)*, în Muz. Naţ., II, 1975, Bucureşti, p. 387—393.

https://biblioteca-digitala.ro

şului şi în imediata lui apropiere : 1 vatră de locuire neolitică, 4 aşezări din epoca bronzului, 2 din epoca fierului, 5 din secolele III—IV, 1 din secolele VI—VII, 3 din secolele IX—XI, şi peste 10 puncte de unde au fost recuperate materiale feudale din secolele XIV—XIX [3].

Se poate conchide astfel, că în cadrul unei continuităţi de locuire, de peste 4000 ani, în spaţiul buftean, aşezarea medievală, din secolele XIV—XIX, a constituit premiza dezvoltării ulterioare a localităţii.

Marcînd această intensă locuire, pe moşia oraşului, mai stăruie încă un monument a cărui valoare excepţională este conferită de autenticitatea sa. Cu prilejul unor periegheze întreprinse în această zonă în perioada interbelică şi apoi, în anul 1964 de către Muzeul Capitalei, în afara altor mărturii ale epocilor trecute, atenţia cercetătorilor a fost de fiecare dată atrasă de vestigiile, cărora localnicii le zic „Mănăstirea Cîrna".

Problema amplelor lucrări de sistematizare a lacurilor Colentinei, coordonate de I.C.A.B., ce urmează să transforme într-o întinsă zonă de agrement, matca rîului şi malurile, de la Lacul Zimbru (Creţuleşti) şi pînă la Tînganu, a ridicat cu pregnanţă problema valorificării unui patrimoniu istoric existent în zonă. În acest cadru, elucidarea problemei datării acestui monument, a constituit chiar mobilul cercetărilor noastre începute în 1972. Secţiunile cercetării arheologice au caroiat zona, în vederea depistării celor mai valoroase mărturii de viaţă de pe aceste locuri, iar rezultatele s-au dovedit extrem de interesante.

În vatra satului Măneşti de pe Colentina s-au putut preciza, pînă în acest moment, tipul de locuinţă şi o serie de amenajări gospodăreşti, larg folosite în secolele XIV—XVIII, precum şi existenţa a trei necropole medievale, aflate la distanţe mici ce permit studiul evoluţiei civilizaţiei medievale la Măneşti-Buftea, din cel de-al XIV-lea veac pînă în feudalismul dezvoltat, în secolul XVI şi aceasta în condiţiile în care numărul staţiunilor arheologice şi al satelor din centrul Cîmpiei Române, identificate pînă acum ca existînd în secolele XIV—XV, este încă redus. Se poate adăuga şi faptul că la Măneşti-Buftea, beneficiem şi de excepţionale condiţii pentru o cercetare exhaustivă, deoarece terenul pe care s-a aflat cîndva satul, a suferit destul de puţine intervenţii ulterioare [4].

Deşi în campaniile trecute accentul săpăturilor a fost pus pe elucidarea problemelor monumentului de zid, sau pe cercetarea necropolelor vechi din apropiere, pe parcursul săpăturilor au fost surprinse şi 9 bordeie databile în secolele III—XVII.

După cum arată rezultatele de pînă acum şi în staţiunea Măneşti-Buftea, tipul de locuinţă larg folosit este bordeiul de dimensiuni variabile. Pentru secolele VI—VII, bordeiul cu o suprafaţă de 8,44 m.p. dispunea de un cuptor, în interiorul şi în jurul căruia se aflau vălătuci din lut ars şi fragmente de tipsie.

Din perioada medievală propriu-zisă, secolele XIV—XIX, pînă în acest moment au fost cercetate patru locuinţe de tip bordei (B. 2 ; B. 5 ;

---

[3] Idem, *Cercetări arheologice în raza oraşului Buftea*, Comunicare susţinută la Sesiunea „Ilfov-file de istorie", 17—18 decembrie 1977, în RM, XVI, 1979, 3, p. 25—30.

[4] În timpul cercetărilor ne-am bucurat de un larg sprijin din partea forurilor locale cărora le aducem mulţumiri şi pe această cale.

https://biblioteca-digitala.ro

B. 7 ; B. 8 ;), trei gropi, dintre care două serveau la păstrarea cerealelor (G. 1 ; G. 5), iar una (G. 3), era o groapă simplă şi puţin adîncă. Menţionăm pentru perioada tîrzie, o vatră (V. 3) şi un cuptor (C. 1) ce s-au aşternut în zona necropolei vechi, peste înhumările despre care nu se mai ştia.

Cercetările viitoare vor trebui să-şi îndrepte atenţia, asupra vetrei Măneştilor din secolul al XIV-lea. Pentru secolul XV, bordeiul 2, avînd o formă patrulateră cu latura de 2,5 m., pare să fie mai curînd atelierul unui meşteşugar. Alături de ceramica, în cadrul căreia, după cum o indică fragmentele descoperite, oalele ocupau procentul cel mai mare, s-au mai găsit, mai multe fragmente de gresii, unele cu tocituri ce indică folosirea lor, la o serie de operaţii speciale. În sprijinul celor afirmate, adăugăm şi faptul că din umplutura bordeiului s-au recuperat 3,550 kg. lupe metalice şi zgură provenite de la prelucrarea metalului. În acelaşi bordei s-au mai aflat table din bronz, un inel şi o cruce relicvar din acelaşi material.[5]

O mare importanţă pentru viaţa Măneştilor, a reprezentat-o permanent pădurea şi lacul din apropiere. De aici locuitorii îşi completau necesarul de hrană.

Datînd din aceiaşi perioadă (sec. XIV—XV), în vatra satului la marginea sa, spre rîu, a fost surprinsă în cursul investigaţiei arheologice o afumătoare pentru poame, folosită, natural, şi pentru alte alimente. Afumătoarea, de forma unei gropi, cu lungimea de 2 m şi lăţimea de 1 m, avea pereţii înroşiţi de ardere. În momentul descoperirii, în cenuşa de pe fund, vădind arderea unor crengi şi lemne de foioase, se mai aflau 3 sîmburi carbonizaţi ai fructelor ce au fost uscate pe această instalaţie. Tot acolo au mai fost descoperite oase de mari dimensiuni şi solzi de peşti mari (crap). Într-o fază ulterioară, atunci cînd această uscătorie-afumătoare a fost scoasă din uz, ea a devenit groapă menajeră.

Bordeiele secolelor XV—XVIII, se amplifică, ocupînd o suprafaţă mai mare, beneficiind de amenajeri pentru prepararea hranei şi încălzire. În interiorul B. 7, situat la marginea de sud a aşezării din secolele XV—XVI, cele două vetre pe care se făcea focul, pentru necesităţile locuinţei, ocupau partea centrală a bordeiului. Podeaua era amenajată la adîncimea de 0,70 m. Acoperişul era din stuf, a cărui cenuşă s-a găsit pe podea. Locuinţa oferea astfel, în tot cursul anului un regim constant de temperatură, necesar locuirii.

Şi în secolele XVI—XVII, în satul Măneşti, locuinţa îngropată era încă larg folosită. O astfel de construcţie(B. 8). situată în aceeaşi margine de sud a satului, dispunînd de un cuptor menajer pe colţul nord-vestic, prezenta un acoperiş în două ape, închis la un capăt şi la celălalt, de două frontoane realizate din chirpic, bătut pe împletitură de crengi. Bordeiul 8 este contemporan momentului construirii edificiului de zid, în umplutura sa găsindu-se pigmenţi de mortar şi un cui de tipul celor folosite la construcţia lăcaşului.

Semnificativă este, credem, prezenţa unui topor de mari dimensiuni în interiorul bordeiului. El poate sugera rolul pe care îl avea pădurea în

[5] Aristide Ştefănescu, op. cit., în Muz. Nat., II, 1975, p. 390.

https://biblioteca-digitala.ro

existența comunităților sătești. Mai menționăm în același bordei, o lopățică din fier, folosită, după părerea unor specialiști, la rîcîit coca de pe pereții copăii.

Gropile folosite pînă tîrziu în Cîmpia Română se situează la Mănești atît în apropierea locuințelor, cum este cazul G. 5, cît și izolate (G. 1.).

Groapa 5 situată în apropierea bordeiului 8, căruia îi și aparținea, măsoară aproape 3 m adîncime, 1 m diametru la gură și 1,70 m la bază. Ea putea adăposti circa 5 m.c. de cereale, fiind o indicație asupra resurselor, pe timpul iernii, de care dispunea o gospodărie. [6]

În inventarul locuințelor și al amenajărilor surprinse pînă acum, ceramica este preponderentă. Din păcate fragmentele sînt extrem de mărunte. Nu s-a putut întregi nici un vas, obținîndu-se doar cîteva profile. Lopățelele, cuțitele, sau topoarele, erau piese ale inventarului gospodăresc, de largă folosință. Subliniem însă frecvența lupelor metalice și a zgurei, prefigurînd o ocupație ce va fi adus prosperitatea așezării în secolele XVI—XVII [7].

Forța economică a satului Mănești era indiscutabil determinată și de numărul locuitorilor lui. Din acest punct de vedere, se poate aprecia că încă din secolul XIV, satul era unul din cele mai populate ale zonei.

Singurele date de care dispunem în acest moment, pentru aprecierea numărului de locuitori din raza satului, ne sînt oferite de necropole [8].

Unul din cimitire se grupează în jurul restului de zid al edificiului ridicat în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, fiind destul de aglomerat. El a folosit satului din momentul construirii lăcașului și pînă la dezafectarea așezării.

La 50 m. spre est, chiar pe malul înalt al apei, se cercetează cel de al doilea cimitir. Cu titlu de ipoteză de lucru, se estimează că aici au putut fi depuși pînă la 300 de indivizi, din satul ce exista înainte de ridicarea bisericii de zid și de prima sa menționare documentară. Materialul arheologic indică practicarea înhumărilor în acest cimitir, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și în prima jumătate a veacului următor.

Acestora li se pot adăuga cei depuși în cel de-al treilea cimitir, situat la circa 200 m., spre nord-vest de ruine acolo unde în canalul de irigații au fost dezvelite alte morminte. Dimensiunile celei de a treia necropole sînt greu de precizat în faza actuală, dar axul est-vest, pe care au fost surprinse înhumările măsoară 26 m.

În raport cu alte sate contemporane, cum ar fi cel din apropiere, de la Străulești-Măicănești [9], satul Mănești, pare să fie mai mare, prima necropolă de la Măicănești numărînd 76 de morminte. Reflectate și de inven-

---

[6] Corneliu N. Mateescu și Silviu Comănescu, *Studiul geometric și arheologic al gropilor de bucate*, în SCIV, tom 23, 1972, 3, p. 357—360.

[7] Ștefan Olteanu, *Probleme ale metalurgiei medievale din țările române în lumina cercetărilor recente*, în RM, 1967, 2, p. 110—120; idem, *Buftea și împrejurimile ei în contextul descoperirilor privind valorificarea minereurilor de fier pe teritoriul României în secolele IV—XIV*, Comunicare susținută la Sesiunea „Buftea 400".

[8] Studiul antropologic este făcut de cercetătoarea Laurența Georgescu, de la Laboratorul de Antropologie al Institutului de genetică umană „Dr. Victor Babeș".

[9] Panait I. Panait, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Țara Românească în secolul al XIV-lea*, în SCIV, tom 22, 1971, 2, p. 249 și următoarele.

https://biblioteca-digitala.ro

tarul funerar, dimensiunile satului Măneşti sînt apreciabile. Pînă acum s-au dezvelit din necropolele vechi 135 morminte, aparţinînd unor bărbaţi, femei, adolescenţi şi copii. La acestea s-au putut observa şi în parte s-au recuperat, 44 de inele şi verigi din argint, 3 cercei, 16 catarame şi 19 monede, alături de numeroase urme de materiale textile, nasturi, aplice etc. Starea de conservare a acestor materiale este diferită.

La Măneşti-Buftea, a fost surprins cel mai ridicat procent (50%) al mormintelor cu inventar, dintre toate necropolele cercetate, aparţinînd secolelor XIV—XV.

Monedele [10] ce datează bogatul inventar, sînt emisiuni începînd cu Radu I (1377—1383), de la care avem una din cele mai vechi monede feudale româneşti descoperite în cercetările arheologice din staţiuni situate pe valea Colentinei. Sînt prezente de asemenea piese bătute în monetăriile lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), şi ale fiului său Mihail I (1418—1420), precum şi ale altor voievozi de pînă la mijlocul secolului XV. Ultima monedă surprinsă, este un dinar maghiar din timpul lui Vladislav I (1440—1444), marcînd şi momentul de încheiere a folosirii necropolei 2 în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Din cercetările efectuate şi materialele recuperate în cursul săpăturilor, din cel de al treilea cimitir, înhumările practicate aici se pot data în acelaşi interval. Cum existenţa a două sate la o distanţă de numai cîteva sute de metri este exclusă, putem conchide, că cele două cimitire erau folosite de aceeaşi comunitate.

Menţionăm şi la Măneşti-Buftea, ca şi în alte staţiuni din aceeaşi vreme, prezenţa unui mare număr de înhumări lipsite de inventar. Evident circulaţia monetară era o realitate şi înainte de Vladislav I (1364—1377), dar ea a fost energic stimulată de baterea monedei proprii, româneşti. În aceste condiţii, pentru aşezările săteşti, cel puţin o parte dintre mormintele aflate în cimitre şi asupra cărora nu s-au găsit monede sau alte obiecte de inventar, în timp ce alături, altele, conţin monede din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, au putut fi practicate într-o fază anterioară. Se pot adăuga şi observaţiile că inelele din seria celor cu veriga lipită sub placa şatonului discoidal, nu au fost întîlnite nici o dată la morminte al căror inventar conţinea şi monedă.

Avîntul economic al acestui sat, început în a doua jumătate a secolului XIV şi amplificat în etapa următoare, poate nu întîmplător în acelaşi timp cu progresele urbanizării la Bucureşti, a făcut ca încă de timpuriu, aşezarea să intre în preocupările marilor feudali. Satul ajunge în posesia familiei Drăculeştilor. Însăşi dania, la care se referă actul de acum patru veacuri, reliefează aceeaşi puternică comunitate sătească, în stare să contribuie la soluţionarea dificultăţilor economice ale construirii complexului de monumente Sf. Troiţa din Bucureşti.

Spre aceeaşi concluzie ne conduce şi analiza valoroasei construcţii de piatră, ridicată în vatra Măneştilor, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, de Alexandru II Mircea (1568—1577), înainte ca satul să fi fost dăruit. În timp ce în alte sate şi chiar în oraşe, marea majoritate a edi-

[10] Identificările le datorăm cercetătorului Octavian Iliescu de la Muzeul de istorie al R.S.R.

https://biblioteca-digitala.ro

ficiilor de cult erau construite din lemn, de proporţii modeste, în satul Măneşti, se construise un edificiu ce se încadrează perfect în familia monumentelor de tipul bolniţei de la Cozia, Curtea Veche şi Mihai Vodă din Bucureşti. De altfel, ctitoria de la Măneşti se înscrie în această serie, păstrînd încă nealterate elementele originale ce o apropie ca stil şi moment de construcţie de tipul bolniţei şi de la Cozia şi mai ales de lăcaşul, curţii domneşti de la Bucureşti, ridicat de Mircea Vodă Ciobanul (1545—1552 ; 1553—1554 ; 1558—1559), faţă de care edificiul de la Mihai Vodă, manifestă şi o serie de inovaţii.

Din păcate, pînă la noi, lăcaşul de piatră s-a transmis ruinat. Dar şi aşa el prezintă o excepţională valoare, fiind cel mai vechi şi mai interesant monument aflat în patrimoniul oraşului Buftea.

În secolul al XVIII-lea, satul Măneşti a dispărut. I-a luat locul, i-a preluat tradiţiile şi aspiraţiile Buftea, al cărui drum prin istorie, continuîndu-l pe cel mai vechi, al Măneştilor, a cunoscut în anii noştri valenţele socialismului.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LES COMMÉNCEMENTS DE L'HABITATION FÉODALE Á BUFTEA

Résumé

Mettant en valeur les résultats des recherches archéologiques poursuivies les dernières années, l'auteur arrive à la conclusion que le document du 15 juin 1577 qui mentionne pour la première fois le village Măneşti sur Colentina, ne représente pas le moment du commencement de l'habitation féodale à Buftea. Là, comme dans le cas d'autre villages aussi, entre l'instant de la fondation et celui de la première mention écrite il y a un décalage d'à peu prés deux siècles, le commencement de l'habitat médiéval étant situé dans la deuxième moitié du XIVe siècle, effet de l'intense habitation du bassin moyen de l'Argeş dans la période antérieure. Mettant l'accent sur le facteur démographique, la recherche attire l'attention sur ce fond médiéval comme prèmise de l'essor ultérieur de la localité.

https://biblioteca-digitala.ro

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ A AȘEZĂRILOR RURALE DE LA SUD DE CARPAȚI ÎN LUMINA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE (SEC. XIV—XV)

PANAIT I. PANAIT

Demografia, știința care are drept obiect cercetarea factorului uman studiat sub aspectul numărului indivizilor, al repartizării geografice, al factorilor ce condiționează fenomenele demografice, își are începuturile la jumătatea secolului al XIX-lea [1]. Termenul propus de autorul cărții *Elements de statistique humaine ou démographie comparée* [2] este cunoscut astăzi, la 125 de ani de la folosirea lui, în întreaga lume, denumind o știință a cărei importanță este unanim recunoscută. Înalte forumuri internaționale au perfecționat metodele de abordare a studiului populației îngemănînd calculul statistic cu cunoașterea biologică și socială a subiectului uman. Prin multitudinea sa de izvoare, societatea modernă și îndeosebi cea contemporană, asigură demografiei datele necesare reflectării legilor ce stau la temelia acestei științe. Cu cît fenomenul abordat coboară în timp, crește gradul de probabilitate, făcînd uneori imposibilă surprinderea, chiar a trăsăturilor majore ale acestei realități, care este societatea omenească. În condițiile absenței recensămintelor, a unor evidențe primare privind creșterea și descreșterea numărului locuitorilor, natalitatea și mortalitatea, ca să folosim doi parametri de extremă, este imposibilă folosirea metodelor demografice de studiu bazate pe o multitudine de formule și situații statistice precise. Demografia istorică este chemată să precizeze numărul și structura populației în diferite orînduiri, concentrînd date obținute dintr-o amplă investigație a fenomenelor socio-economice aparținînd perioadei studiate. Pentru țara noastră, ca dealtfel pentru multe din popoarele Europei, secolele XIV—XV nu oferă izvoarele suficiente abordării directe a subiectului. Se cunoaște faptul că situațiile parohiale de înregistrare a nașterilor, căsătoriilor și deceselor au fost introduse în Europa, abia în secolul al XVI-lea [3]. În același veac, Petru Șchiopul întocmea catastiful județelor Moldovei, iar Mihai Viteazul poruncea alcătuirea catastifului „Ardealului de pre județe și vamale și ocnele" [4]. Fără îndoială că asemenea documente, cu scop vădit fiscal, au existat și în veacurile anterioare, dar ele s-au pierdut, ca de fapt și cele două amintite anterior. Pentru Țara Românească abia pentru secolul al XVIII-lea beneficiem de *catagrafiile pe județe și localități.*

---

[1] Vladimir Trebici, Mică enciclopedie de demografie, București, 1975, p. 23.

[2] Achille Guillard, Elements de statistique humaine ou démographie comparée, Paris, 1855.

[3] Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 24.

[4] Ibidem, p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro

În aceste condiții studierea unora din componentele demografice medievale rămîne extrem de anevoioasă, apelîndu-se de cele mai multe ori la informații vagi. Din studierea lor rezultă totuși că întregul pămînt românesc a cunoscut o continuă și intensă locuire a populației autohtone, predominant stabilă. În documentul din august 1372, care amintește înscăunarea unui al doilea înalt prelat, Antim pe lîngă mitropolitul Iachint, se explica aceasta fiind poporul Țării Românești „mult și fără număr" [5]. În notele episcopului Ioan de Sultanieh, întocmite anterior anului 1404, este menționat faptul că românii „nu au orașe mari ci sate multe" [6]. O baladă bulgară îl prezenta pe Dan Vodă I stăpînind cetăți, mănăstiri, munți, cîmpia cea întinsă și „satele cele dese" [7]. Impresia marii densități a așezărilor rurale îl va determina pe Michael Bocignoli să menționeze în 1524, că numărul satelor din Țara Românească este de 15.000, cifră fără discuție cu mult exagerată [8].

Cei mai mulți dintre specialiștii problemei dezbătute consideră că una din metodele studierii demografiei veacurilor de început ale feudalismului românesc este stabilirea numărului așezărilor și a componenței acestora. Pentru teritoriul sud-carpato-dunărean o contribuție esențială a adus Ion Donat prin stabilirea satelor, tîrgurilor și orașelor menționate în documentele întocmite între anii 1351/1352—1625 și prin așternerea lor pe hartă. Cercetătorul bucureștean, specialist în lucrări de acest gen, a precizat existența în Țara Românească a 3220 de sate și orașe, subliniind din capul locului că numărul respectiv este sub cel real. [9] Din aceste așezări 1987 sînt repartizate în Muntenia, iar restul de 1233 pe teritoriul de la Vest de Olt. [10]

Studiul cercetătorului Ion Donat prezintă o importanță remarcabilă stînd și în prezent, la aproape un sfert de veac de la elaborarea lui, la baza cercetării habitatului, a populației Țării Românești. Pornind de la aceste elemente, rămîn fără consistență unele aprecieri făcute cu decenii în urmă asupra numărului locuitorilor Olteniei și Munteniei. Astfel, P. P. Panaitescu estima populația Țării Românești în vrema lui Mircea cel Bătrîn ca fiind de 400 000—500 000 de oameni. [11] Ori acceptînd cifrele respective ar însemna că toate așezările surprinse în documentele interne întocmite pînă la 1625, existau și la începutul secolului al XV-lea, situație incontestabilă pentru multe dintre ele, și erau alcătuite din 25—30 de case. Aplicînd coeficientul de calcul 5 pentru fiecare gospodărie obținem următoarele date:

a. $(3220 \times 25) \times 5 = 402\,500$ locuitori
b. $(3220 \times 30) \times 5 = 483\,000$ locuitori

Din capul locului considerăm ambele cifre nu sub realul demografic, ci cu mult sporite față de populația Țării Românești în timpul lui Mircea cel Bătrîn. Înainte de a aborda incidența arheologiei la această chestiune,

---

[5] DIR, XIII, XIV și XV, B. Țara Românească, București, 1953, p. 25.
[6] Călători străini, București, 1968, I, p. 39.
[7] Petre P. Panaitescu, Mircea cel Bătrîn, București, 1944, p. 44.
[8] Călători străini, I, p. 176.
[9] Ion Donat, *Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV—XVI*, în Studii, IX, 1956, 6, p. 77.
[10] Ibidem, p. 53.
[11] P. P. Panaitescu, op. cit., p. 61.

https://biblioteca-digitala.ro

menţionăm că documentele întocmite în secolele XIV—XV nu conţin ştiri privind numărul de case existente în vreunul din satele de la sud de Carpaţi. Abia în a doua jumătate a secolului al XVI-lea actele scrise reflectă şi această realitate. Printre ele menţionăm hrisovul din 1580 mai 14, prin care domnia întăreşte mănăstirii Sf. Troiţa satul Lupeşti de pe teritoriul actual al Bucureştilor, menţionînd că la cumpărarea lui de către Alexandru II Mircea „acest sat Lupeşti, au fost atunci 13 case" [12]. La începutul secolului al XVI-lea noul sat Fîntîna Popişoara ce urma să se înfiinţeze la porunca lui Ştefan cel Mare, „pe un loc pustiu" putea să cuprindă 20 de case [13]. Avînd în vedere caracterul relativ uniform al dezvoltării societăţii de la Sud şi Est de Carpaţi este posibil ca în secolul XV aşezările rurale de pe acest spaţiu să fi fost alcătuite din 10—20 gospodării. O uniformizare a cifrei este infirmată prin însuşi conţinutul documentelor vremii, în care se menţionează sate mici [14], lăsînd să se înţeleagă existenţa şi a satelor mari.

Prima problemă care a revenit arheologiei a fost stabilirea concordanţei între data atestării documentelor şi înfiinţarea aşezării rurale. Toate descoperirile făcute pînă acum în centrul Cîmpiei muntene au dovedit că menţionarea în izvoarele scrise este cu mult mai tîrzie decît etapa de început a satului studiat. Decalajul este de 50—150 de ani, aşa cum se constată la Măicăneşti, Măneşti, Grozăveşti, Lupeşti, Greci etc. [15]. Ca atare marea majoritate din cele 3220 de localităţi consemnate în documente au existat şi în secolul al XVI-lea, în cazul în care unele dintre ele nu se dislocaseră pînă atunci. Cum este imposibil de urmărit fiecare vatră de sat pentru a stabili, cel puţin în mare, momentul înfiripării, sîntem nevoiţi să apelăm la procentele obţinute prin săpăturile de la Bucureşti. Din zece staţiuni cercetate 50% s-au dovedit a aparţine secolului al XIV-lea, 30% veacului următor şi 20% secolului al XVI-lea [16]. Deci cca. 80% din cele 3220 de localităţi precizate în lucrarea lui Ion Donat aparţin secolelor XIV—XV. Este o cifră minimală, avînd în vedere că, cercetarea s-a făcut în centrul cîmpiei şi în imediata vecinătate a reşedinţei domneşti. Se poate afirma, fără nici o rezervă, că teritoriul dintre Dunăre şi Carpaţi era populat în secolele XIV—XV de circa 2800—3000 [17] localităţi, cifră care rezultă din aplicarea procentului de 80% din totalul satelor atestate documentar, din luarea în considerare a existenţei unor aşezări neconsemnate scris, dar depistate arheologic şi în special din vechimea mai mare a satelor din zona Piemontului Getic faţă de cele din cîmpie. Restrîngîndu-ne atenţia asupra Munteniei, putem afirma că ei îi reveneau în secolele XIV—XV cca. 1800

[12] DIR, B., Ţara Românească, XVI/4, p. 473.

[13] DIR, A., Moldova, XVI/1, p. 10—11.

[14] DRH, I, p. 44, document emis de Mircea cel Bătrîn la 8 ianuarie (1392) pentru întărirea stăpînirii mănăstirii Cozia, printre altele şi asupra satelor mici Bogdăneşti şi Lucianii.

[15] Panait I. Panait, *Cercetarea arheologică a culturii materiale din Ţara Românească în sec. XIV—XV*, SCIV, tom 22, 1971, 2, p. 248.

[16] Idem, *Dezvoltarea economică şi socială a aşezărilor din bazinul mijlociu al Argeşului în secolele X—XVI*. Teză de doctorat, 1975, ms. p. 41.

[17] Cifra de 3000 este propusă şi de Dinu C. Giurescu, în Ţara Românească în secolele XIV şi XV, Bucureşti, 1973, p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

de aşezări. Repartiţia teritorială a satelor şi oraşelor respective, îndeobşte cunoscută, impune un interes major şi în problemele demografice. În spaţiul bornat de coamele munţilor şi de aliniamentul Piteşti—Tîrgovişte—Tîrgşor—Buzău—Rîmnic se găsesc concentrate 650 de localităţi, cca. 38% din aşezările urbane şi rurale existente în Muntenia secolelor XIV—XV. În schimb Bărăganul de sud, de mijloc şi de nord găzduia în aceeaşi perioadă numai 150 de aşezări (8,3%). Fostului judeţ Ilfov, în care se înscria atît teritoriul judeţului, cît şi o porţiune din Vlaşca, îi reveneau cca. 10% din satele existente în Ţara Românească.

Cercetările arheologice efectuate pînă în prezent tind să confirme faptul că în secolul al XIV-lea satele din cîmpie erau alcătuite din 10—15 case. Satul Măicăneşti de pe Colentina nu depăşea în vremea lui Mircea cel Bătrîn 12 gospodării [18]. Săpăturile arheologice de la Coconi au arătat că în prima fază, datată în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, aşezarea feudală era formată din 15 locuinţe [19]. În cea de-a doua fază numărul va urca la 21, pentru ca spre sfîrşit, aşezarea Coconi să beneficieze de 35 locuinţe. Din jurul anului 1380 şi pînă spre 1432 a avut loc la Coconi o dublare a numărului locuinţelor. Tendinţa de evidentă sporire a caselor s-a constatat şi la Măicăneşti unde după o existenţă timp de cîteva decenii în aceiaşi parametri ca aceia din secolul anterior, mijlocul secolului al XV-lea aduce o vădită creştere. Este vorba de sporirea cu 40% a numărului locuinţelor. Saltul cel mai important se va petrece aici în secolul al XVI-lea, cînd satul era format din 35 gospodării. Dezvoltarea aşezării, care în fond reflectă sporul demografic, se constată şi în mărirea suprafeţei vetrei locuite care va fi, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, de patru ori mai mare decît cu două veacuri înainte [20].

Dar compartimentul care ilustrează cel mai concludent factorul demografic este antropologia. În stadiul de faţă s-au descoperit şi cercetat peste 25 cimitire rurale, atît în zonele sud-montane, în cîmpie, cît şi în Dobrogea. Din nefericire nu toate descoperirile au urmărit îmbinarea metodelor arheologice cu studiul antropologic. Sînt puţine necropolele dezvelite complet, dar datele furnizate de aceste lucrări sînt extrem de interesante. Prima necropolă a satului Măicăneşti, cercetată complet, a fost alcătuită din 76 morminte, ea ocupînd o suprafaţă de cca. 500 m.p. În inventarul funerar au fost înseriate opt monede româneşti emise de Mircea cel Bătrîn şi de fiul său Mihail, piese care circumscriu comunitatea rurală respectivă între anii 1386—1420. Este vorba, ca atare, de inventarul uman înhumat timp de minimum 36 de ani. Cum o generaţie pentru secolele XV—XVI se apreciază a se încadra între 25—29 ani [21], înseamnă că cimitirul I Măicăneşti este format din mai puţin de o generaţie şi jumătate. Aplicînd un calcul simplu rezultă că, populaţia aşezării Măicăneşti s-a putut înscrie

---

[18] P. I. Panait, *Începuturile oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor arheologice*, în Bucureşti, V, 1967, p. 14.

[19] Nicolae Constantinescu, Coconi. Un sat în Cîmpia Română, Bucureşti, 1972, p. 69.

[20] P. I. Panait, *Aşezare şi locuinţă în bazinul mijlociu al Argeşului (sec. XIV—XVI)*, în RM, VIII, 1971, 3, p. 238—242.

[21] Ioana Popovici, M. Adam, N. St. Ionescu, *Contribuţii antropologice în probleme de demografie istorică*. Comunicare expusă la Sesiunea organizată de Centrul de antropologie, Bucureşti, 1978.

https://biblioteca-digitala.ro

în primele sale decenii de existență între 50—60 de persoane. Or cifra corespunde și datelor obținute din stabilirea numărului de 12 case.

Fără îndoială că situația Măicănești nu poate fi absolutizată pentru întregul sistem de locuire din Țara Românească. Este știut faptul că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea existau sate cum erau Marotinul, Mogoșești, Hodivoaia, Prundu [22] ca să ne referim numai la cîteva exemple din Cîmpia muntenă, care aveau cca. 100 de case sau chiar peste 100. Exceptînd așezările constituite din colectivități venite de peste Dunăre, un exemplu în acest sens fiind Satul Nou din Ialomița și altele, trebuie să admitem că lotul cel mai numeros din satele mari porneau încă din secolul al XV-lea cu un potențial uman mărit față de cifrele Măicănești. Deosebit de concludentă apare situația demografică a localității Măneşti pe Colentina unde Aristide Ștefănescu a studiat în ultimii ani necropolele I—III. Din datele pe care cercetătorul a avut amabilitatea să ni le comunice rezultă că au fost studiate 135 morminte [23]. Necropola I este datată cu monede începînd cu emisiunile lui Radu I (1377—1383), Mircea cel Bătrîn și Mihai I și continuînd pînă la monedele de la mijlocul secolului XV, cea mai nouă fiind bătută în 1440—1444. Avem de a face cu o necropolă folosită cel puțin șapte decenii. Calculul făcut în funcție de suprafața zonei de înhumare, de distanța între morminte ș.a. permite stabilirea, cu aproximație, a numărului celor înhumați la cca. 250. Este o cifră maximă. Avînd de-a face cu mai bine de două generații se poate presupune că populația Măneștilor era în primele decenii de existență de cca. 100—120 indivizi. În cazul acesta așezarea respectivă era formată din 20—24 de case. Satul Măneşti s-ar înscrie astfel în grupul așezărilor rurale mijlocii-mari.

Datele pe care ne argumentăm ipotezele sînt departe de a ne indica proporția așezărilor mici față de cele mari. De aceea sîntem nevoiți să apelăm la izvoare mai tîrzii, mărind gradul de probabilitate al rezultatelor obținute. Analizînd astfel situațiile statistice întocmite în 1835 rezultă că din cele 422 sate ilfovene, 58 erau așezări formate din 5—20 de case. Deci 13,5% din localitățile centrului Cîmpiei muntene formau categoria satelor mici [24].

Ilfovul începutului de veac XIX înregistra o populație de cca. 140 300 de oameni, timp în care Țara Românească avea o populație de 1 920 590 locuitori. Avem, așadar, în Ilfov un procent de 8% din populația Țării Românești, fapt condiționat și de vitregia vremurilor, care se abătuseră la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor peste această parte a țării [25]. Transpus deci pe un alt plan fenomenul demografic ilfovean surprins pare a fi și în secolele XIV—XVI de 10% din numărul așezărilor atestate. Înseamnă că se poate accepta ca ipoteză largă și proporția de 13,5—15% a satelor mici față de cele mari, în secolele XIV—XV. Apli-

[22] DIR, B, XVI/3, p. 57, idem, XVI/4, p. 474, idem XVI/5, p. 405 ș.a.

[23] Aristide Ștefănescu, *Considerații arheologice privind necropola satului Măneşti-Buftea (sec. XIV—XV)*. Comunicare ținută la a XIII-a Sesiune de rapoarte arheologice Oradea, 9—11 martie 1979.

[24] Panait I. Panait, *Considerații privind demografia teritoriului ilfovean în secolele XV—XVI*, în Ilfov, București, 1978, p. 171.

[25] Louis Roman, *Evoluția numerică a populației Țării Românești și migrația externă (1739—1831)*, în SAI, XXIII, 1973, p. 23.

https://biblioteca-digitala.ro

cînd acest procent de 15% la cifra de 3000 aşezări obţinem 450 sate mici şi 2550 localităţi mijlocii-mari. În cazul acesta populaţia Ţării Româneşti se conturează a fi la începutul secolului al XV-lea de cca. 300 000 de suflete. Situaţia corespunde şi cifrei presupuse oastei lui Mircea cel Bătrîn estimată la 30 000 de oameni [26].

Izvoarele de care beneficiem în prezent confirmă creşterea demografică a Ţării Româneşti în secolul al XV-lea. Studiile întocmite de istoricul Ştefan Ştefănescu demonstrează faptul că, după primele decenii ale acestui veac se constată un spor atît în numărul de oraşe, cît şi la populaţia acestora [27]. Fenomenul este evident şi la sate unde cercetările arheologice înregistrează atît creşterea numărului gospodăriilor, cît şi extinderea suprafeţei locuite. La rîndul lor constatările antropologice sînt suficient de concludente. De data aceasta avem de-a face cu necropole care adăpostesc sute de indivizi ; Verbicioara 170 morminte, Lereşti 161, Enisala 120, Măicăneşti II 280 studiate din totalul prezumtiv de 400 etc. Este drept că unele dintre localităţile citate îşi continuă existenţa şi în secolul XVI sau chiar în secolul al XVIII-lea, cum este cazul staţiunii medievale dobrogene mai susmentionate. Dar elementele de datare certă vădesc un incontestabil spor pentru secolul al XV-lea faţă de veacul anterior. Nu avem în prezent în Ţara Românească nici un cimitir circumscris între începutul şi sfîrşitul veacului XV, cercetat complet. De aceea metoda cantităţii etalon nu mai poate fi aplicată la aceiaşi parametri. Luînd în considerare cifrele care surprind la Coconi, Măicăneşti, Tîrgşor ş.a. un spor de gospodării şi acceptînd înfiinţarea şi dezvoltarea centrelor urbane şi ca o reflexie a înmulţirii populaţiei, putem afirma că numărul locuitorilor Ţării Româneşti a crescut substanţial atingînd la începutul secolului al XVI-lea cifra de 500 000. Este o ipoteză de lucru care reclamă studii temeinice complexe.

După cum este îndeobşte cunoscut analiza demografică prezintă un caracter extrem de subtil [28]. În stadiul de faţă noi acumulăm date privind indicele brut fără a putea argumenta fenomene esenţiale ca fertilitatea, nupţialitatea, repartiţia pe sex, vîrstă etc. Din studiile antropologice făcute pe eşantioanele ce s-au pus la dispoziţie rezultă totuşi procentul mare pentru decesul la vîrsta infantilă. În necropola din secolele XIV—XV de la Măicăneşti 28% [29] sînt copii, la Măneşti I, 28,1% [30], la Măicăneşti II, deci necropola din secolele XV—XVI, 23%. Din cele 15 morminte, cercetate la Ipoteşti-Olt, 2 au aparţinut unor copii şi 5 unor indivizi la vîrsta juvenis [31]. Se constată cu suficientă claritate scăderea mortalităţii infantile în secolele XV—XVI faţă de veacul anterior, fenomen care trebuie avut în vedere în studierea demografiei epocii. Cercetările făcute în mai multe locuri dovedesc

---

[26] Neagoe Manole, *Efectivele oştirii româneşti în secolul XIV — prima jumătate a secolului XVI*, în Studii şi materiale de muzeografie şi istorie militară, 9, 1976, p. 42.

[27] Ştefan Ştefănescu, Demografia, dimensiune a istoriei, Ed. Facla, 1974, p. 19.

[28] Roland Pressat, Analiza demografică, Bucureşti, 1974, p. 18.

[29] Necropolele Măicăneştilor sînt studiate de antropologul Ioana Popovici.

[30] Laurenţia Georgescu, *Consideraţii antropologice privind populaţia medievală din Cîmpia Română*. Comunicare la Sesiunea de la Oradea, martie 1979.

[31] D. N. Plopşor şi W. Wolski, *Necropola feudală de la Ipoteşti*, în Apulum, X, 1972, p. 251.

https://biblioteca-digitala.ro

că bărbaţii trăiau între 20—60 de ani, pe cînd femeile între 30—60 de ani [32]. Cum numărul indivizilor masculini era mai mare dectî cel al femeilor (la Măneşti I B 38, F 31, Renie Olteniţa B 12, F 4 [33], Măicăneşti I B 61,7% F 32,35%), rezultă o însemnată corectură a cifrelor pe ansamblu şi în special la stabilirea dorinţei de viaţă.

Concluzia esenţială care se degajă din această succintă analiză constă în faptul că arheologiei medievale îi revine o îndatorire de prim ordin în a contribui la precizarea factorului demografic în diferitele etape ale societăţii omeneşti. Acest deziderat impune însă o colaborare interdisciplinară între arheolog, antropolog, statistician etc. Este o direcţie nouă de lucru a cărei semnificaţie se impune de la sine.

L'ÉVOLUTION DÉMOGRAPHIQUE DES HABITATS RURALES AU SUD DES CARPATES À LA LUMIÉRE DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES (XIVe—XVIe SIÈCLES)

Résumé

La question du nombre des habitants de la Valachie pendant les XIVe et XVe siècles constitue une ancienne préoccupation de l'historiographie roumaine. La présente étude s'appuye sur deux grandes catégories de sources : les documents écrits et les résultats des fouilles archéologiques. Les actes internes émises dans l'intervalle de 1351 à 1625 témoignent d'un nombre d'environ 3200 localités dans la Valachie. Sur la foi des conclusions archéologiques, l'auteur considére que parmi ces habitats, 80% existaient aussi, pendant les XIVe—XVe siècles. Le nombre des maisons d'un habitat oscillait de 10 à 15, une sensible croissance pouvant être constatée durant les XVe—XVIe siècles.

Partant des recherches effectuées sur les nécropoles des anciens villages, inclus dans le territoire bucarestois d'aujourd'hui, on arrive à la conclusion qu'à la fin du XVIe siècle les habitats de grandeur petite ou moyenne comprenaient de 50 à 60 individus. En retour, les habitats moyens — grands comprenaient de 100 à 120 individus. Sur la foi des chiffres fournis par les récenssements („catagrafii") du XIXe siècle, on peut supposer que la categorie des potits villages comprenait 13,5% des localités existentes aux XIVe et XVe siècles, ce qui vaut une population d'environ 300.000 habitants pour la Valachie à la fin du XIVe siècle et au commencement du suivant. Vu le pourcentage de la croissance du nombre des habitants des villages Măicăneşti, Măneşti, Coconi, Olteniţa etc., on arrive à la conclusion qu'au commencement du XVIe siècle la Valachie comptait 500.000 habitants. D'autres données envisagent l'espoir de vie etc.

[32] Laurenţia Georgescu, op. cit., Ilfov, p. 166.

[33] Done Şerbănescu şi Laurenţia Georgescu, *Necropola feudală de la Olteniţa*, în Ilfov, Bucureşti, 1968, p. 157.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

III. Rapoarte arheologice

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE PRIVIND CULTURA TEI DE LA CHITILA-CĂRĂMIDĂRIE

VASILE BORONEANȚ

Cu ocazia cercetărilor de teren efectuate pe ambele maluri ale Colentinei, în vederea alcătuirii Repertoriului arheologic al Municipiului București, în anul 1977 a fost identificată și locuirea de la Chitila-Cărămidărie, aparținînd culturii Tei din epoca bronzului [1].

Așezarea este situată pe malul drept al Colentinei, în partea de N—E a localității, lîngă depozitul „Legume-fructe" pe un teren aparținînd Fabricii de cărămidă „7 Noiembrie".

La data cînd a fost identificată locuirea în profilul carierei se observau numeroase fragmente ceramice, gropi de locuințe, vetre de foc etc. La suprafață se aflau fragmente ceramice pe întreaga porțiune de teren cuprinsă între incinta depozitului de „Legume-fructe" și o văioagă care mărginește stațiunea la N și N—V [2]. La E stațiunea este străjuită de apa Colentinei. Cît de mult se întindea spre V nu ne-am putut da seama, deoarece în această parte groapa carierei era deja acoperită cu pămînt amestecat cu moloz adus de la demolările din oraș. Pe baza profilelor din partea de N, E și V unde groapa era neumplută și mai ales a unor martori rămași în plină stațiune, în jurul stîlpilor de înaltă tensiune și a rețelei de telefon, s-a putut face observația că așezarea, aparținînd culturii Tei, a avut aspectul unei movile. (fig. 1)

Așezarea este situată la limita de E a interfluviului cuprins între Dîmbovița și Colentina în care se înscrie și un mare con de dejecție, datînd din pleistocenul superior care a depus nisipurile și pietrișurile cunoscute sub denumirea de „pietrișurile de Colentina" [3]. Acest con de dejecție se întinde de la Buftea pînă la Cernica-Căldăraru.

Din informațiile culese de la localnicii vecini cu cariera și de la muncitori reiese că la diferite date, în ultimii ani, în săpăturile din carieră s-au găsit mai multe vase întregi sau piese de metal. S-a încercat recuperarea lor, dar fără succes. La data identificării stațiunii, loc de săpături mai era pe latura sa de S—E, dar pînă la începerea săpăturilor o parte din acestea

---

[1] Pe ambele maluri ale Colentinei s-au identificat noi așezări din neolitic, epoca bronzului și din cele două epoci ale fierului. Între acestea unele aparțin culturii Tei, dar nu ne vom ocupa de ele cu această ocazie.

[2] Acestea provin fie dintr-o locuire răzleață, aparținînd acestei perioade, fie dintr-o așezare mare unde s-au amplasat săpăturile noastre.

[3] P. Coteț, *Unele date privind geomorfologia zonei orașului București*, în Probleme de Geografie, X, 1963, p. 236.

https://biblioteca-digitala.ro

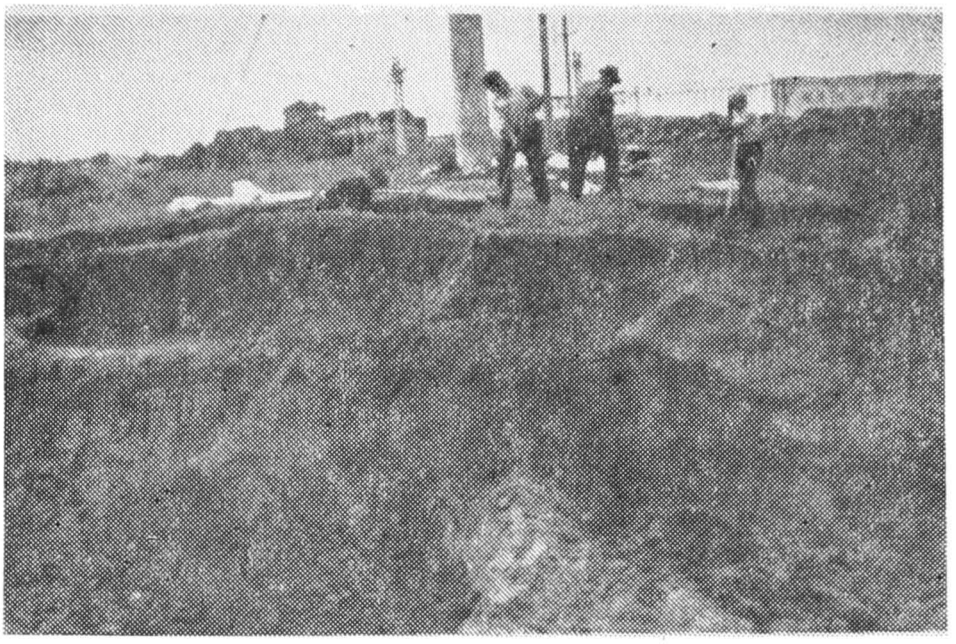

Fig. 1 Vedere generală de la începutul lucrărilor.

se mai distruseseră. În fața acestei situații s-a încercat, prin cîteva secțiuni (S. I—IV) paralele și perpendiculare, pe buza carierei și a Colentinei, lămurirea principalelor probleme care se puneau în legătură cu întinderea, caracterul și stratigrafia așezării.

Stratigrafic situația se prezintă astfel : peste straturile de nisip s-a depus stratul de loes de culoare gălbuie spre bază și gălbui-cafenie în partea superioară. Acesta este acoperit de stratul negru-cenușiu și de stratul vegetal. Orizontul gălbui este steril arheologic. În orizontul cafeniu-gălbui și în partea bazală a stratului negru cenușiu se află cantonată locuirea de tip Tei. În stratul negru-cenușiu s-au găsit și fragmente ceramice daco-romane și din sec. VI—VII e.n. [4]. Pentru aceste locuiri nu s-au găsit orizonturi stratigrafice corespunzătoare. În zona intens locuită stratul cafeniu-gălbui are culoare cafeniu-cenușie.

Primii locuitori ai culturii Tei s-au așezat într-o denivelare naturală despre a cărei formă și întindere nu ne putem da seama deoarece spre N a fost distrusă de lucrările din carieră. Observațiile stratigrafice făcute în secțiunile I, III și IV ne permit să afirmăm că în etapa următoare de locuire, locuințele vechi au fost nivelate, terenul reamenajat, iar parțial peste una din locuințe s-a construit alta (fig. 2).

Distingem astfel două nivele de locuire care se suprapun, iar deasupra un altul mai subțire de amestec în cadrul căruia apar materiale arheologice caracteristice primelor două nivele, dar și elemente noi. Pentru acest ultim nivel nu s-au găsit locuințe.

Nivelul I. Din nivelul inferior nu s-a păstrat decît fundul unei locuințe care s-a întins în cea mai mare parte în zona distrusă de carieră (fig. 1).

[4] V. Boroneanț, *O așezare din epoca bronzului la Chitila*, în Izvoare arheologice bucureștene, București, 1978, p. 21—23 ; V. Boroneanț, *Cercetări privind secolul al VI-lea în zona de nord a Bucureștilor*, în RMM Mon. Ist. Artă, 2, 1978, p. 12—16.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe fundul său se observă cenuşă, cărbune, fragmente de vase, de vatră şi de chirpic. Din analiza fragmentelor de vatră reiese că aceasta avea partea superioară făţuită şi lustruită, mărginită de o ridicătură în chip de bordură. Forma sa trebuie să fi fost de dreptunghi cu colţurile rotunjite. Încercarea de reconstituire din teren arată că a putut avea o lăţime de 0,60 m. şi lungimea de aproximativ 1 m. Este posibil să fi fost chiar portabilă. În preajma locuinţei, care a avut o formă ovală în partea sudică, în buza denivelării naturale, se afla groapa de bucate în formă de clopot (de trunchi de con). Groapa de bucate avea la fund diametrul de 2,20 m., iar la gură de aproximativ 1,25 m. Fundul, faţă de nivelul actual de călcare se afla la 2,65 m., cu 5 cm. deasupra stratului de nisip şi prezenta urme de ardere ca de altfel şi pereţii (fig. 3). În umplutura gropii s-au găsit cenuşă, cărbune, oase de animale, fragmente de chirpic şi de vatră făţuită, o fusaiolă (sau greutate de război de ţesut vertical) şi un inel de buclă din aramă (pl. IX/15).

Ceramica. Majoritatea materialului arheologic de studiu este alcătuit de ceramică. Ceramica poate fi împărţită în trei categorii : fină, semifină şi comună. Delimitrea acestor categorii este destul de anevoios de făcut din cauză că întreaga ceramică găsită la Chitila-Cărămidărie cunoaşte un grad mare de prelucrare calitativ şi cantitativ. În cadrul ceramicii fine se află fragmente lucrate cu foarte multă grijă şi cu multă fineţe artistică, după cum în rîndul ceramicii comune sînt altele de-a dreptul grosiere (pl. VIII/6).

Ceramica fină şi semifină, procentual este mai puţin reprezentată. Are culoare neagră cenuşie, cărămiziu-gălbuie, cărămiziu-cafenie sau chiar cenuşiu-portocalie. Este făcută dintr-o pastă, la a cărei preparare se folosea ca degresant nisipul sau cuarţul, fin pisat şi uneori frunze de ierboase, despre care credem că au fost folosite numai în stare verde. Are suprafaţa bine sau foarte bine netezită şi lustruită. Cea mai mare parte este neornamentată dar acest raport, cînd e vorba de fragmente şi nu de vase întregi poate să nu reprezinte perfect situaţia reală deoarece vasele ornamentate în partea inferioară nu prezintă, de cele mai multe ori, expunere de decor. Ceramica semifină se deosebeşte de cea fină prin aceea că are o pastă grosieră, iar ornamentarea mai puţin îngrijită, dar evident mai elaborată decît pe cea comună.

Ca forme pentru aceste categorii distingem vase mari, mijlocii, mici şi miniaturale. Se recunosc fragmente care aparţin unor vase cu corpul bombat şi gît cilindric, terminat printr-o buză uşor reliefată în afară sau adusă spre interior : castroane bitronconice cu gîtul înalt, în formă cilindrică, de pîlnie sau tronconice, cu buza adusă spre interior sau dreaptă şi mai rar uşor reliefată în afară ; ceşti sau ceşcuţe cu corpul uşor turtit şi mai mic decît gîtul ce se apropie de forma pîlniei, cu buza reliefată în afară. Din buză porneşte toarta care merge pînă pe rotundul vasului. Ca formă mai deosebită şi nouă pentru această cultură menţionăm cîteva fragmente dintr-un vas ce trage mai mult spre un tip de căldare cu profilul buzei în forma literei T (un T asimetric) din care se înalţă o toartă cu profil în panglică, perpendicular pe buză ce lasă impresia că se arcuia în diagonală peste gura vasului (pl. VIII). Corpul vasului pare să fi fost semisferic.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca motive ornamentale, întîlnim unele care sînt caracteristice fazei I și altele fazei a II-a, după împărțirea făcută de Val. Leahu [5]. Între acestea enumerăm șirul de liniuțe orizontale dispuse sub linia care separă gîtul de rotundul vasului, brîul din două șiruri din liniuțe sau de înțepături făcute cu o spatulă cu profil în arc de cerc (pl. V/5, VIII), dispus orizontal tot sub linia care desparte gîtul de rotundul vasului și șirul de motive în forma literelor V sau U, în poziție culcată, sub linia care demarcă gîtul de corp. Pe un fragment de vas mare bitronconic întîlnim, tot sub linia care desparte corpul de gît, două șiruri de motive triunghiulare (pl. VI/6) separate între ele printr-o linie adîncită. Interesant este că cele două linii adîncite nu delimitează registre, ci servesc ca bază de suspensie pentru șirul de triunghiuri prin faptul că nu se apropie de linia de jos, de care este suspendat șirul al doilea de triunghiuri (pl. VI/6). Parcă ar fi două șiraguri suprapuse de mărgele. Pentru completarea motivului, în spațiul unghiurilor dintre triunghiuri se află o linioară oblică în centru. Un fragment de vas mic, bombat, este ornamentat, pe zona care separă gîtul de corp, printr-un șir de alveole mici, puțin adînci și lustruite. Alt motiv caracteristic nivelului este șirul de motive în S culcat, realizat foarte mărunt. Îl întîlnim pe o tortiță fragmentară, longitudinal, de o parte și de alta, mărginit spre exterior de cîte o linie de împunsături succesive, foarte mărunte și puțin adîncite (pl. VIII/1). Mai complex este ornamentul de pe un castron bitronconic alcătuit dintr-un șir în S culcat, foarte mărunt, făcut chiar pe muchia exterioară a buzei, iar sub acesta un alt șir din același motiv dar înclinat și mai mare. Delimitarea gîtului de corp este marcată printr-un brîu din două șiruri de împunsături succesive foarte mărunte, iar sub el o bandă (brîu) din motivul în S, redat în pereche, în poziție înclinată, încadrată la rîndul său de brîul format din două șiruri din împunsături succesive. Registrul se încheie printr-un șir din S culcat din care pornesc, din loc în loc, cîte o pereche de volute, spate la spate, făcute din împunsături succesive, iar lateral sus între spirala volutei și brîul de suspensie, cîte un șir vertical din motivul în S. Ornamentarea întreagă este făcută cu multă grijă, puțin adînc, cu măiestrie și inventivitate (pl. VIII/1). Această ornamentare dominată de motivul în S se mai întîlnește și pe un vas mic bombat, combinîndu-se sub buză sau deasupra liniei de întîlnire a gîtului cu corpul cu motive din împunsături succesive (pl. VIII/5) etc. Pe fragmentul de vas amintit care aparține tipului de căldare, apare ornamentul dintr-un segment de brîu lustruit, dispus vertical sub toartă (pl. VIII/8). Deosebit ni se pare și un fragment dintr-o ulcică bombată cu gît tronconic, care poartă pe zona de separare a gîtului de corp un ornament alcătuit dintr-o linie orizontală și un șir de unghiuri, iar sub aceasta dreptunghiuri sau romburi din împunsături succesive dispuse pe un șir, la distanțe inegale unul de altul (pl. II/9). Motivele sînt stîngaci făcute. O tortiță fragmentară are pe curbura maximă o proeminență conică. Semnalăm de asemenea un fragment de vas bitronconic ornamentat cu caneluri largi, înclinate, care pornesc de pe umărul vasului. Împunsăturile succesive, dar și motivele incizate au fost umplute cu vopsea albă densă (pl. VIII/1).

[5] Val. Leahu, *Cultura Tei*, București, 1966.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe categoria ceramicii semifine se află motive ornamentale proprii ceramicii fine și celei comune. Elementul decorativ specific ceramicii comune este acela făcut prin striuri verticale, înclinate, întretăiate.

Motivul striat, foarte apropiat de cel făcut cu măturica, pe această categorie ceramică se combină cu cele specifice ceramicii fine. Astfel pe un fragment de vas bombat, în zona de întîlnire a gîtului cu corpul se află șirul de triunghiuri ștampilate, iar sub acestea, suprafața vasului este în întregime striată pînă spre fund. Un fragment de castron cu buza adusă spre înăuntru, marcată printr-o teșitură, sub zona buzei, prezintă un șir de motive dreptunghiulare înguste, restul corpului fiind ornamentat cu striuri. Un fragment provenind de la un vas mare este ornamentat prin elemente decorative de forma literei V. Pe această categorie ceramică, uneori alături de striuri, se află ornamentarea în relief prin butoni apucători sau proeminențe înalte și subțiri orientate spre în sus. Am putea spune că este o ornamentare specifică acestui nivel. Pe un fragment de vas ele apar grupate cîte trei și au fost aplicate după ornamentarea prin striuri a vasului (pl. VI/8). Menționăm că pe ceramica striată la suprafață se observă o înmuiere într-o pastă fluidă după uscarea vasului, sau poate chiar după o coacere preliminară. Astfel pe suprafața vaselor această engobă sau baiț apare prin

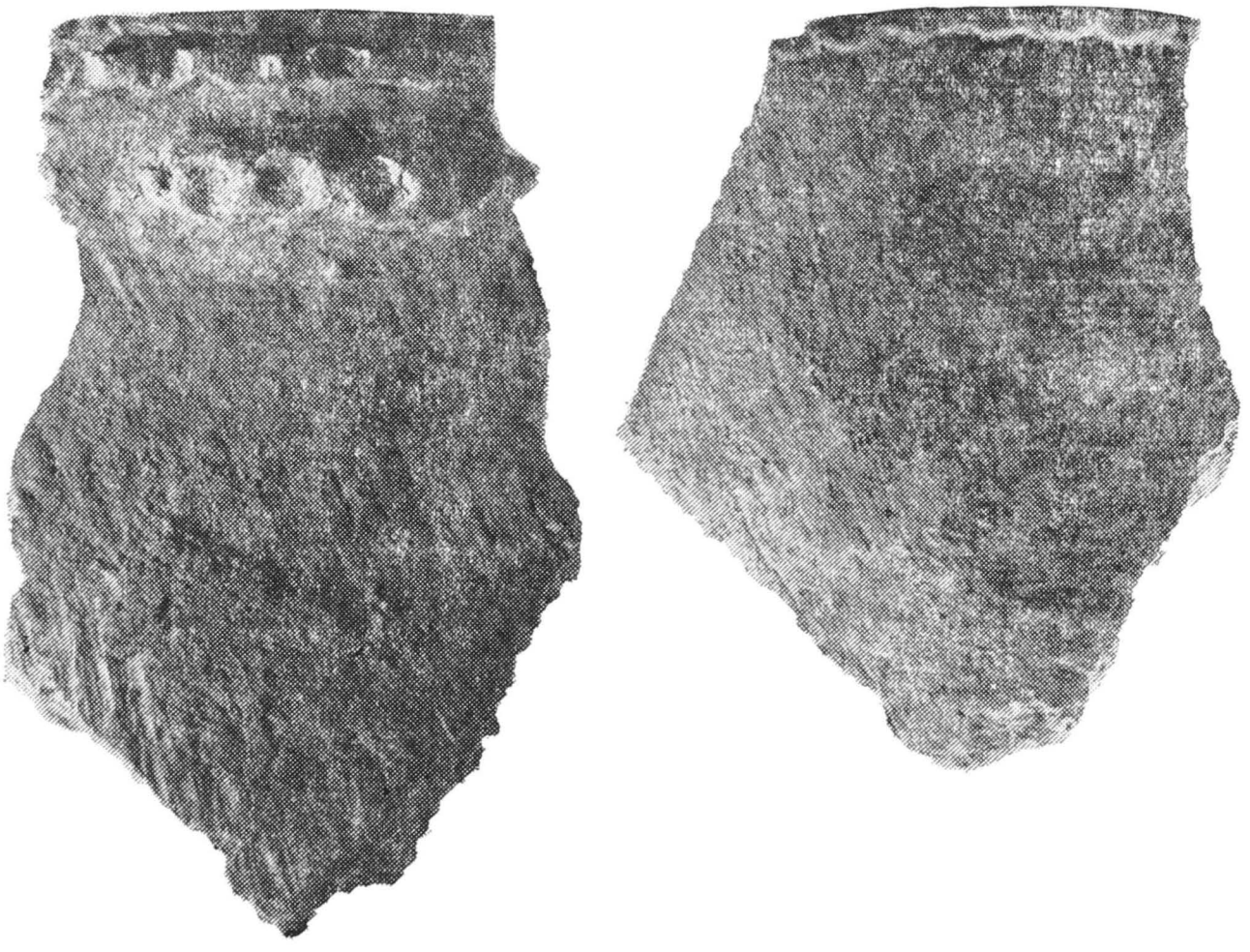

Fig. 4 Fragmente ceramice cu engobă aplicată peste suprafața striată a vasului ; 2 nivelul I, 1 nivelul II.

https://biblioteca-digitala.ro

coacere ca un strat superficial de altă nuanță care se detașează de peretele vasului (Fig. 4/2).

Ceramica de uz comun. Suprafața interioară a vaselor este în proporție de 90% de culoare neagră și poartă, aproape fără excepție, urmele de prelucrare. Prezintă o netezire sumară și uneori chiar o lustruire. Suprafața exterioară este ornamentată în chip curent cu striuri, foarte aproape uneori, de ornamentul făcut cu măturica. Striurile sînt dispuse vertical, orizontal, înclinat. Adesea ele se întretaie. Cînd sînt mai rare și mai late lasă impresia unei întretăieri de elemente pătrate sau romboidale. Cînd sînt foarte dese și linia striului este mai lată, lasă impresia unui motiv textil.

Strierea este foarte probabil să fi fost făcută și pentru a se fixa mai bine acea engobă menționată la ceramica semifină care, pe această categorie ceramică este foarte frecventă. Grosul-engoba este făcută dintr-o pastă humoasă, vîscoasă. Se aplica pe suprafața vasului fie prin înmuiere fie prin ungerea vasului. Uneori striatul este foarte subțire, alteori foarte gros mergînd pînă la 3—5 mm. În mod frecvent grosimea sa este între jumătate de mm pînă la 1 mm. Cînd este foarte groasă și compoziția este mai grosieră, conține chiar pietricele. Cînd suprafața vasului a fost striată atunci reliefu vasului rămîne striat și după înmuierea sau ungerea cu pastă. Se aplica probabil pe vasul uscat. Prin frecvența sa mare, dă notă specifică ceramicii de la Chitila-Cărămidărie și în special nivelului I. Foarte rar se întîlnește și ornamentul făcut cu măturica. Sînt și fragmente de vase care pe partea superioară a vasului prezintă un fel de caneluri late și puțin adînci, dispuse înclinat. Și pe acestea se află aplicată pelicula de pastă care din cauza compoziției diferite decît aceea a vasului se și observă ușor pe suprafața vasului fiind de culoare diferită, în general cenușiu gălbuie. Foarte adesea mai ales cînd a fost aplicată mai gros se exfoliază.

O altă remarcă pe care o putem face asupra ceramicii comune din acest nivel este aceea privind modul de fabricare a buzei. Este o tehnică specifică acestui nivel care se perpetuează și în nivelul următor. După terminarea vasului, cînd pasta era încă crudă, se proceda la o secționare în plan vertical a buzei pe o profunzime de aproximativ un centimetru, după talia vasului și fantezia meșterului. Partea din afară era răsturnată în jos, făcîndu-se din ea un brîu pe care prin apăsare cu degetul se imprimau alveolele sau se cresta, partea interioară se remodela la buză obținîndu-se un vas al cărui perete avea o grosime aproximativ constantă pînă la brîul de sub buză, unde se reducea la jumătate, două treimi etc. Brîul rezultat de sub buză are un profil ascuțit sau ușor plat. Sînt și cazuri cînd brîul este doar netezit. Aproape că devine regulă, ca sub acest brîu să se afle un alt brîu mai lat și mai gros ornamentat cu crestături sau alveole. Cînd vasul este prea mic și este riscantă despicarea buzei atunci sub buză se află aplicat un brîu. Crestarea brîurilor la ceramica comună este făcută la întîmplare, la ceramica fină sau semifină este făcută mai cu grijă și cu intervale regulate. Crestătura și alveolele se practicau și direct pe buză, în exterior. Într-un caz cînd peretele buzei era gros, iar vasul avea formă rectangulară alveolele erau făcute pe mijlocul buzei. Un fragment prezintă pe partea exterioară a buzei un fel de guler (rever) provenit poate din îndoirea buzei subțire spre exterior care era apoi presată și netezită. În acest nivel un singur fragment este ornamentat cu barbotină adevărată, aplicată pe peretele netezit al vasului.

https://biblioteca-digitala.ro

7

Vase întregi nu s-au găsit, dar dimensiunea și culoarea fragmentelor indică vase mari bombate cu gîtul cilindric, în formă de pîlnie cu buza trasă în afară ; castroane semisferice, tronconice, cu gîtul mai înalt sau mai scund cu profil arcuit sau tinzînd spre o formă de pîlnie. Gîtul castroanelor se articulează armonios rotundului vasului. Fundurile vaselor sînt în general plate, dar uneori au scobitură exterioară și un fel de inel exterior la nivelul suprafeței de așezare.

Ca forme mai deosebite remarcăm un fragment provenind de la un vas mare cuptor, și un altul care indică un vas cu pereții drepți rectangulari.

În afară de brîurile în relief și de striere pe ceramica nivelului I se întîlnesc și alte motive decorative. În ordinea frecvenței menționăm șirul de triunghiuri imprimate, mai mici sau mai mari și dreptunghiurile realizate în aceeași tehnică. În categoria ornamentelor în relief menționăm seria butonilor și apucătorilor. Butonii întîlniți sînt de două categorii și anume : 1) împinși dinăuntru spre înafară, dispuși pe partea inferioară a gîtului sau pe partea superioară a rotundului ; au formă rotundă (pl. VIII/6) și 2) aplicați. Butonii aplicați au formă circulară sau alungită, cei de formă conică dispuși cîte unu, în pereche sau cîte trei (pl. VI/8 ; VII/14). Uneori sînt foarte stîngaci lucrați și amplasați cîte doi de-o parte și de alta a torților, grosier lucrate și ele avînd profil circular. Altă categorie este aceea a apucătorilor alungite dispuse orizontal, proeminente, mult înălțate de la suprafața vasului ornamentate cu alveole sau crestături. Pentru rezistență au pe partea interioară o contrapondere, nu atît de pronunțată ca în exterior, neornamentată. Acest tip de apucători împreună cu butonii ascuțiți și înalți dau una dintre notele caracteristice nivelului. Ca ornament în relief mai menționăm alveolele făcute cu degetul prin apăsare, alcătuind un șir orizontal în zona intermediară dintre gît și corp.

Torțile sînt destul de frecvente la toate categoriile de forme cu rol ornamental sau practic. Uneori pentru efectul artistic sînt acompaniate de butoni. Profilul torților este circular sau oval. Acestea pot fi mult arcuite, în scurt. Altele au profilul panglică (pl. VIII/14). Torțile pornesc din buză sau de sub buză și coboară pînă în zona de întîlnire a gîtului cu rotundul sau pînă spre rotundul maxim al vasului. Au fost aplicate prin îngăurirea peretelui vasului, ca și apucătorile înalte, cînd pasta era încă crudă și apoi remodelată zona vasului din apropiere.

Nivelul II. După cum am arătat afară de materialul găsit în strat, un bogat material provine dintr-o locuință care se suprapune parțial peste groapa de bucate din nivelul I și peste o locuință aparținînd acestui nivel. Materialul arheologic la care ne referim constă din ceramică, oase de animale, unelte de silex sau din alte roci, chirpic, cărbune, cenușă etc. Locuința avea o formă de dreptunghi cu colțurile rotunjite. Capătul său de N a fost distrus parțial de carieră, așa încît lungimea poate fi apreciată, cu aproximație, la 5 m. Lățimea, la capătul de S are 4,20 m. Latura de N—V nu a fost cercetată prin săpătură deoarece afecta ancora de susținere a unui stîlp de înaltă tensiune. Se adîncea în pămînt pînă la 1,20—1,25 m. față de nivelul actual. Fundul nu era perfect plat, ci avea o lăsare în special în zona care se suprapunea peste groapa de bucate a nivelului I.

Ceramica constituie categoria dominantă a materialelor arheologice descoperite, care de fapt ne ajută în stabilirea cronologiei locuirii. Din

https://biblioteca-digitala.ro

punctul de vedere al pastei, am putea spune că, nu există nici o deosebire față de nivelul I. Sub raportul tipologiei formelor și a ornamentului apar elemente noi. Faptul s-ar putea datora și cantității mari de materiale găsite în raport cu primul nivel mult mai sărac.

Ceramica fină și semifină. Majoritatea acestei categorii ceramice este de culoare neagră, neagră-cenușie, dar și cărămizie sau cărămiziu-cafenie. Uneori are pete de coacere sau de ardere secundară. Este aproape fără excepție netezită și bine lustruită. La ceramica semifină, din cauza diferenței de pastă, lustruirea trădează pastă mai poroasă.

Din punct de vedere al formelor constatăm aceleași vase bombate la care gîtul se articulează armonios, prelung sau uneori printr-un ușor umăr. Pe partea interioară a vaselor se observă alăturarea gîtului după terminarea rotundului. Gîtul lor este cilindric sau arcuit, formă care ia locul celei de pîlnie. Altele au formă ce tinde spre un bitroncon. Unele au gîtul scurt. Prezintă un fund plat sau mai rar inelar. Este forma cea mai răspîndită și cunoaște ca talie o suită, de la forme mici pînă la forme mari. Castroanele sînt și ele în general de aceleași tipuri avînd corp bitronconic, gît înalt sau scurt, cilindric, în pîlnie sau arcuit, cu buza mai mult sau mai puțin evazată. Se întîlnesc, în continuare, castroane cu pereții arcuiți ce adeseori au formă semisferică cu muchia ușor reliefată, curbată în interior. Ca forme noi remarcăm castronul cu pereții drepți și fund albiat terminat printr-o proeminență împinsă dinăuntru spre în afară (umbo). În zona de articulare a corpului cu fundul se reliefează un brîu inelar (pl. II/7) care credem că are rol funcțional, servind la fixarea sa pe suport. Se încadrează în acea tendință de realizare a unui fund ușor bombat care la cești se termină printr-un rudiment de fund (pl. I/1). Un alt castron, fragmentar ornamentat cu linii și motive în S din împunsături succesive, prezintă o ascuțire a fundului. Nu ne putem da seama cît de mult se ascut și cum era fundul, dar presupunem că s-a putut termina tot printr-o proeminență împinsă din interior sau printr-un fund mic și îngust. Interesant este și fragmentul cu buza supraînălțată. Remarcăm numărul mare al ceștilor și fragmentelor de cești, cele mai multe neornamentate. Ceștile nu prezintă prag între buză și toartă, decît la forme mari și au gîtul arcuit, cilindric sau în formă de pîlnie. Corpul lor este în general ușor turtit, dar sînt și exemplare cu corpul bombat. Cele mai multe au corpul mai mic sau aproximativ egal în comparație cu gîtul (pl. II/36). Fundul ceștilor este arcuit sau cu suprafața de așezare foarte mică și neglijent preparată, uneori teșită. Cîteva prezintă un început de fund cu suprafață foarte mică (aproximativ 1,5 cm., diametrul) realizat prin împingerea pastei dinăuntru. Din cauza acestor parametri tehnico-funcționale credem că erau așezate pe suporți. Torțile căniței pornesc din buză și se opresc deasupra rotundului maxim. Sînt și forme miniaturale. Din acest nivel provin și două vase suport, fragmentate, păstrînd partea de bază, de cele mai multe ori conică. Vasul probabil a avut aspectul a două trunchiuri de con cu baza mică (unite) alăturată. Unul este mai fragil, cu pereții subțiri și are piciorul gol (pl. VI/11) pe cînd celălalt are pereții groși, iar golul din interiorul piciorului are mai degrabă aspectul unei scobituri. Mai sînt și alte fragmente provenind din zona de intersecție a trunchiurilor de con, dar nu ne dau nici o indicație tipologică. O formă nouă

https://biblioteca-digitala.ro

de vas care merită să fie amintită este tipul de vas farfurie sau castron cu pereții drepți, larg înclinați, de talie mai mică sau mai mare (pl. I/7). Tot din acest nivel provine și paharul tronconic.

Ornamentarea ceramicii o continuă pe cea din nivelul I. Între motive cel mai important este șirul simplu sau dublu de liniuțe orizontale dispus sub buză sau pe corpul vasului sub linia care-l desparte de gît. Liniuțele pot fi mai rare sau mai dese. Pe o ceașcă șirul de liniuțe superficiale înlocuiește linia adîncită care uneori delimitează cele două părți ale vasului, altele, dispuse în aceeași zonă, sînt mai adîncite și făcute cu o unealtă cu vîrful bont (pl. I/1). Se întîlnesc și pe vase mari din categoria semifină dispuse înclinat sub buza vasului (pl. III/2). Unele alcătuiesc registre în compania brîurilor din linii încizate. Cea mai interesantă redare ni se pare atunci cînd în șir liniuțele alternează cu împunsăturile succesive rare sau dese (pl. III/3). Uneori și volutele sînt realizate din împunsături succesive sau din liniuțe (pl. IV/9). Alt motiv este linia simplă cu care se marchează limita dintre cele două părți mari ale vasului, gît și corp. Uneori este lată și lustruită (pl. II/5). Linia simplă este înlocuită, în unele cazuri, prin benzi din linie simplă sau delimitează brîuri și registre alcătuite din motive în S etc.

În acest nivel se dezvoltă și ajunge la formă de o finețe rară împunsătura succesivă cu care se alcătuiesc motive în S ,volute, dreptunghiuri și pătrate, romburi, dispuse în benzi (pl. IV/1) sau alcătuind combinații de registre (pl. I/6 ; II/1). Se întîlnește pe toate tipurile de vase aparținînd acestor categorii. Pe vasele mai mici, și în special în zona de despărțire a gîtului de corp, sînt foarte mărunte, fine și îngrijit lucrate.

Continuă de asemenea motivul din triunghiuri mici imprimate pe un singur șir sau din două neîncadrate de linii, precum și motivul în forma literei V sau U, prezente în zona de întîlnire a gîtului cu corpul vasului (pl. VII/2 ; IV/2). Un motiv înrudit cu cel în formă de U sau V este acela alcătuit din cîte două liniuțe verticale, adînc imprimate. Îl întîlnim combinat și cu liniuțe fin incizate, verticale. Nou pe ceramica acestui nivel ni se pare dreptunghiul imprimat adînc (pl. VIII/2). Ca ornament specific locuirii de la Chitila menționăm alveolele lustruite, circulare sau ovaloide, dispuse fără excepție pe un singur șir la întretăierea gîtului cu corpul. Ele se întîlnesc în nivelul I dar acum fac epocă. Cele circulare sînt prezente pe căni și pe vase bombate (pl. III/8). Cele alungite se află și pe vase mari dispuse vertical sau înclinat (pl. VI/2). Făcute mărunt, se află pe muchia umărului unui vas în compania unui segment de motiv vălurit (serpentiform) din linie dublă. Acest motiv vălurit mai apare și pe alt fragment.

Un motiv mai rar, dar mai elaborat este cel solar, întîlnit pe fundul unor cănițe, redat prin cercuri concentrice din împunsături succesive, din care pornesc sau spre care pornesc benzi din linii paralele perpendiculare (pl. III/1 ; V/12). Pe un fund de căniță fragmentară, cercul din împunsături succesive este mărginit de elemente unghiulare, dublat, după un spațiu gol de alt motiv în zig-zag închipuind razele (pl. VII/1 ; I/1).

Deosebit ni se pare și brîul orizontal sau vertical din motive unghiulare ce apare pe rotundul maxim al vaselor (pl. VIII/10).

Rombul rezultă din simpla întretăiere a liniilor în cadrul motivelor în rețea. Motivul în rețea este realizat și din împunsături succesive. În această alcătuire apare pe gîtul vaselor sau pe corpul vaselor în compania

https://biblioteca-digitala.ro

altor motive realizat cu foarte multă grijă (pl. VI/4). Dar îl găsim redat și singur, mai mare, umplînd cîmpul gol de pe suprafața vaselor (pl. I/3) cum este în cazul unui pahar sau înscriindu-se unul în altul pe vase mai mari. (pl. IV/3 ; V/6). Rar întîlnit este triunghiul (pl. V/4). Voluta și semicercul apar întotdeauna ca motiv complimentar pe spațiile goale de sub registre, ca un fel de prelungire, de aspectul unor franjuri rare (pl. V/1, 2). Într-un caz au aspectul a două cireșe cu codițele unite, realizate în tehnica împunsăturilor succesive (pl. IV/9). Pe un vas bombat îl întîlnim și sub tortițe în formă de dublă volută, făcut din linii din împunsături succesive sau motive în S, culcat, încadrat de dreptunghiuri din linii în împunsături succesive neînrămate. La acest vas, spre fund, ornamentarea este încheiată printr-un brîu din împunsături succesive. Un alt motiv întîlnit mai rar, dar care umple de asemenea cîmpul din partea mijlocie și inferioară a vasului, este acela reprezentat de grupuri de linii piezișe, terminate prin elemente unghiulare, vrînd parcă să prezinte o labă de animal fantastic, o stilizare abstractizată (pl. VI/12).

Ca ornament specific acestui nivel, dar și fazei a doua din evoluția culturii Tei [6] amintim liniile verticale, alcătuind benzi care pornesc dintr-un registru de sub buză, taie registrul de motive de sub gît și coboară pînă pe rotundul vasului (pl. III/2).

Pentru umplerea cîmpurilor dintre registre sau de sub ultimul registru sînt folosite astfel romburile, pătratele, volutele, stilizări de animale fantastice. Subliniem de asemenea faptul că motivul în S domină celelalte elemente decorative.

Ceramica semifină este dominată de motivul în striuri care îmbracă tot vasul mai ales la castroane, exceptînd uneori gîtul și o zonă dinspre fund (pl. VIII/3). Alături de acesta se întîlnește șirul de triunghiuri cu vîrful în sus, șirul de alveole adîncite și de înțepături groase în pereche (pl. VIII/4). Caracteristice acestei categorii de ceramică sînt crestăturile de sub buză, liniile incizate, înclinat pe rotundul vasului făcute înainte de aplicarea engobei (Fig. 5/2).

Ornamentarea în relief. Cea mai caracteristică este canelarea observată pe un vas bombat, dispusă vertical. Frecvent întîlnită este crestătura făcută pe buza vaselor (pl. VI/2). La unele forme de vase bitronconice gîtul scurt este înlocuit de o buză lată (1,8—2 cm.) ca un fel de guler realizată prin îndoirea în exterior a gîtului cînd pasta era crudă (pl. VI/5). Între acest guler și vas rezultă astfel un prag (pl. VI/3). Cel mai frecvent motiv este brîul orizontal, în relief, lustruit sau crestat. Este de cele mai multe ori întrerupt de tortițe, de apucători sau de butoni (pl. II, IV). Este prezent sub buză sau despărțind gîtul de corp. La ceramica semifină apare și alveolat. Pe un singur fragment apare un segment de brîu vertical, lustruit, pornind de sub gît.

Butonii sînt ca și în nivelul I aplicați sau împinși din interiorul vasului. Cei aplicați pot fi lustruiți sau nelustruiți și îmbracă forme rotunde sau alungite. Butonii rotunjiți sînt aplatizați prin apăsare cu degetul sau retezați cu o unealtă tăioasă (pl. VI/7 ; VIII/3), precum și neretezați, uneori

[6] Val. Leahu, op. cit., p. 98, fig. 1, pl. X/2 ; Al. Vulpe, *Les phases de la civilisation de Tei, à la lumière des fouilles de Novaci*, Dacia, NS, VIII, 1964, p. 319—329.

https://biblioteca-digitala.ro

de aspect ţuguiat (pl. VI/8). Butonii împinşi sînt şi ei rotunjiţi sau alungiţi (pl. VI/12). Atît butonii aplicaţi cît şi cei împinşi se întîlnesc în mod frecvent în zona de întretăiere a gîtului cu rotundul, iar mai rar pe rotundul vasului. Nu apar niciodată pe căni sau pahare. La castroane butonii ţuguiaţi se află şi sub buză. Într-un singur caz, pe categoria semifină ei apar grupaţi cîte trei.

Torţile şi tortiţele au funcţionalitate practică dar răspund şi exigenţei ornamentale. De aceea pe categoria fină mai ales ele sînt netezite şi lustruite. Au în general profilul în panglică, mai subţire sau mai groasă, dar pot avea şi profil oval, circular sau subtriunghiular. La căni pornesc din buză sau de sub buză şi merg pînă sub zona de întîlnire a gîtului cu rotundul sau pînă pe rotundul maxim. La vasele globulare sau tronconice au aspectul unor punţi care se arcuiesc peste zona dintre gît şi corp pornind din zona de întîlnire a gîtului cu corpul pînă pe rotundul maxim (pl. I/1—2). Pe cele cu profil subtriunghiular le întîlnim pe vasele globulare sau tronconice, de talie mijlocie. Sînt în general mai mari şi mai svelte, pornind din buză, de sub buză şi coboară pînă pe pîntecele vasului mai aproape sau mai departe de zona de întîlnire cu gîtul. Torţile se aplicau, cînd vasul era încă crud, prin îngăurirea peretelui şi remodelarea zonei în care au fost aplicate (pl. III/11) : sînt dispuse, ca şi butonii, simetric, cîte două sau cîte patru, afară de căniţe unde cunoaştem doar forme cu o singură toartă (pl. III/3).

O atenţie deosebită acordăm cîtorva fragmente aparţinînd categoriei semifine (ceea ce ne-a îndemnat să o socotim categorie aparte) făcute dintr-o pastă folosind ca degresant pietricele pisate (nisip cu granulaţie mai mare), pe a căror suprafaţă se observă un ornament pictat. În ce constă ornamentul pictat ? Peste suprafaţa vasului, după netezire s-a aplicat, prin înmuiere sau cu „pensula" acel gros (engobă) de culoare galben-cenuşie, conştituind fondul. Pe acest fond s-au realizat motive geometrice din linii mai scurte, lineare sau spiralice (pl. VII/2). Culoarea aplicată este făcută din aceeaşi pastă ca şi engoba, dar căreia i s-a adăugat un colorant negru, obţinîndu-se nuanţe închise sau de negru-cenuşiu. Pe suprafaţa unor vase se observă motive lineare tot în vopsea neagră. Ele se deosebesc totuşi de erorile de ardere cunoscute, deoarece acestea de obicei, au aspectul unor pete fără contur precis, apropiindu-se de forme circulare. Oricum în cercetările viitoare trebuie urmărite. Cele cu culoare aplicată pe fond de engobă, după netezire, au fost probabil mai numeroase, dar culoarea nefiind bine fixată s-a luat la spălare după săpături, în tratarea de laborator.

Ceramica de uz comun este de culoare neagră-cenuşie, neagră-cafenie, cărămiziu-cafenie, galben-cenuşie etc. Prezintă aceeaşi pastă, menţionăm numai că este ceva mai frecventă, în spărtură o pojghiţă exterioară cărămizie. Ca forme se disting aceleaşi vase bombate, mari, mijlocii şi mici cu gîtul arcuit prelung sau cilindric. Nu se cunosc forme la care gîtul să se articuleze cu corpul printr-un umăr sau prag. Unele au tendinţă de bitronconism. Castroanele sînt numeroase şi îmbracă forme semisferice, tronconice, bitronconice (pl. III/6). Cele tronconice şi bitronconice au gîtul mai mult sau mai puţin înalt şi îngust. Au buza, ca şi la vasele bombate, uşor evazată în afară. Cele semisferice prezintă buza adusă spre interior şi mai rar evazată în afară.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca tip de vas menționăm farfuria (pl. I/7) (un fel de castron scund), cu pereții drepți, mult înclinați, buza dreaptă și ornamentată uneori prin crestături. Menționăm deasemenea o formă intermediară între tipul de cană și pahar care nu are toartă, dar înfățișează o ușoară strangulare a buzei, pentru o mai ușoară scurgere a lichidului. Un exemplar a putut servi drept creuzet sau poate pentru turnatul în formă a pieselor de bronz sau aramă (pl. VII/9). Interesant este un vas mic globular, stîngaci lucrat și ornamentat cu patru butoni (pl. I/5). Fundul său nu este clar delimitat, dar vasul are mare stabilitate prin grosime. Ca forme noi, față de nivelul I, menționăm fragmente de plăci rotunde cu diametre cuprinse între 10—20 cm. despre care credem că au fost utilizate drept capace și o cană mare grosieră cu o toartă (pl. III/6).

Fundurile vaselor sînt masive, mai mult sau mai puțin plate. Foarte rar se observă un început de picior sub forma unei proeminențe inelare, dar de cele mai multe ori, fundul se reliefează prin aceea că în profil apare mai drept decît restul peretelui vasului. Pe un fund masiv de vas mare (diametru peste 21 cm.), se observă imprimată o împletitură de formă circulară, probabil din papură ceea ce ne face să emitem părerea că cel puțin vasele mari erau modelate pînă la o anumită înălțime pentru stabilitate, într-o formă împletită din papură sau nuiele.

Facem de asemenea observația, deja menționată, că majoritatea ceramicii comune din acest nivel, poartă acea engobă mai groasă sau mai subțire care la coacere se diferențiază de restul peretelui vasului. Unele vase sînt doar spălate cu apă, după netezire sau în timpul netezirii. Foarte rare sînt fragmentele cu barbotină, în înțelesul nostru un fel de „calcio-vechio" aplicat pe suprafața vasului.

Ornamentarea cea mai frecventă este aceea făcută prin striere care acoperă tot vasul sau cruțînd gîtul sau partea dinspre fund. Peste ea se aplică o baie de engobă, din această cauză nu ne putem da seama dacă striurile au fost făcute cu scopul de a prinde mai ușor baia de engobă (baiț) sau era ornament. Mai probabil este că a avut și rol ornamentar deoarece după baie, striurile se observă, dar estompat. Striurile pot fi mai fine, mai dese și mai subțiri sau mai groase și mai late dispuse vertical, înclinat sau întretăindu-se (pl. VI/3 ; VIII/11). Toate aceste modalități pot a se întîlni pe același vas. Cînd se întretaie, ca și în nivelul I, dau naștere unui sistem de romburi (pl. VIII/1).

Alte ornamente întîlnite sînt acelea în șiruri de triunghiuri, pătrate sau dreptunghiuri imprimate adînc, precum și șirul de găurele atît de comune culturii Glina. Nu lipsește nici motivul în forma literei V dispus pe unul sau pe două șiruri, precum și motivul din liniuțe duble verticale. Ambele se întîlnesc sub buză — mai rar este șirul de alveole orizontale.

Ca ornamente în relief amintim în primul rînd brîiele alveolate sau crestate, aplicate sub buză sau spre jumătatea lățimii gîtului. Brîul de sub buză este făcut aproape întotdeauna așa cum am arătat prin secționarea buzei. Alături de acestea, se află butonii care în nivelul I sînt retezați sau ascuțiți și alungiți. Butonii retezați și alungiți sînt întîlniți dispuși simetric cîte unul pe jumătatea superioară a corpului sau în zona de separare a sa de gît. Apucătorile au cel mai adesea funcție ornamentală. Sînt de formă prelungă, au aspectul unor segmente de brîu dispuse orizontal, alveolate. Uneori alveolele

https://biblioteca-digitala.ro

sînt mult adîncite. De cele mai multe ori, sînt foarte proeminente şi se întîlnesc pe vase de toate taliile. Motivul în crestătură, în afară de prezenţa sa pe brîuri, se mai întîlneşte pe muchia buzei, chiar cînd aceasta este foarte subţire. Este făcută oblic sau vertical. Torţile cunosc aceleaşi tipuri ca în nivelul precedent, cu observaţia că cele în formă de panglică sînt ceva mai numeroase. Sînt dispuse simetric, cîte două sau patru. Castroanele bitronconice sau bombate au o singură toartă. Torţile pornesc din buză sau de sub ea şi coboară pînă pe partea superioară a rotundului sau de sub zona de intersecţie a gîtului cu corpul pînă pe mijlocul acestuia.

Nivelul III. Este cuprins între aproximativ 0,50 (0,45) şi 0,35 m. Nu se delimitează clar peste tot de nivelul al II-lea. În secţiunea II, paralelă cu secţiunea I, dar perpendiculară pe apa Colentinei ce trece pe la marginea înălţimii, pe care s-a întins aşezarea s-a identificat numai acest nivel. În această secţiune a fost dezvelită o groapă circulară, probabil de gunoi, adîncă de aproximativ 1 m. şi largă de 0,90 m. În interiorul său s-au găsit fragmente ceramice, un silex şi o fusaiolă. Un alt silex descoperit aici ar putea fi paleolitic şi reutilizat de către purtătorii acestei culturi. După materialul arheologic găsit, acest nivel pare a fi un nivel de amestec, în care sînt prezente şi elemente caracteristice primelor două nivele, dar şi unele elemente noi. Situaţia se explică în parte prin acumularea de materiale scurse de pe panta fostei movile.

Ceramica. Din punct de vedere al pastei nu se deosebeşte cu nimic de celelalte două nivele. Ca tipuri de vase se întîlnesc şi în acest nivel fragmente de căniţe, de castroane tronconice sau bitronconice, vase bombate, cu două torţi supraînălţate terminate uneori prin butoni, fapt nou pentru locuirea de la Chitila.

Ceramica fină şi semifină prezintă un ornament din romburi sau triunghiuri realizate în tehnica împunsăturilor succesive dispuse în registre orizontale sau verticale făcute în tehnica împunsăturilor succesive, alternînd cu spaţii goale. Această manieră este mai puţin obişnuită în celelalte două nivele. Liniile orizontale, alcătuind benzi, sînt prezente şi ele fiind făcute din împunsături succesive mai rare sau mai dese ca şi liniile incizate. Motivul în S este bine reprezentat. Varianta în S culcat are uneori o expunere care degenerează în linie vălurită. Un ornament care aduce noutate este acela din unghiuri mari şi rare care indică un registru de motive dispuse orizontal (pl. VIII/9). Motivul din alveole lustruite nu se mai întîlneşte, iar un şir din motivul V culcat este lustruit, tehnică cunoscută nivelului I. Canelarea verticală este mai adîncă şi apare pe un vas cu toartă supraînălţată care are o proeminenţă (buton) pe înălţimea maximă. Torţile au profil oval sau în panglică. Butonii nu s-au găsit pe ceramica acestui nivel. Nu ne putem da seama cît din ceea ce ni se pare nou în acest nivel prezintă elemente noi sau provin din primele două nivele, despre care, luînd în consideraţie mărimea aşezării, ştim totuşi foarte puţin.

Semnalăm prezenţa şi în acest nivel a unor fragmente ceramice pictate, ce prezintă ornamente făcute din pasta din care se făcea engoba dar mai închisă la culoare. Motivele sînt ca şi în nivelul precedent geometrice (pl. VI/4, 6—8). Sînt făcute pe categoria semifină.

În timpul perieghezei, pe porţiunea din movilă pe care atunci cînd am început săpăturile nu am mai găsit-o deoarece o distrusese cariera, am

https://biblioteca-digitala.ro

desvelit o jumătate de amforă. Lama buldozerului care îndrepta pămîntul înaintea excavatorului decapase partea superioară a depunerilor. În felul acesta s-a produs tăierea vasului longitudinal. Vasul se afla în depunerea neagră-cenușie, culcat pe o parte, într-o groapă de formă ovală orientată N—E, S—V. Dimensiunea gropii nu se putea măsura deoarece la V era distrusă. Nu depășea totuși, ca diametru, maximum 1 m. Vasul are o formă svelță cu fundul îngust (13,5 cm. în raport cu înălțimea 60 cm.). Se compune dintr-un trunchi de con înalt de 39—40 cm. (2/3 din înălțime), căruia i s-a alăturat, prin intermediul unui umăr lobat, gîtul tronconic cu marginile evazate în afară. Diametrul maxim îl are la umăr (39 cm.). Diametrul minim al gîtului este la întîlnirea cu buza (18 cm.). Este de culoare cafeniu cenușie. Pe umeri poartă patru protuberanțe dispuse simetric, parte împinse dinăuntru, parte aplicate. De sub nivelul lor pornesc două torți așezate față în față care se termină într-un brîu orizontal cu crestături piezișe (pl. IX/1). Nu putea aparține nivelului inferior. Mai probabil, după adîncimea la care se afla, poate aparține nivelului al III-lea. Vasul este important, pentru că este singurul de acest tip din aria culturii Tei și dă posibilitatea comparării sale cu descoperiri din alte culturi învecinate.

Alte obiecte din lut. În toate trei nivelele de locuire în afară de vase sau fragmente de vase, s-au găsit întregi sau fragmentare fusaiole, greutăți de plasă, de război de țesut vertical (pl. II/5 ; IX/10, 14), roțițe de cărucior de cult [7], căței de vatră. Uneori sînt făcute din fragmente ceramice rotunjite și găurite la mijloc. Unele au fost ornamentate, astfel, pe o piesă aproximativ rotundă aparținînd nivelului II se află un ornament estompat din trei triunghiuri. Funcțional se apropie de tipul de greutate de război (pl. VIII/12). Mai interesantă este o roțiță fragmentară de cărucior de cult cu proeminența în jurul găurii axei, închipuind butucul, al cărui ornament pe o parte constă din trei brîuri din linii concentrice, executate prin împunsături succesive mari. Un brîu este făcut chiar pe proeminența care marchează butucul. Pe partea opusă brîurilor din zig-zag se află un ornament solar. Aparține probabil nivelului II.

La această categorie de obiecte mai menționăm o mărgea de lut, cîteva fragmente ce ar putea proveni din figurine și un bulgăre de lut uscat și prins ocazional de foc pe care se observă urmele degetelor de la prelucrare. Este o bucată de lut rămasă de la modelarea vreunui vas (pl. II/8). După o primă cercetare macroscopică, specialistul Cantemir Rișcuția crede că amprentele aparțin unei femei [8].

Obiectele de os. În special din nivelul II provin unelte din os confecționate din extremitatea distală sau proximală a unor oase lungi de ovicaprine sau bovine. Acestea sînt sule străpungătoare sau lustruitoare de ceramică.

---

[7] Delimitarea între fusaiolă și greutățile de lut pentru plasa de pescuit sau război de țesut vertical este dificil de făcut, uneori chiar imposibil. Ele se confundă de altfel și cu roțile de cărucior de cult. Pot fi deosebite, numai atunci cînd pe centrul lor, în jurul găurii, prezintă o proeminență circulară marcînd butucul. Vezi Gh. Bichir. *Autour du problème des plus anciens modèles de chariots decouverts en Roumanie,* în Dacia, NS, VIII, 1964, p. 67—86.

[8] Această problemă a amprentelor este în atenția noastră și s-ar putea să constituie obiectul unui studiu special, cu ajutorul dr. Cantemir Rișcuția, căruia îi mulțumim pentru acest prim ajutor.

https://biblioteca-digitala.ro

O spatulă este făcută din corn și prezintă o mică șănțuire spre capătul opus vîrfului. Din colț de mistreț s-a făcut o unealtă de curățat vegetale sau pește. Mai deosebit este un nasture de os de formă rotundă (pl. VI/10), unicat pentru această cultură.

Uneltele de silex. Prelucrarea silexului a constituit un meșteșug intens practicat de către locuitorii așezării, dovada o fac uneltele și produsele de debitaj. Între acestea menționăm două percutoare, ambele au formă sferică, care prezintă uzură de întrebuințare, cîteva gratoare pe capete de lame scurte, răzuitoare, ferestrăiașe (pl. IX/8). Sînt făcute dintr-o rocă de culoare galben-cafenie sau cafenie cu pete de culoare mai deschisă, specifică Cîmpiei Române.

Pentru ferestrăiașe era folosit și un șist silicos, rocă utilizată cu precădere în această vreme la fabricarea uneltelor. S-au prelucrat și alte roci cum ar fi cuarțul. Dintr-o rocă dură cenușiu-negricioasă provine un cep derivat din îngăurirea unui ciocan sau topor. S-a găsit o gresie cu suprafețele uzate în procesul muncii, dovada folosirii sale la șlefuirea unor unelte de os sau piatră. S-au găsit mai multe cuțite sau fragmente de cuțite curbe, de gresie, specifice acestei culturi .

După cum am mai arătat în groapa de bucate în formă de clopot, în partea de E, spre fund, s-a găsit un inel de buclă din aramă (pl. IX/15). Prins de spaclu s-a deformat puțin. Nu a mai fost refăcut spre a nu se rupe. Are lățime inegală și profil convex. Lățimea maximă este la capete. Inelul de buclă găsit aici este singura descoperire de acest gen din cadrul culturii Tei [9].

Problema care se pune este aceea de a găsi locul potrivit pentru descoperirile noastre în cadrul fazelor de evoluție a culturii Tei.

În această operă de cel mai mare ajutor ne este materialul ceramic. După tipurile de vase și mai ales după decor, locuirea din primele două nivele se încadrează în perioada de început a culturii Tei.

În lucrarea „Cultura Tei", Val. Leahu întrevede că între faza I, denumită de el Cățelu și faza II, denumită Tei, a mai existat un aspect pe care cercetarea arheologică de pînă atunci nu-l identificase [10]. Se pornea de la faptul că între fazele I și II nu se observă o evoluție firească și continuă a tehnicii împunsăturilor succesive. Pe baza unor fragmente ceramice aflate în depozitul Muzeului de istorie a municipiului București, provenind din cercetările lui Dinu V. Rosetti, acest autor încearcă apoi să împartă faza a II-a a culturii Tei în IIa și IIb, aspectul IIa, urmînd să se definească prin cercetările viitoare, iar IIb, ca fiind corespunzător faciesului Băneasa [11]. Noi

---

[9] La Smeieni, jud. Buzău, V. Teodorescu a descoperit două morminte (nr. 9 și 29) pe care cu probabilitate le atribuie culturii Tei. În mormîntul 7 la capătul scheletului chircit s-a găsit un inel de buclă. Vezi N. Simache și V. Teodorescu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Smeieni*, în Materiale, VIII, 1962, p. 279 ; Val. Leahu, op. cit., p. 134.

[10] Val. Leahu, op. cit., p. 154.

[11] Val. Leahu, op. cit., p. 153—156 ; Dinu V. Rosetti, Civilizația de tip București (Die Bukarester Kultur), București, 1936 ; Cîteva așezări și locuințe preistorice în preajma Bucureștilor, București, 1932, p. 11—12 (extras) ; cele fine sînt preluate prin intermediul culturii Glina din patrimoniul culturii Coțofeni în care se cunoaște un bogat repertoriu de forme și ornamente alimentate dintr-un vechi fond autohton, din care și-au tras originea toate culturile bronzului vechi din spațiul carpato-dunărean. Din această cauză credem că este greu să se stabilească care sînt influențele Gîrla Mare, Wietemberg,

https://biblioteca-digitala.ro

credem că primele două nivele de la Chitila-Cărămidărie se înscriu în aspectul IIa, postulat de V. Leahu. Nu ne putem da seama dacă descoperirile din nivelul acesta corespund imaginii pe care autorul citat şi-a făcut-o despre această etapă. Ele completează cunoştinţele noastre asupra trecerii de la faza I-a la faza a II-a, avînd elemente comune pentru amîndouă dar după cum s-a văzut şi o serie de caracteristici proprii, ceea ce îi asigură locul în cadrul evoluţiei acestei culturi.

În ce priveşte ceramica comună, Val. Leahu remarcă faptul că, în faza a II-a nu se mai practică barbotina [12]. Noi constatăm, ca o caracteristică de bază a aspectului identificat la Chitila-Cărămidărie, prezenţa pe suprafaţa vaselor din categoria comună şi semifină a unui fel de barbotină — un gros — o engobă (baiţ) — mai fluidă sau mai vîscoasă, aplicată mai gros sau mai subţire după talia şi funcţionalitatea vasului. Engoba avea aspectul unei paste lutoase sau luto-nisipoase. La formele de vase mari şi grosiere conţinea mult nisip cu granulaţie mare. Ea acoperă decorul striat, dar şi suprafeţele netezite. Barbotina propriu-zisă este prezentă şi ea, dar rar. În locul barbotinei specifice fazei II, unor vase li s-a făcut o spălare cu apă, probabil cu mîna, a suprafeţei exterioare prin care se netezeau asperităţile. În felul acesta vasul capătă un aspect mat. Acest fapt ne îndreptăţeşte să apropiem Chitila, de faza I.

După cum s-a văzut formele de vase sînt cele cunoscute fazei I între care amintim ceaşca cu „prag" între buză şi toartă de talie mai mare derivînd din ceaşca Glina [13], vasele cu picior, castroanele semisferice, tronconice, bitronconice, formele miniaturale etc. În ce priveşte vasele cu picior, socotite de Val. Leahu fructiere sau cupe cu picior [14], noi le socotim (nu în toate cazurile) ca fiind vase suport. Ne bazăm în această afirmaţie pe prelucrarea sumară şi lipsa lustrului din interiorul cupei vasului, pe cînd la castroane şi în general interiorul vaselor este lustruit. Se explică prin aceasta lipsa fundului, şi în consecinţă a stabilităţii ceştilor, care pentru a putea fi aşezate pline pe o suprafaţă plană, trebuiau să fie aşezate pe un suport spre a nu se vărsa. Caracteristica etapei este subliniată şi de prezenţa unor tipuri noi de vase, cum ar fi capacul plat, vasul cazan, castronul cu umbo sau cu fundul ascuţit (pl. II/7), farfuria (castronul cu pereţii foarte înclinaţi (pl. I/7 ; IX/9), vetrele cu margine înălţată, vasul creuzet etc.

Verbicioara sau Monteoru, în patrimoniul altfel comun, dar divers al etapelor lor de început, şi culturii Tei. D. Popescu, *Die Früihe un Mittlere Bronzezeit in Sibenburgen*, Bucureşti, 1944, p. 80—88 ; I. Nestor, *Istoria României*, vol. I, p. 100—105 ; K. Horedt, *Die Wietenberg-Kultur*, în Dacia, NS, IV, 1960, p. 115—136 ; Vladimir Dumitrescu, Necropola de incineraţie din epoca bronzului de la Cîrna, Bucureşti, 1961, pl. CXIII—CLI ; D. Berciu, *Die Verbicioara Kultur* in Dacia, NS, 1961, V, p. 113. Ultimele cercetări efectuate de colega T. Tudor la Văcăreşti şi Morteni (Vlahica 4, 1973, p. 93—107) şi ale lui I. Chicideanu de la Bungetu (SCIVA, 1977, 2, p. 225—238) demonstrează fără putinţă de tăgadă influenţa exercitată de cultura Coţofeni asupra celei Glina care le retransmite ciclului evolutiv al culturii Tei.

[12] Val. Leahu, op. cit., p. 97.

[13] Unele dintre formele de bază, de cele mai multe ori, ca şi motivistica ceramicii mai ales a celei fine se întîlnesc în cadrul culturii Glina. S. Morintz, D. V. Rosetti, în Bucureştii de odinioară, pl. XIII, 7—10, M. Constantiniu, P. Panait, *O aşezare din epoca bronzului la Roşu*, în CAB, 1963, I, p. 323—324.

[14] Val. Leahu, op. cit., p. 88—96 fig. 20, 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Din punctul de vedere al decorului, caracterul de etapă de tranziție este reliefat de prezența pe ceramica fină și semifină, pe același vas a celor două tehnici de ornamentare ; incizia fină din linii mai lungi și mai scurte și a împunsăturii succesive fine, uneori în cadrul aceluiași brîu (pl. III/3). În nivelul I împunsătura succesivă (întrepătrunsă) este mai superficială. În nivelul II este mai adîncită. Deci în etapa aceasta are loc inventarea și generalizarea decorului prin împunsături succesive, fin sau foarte fin executate, realizîndu-se uneori adevărate bijuterii (pl. VII/1, 5) pe formele mai mici și mai delicate. El se întinde și pe vasele mai mari, dar nu chiar cu aceeași atenție și migală. Este etapa debutului dar și a generalizării motivului în S. Luat în ansamblu se observă debutul și expansiunea elementelor motivistice noi și regresul celor vechi, cum ar fi motivul în zig-zag, banda hașurată (motivul în scăriță), adaptarea la noua concepție ornamentală a unora dintre motive, ca linia incizată care, fie că se combină cu motive cunoscute în acest spațiu în perioade și culturi premergătoare [15], ca de exemplu pătratul, rombul etc. și cu cele recent adaptate, fie că se acomodează și ea devenind uneori mai largă și lustruită. Din toate aceste elemente se imaginează și se realizează compoziții noi. În vădit regres sînt șirurile de motive în V, U și cele înrudite lor precum și alte combinații mai puțin elaborate din linii simple, segmente de linii simple care nu dispar dar se retrag pe ceramica comună. Plasarea lor pe zona de întîlnire a gîtului cu corpul este luată de compozițiile noi, cu tendințe de acoperire a întregii suprafețe a vasului (mai ales la formele mai deosebite) (pl. VII/1). Uneori chiar brîul crestat și alveolat, iar pe cea fină lustruit, le ia locul pe ceramica comună.

Însăși grija cu care sînt lustruite vasele în interior, dar mai ales în exterior, poate fi considerată ca o caracteristică a etapei. Lustrul era făcut cu un instrument dur cînd pasta era încă crudă și apoi cu ceva mai moale, pe suprafața vaselor observîndu-se uneori aceste două momente (de tehnică). Credem că lustruirea era legată și de faptul că prin ea se mărea impermeabilitatea vaselor, dar totodată le făcea și mai frumoase, corespunzînd setei de estetizare constatată și la ceramica comună prin marea cantitate de vase striate, chiar dacă striul era acoperit cu engobă. În această tendință șirul de alveole moștenit cu siguranță din cultura Glina [16], acum este bine lustruit. Lustrul înăbușe și motivele în V și U, linia simplă orizontală, motivul în scăriță [17] (pl. VII/2). Pe acest fond al excesului de lustru se dezvoltă, în paralel, tehnica împunsăturii succesive făcută după lustruire ceea ce înseamnă o schimbare a concepției decorative.

Adoptarea motivelor noi a putut fi luată de pe inventarul din lemn sau de pe țesături sau poate de la culturile vecine. Este foarte posibil ca noul să țină pur și simplu de inovație atît de specific spiritului uman, fără să fi fost nevoie să-l fi luat de undeva sau să-l fi adus cineva. Fără dina-

[15] Vezi nota 13.

[16] Pe ceramica de tip Glina, brîul din alveole imprimate în pasta vasului este un element de decor frecvent. Uneori se întîlnește și în interiorul vasului (datorită realizării sale prin împingere în pasta crudă a vasului).

[17] După realizarea decorului vasul a fost lustruit ceea ce a dus la modificarea ornamentului care își pierde personalitatea și efectul estetic.

https://biblioteca-digitala.ro

mica de invenţie şi de adaptare societatea umană nu ar fi putut progresa [18]. În cazul culturii Tei se observă — ca de altfel şi la Chitila Cărămidărie — o foarte accentuată dinamică de invenţie şi adaptare culturală.

La Chitila în nivelul al III-lea, ceramica cu engobă, din categoria de uz comun şi semifină scade întrucîtva procentual. Pare a fi mai numeroasă ceramica spălată cu apă. Remarcăm de asemenea prezenţa unor vase cu toarta supraînălţată (pl. IX/2.4) terminată cu butoni. În şirul motivelor ornamentale se observă tendinţa de alungire a romburilor şi dispunerea lor în şiruri orizontale alături de o lăţire a împunsăturilor succesive adîncite, ceea ce ne îndreaptă să afirmăm că trag spre faza a III-a a acestei, culturi [19]. Aceste cîteva trăsături, în stadiul actual al cunoaşterii noastre despre această cultură, par să diferenţieze nivelele I—II de nivelul III.

Pe baza observaţiilor stratigrafice şi de tipologie internă a aşezării se impun cîteva discuţii de caracter general privind cultura Tei. Între acestea subliniem faptul că în evoluţia culturii canelarea apare încă din primul nivel continuînd şi în nivell II, pentru ca în nivelul al III-lea să fie realizată într-o tehnică mult adîncită, pe o formă de vas care oferă indicii de contemporaneitate culturală cu faza a III-a, a culturii Verbicioara [20]. Ea era admisă de Val. Leahu numai din faza a III-a [21]. Şirurile de S verticale, înclinate sau culcate, romburile alungite sau cu prelungiri în formă de fanioane, triunghiul, voluta de sub brîuri sau registre sau umplînd golurile dintre ele apar încă din etapa Chitila începînd din nivelul I, precum şi tendinţa de a acoperi întreg cîmpul vasului cu ornamentare. [22]

Această situaţie ar justifica legături ale culturii Tei cu cele învecinătoare cum ar fi cultura Monteoru încă dintr-o etapă mai veche. S-ar putea face chiar observaţia că aproape întreaga motivistică a fazelor II—V îşi găseşte începuturile — uneori timide — în această etapă din nivelul I—II de la Chitila. Interesantă este şi lobarea umărului la vasul amforă, care ar putea arunca o nouă lumină asupra raporturilor cu locuirile de la Monteoru. Prezenţa acelui castron cu pereţii drepţi şi brîu în relief în jurul fundului tronconic terminat printr-o umflătură împinsă în interior (făcut special spre a sta pe un suport) aduce elemente noi pentru înţelegerea dinamicii evoluţiei formelor din culturile epocii bronzului din Cîmpia Română. Spre legături culturale cu spaţiul de S—V al cîmpiei, ne îndreaptă motivele solare încrustate cu alb de pe fundul unor ceşti din nivelul al II-lea şi butonul de pe toarta ceştii din nivelul I. Ne referim la relaţiile

---

[18] D. de Sonneville Bordes, *Evolution du paleolitithique supérior en Europe Occidentale et sa signification*, în BSPF, ET, XLIII 1966, 1, p. 3—34.

[19] Val. Leahu, op. cit., p. 110, fig. 28, 3, p. 111, 20, 10; p. 112, fig. 30, 6 etc.; Alexandrina Alexandrescu *La nécropole du bronz recent de Zimnicea (dep. Teleorman)*, în Dacia, NS, XVII, 1973, p. 77—97.; S. Morintz, Contribuţii arheologice la istoria tracilor timpurii I, Ed. Acad. (Bibl. Arh. XXXVI), 1978, p. 44—51.

[20] D. Berciu, *Die Verbicioara Kultur*, în Dacia, NS, V, 1961, p. 113.

[21] Val. Leahu, op. cit., p. 107.

[22] Toate acestea sînt socotite de Val. Leahu că apar abia în faza a III-a, Val. Leahu, *Date noi cu privire la faza Tei III, în lumina ultimelor săpături arheologice*, în SCIV, 1966, 1, p. 13. Unele din concluziile din acest articol citat sînt contrare prezentării făcute de către acelaşi autor în studiul Cultura Tei, la care adesea ne-am referit.

https://biblioteca-digitala.ro

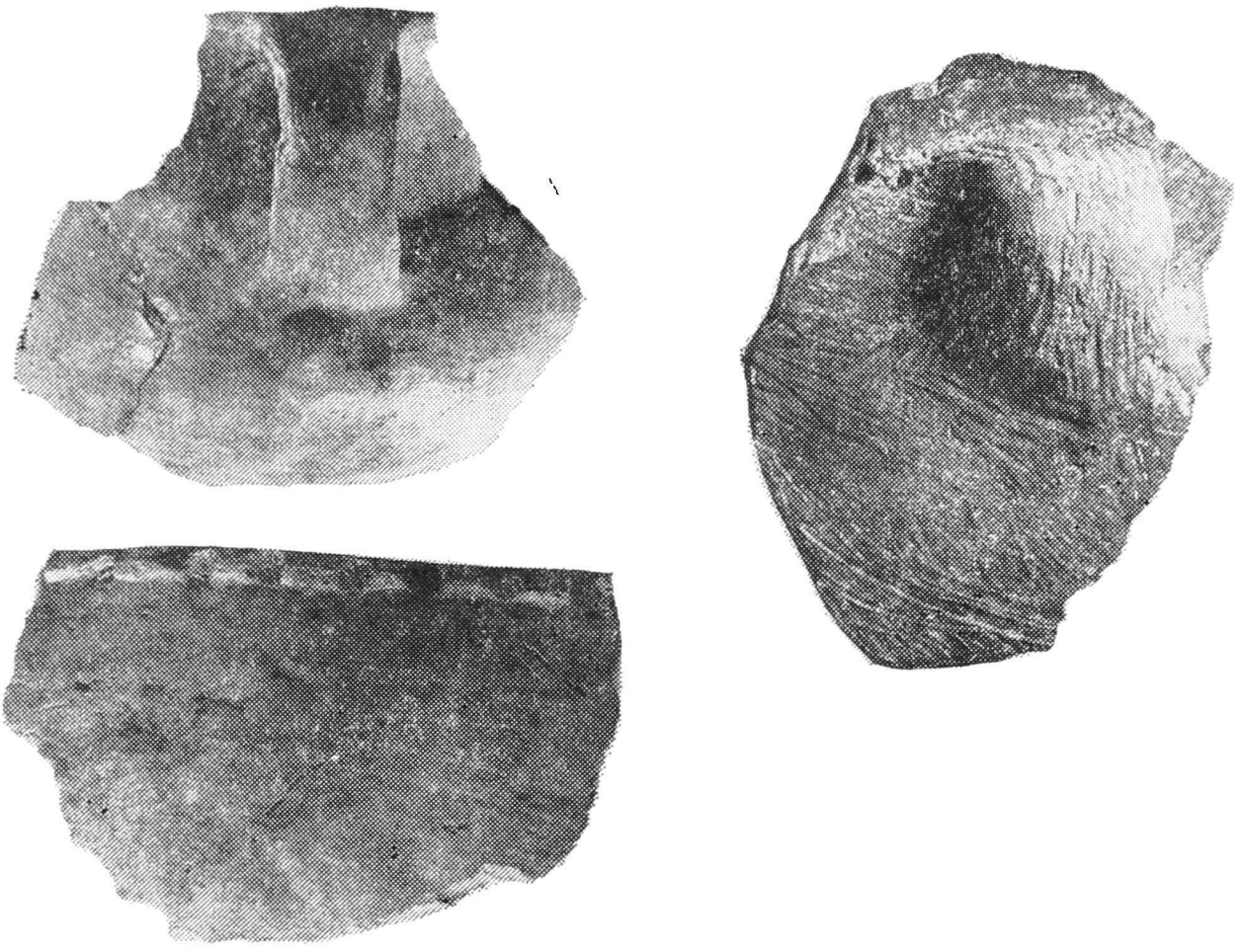

Fig. 5 1 Fragment de cană cu toartă şi butoni lustruiţi, 2 fragment de castron, 3 fragment de vas globular ornamentat cu striuri pe porţiunea din rotundul vasului şi pe toartă; 1—2 nivelul II, 3 nivelul III.

care au putut exista încă din această vreme cu patrimoniul cultural Gîrla Mare şi Verbicioara [23].

În legătură cu inelul de buclă găsit în groapa de bucate, compus din două bucle arcuite, legate între ele printr-o subţiere a piesei şi terminat tot printr-o subţiere care servea la fixarea în chip de cîrlig pe dedesubt în bucla opusă, constatăm că se încadrează tipului descris de E. Zaharia ca tip transilvan. Este o formă intermediară între subtipul B. lb şi B. lc, corespunzător stratelor II—III de la Monteoru [24]. Acest tip de inel de buclă a cunoscut o arie foarte largă de răspîndire, cuprinsă între stepele ruse pînă în Panonia şi Balcani. Din descoperiri izolate mai ales din Balcani şi din S—V României în bronzul timpuriu şi mijlociu se cunosc numeroase exemplare făcute din aur [25].

[23] V. Dumitrescu, op. cit., loc .cit; D. Berciu, op. cit., p .139, fig. 5—6. S. Morintz, op. cit., p 21—51.

[24] Eugenia Zaharia, *Die Lockenringe von Sarata Monteoru und ihre Typologischen Beziehungen*, în Dacia, NS, 1959, III, p. 109 — fig. 2, A. Alexandrescu, op. cit., p. 79, fig. 1. Aici s-a găsit un tip foarte apropiat de cel de la Chitila.

[25] M. Gramatopol, Virgilia Crăciunescu, *Les bijoux antiques de la colection Maria et Dr. G. Severeanu de la Ville de Bucarest*, în Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, 1967, 4, pl. I, p. 137, 139, 159.

https://biblioteca-digitala.ro

Comunitatea culturală Tei de la Chitila se ocupa cu vînatul, pescuitul, creşterea vitelor şi agricultura după cum o dovedeşte întreg instrumentarul de silex, piatră, os, inventarul ceramic şi numeroasele oase de castor, mistreţ, vulpe, peşti, bovine, ovicaprine, port etc. Ea a fost atrasă de bogăţia luncii Colentinei, aici ceva mai largă decît în restul cursului său din amonte, de sursele de apă potabilă la suprafaţă — stratele aquifere aflîndu-se la numai 2 m. adîncime — cu scurgere naturală sub malurile rîului.

Nivelele I—II de la Chitila-Cărămidărie continuă organic şi firesc evoluţia culturii Tei din faza I (Căţelu-Nou), dar sorgintea celor mai multe elemente de decor, tipurile de vase apar mai legate de locuirile din nivelul I—II de la Bungetu, contemporane etapei Căţelu (Bungetu I poate chiar mai veche). Ele pot fi contemporane cu Monteoru I C 2 — I C 1 [26]. Ceramica de uz comun este cea care dă certitudinea evoluţiei sale din fondul cultural Glina [27]. Locuirea de la Chitila-Cărămidărie, ulterioară fazei Căţelu-Nou, credem că poate fi, în linii generale, corespunzătoare sfîrşitului fazei I Căţelu şi etapei II postulate de Val. Leahu. Locurile de la Bungetu şi Căţelu-Nou în concepţia noastră reprezintă variante locale ale aceleiaşi faze mai mult sau mai puţin contemporane. Colectivitatea umană de la Chitila-Cărămidărie preia fondul fazei I şi îi duce evoluţia spre etapele următoare.

Descoperirile de la Chitila confirmă unele supoziţii şi păreri emise anterior asupra culturii Tei, dar pun şi probleme noi. Publicarea lor sperăm să contribuie la întregirea cunoaşterii acestei culturi şi a rolului său în evoluţia comunităţilor umane din epoca bronzului în Cîmpia Română.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LA CULTURE TEI À CHITILA — CĂRĂMIDĂRIE

Résumé

En 1977 des fouilles archéologiques de sauvetage furent effectuées à Chitila, dans la partie Nord-Ouest de Bucarest, dans une carrière d'argile, de sable et de gravier appartenant à la fabrique de briques „7 Noiembrie". Les fouilles ont relevé trois niveaux d'habitat avec un inventaire d'outils en silex, grês, os, corne et surtout de la céramique. Dans les deux premiérs niveaux on a découvert aussi des habitations. L'habitat avait les traits d'un monticule, ce que l'on peut constater d'aprés les profils de quelques témoins en terre restés dans la fosse de la carrière.

L'ètude du matériel découvert, surtout la céramique, permet la conclusion que les habitats de Chitila-Cărămidărie offrent un caractère inedit, s'inscrivant entre la I-ère et la II-e phase de la culture Tei, à savoir la phase „II a" supposée par Valeriu Leahu. Les habitats Tei de Chitila sont liés à une ancienne tradition, comme il résulte des rècentes recherches de Căţelu, Morteni et Bungetu. Le III-e niveau est postérieur, correspondant peut-être à la III-e phase de la culture mentionnée.

---

[26] I. Chicideanu, *Date noi privind începutul culturii Tei* (săpăturile de la Brăteşti — Bungetu), în SCIVA, 1977, 2, p. 237.

[27] Ersilia Tudor, op. cit., loc. cit., O parte din aceste materiale le-am putut vedea şi discuta. Cu această ocazie ni s-au dat şi o serie de alte lămuriri. Pentru toate acestea îi mulţumim. I. Chicideanu, op. cit., p. 232, mulţumim şi acestui cercetător pentru informaţiile date privind descoperirile de la Bungetu.

https://biblioteca-digitala.ro

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Vue d'ensemble au début des travaux.
Fig. 2 Plan des fouilles.
Fig. 3 Profil occidental de la tranchée III.
Fig. 4 Fragments céramiques à engobe appliquée sur la surface striée du récipient ; 2 horizon I ; 1 horizon II.
Fig. 5 1 Fragment de cruche à manche et boutons lustrés ; 2 fragment de bol ; 3 fragment de récipient globulaire orné de stries sur sa circonférence et sur son anse ; 1—2 horizon 2 ; 3 horizon III.
Pl. I 1—2 tasses ; 3 récipient gobelet ; 4 petit récipient d'un modelage primitif et orné de boutons ; 5 petite cruche ; 7 plat ; 6, 8 fragments céramiques. Horizon II.
Pl. II 1, 3, 5—6 tasses ; 9 fragment de cruche ; 7 récipient restitué à umbo ; 4 récipient fragmentaire à la silhouette bombée ; 2, 10 fragments de récipients ; 8 fragment de terre cuite portant des empreintes de doigts, imprimées au cours du modelage ; 9, horizon I, 1, 3, 4, 5, 6, 7 horizon II ; 2 horizon III.
Pl. III 1, 8 cruches ; 3, récipient bitronconique ; 6 bol à manche, 12 grande cruche ; 2, 9, 10 fragments de bols ; 5 fusaïole ; 7 bouchon résultant de la perforation des haches de pierre ; 11 fragment d'anse ; horizon II.
Pl. IV 1—9, 11—12 fragments céramiques à ornements ; 10 objet d'argile de forme tronconique ; 1—5, 7—12 horizon II ; 6 horizon I ; 10 horizon III.
Pl. V Fragments céramiques à ornements ; 5, 8 horizon I ; 1—4, 6—7, 9, 11—12 horizon II ; 10 horizon III.
Pl. VI Fragments céramiques ornés de motifs incisés, de piqûres, de stries ou de boutons et de bandes ; 11 pied d'un récipient support ; 10 boutons d'os ; 13 fragment d'un couteau de grès ; 1, 14 horizon I ; 2—4, 7—13 horizon II ; 1, 5 horizon III.
Pl. VII 1—11 fragments de récipients et d'anses de récipients ; 12 roue ornée d'une petite voiture cultuelle ; 1 horizon I ; 2—3, 5, 9—10, 12 horizon II ; 4, 6, 7, 8, 11 horizon III.
Pl. VIII Fragments céramiques décorés de fines ou de rares piqûres, de stries, de boutons ou d'anses ; fragments céramiques peints en noir ; 4—8, 14 horizon I ; 2—3, 11—12 horizon II ; 9—10, 13 horizon III.
Pl. IX 1 grande jarre à provisions ; 7 petite tasse sans anse, fort probablement un creuset ; 2, 9 fragments de récipients ; 4 anse de récipient ; 10 poids pour un filet ; 14 fusaïole ; 3, 5, 12 poinçons ou alènes en os ; 6 spatule en corne ; 13 outil en corne avec une incision ; 8 petites scies en silex ; 11 couteau recourbé de grè ; 15 anneau de tempe en cuivre ; 9, 15 horizon I ; 3, 5—7, 12—14 horizon II ; 1, 2, 4, 8, 10 horizon III.

https://biblioteca-digitala.ro

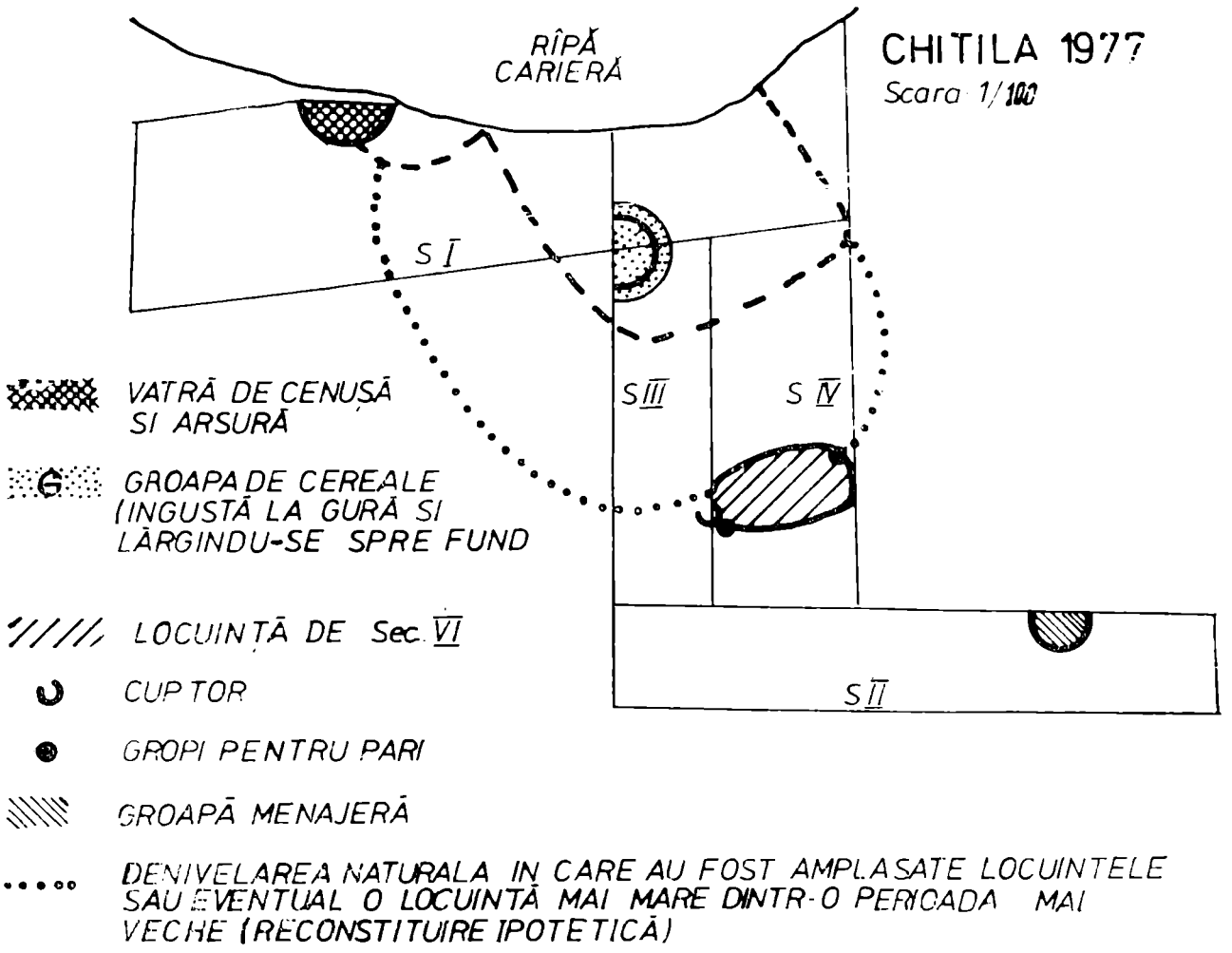

Fig. 2 Planul săpăturii.

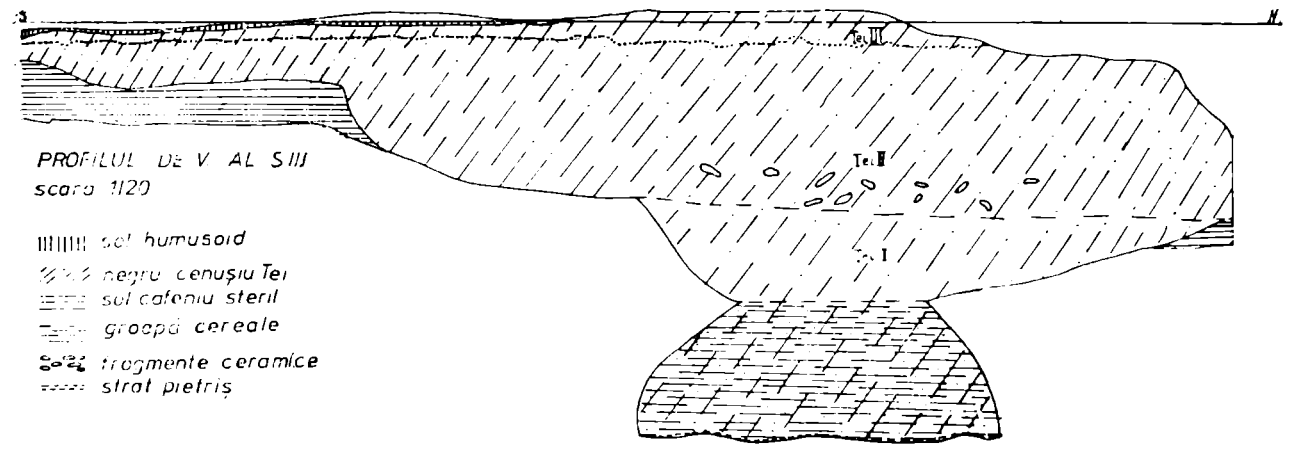

Fig. 3 Profilul de vest al secțiunii III.

https://biblioteca-digitala.ro

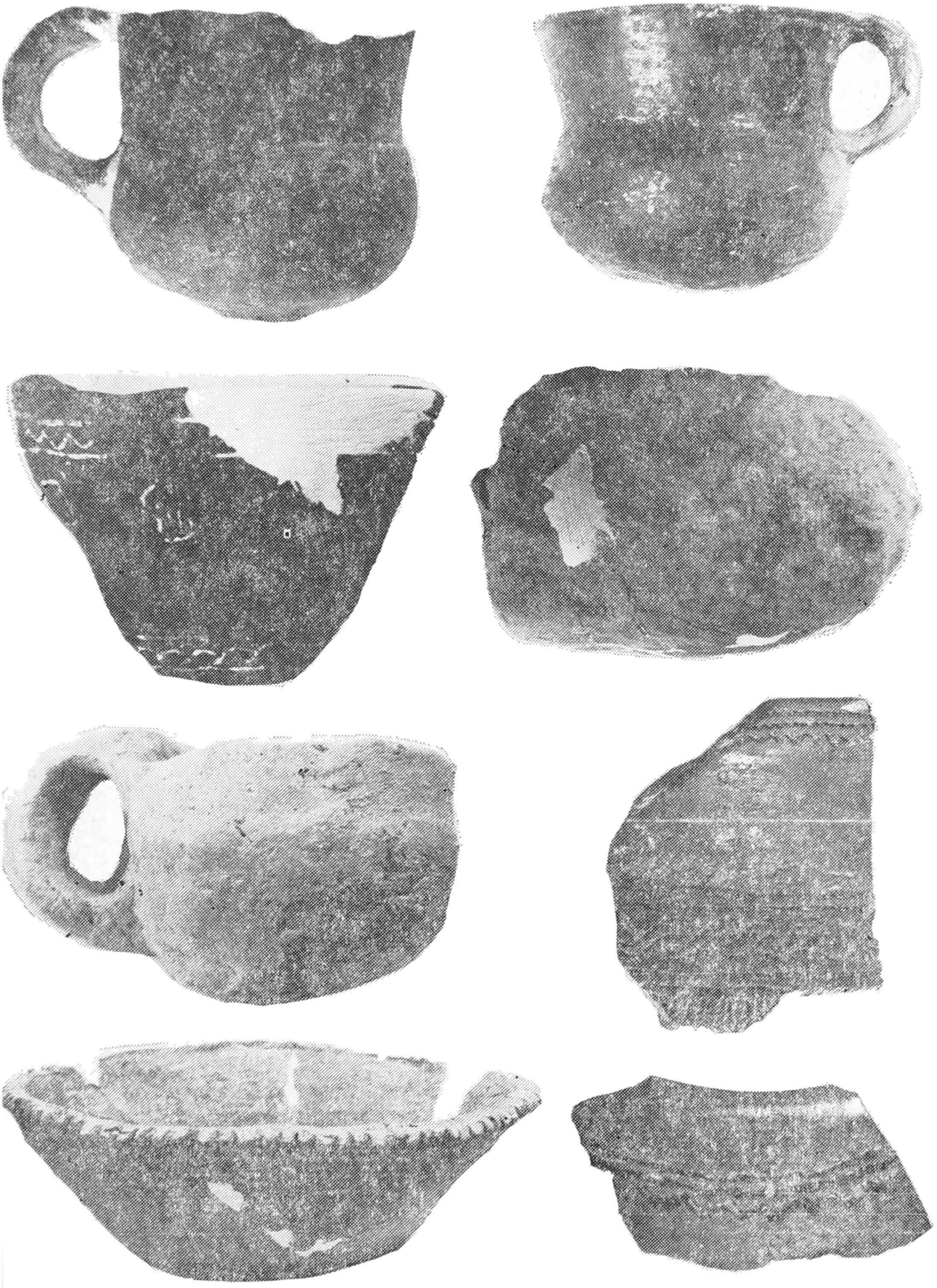

Planşa I, 1—2 ceşti, 3 vas pahar, 4 vas mic, lucrat grosier ornamentat cu butoni, 5 căniţă, 7 vas tip farfurie, 6,8 fragmente ceramice. Nivelul II.

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa II, 1, 3, 5—6 cești, 9 fragment de cană, 7 vas reconstituit cu fundul în umbo, 4 vas fragmentar de formă bombată 2, 10 fragmente de vase, 8 fragment de lut ars cu urme de degete de la prelucrare ; 9, nivelul I, 1, 3, 4, 5, 6, 7, 10 nivelul II, 2 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

Planşa III, 1 8 căni, 3 vas bitronconic, 6 castron cu toartă, 12 cană mare, 2, 9, 10 fragmente de castroane, 5 fusaiolă, 7 cep de la îngăurirea topoarelor de piatră, 11 fragment de toartă ; nivelul II. 1—9, 11—12.

https://biblioteca-digitala.ro

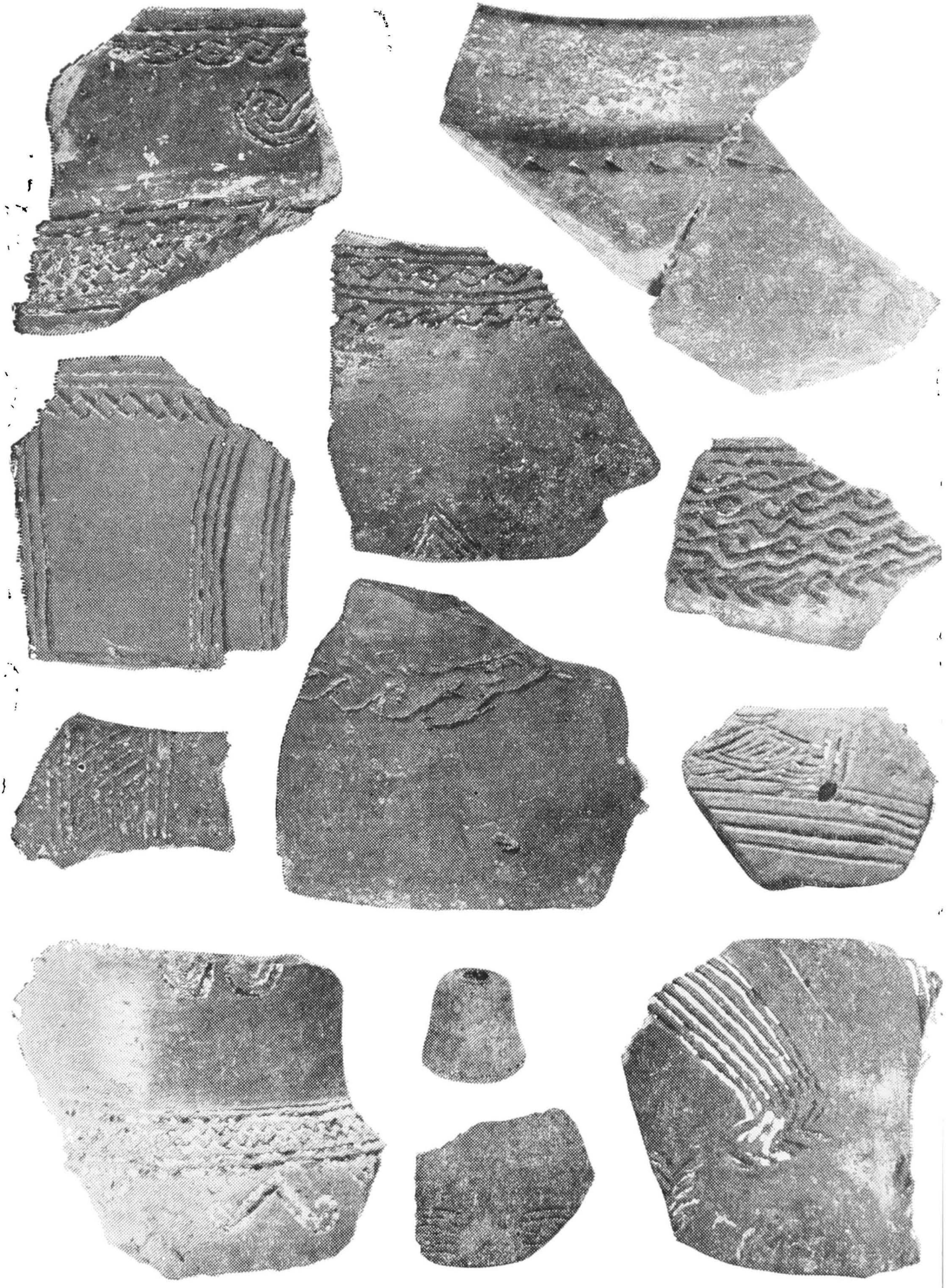

Planșa IV, Fragmente ceramice ornamentate, 10 obiect de lut de formă tronconică ; 1—5, 7—12 nivelul II, 6 nivelul I, 10 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

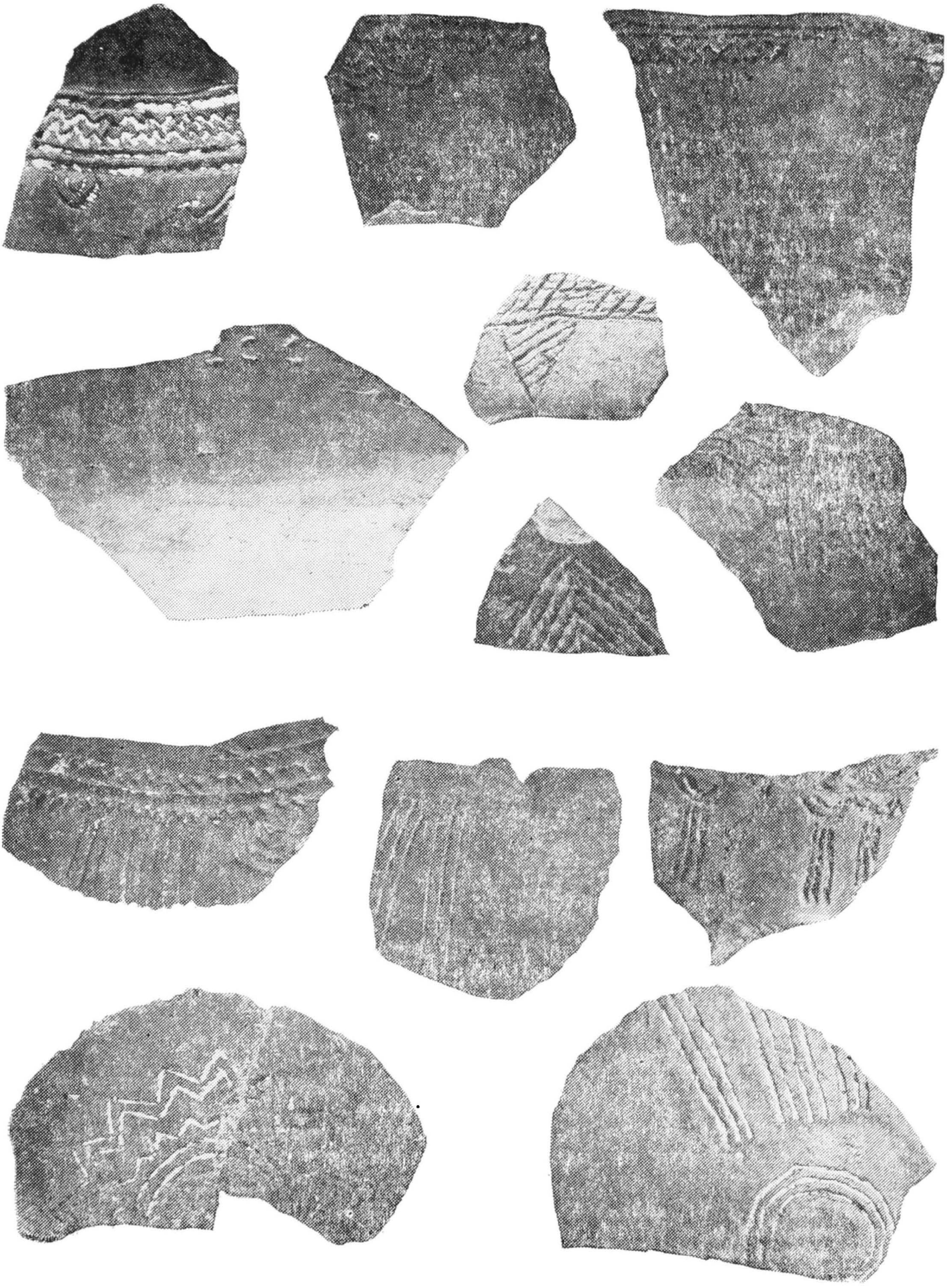

Planşa V, Fragmente ceramice ornamentate; 5, 8 nivelul I, 1—4, 6—7, 9, 11—12 nivelul II, 10 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

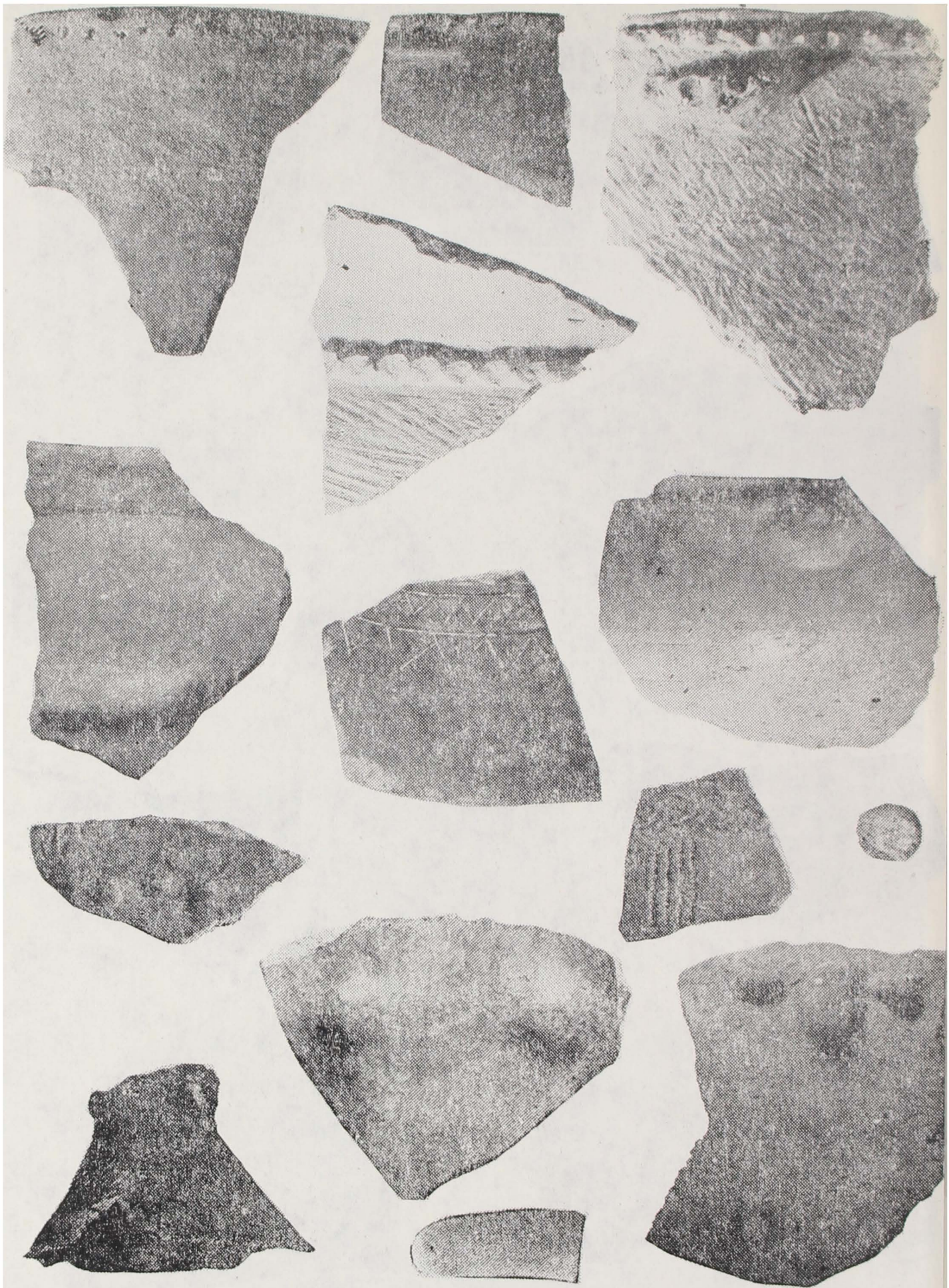

Planșa VI, Fragmente ceramice ornamentate cu motive incizate din împunsături și striuri sau cu butoni și brîuri, 11 picior de vas suport, 10 nasture de os, 13 fragment de cuțit de gresie ; 1, 14 nivelul I, 2—4, 7—13 nivelul II, 1, 5 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

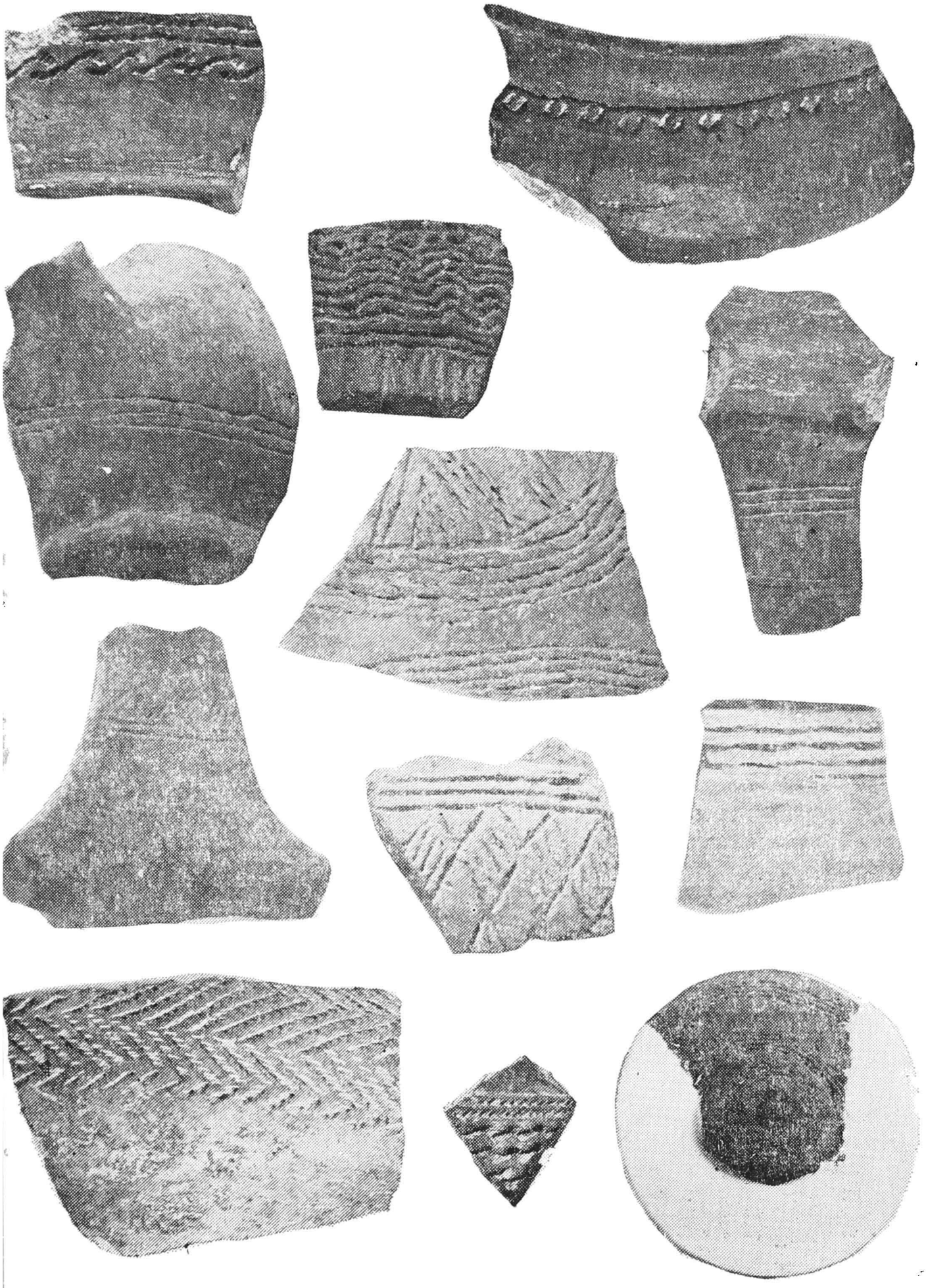

Planşa VII, 1—11 Fragmente de vase şi de torţi de vase, 12 roată de cărucior de cult ornamentată ; 1 nivelul I ; 2—3, 5, 9—10, 12 nivelul II, 4, 6, 7, 8, 11 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

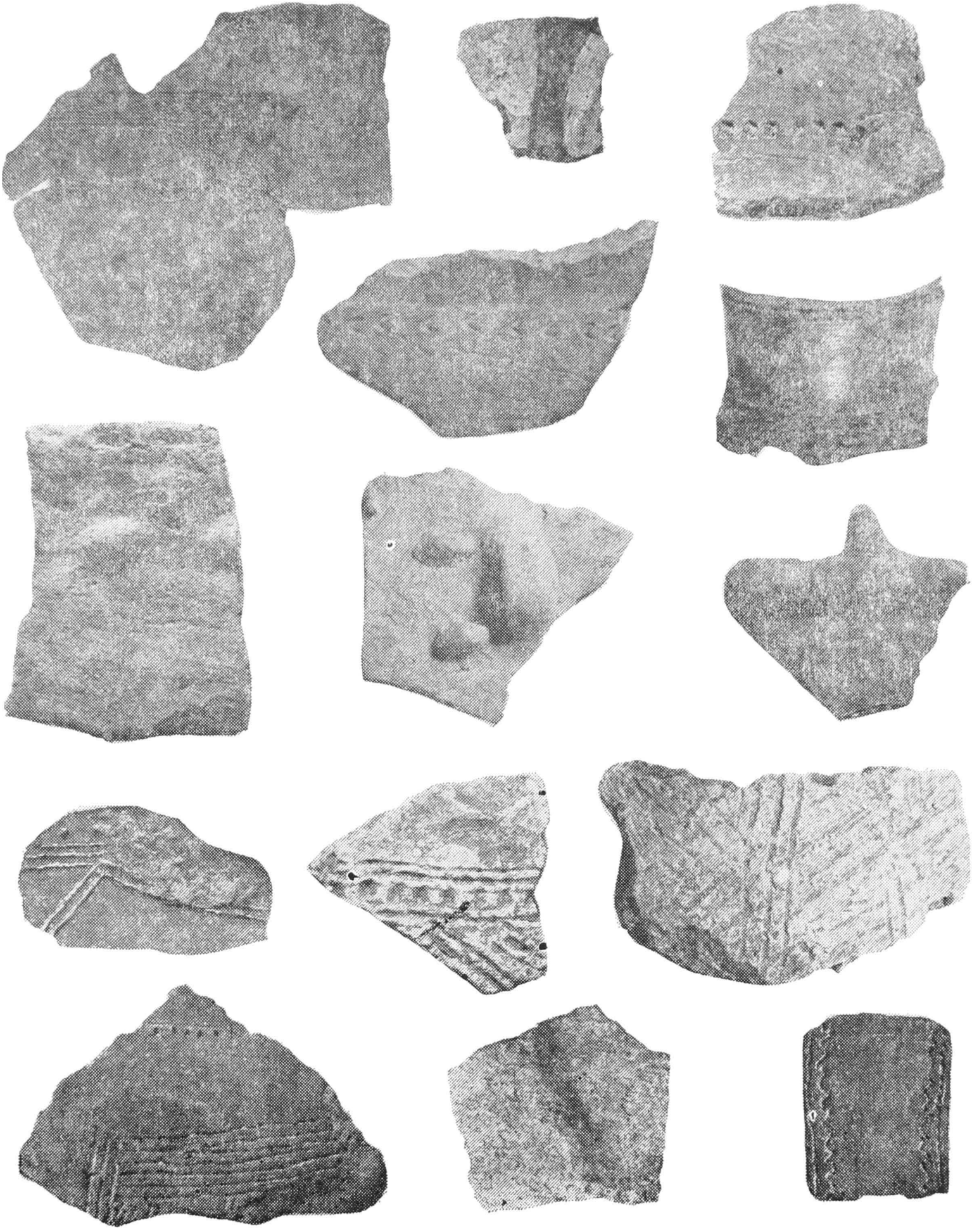

Planşa VIII, Fragmente ceramice ornamentate cu împunsături fine sau rare, striuri, butoni sau torţi, fragmente ceramice pictate cu negru; 1, 4—8, 14 nivelul I, 2—3, 11—12 nivelul II, 9—10, 13 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

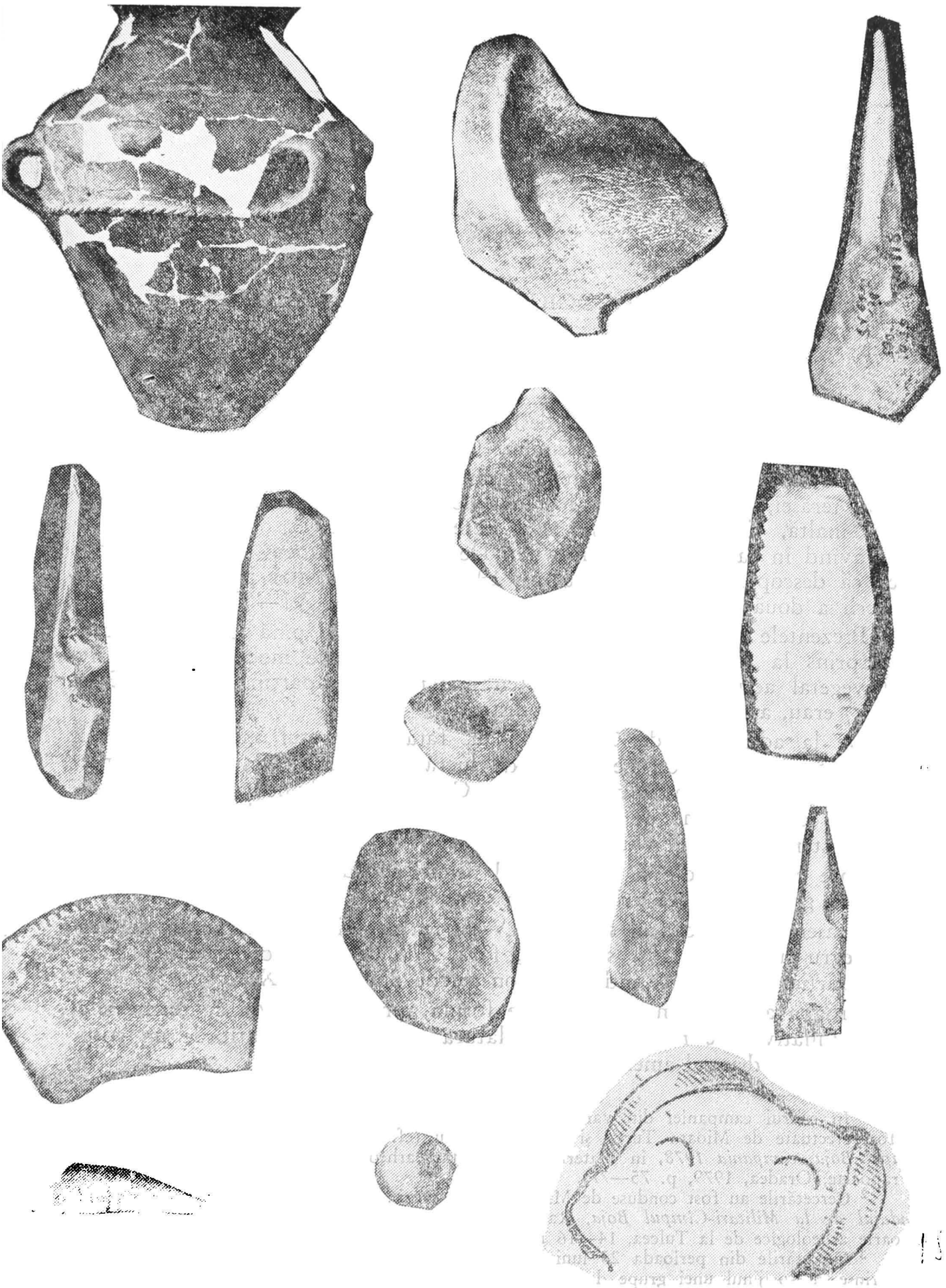

Planşa IX, 1 vas mare de provizii, 7 căniţă fără toartă probabil creuzet, 2, 9 fragmente de vase, 4 toartă de vas, 10 greutate de plasă, 14 fusaiolă, 3, 5, 12 sule de os, 6 spatulă de corn, 13 unealtă de corn cu o incizie, 8 ferestrăiaş de silex, 11 cuţit curb de gresie, 15 inel de buclă de aramă ; 9, 15 nivelul I, 3, 5—7, 12—14 nivelul II, 1, 2, 4, 8, 10 nivelul III.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI ARHEOLOGICE LA MILITARI-CÎMPUL BOJA

MIOARA TURCU

În anii 1978 [1]—1979 [2] s-au desfăşurat cercetări arheologice [3] în partea vestică a Capitalei, pe terenul denumit Cîmpul Boja, din cartierul Militari.

Spre deosebire de precedentele săpături realizate pe versantul nordic şi estic al terasei, cele actuale au fost extinse, în mod deosebit, spre marginea sudică înaltă, singura porţiune unde terenul, necultivat, oferă un spaţiu liber, avînd în faţă cursul Dîmboviţei. De la început ţinem să facem precizarea că descoperirile arheologice din 1958 şi 1961 au dat posibilitatea cunoaşterii a două locuiri aparţinînd secolelor II—III şi VI—VII e.n. [4].

Prezentele secţiuni (SI—SV), care au tăiat terenul pînă la baza terasei, au surprins la suprafaţă pămîntul răscolit de lucrările moderne, aşa încît solul vegetal actual şi cel cenuşiu (cu materiale ce aparţin secolelor II—III e.n.) erau, aproape, în întregime distruse.

De la adîncimea de 0,25—0,35 m. faţă de stratul actual, pămîntul negru măzăros, compact, nepătruns de lucrări moderne, conţine fragmente ceramice din epoca bronzului — cultura Glina III, cărbune şi oase. Această depunere cu o grosime de 0,40—0,50 m suprapune la rîndul ei, un strat castaniu, steril, pămîntul viu neumblat.

Spre capătul sudic şi spre centrul primei secţiuni, a fost surprins conturul unei gropi cercetată prin casete şi şanţuri.

Deasemenea în cadrul secţiunii IV partea superioară a stratului de pămînt negru-măzăros a fost suprapus, fără a fi deranjat, de temeliile unor ziduri, parţial păstrate, ce indicau o construcţie din secolul XIX.

Groapa amintită, notată G 1, de formă aproape rotundă cu diametrele de aproximativ 2,10 m/1,80 m avea latura nordică tăiată atît de un stîlp rutier, cît şi de drumul amenajat ce duce spre satul Roşu.

---

[1] În cadrul campaniei din vara anului 1978 cercetările arheologice din această zonă au fost efectuate de Mioara Turcu şi Vasilica Sandu (cf. *Cercetări de salvare la Militari-Cîmpul Boja, campania 1978*, în Materiale şi cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p. 75—77).

[2] Cercetările au fost conduse de Mioara Turcu (vezi : Mioara Turcu, *Informare privind sondajul de la Militari-Cîmpul Boja*, Raport preliminar, prezentat la a XIV-a sesiune de rapoarte arheologice de la Tulcea, 14—16 martie 1980.

[3] Cercetările din perioada 23 iunie—10 iulie 1978 şi 16 iunie—6 iulie 1979, au fost întreprinse cu sprijinul unei grupe de studenţi de la Facultatea de istorie-filozofie Bucureşti.

[4] Vlad Zirra şi Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheologice de pe terenul „Cîmpul Boja" Militari*, în CAB, I, 1963, p. 15—49.

https://biblioteca-digitala.ro

Umplerea gropii s-a realizat astfel : la fund a existat o depunere de pămînt înegrit, cu mult cărbune şi cenuşă, urmată de un strat de pămînt înroşit ce cuprindea fragmentele unor vase de lut, bucăţi de chirpic, cenuşă şi oase.

Conţinutul variat al gropii alcătuit din : ceramică, fusaiole şi obiecte din silex, indică inventarul obişnuit al unei locuinţe — bordei, distrusă printr-un incendiu. De reţinut că în cadrul culturii Glina III au fost descoperite bordeie la : Fundeni [6], Căţelu Nou [7], Roşu [8], Mihai Vodă [9], Dudeşti [10], spre deosebire de aşezările din aceeaşi epocă de la Glina [11], Ciurel [12], Cuciulata [13], unde au existat locuinţe de suprafaţă.

În restul stratului ce datează din epoca bronzului, surprins pe aria întinsă a locuirii Glina III, de la Militari, pe lîngă ceramică au mai existat deasemenea fusaiole, piese lucrate din silex şi din piatră.

Cantitatea considerabilă de ceramică a dovedit existenţa unei game de forme variate. [14]

În conformitate cu aspectul pastei şi a formelor existente întregul material ceramic descoperit la Militari se împarte în următoarele categorii : [15]

I. Vase modelate dintr-o pastă insuficient frămîntată, în al cărui conţinut există mult nisip, mica, pietricele, calcar şi cioburi sfărîmate ; arderea executată incomplet, la roşu-cărămiziu sau cărămiziu spre galben, dă vaselor, în exterior, pete, iar în spărtură o culoare cenuşie ori neagră.

Fragmentele acestei categorii, cu un aspect grosolan, aparţin formelor bine cunoscute ce caracterizează această cultură :

— vasul borcan cu profilul ce redă litera S prelung. [16]

— recipiente cu gîtul în formă de pîlnie (pl. I/1).

---

[5] O situaţie similară a fost întîlnită şi la Glina unde la fel ca la Militari, inventarul aflat în complexul locuit zăcea în amestec cu cenuşă şi pămînt (cf. I. Nestor, *Fouilles de Glina*, în Dacia, III—IV, 1927—1932, p. 228).

[6] Dinu V. Rosetti, *Cîteva aşezări şi locuinţe preistorice din preajma Bucureştilor*, Bucureşti, p. 10, fig. 13.

[7] V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice din 1966 la Căţelu-Nou*, în CAB, I, 1963, p. 212.

[8] M. Constantiniu, Panait I. Panait, *O aşezare din epoca bronzului la Roşu*, în CAB, I, 1963, p. 304.

[9] Sebastian Morintz şi D. V. Rosetti, în *Bucureştii de odinioară*, 1959, p. 22.

[10] Mioara Turcu, *Cercetări arheologice la Dudeşti*, în Carpica, VIII, 1976, p. 43 şi urm.

[11] Locuinţele de suprafaţă de la Glina erau prevăzute cu vetre sau cuptoare (vezi I. Nestor, *op. cit.*, p. 230).

[12] Sebastian Morintz şi G. Cantacuzino, *Şantierul arheologic Bucureşti*, în Materiale, V, 1959, p. 633.

[13] Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuciulata*, în Materiale VII, 1962, p. 356.

[14] Un studiu asupra culturii Glina III şi în mod deosebit asupra evoluţiei şi tipologiei ceramicii a fost realizat de Petre Roman, *Die Glina III Kultur*, în PZ, 51, Band, Heft 1, 1976, p. 26—42.

[15] Cele trei categorii ceramice deosebite la Militari-Cîmpul Boja au fost sesizate şi analizate pentru prima dată la Glina (cf. I. Nestor, *op. cit.*, p. 237 şi urm.).

[16] Vase cu profilul în forma literei S au existat la : Roşu-Bucureşti (vezi, Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 306), Cătălui (vezi G. Trohani, *Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud. Ilfov*, în Cercetări arheologice, III, 1979, p. 264), Văcăreşti (Dîmboviţa) (vezi Ersilia Tudor, *Săpături de salvare din comuna Văcăreşti, judeţul Dîmboviţa*, în Scripta Valachica, Tîrgovişte, 1971, p. 103).

https://biblioteca-digitala.ro

Fundurile acestor vase sînt plate sau au o talpă lăţită (pl. I/2—3). De la aceste categorii tipice fac excepţie trei recipiente :

Vas de culoare cărămizie, păstrat parţial, are baza plată uşor lăţită ; pîntecele ce se rotunjeşte în special în partea superioară, este prevăzut cu două torţi laterale (în prezent se păstrează numai una). Partea superioară a vasului lipseşte.[17] (pl. II/1). Al doilea recipient, cărămiziu-gălbui, cu o formă pe care deocamdată o considerăm unică, are conservată buza, uşor evazată, iar gîtul înalt, cilindric este terminat printr-un gen de fund ce pare a fi continuat cu o a doua parte a recipientului. Pe gît vasul păstrează urme uşoare de barbotină, neglijent realizate, iar la baza gîtului a fost modelat un prag îngust (pl. II/2).

Tot în aceiaşi categorie ceramică se încadrează un vas în miniatură modelat grosolan, de formă tronconică, folosit, poate, ca vas de cult[18] (pl. I/4).

II. A doua grupă încadrează vasele de culoare gălbuie, lucrate dintr-o pastă bine frămîntată, comparativ cu cele din prima categorie descrisă. Pe lîngă tipurile de vase aflate în prima grupă, în aceasta, apar şi castroanele.[19]

În cadrul ceramicii descrise se remarcă o mare frecvenţă a toartelor, a căror gamă variată începe de la simple apucători-proeminenţe, evoluînd în tortiţe curbe, tortiţe mosor ori cilindrice, aplicate orizontal în partea superioară a vasului respectiv (pl. III/1—3 ; II/3).

Majoritatea recipientelor sînt decorate cu şiruri de găuri butoni, executate în pasta crudă din interior spre exterior (pl. II/4 ; III/4—5) ; rar există găuri mici succesive făcute pe exteriorul vasului (pl. IV/1). Butonii sînt plasaţi pe gîtul vasului sau imediat sub buză (pl. III/4—5 ; IV/2). Uneori găurile-butoni executate în şir din interior spre exterior şi invers se combină (pl. IV/3, 5). Cîte o dată şirul de găuri-butoni este însoţit pe buza sau pîntecul vasului de crestături repetate (pl. IV/4). Decorul alveolar simplu sau în brîu orizontal[20] împodobeşte pîntecul ori umărul recipientului (pl. II/5—6 ; IV/6) pe cînd tehnica barbotinei organizată în linii oblice, paralele este folosită în regiunea cuprinsă între gîtul şi pîntecele recipientului (pl. I/6). Multe fragmente au buza alveolată (pl. II/7). Un alt element decorativ îl alcătuiesc crestăturile în şir vertical, plasate pe buză şi pîntece (pl. IV/7—8 ; V/1), adesea acestea sînt combinate cu găurile butoni (pl. V/2).

În a treia categorie ceramică sînt cuprinse puţine fragmente de vase executate dintr-o pastă mai curată în amestec cu o cantitate redusă de nisip, mica, pietricele, rare cioburi pisate şi pietricele calcaroase. Lutul fin, bine frămîntat, a fost ars la negru-cenuşiu, obţinîndn-se uneori nuanţe castanii ori cărămizii.

---

[17] A. Ulanici, *Săpăturile de la Brăneţ, jud. Olt*, în Cercetări arheologice, II, 1975, pl. II/4

[18] Un văsuţ asemănător s-a găsit şi în aşezarea de la Roşu (cf. Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 309, pl. I/1).

[19] Formele celor două categorii ceramice, aflate la Militari-Cîmpul Boja, se întîlnesc şi în cadrul aşezării de la Dudeşti-Bucureşti (cf. Mioara Turcu, *op. cit.*, în Carpica, 1976, p. 43 şi urm.), Cătălui-Căscioarele (cf. G. Trohani, *op. cit.*, p. 263—264), Roşu-Bucureşti (vezi Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 306—316).

[20] La Militari, ca de altfel şi la Roşu, brîul alveolar nu formează întotdeauna un element unic de decor (cf. Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 316).

https://biblioteca-digitala.ro

Formele reconstituite parțial au dat posibilitatea stabilirii profilului unei cănițe cu gîtul înalt [21] precum și a unor boluri (pl. V/3—5).

Obiectele din lut sînt reprezentate prin cîteva fusaiole plate [22], (pl. I/5 ; V/6) ce serveau probabil la războiul de țesut, precum și printr-o fusaiolă mai neglijent modelată de formă aproape sferică (pl. V/7). Trebuie menționată și existența unei greutăți piramidale din lut.

Dintre obiectele de silex fac parte : un răzuitor dublu, o așchie atipică și alta de decorticare (pl. V/8).

În groapa bordeiului descris s-au găsit și cîteva resturi de oase [23] ce au aparținut unui bos taurus (un molar superior), equus caballus (o falangă), lepus european (1 tibie stîngă).

Din punct de vedere stratigrafic nu se pot distinge mai multe etape de locuire [24], în schimb o atentă analiză a ceramicii și mai precis observarea decorului cu butoni succesivi, realizați din interiorul spre exteriorul vasului, dau posibilitatea încadrării stratului Glina III, aflat în acest loc, la ceea ce A. Prox denumea faza B în cultura Schnekenberg, foarte caracteristică și pe dealul Lempeș [25], corespunzînd nivelului II de la Cuciulata [26]. Acest nivel este contemporan complexului A din cadrul secțiunii Roșu-București [27], nivelului II al așezării Glina III de la Ciurel-București [28] și Dudești [29] precum și locuirii de la Văcărești [30] (Dîmbovița).

Pe teritoriul orașului București cea mai veche etapă a culturii Glina III este reprezentată, pînă în prezent, prin fragmentele ceramice găsite într-o locuință și într-o groapă la Cățelu-Nou [31], fiind dealtfel o etapă mai veche în comparație cu aceea de la Mihai Vodă [32], urmată la rîndul său de cele două aspecte de la Roșu cuprinse într-o etapă de mijloc a culturii Glina III [33].

Trebuie subliniat faptul că descoperirea de la Roșu și în mod deosebit „Groapa A" se încadrează în timp cu așezările de la Dudești [34] și Militari-Cîmpul Boja.

În partea superioară a depunerii Glina III, după cum am arătat în paginile anterioare, se întinde, păstrată pe o mică înălțime de 0,30—0,45 m. un complex modest de ziduri ce fac parte dintr-o construcție redusă.

---

[21] Formă asemănătoare vezi și la Cuciulata (cf. Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 356, fig. 6).

[22] Fusaiolele plate alcătuiesc în cadrul culturii Glina III un inventar obișnuit ;astfel sînt identificate în așezarea de la : Glina (I. Nestor, *op. cit.*, p. 251, fig. 15), Roșu-București (Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 309, pl. I/2—3), Văcărești-Dîmbovița (Ersilia Tudor, *op. cit.*, fig. 8/2), Dudești-București (Mioara Turcu, *op. cit.*, p. 44, fig. 2/6).

[23] Identificarea osteologică a fost făcută de Mircea Udrescu.

[24] La Cuciulata, Gheorghe Bichir, a stabilit două nivele de locuire (vezi Gh. Bichir, *Beitrag zur Kenntnis und früchen Bronzezeit in südöstischen Transilvaniei und in der Moldau*, în Dacia, NS, 1962, IV, p. 87 și urm.).

[25] A. D. Alexandrescu, I. Pop și M. Marcu, în Materiale, X, 1973, p. 234.

[26] Gh. Bichir, *Săpăturile de salvare de la Cuciulata*, în Materiale, VII, p. 357.

[27] Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 329.

[28] S. Morintz, G. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 631—633.

[29] Mioara Turcu, în Carpica, VIII, p. 45.

[30] Ersilia Tudor, *op. cit.*, p. 104.

[31] V. Leahu, *op. cit.*, p. 22—23.

[32] Margareta Constantiniu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 333.

[33] Ibidem, p. 334.

[34] Mioara Turcu, *op. cit.*, p. 43.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel la distanța de 4,75 m față de latura estică a secțiunii IV a fost surprins un zid ce tăia șanțul pe lățime și străpungea laturile de nord și de sud ale acestuia. Zidul notat Z 1 era paralel cu al doilea (Z 2) aflat la distanță de 3,80 m față de primul. Deasemenea paralel cu acesta se aflau încă două marcate Z 3 și Z 4. Cele patru ziduri închideau două încăperi de mici proporții, prima lată de 3,80 m, iar a doua cu o lățime de 3 m. S-a lucrat cu cărămizi de 28 × 15 × 4 cm așezate prin alternanță, un rînd pe lung și altul pe lat, prinse cu mortar slab ; temelia zidurilor era așezată pe o talpă de mortar, după care se înălța zidul propriu-zis. Analizînd tehnica de execuție a construcției, compoziția mortarului, dimensiunile cărămizilor, rezultă că era o locuință restrînsă ca întindere ce poate fi încadrată la începutul secolului al XIX-lea.

Cercetările de scurtă durată de la Militari-Cîmpul Boja, au adus date noi privitoare la existența așezării Glina III din acest loc, înscriind pe planul orașului București o nouă locuire aparținînd acestei culturi.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES A MILITARI-LE CHAMP BOJA

Résumé

Pendant les années 1978—1979 on a efectué des fouilles archéologiques dans la partie Ouest de la capitale, sur le terrain denommé le Champ Boja du quartier Militari.

Vers la Cote Sud du terrain s'étend un habitat Glina III dont on a etudié la fosse d'une hutte. Tant dans la couche que dans la hutte respective, l'inventaire, varié, est formé de céramique, fusaioles et outils de silex (couteaux et grattoirs).

L'habitat appartient a la phase B de la culture Schnekenberg, contemporaine de la culture Glina III et du niveau III de la même culture trouvée a Cuciulata.

Dans l'aire étudiée on a decouvert aussi les vestiges d'une modeste construction du XIX-e siècle.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Pl. 1 Fragmente de céramique realisée d'une pâte insufisament petrie.
Pl. II Céramique travaillée en pâte insufisament petrie et pâte bien petrie.
Pl. III Ornaments et anses.
Pl. IV Ornaments.
Pl. V Céramique et silex.

https://biblioteca-digitala.ro

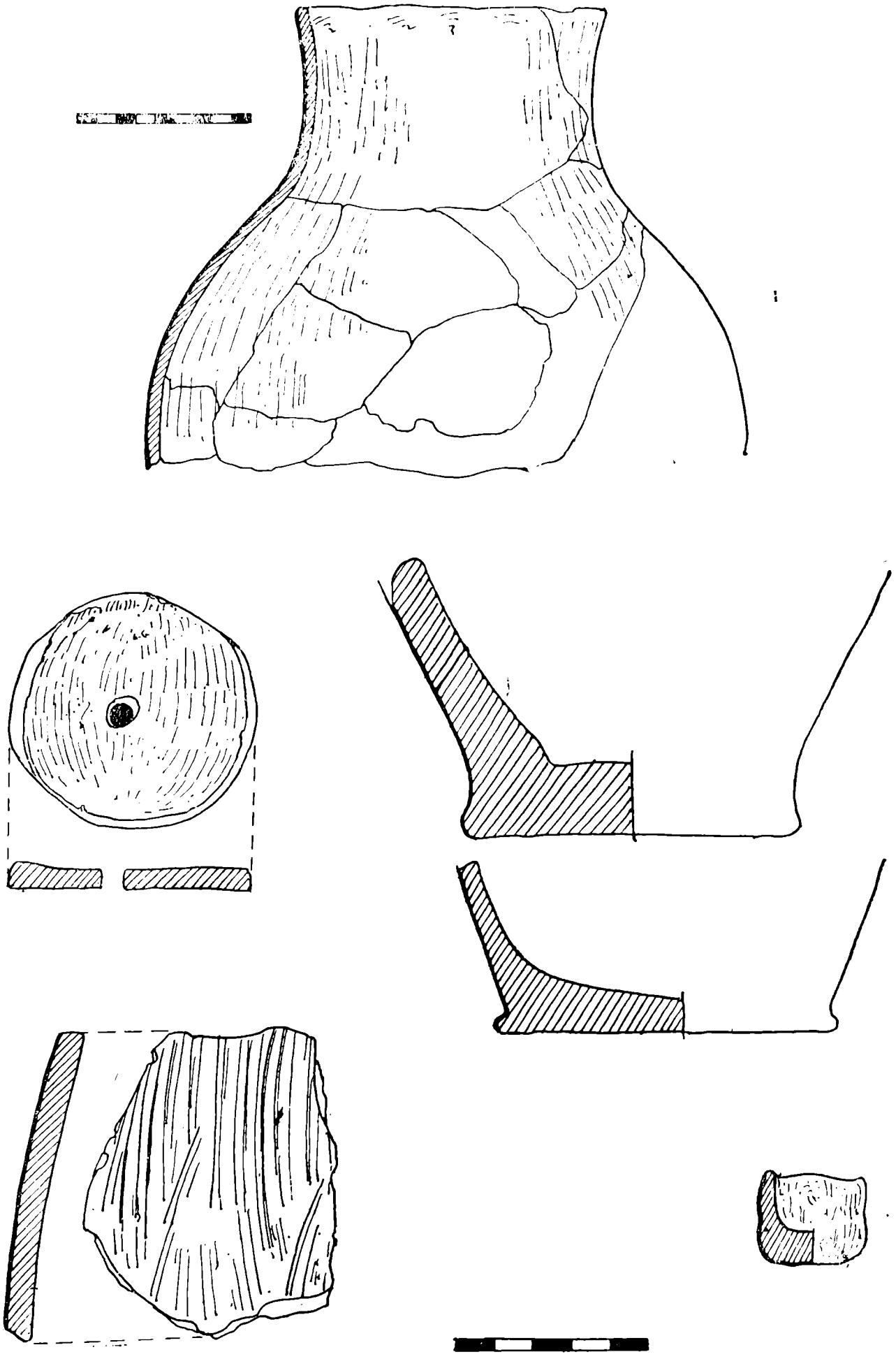

Pl. I Fragmente ceramice realizate dintr-o pastă insuficient frămîntată.

https://biblioteca-digitala.ro

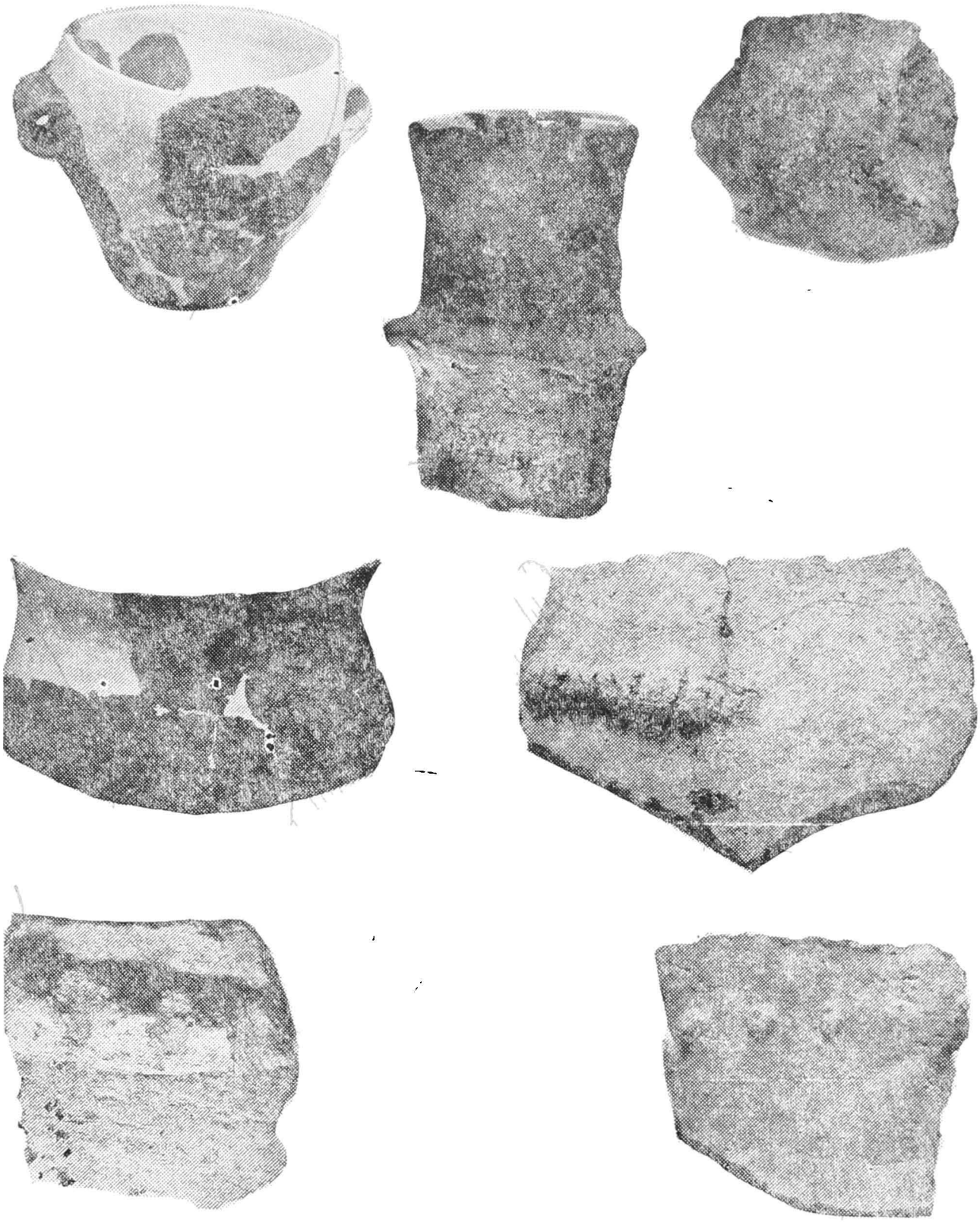

Pl. II Ceramică lucrată din pastă insuficient frămîntată și pastă bine frămîntată.

https://biblioteca-digitala.ro

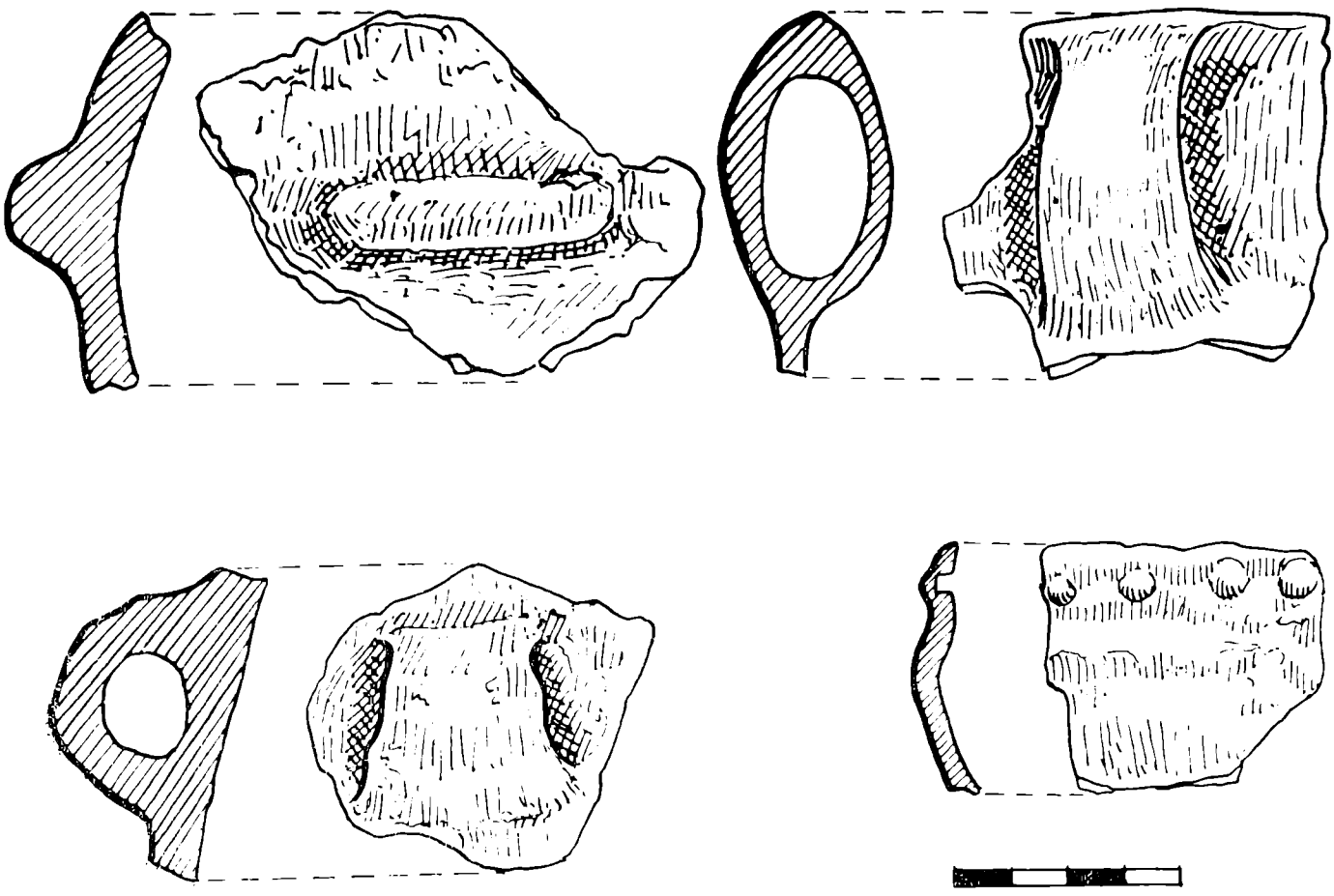

Pl. III Ornamente şi torţi.

https://biblioteca-digitala.ro

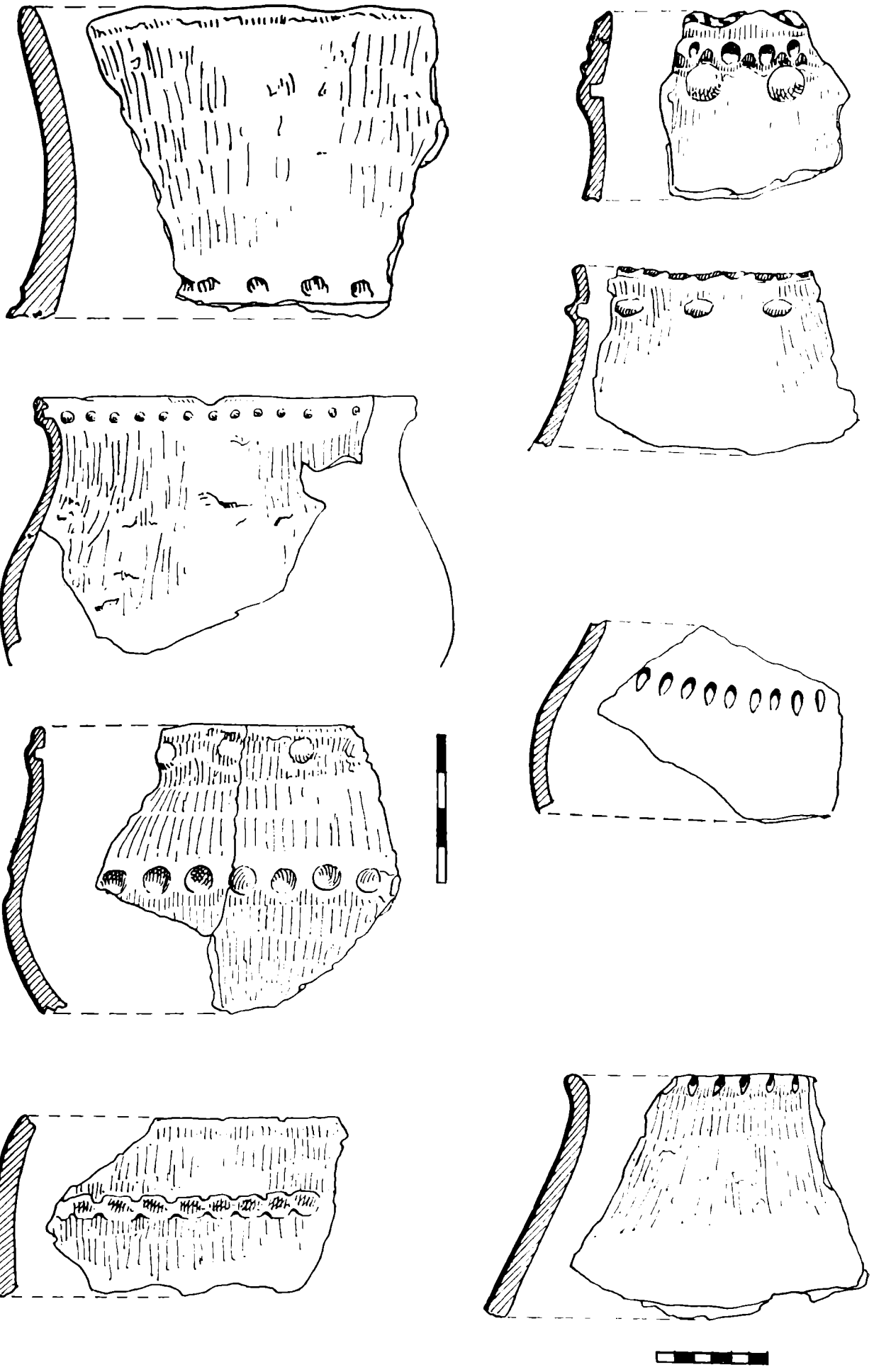

Pl. IV Ornamente.

https://biblioteca-digitala.ro

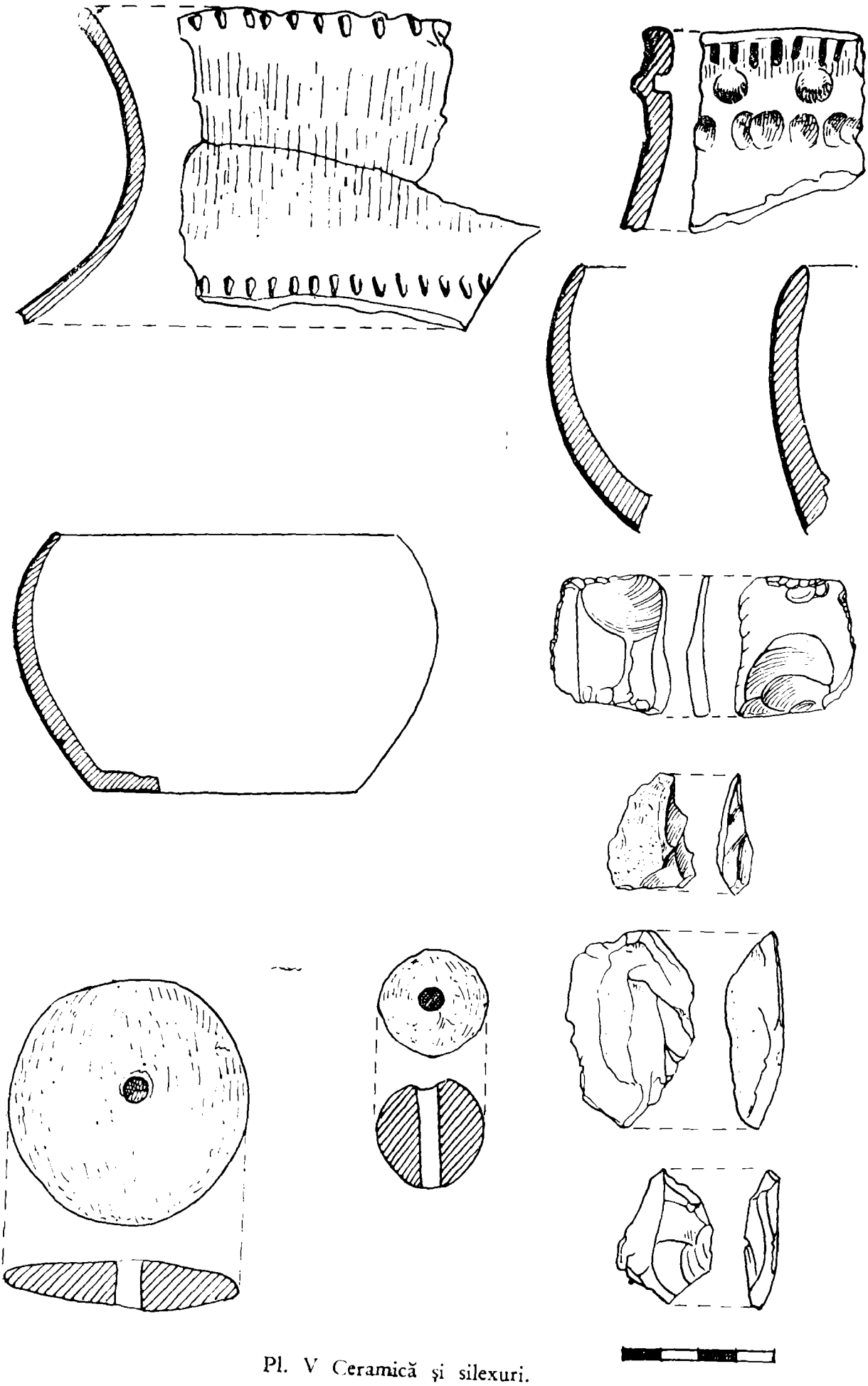

Pl. V Ceramică și silexuri.

https://biblioteca-digitala.ro

DESCOPERIRI ARHEOZOOLOGICE LA BUCUREŞTII NOI ŞI BRAGADIRU

MIRCEA ŞT. UDRESCU

1) Groapa dacică de la Bucureştii Noi

Materialul ostologic provenit de la Bucureştii Noi şi Bragadiru, care face obiectul studiului de faţă ne-a parvenit prin amabilitatea arheologului dr. Mioara Turcu căreia îi aducem mulţumirile noastre şi pe această cale. Dintru început este vorba de resturile de animale descoperite (în anul 1974) într-o groapă dacică considerată rituală, surprinsă în perimetrul aşezării de la Bucureştii Noi (secolele II—I î.e.n.). Au fost identificate două specii : *Bos taurus* şi *Canis familiaris*.

Piesele atribuite lui Bos taurus sînt cele mai numeroase şi provin de la un singur individ în vîrstă de aproximativ 2 ani, aşa cum indică vîrsta de fuzionare a epifizelor metapodiilor. Au fost prezente următoarele porţiuni din scheletul acestui animal :

— craniul : cornul stîng cu o porţiune din frontal ;
— membrul anterior drept : complet ;
— membrul anterior stîng : H., R. + U., Cp., Mtc., 1 Ph. I, 1 Ph. II ;
— membrul posterior drept : F., Patella, Tb. (numai epifiza proximală desprinsă), Ts., Mtt. (numai epifiza distală), 2 Ph. I, 2 Ph. II, 2 Ph. III ;
— membrul posterior stîng : F. (numai capul femural), Patella, Tb. (numai epifiza proximală), Mtt. (numai epifiza distală), 1 Ph. I, 1 Ph. II, 1 Ph. III ;
— vertebre : axis, 5 cervicale, 2 toracale, sacrum, 3 codale ;
— coaste : 16 dintre care 4 pereche.

Nu s-au observat semne de ardere sau de retezare. Cîteva coaste s-au frînt probabil în momentul depunerii lor în groapă sau ulterior. Descoperirea în strat a unor piese în conexiune anatomică pledează pentru existenţa unor porţiuni relativ întregi din animalul sacrificat, desprinderea lor fiind făcută cu deosebită grijă. Foarte probabil că după sacrificarea animalului craniul a fost spart, fiind depus apoi numai fragmentul de frontal cu cornul stîng.

A doua specie identificată — Canis familiaris — este reprezentată numai prin craniu din care lipseşte porţiunea facială. Mandibula nu este prezentă. La nivelul condililor occipitali, mai evident la cel drept, se observă o distrugere provocată probabil prin introducerea în foramen magnum, a unui corp dur cu care s-a acţionat în direcţie ventrală, fapt care a determinat şi frîngerea apofizei jugulare drepte. Pe condilul occipital stîng se observă urme clare de intervenţie cu un obiect tăios, utilizat probabil la detaşarea capului de corpul animalului.

https://biblioteca-digitala.ro

Constatăm astfel că în această groapă au fost descoperite porțiuni din scheletele aparținînd la două specii : Bos taurus și Canis familiaris. Dacă prima specie este reprezentată prin piese, aparținînd la toate regiunile mari ale corpului aceluiași individ — cap, trunchi și membre — fără predilecție pentru partea dreaptă sau stîngă, cea de a doua specie este prezentă numai printr-un craniu fragmentar.

Observațiile de ordin arheologic făcute în teren au arătat că este vorba de un act intenționat care nu poate fi decît cu caracter ritual. În sprijinul acestei afirmații pledează și faptul inexplicabil sub raport economic, că s-a folosit un animal tînăr, fără nici un semn de patologie ; în plus, nu au fost observate indicii de utilizare a sa în scopuri alimentare. Detașarea segmentelor depuse în această groapă sau complex ritual a fost făcută cu deosebită atenție încît nu s-au observat urmele de intervenție pentru dezarticulare și îmbucătățire, fapt care presupune nu numai o grijă deosebită, dar și o îndemînare în acest scop.

Cercetarea complexă din punct de vedere arheologic și arheozoologic a descoperirilor de acest fel, cu o analiză atentă atît ca specie, cît și ca intervenție umană efectivă, poate aduce noi date legate de comportamentul ritual al populațiilor vechi.

2) Materialul arheozoologic din așezarea geto-dacă și feudală timpurie de la Bragadiru-București

Eșantionul arheozoologic care ne-a parvenit din așezarea geto-dacă de la Bragadiru (secolele II—I î.e.n.) cuprinde un număr de 83 de fragmente, dintre care numai 42 au putut fi identificate : ele provin din 2 bordeie și o groapă (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Fragmente identificate în cele trei complexe

	B. 38	B. 41	gr. 4	Total		NMI
				Număr fragmente	%	
Bos taurus	11	4	20	35	83,3	4
Ovis-Capra	—	—	2	2	4,8	1
Equus caballus	2	1	—	3	7,1	1
Cervus elaphus	—	—	2	2	4,8	1
TOTAL	13	5	24	42	100,0	7
Fragmente indeterminabile	7	4	30	41	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

Materialul este foarte fragmentar, prezentînd semne de retezare şi chiar de ardere ; faptul apare firesc dacă ţinem seama că este vorba de resturi menajere. Un număr aproximativ egal de aşchii şi de fragmente nu au putut fi identificate, neprezentînd nici un element clar de diagnostic specific ; ele provin însă cu mare probabilitate de la speciile deja menţionate în cadrul eşantionului. Singurele piese dimensionabile au fost de Bos taurus ; un astragal (lung. mx. : 66 mm.) şi un M 3 (lung. mx. : 34 mm.).

Un material aşa de redus ca număr de piese şi aşa fragmentar exclude orice încercare de comparare dimensională cu alte descoperiri din aceeaşi perioadă istorică şi analizate din punct de vedere arheozoologic. Se impun totuşi unele observaţii.

Fragmentele atribuite bovinelor sînt mai frecvente decît ale celorlalte specii identificate, aşa cum s-a constatat de altfel în aproape toate aşezările din această perioadă. Prezenţa celor trei piese atribuite calului nu trebuie să surprindă avînd în vedere că, aşa cum au dovedit-o şi alte cercetări de arheologie, această specie a fost utilizată şi în alimentaţie. Deşi la prima vedere surprinzătoare lipsa resturilor de porci, devine explicabilă dacă ne gîndim la volumul redus al eşantionului şi la dificultăţile întîlnite în recoltarea materialului arheologic.

*
* *

Un alt lot de materiale osteologice este descoperit în patru bordeie scoase la iveală în aşezarea feudală timpurie de la Bragadiru-Bucureşti (sec. IX—XI e.n.). Este vorba de un număr de 178 fragmente dintre care au putut fi identificate numai 101, celelalte fiind reprezentate în marea lor majoritate de aşchii osoase sau de mici fragmente fără detalii morfologice care să permită identificarea ca specie sau măcar localizarea ca poziţie scheletică (tabel nr. 2).

Tabelul nr. 2

Piesele osteologice identificate în cele patru bordeie

	B. 25	B. 34	B. 35	B. 40	Total B. 25—40		
					Număr fragmente	%	NMI
Bos taurus	26	4	3	22	55	54,5	4
Ovis-Capra	7	6	2	10	25	24,7	3
Sus domesticus	7	1	—	5	13	13,8	4
Canis familiaris	1	—	—	—	1	1,0	1
Cervus elaphus	1	—	—	—	1	1,0	1
Capreolus capreolus	—	—	—	1	1	1,0	1
Aves	3	—	—	2	5	5,0	1
Total fragmente identificate	45	11	5	40	101	100,0	15
Fragmente nedeterminabile	24	11	4	38	77	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea fragmentelor aparţin boului domestic, fiind reprezentate toate regiunile scheletului. Cele cîteva piese dimensionabile nu se deosebesc prin valorile care au putut fi prelevate de cele întîlnite în aşezările feudale timpurii cercetate pînă acum din punct de vedere arheozoologic (Bucov, Dridu, Dinogeţia, Piatra Frecăţei). Mandibulă : M 1—M 3 = 82 mm. ; LM 3 = 35,5 ; 35. Din numărul minim de indivizi estimaţi, trei sînt animale adulte, iar unul imatur.

Au fost identificate cu o frecvenţă mai mică în cadrul eşantionului atît oile, cît şi caprele. Cele două metacarpiene întregi au permis să se calculeze talia la 61,1 cm. pentru oi (coeficientul Ţalkin) şi 62,1 cm. pentru capre (coeficient Schramm), valori care se încadrează către limitele inferioare de variabilitate calculate pentru această perioadă.

Cele 13 fragmente osoase care aparţin porcului domestic provin de la un număr minim de patru indivizi de vîrstă diferită (6 săptămîni, 6 luni, 18 luni, 2,5 ani).

În unul din bordeie (B 25), de fapt cel care a furnizat cantitatea cea mai mare de resturi identificate, a apărut şi un canin de cîine, mai mult ca sigur ajuns acolo întîmplător.

S-au recunoscut un fragment de metatars de căprioară şi o falangă I de cerb, indiciu pentru existenţa unei preocupări vînătoreşti a membrilor comunităţii de la Bragadiru.

În măsura în care eşantionul avut la dispoziţie poate fi considerat reprezentativ pentru întreaga aşezare, trecerea în revistă a rezultatelor studiului a relevat unele asemănări cu alte aşezări feudale timpurii care au fost cercetate din punct de vedere arheozoologic : bovinele în primul rînd, dar şi ovinele şi suinele au reprezentat specii de bază în economia alimentară a locuitorilor aşezării de la Bragadiru. În lipsa unor date de ordin morfologic, cele cîteva dimensiuni prelevate permit să se afirme, cu toată rezerva impusă de un material redus ca număr de piese, că este vorba de indivizi de talie sub medie şi în general cu „performanţe" modeste, fapt care nu contrazice de altfel rezultatele obţinute în urma studiilor unor materiale arheozoologice mult mai numeroase şi suficiente din punct de vedere statistic.

Continuarea cercetărilor în această aşezare feudală timpurie va permite atît lărgirea aspectelor luate în discuţie cît şi urmărirea, în complexitatea lor, a unor particularităţi privind comportamentul ocupaţional — economic şi alimentar — al comunităţii de la Bragadiru.

DÉCOUVERTES ARCHÉOZOOLOGIQUES À BUCUREŞTII NOI ET BRAGADIRU

Résumé

L'auteur présente le materiel ostéologique de Bucureştii Noi, provenant d'une fosse rituelle. On arrive à la conclusion qu'on peut identifier deux espéces : Bos taurus et Canis familiaris. De la première, furent découvertes des pieces appartenant à toutes les grandes parties du corps, tandis que la déuxième espéce est representée seulement par un crâne fragmenté.

Par la suite on discute l'echantillon archéozoologique de l'habitat géto-dace et médiévale de Bragadiru.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUŢII ARHEOLOGICE LA CUNOAŞTEREA COMPLEXULUI ARHITECTONIC VĂCĂREŞTI *

CRISTIAN ŢICO

Ansamblul de la Văcăreşti, înălţat pe terenul ce aparţinea vetrei satului feudal cu acelaşi nume, atestat în 1577 la 26 mai, „din josul Bucureştilor" [1], este ctitoria primului domn fanariot Nicolae Mavrocordat (1715—1716; 1719—1730) şi a fiului său Constantin Mavrocordat (1730—1763 cu întreruperi).

Zidirea a început chiar în primul an al domniei lui Nicolae Mavrocordat, fiind întreruptă de luarea lui în captivitatea de către austrieci în noiembrie 1716 şi continuată după 1719 cînd revine la domnie. Lucrarea pare a fi fost gata în iunie 1721, cînd ctitorul înzestrează mănăstirea şi o închină patriarhiei de la Ierusalim. [2]

Din însemnările cronicarului oficial al domnitorului, Radu Popescu, rezultă că în 1723 se termină zidul de incintă. [3] Informaţia poate fi completată de studiul de arhitectură, care arată că mai întîi a fost terminat zidul de incintă şi apoi s-au zidit clădirile din interiorul curţii.

Dintr-o însemnare pe un document din 2 februarie 1723, în care se vorbeşte despre un dascăl Antonie de la şcoala din Văcăreşti, rezultă că la această dată funcţiona aici o astfel de instituţie culturală. [4]

În casa domnească Nicolae Mavrocordat organizează o bibliotecă cu preţioase raritaţi bibliofile, îmbogăţită cu noi volume aduse de la Mărgineni din biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino. [5]

La 13 septembrie 1724 avea să aibă loc tîrnosirea mănăstirii, aşa cum rezultă din cronica lui Radu Popescu. [6] Din relatările cronicarului, cu privire la ospăţul oferit de domn în onoarea arhiereilor veniţi la sfinţirea mănăstirii, reiese că în 1724 casa domnească, stăreţia şi biserica erau construite.

---

* Cercetările s-au desfăşurat sub conducerea dr. Panait I. Panait.

[1] DIR, B, Ţara Românească, XVI/4, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1952, p. 274.

[2] E. Hurmuzaki, XIV/2 (1716—1777), Ed. Nicolae Iorga, nr. DCCL, p. 872.

[3] Radu Popescu, *Istoria domnilor Ţării Româneşti*, în Cronicile medievale ale României, IV, Ed. Constantin Grecescu, Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1963, p. 275.

[4] E. Hurmuzaki, op. cit., p. 872.

[5] N. Iorga, *Ştiri nouă despre biblioteca Mavrocordaţilor şi despre viaţa muntenească în timpul lui Constantin Vodă Mavrocordat*, Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii istorice, seria a III-a, 1927, p. 135—170.

[6] Radu Popescu, op. cit., p. 138.

https://biblioteca-digitala.ro

După moartea lui Nicolae Mavrocordat survenită în 1730, Constantin, fiul său, înalță, în 1736, paraclisul, galeriile arcate pe latura de est a incintei mari și incita mică cu turn de strajă și anexe gospodărești.[7] În 1739 în prezența lui Constantin Mavrocordat se sfințește paraclisul, desăvîrșindu-se astfel ctitoria de la Văcărești.

La începutul veacului al XIX-lea mănăstirea este ocupată, rînd pe rînd, de armatele otomane și țariste, iar spre jumătatea secolului al XIX-lea mănăstirea intră în perioada ei de declin, fiind transformată în temniță, proces ce va continua pînă în toamna anului 1973 cînd a început restaurarea monumentului.

*
* *

Cercetarea arheologică efectuată din octombrie 1973 și pînă în 1977 a urmărit trei sectoare mari și anume : A (incinta mare), B (incinta mică), C (exteriorul).

SECTORUL A

Casa domnească

Casa domnească, a fost înălțată în prima etapă de construcție (1716—1723) a ansamblului mănăstiresc Văcărești, așa cum reiese din pisania aflată deasupra ușii de la intrare. Edificiul este așezat în colțul de nord-est al incintei mari, învecinîndu-se la vest cu un spațiu neconstruit, ce-l desparte de șirul chiliilor de pe latura nordică a incintei ; la est cu galeriile arcate ce fac legătura cu paraclisul ; la nord cu grădina din jurul mănăstirii și la sud cu biserica. Alături de stăreție, biserică și paraclis, casa reprezintă o importantă piesă din ansamblul construcțiilor medievale de aici. Casa domnească de la Văcărești a adăpostit în anumite perioade curtea domnească, a fost locul de odihnă al familiei domnești. În secolul al XVIII-lea la Văcărești se făcea prima oprire în drumul spre Giurgiu și ultima cu ocazia sosirii la București. Casa este dispusă pe un plan dreptunghiular, cu foișor pe latura sudică și cu loggie pe latura nordică. La parter are o cameră boltită cu lunete (camera pivnicierului) și un gîrlici prin care se ajunge în subsolul format din două pivnițe : cea mare cu stîlp central și patru calote semisferice, iar cea mică cu o boltă semicilindrică. Etajul este alcătuit din șase camere, respectiv două apartamente de cîte două camere fiecare, două saloane, toate fiind legate prin două culoare, ce comunică între ele. Casa a suferit transformări în secolul al XIX-lea prin refacerea foișorului și a loggiei, iar în secolul al XX-lea prin construirea unor ziduri ce au schimbat vechea compartimentare.

[7] Chesarie Dapontes, Ephémérides Daces, Paris, 1861, II, p. XLIV.

https://biblioteca-digitala.ro

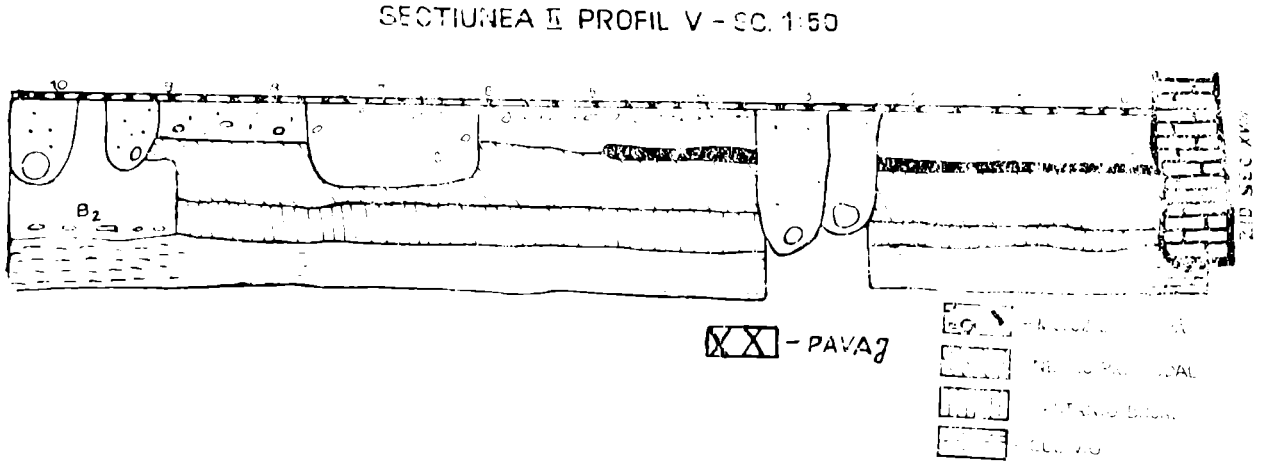

Fig. 1 Profil stratigrafic al secțiunii II.

Așa cum reiese din profilele secțiilor trasate, situația stratigrafică se prezintă astfel :

Stratul I : paviment actual din piatră și asfalt, așezat pe un pat de nisip, gros de 0,25 m.

Stratul II : pămînt cenușiu purtat, cu mult moloz, cu depuneri arheologice din secolele XVIII—XIX, gros de 0,20—0,30 m.

Stratul III : pămînt negru prefeudal cu depuneri arheologice din secolele III—IV ; VI—VII ; X—XI ; gros de 0,50 m.—1 m.

Stratul IV : pămînt castaniu, cu depuneri arheologice din epoca bronzului, cultura Tei, faza Tei III, gros de 0,20—0,60 m.

Stratul V : solul viu, galben lutos. (fig. 1)

Șanțul II, trasat perpendicular pe foișorul sudic al casei domnești a scos la iveală un material arheologic destul de variat. În stratul al II-lea, au fost surprinse materiale de construcție din secolele XVIII—XIX cum ar fi : cărămizi dreptunghiulare, cărămizi cu profil special de decorație exterioară a clădirilor, fragmente de olane, un fragment dintr-un capitel decorat cu ove și frunze de acant, fragmente de ancadramente și traforuri din piatră decorate cu motive brîncovenești. Tot în acest strat au apărut fragmente de vase mari cu corpul puțin bombat sau drept, buza răsfrîntă orizontal, cu o toartă sub ea ; fragmente de urcioare, solnițe, sfeșnice, opaițe și tigăi. Vasele sînt făcute dintr-o pastă densă, de culoare cărămizie, decorate cu smalț verde și galben, cu linii înguste orizontale de culoare albă, sau cu torți împodobite cu brîu alveolat acoperit cu smalț verde. Ceramica își găsește analogii cu cea descoperită în cercetările de la Curtea Veche, datată acolo în secolele XVII, XVIII și XIX, ca și la Radu Vodă, Visarian, Foișorul Mavrocordaților etc. [8]

Planimetria originară a foișorului sudic al casei domnești a fost determinată prin deschiderea a două casete în colțurile de sud-vest și nord-est ale acestuia. Desfășurat pe un plan pătrat, foișorul inițial, avea o fundație

[8] Panait I. Panait, Aristide Ștefănescu, Muzeul Curtea Veche, Palatul Voievodal, MIMB, 1973, p. 74—84 ; M. Turcu, *Considerații privind Foișorul Mavrocordaților din* București, în MIM, II, 1968, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

alcătuită din două pile de colţ ce sprijinea trei arce pe fiecare latură a ei. Pilele erau construite din cărămidă (29 × 15—14 × 4 cm.) legată cu mortar alb rezistent, făcut din var, nisip şi pietriş, cu rosturi de 3—5 cm., avînd o formă paralelipipedică de dimensiuni aproximative (1,37 × 1,50 × 0,87 m.).

Groapa de fundaţie a fost săpată pînă la —1,90 m. în pămîntul castaniu, turnarea fundaţiilor s-a făcut prin umplerea gropii cu cărămidă şi mortar. Decroşul fundaţiilor aflat la —1,06 m. indică nivelul de călcare în secolul al XVIII-lea. Din elevaţia zidului foişorului se păstrează numai 0,24 m. Peste aceste fundaţii şi crîmpeiul de zidărie păstrat din secolul al XVIII-lea se construieşte o fundaţie nouă în secolul al XIX-lea odată cu refacerea foişorului. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, după cutremurele din 1802 şi 1838 foişorul s-a dărîmat, fiind refăcut către sfîrşitul jumătăţii aceluiaşi secol peste fundaţia celui anterior [9].

Construcţia înălţată în secolul al XIX-lea din cărămidă (26—25,5 × × 13—14 × 3,5 cm.) legată cu mortar gălbui nisipos puţin rezistent, în rosturi de 2—3 cm., este cea pe care o cunoaştem astăzi. Fundaţia foişorului înălţată în secolul al XIX-lea o îmbracă pe cea iniţială din secolul XVIII, se adînceşte pînă la —1,66 m., cu un decroş la —0,82 m., indicînd nivelul de călcare în secolul trecut.

În urma cercetării fundaţiilor putem stabili două mari etape de construcţie şi funcţionare ale foişorului sudic ;

a. etapa iniţială de construcţie a casei domneşti, cînd este înălţat şi foişorul acesteia (începutul secolului al XVIII-lea pînă la începutul secolului al XIX-lea), b. etapa de reconstrucţie a foişorului (după jumătatea secolului al XIX-lea) foişor ce se păstrează şi astăzi cu unele transformări.

O problemă importantă legată de foişorul sudic al casei domneşti, a fost aceea de a preciza locul scării de acces în foişor. După înlăturarea scării folosită în secolul al XIX-lea şi al XX-lea au fost surprinse fundaţiile şi zidurile ce sprijineau scara construită în secolul al XVIII-lea. Zidurile au fost notate Z_1, Z_2 şi Z_3.

Z_1 — surprins la 6,70 m. faţă de faţada sudică a casei domneşti şi paralel cu aceasta este construit din cărămidă (27 × 14 × 4 cm.) legată cu un mortar rezistent de var, pietriş şi nisip, în rosturi de 3—4 cm. Fundaţia zidului se adînceşte pînă la —1,84 m. în pămîntul castaniu. Grosimea zidului este de 0,84 m.

Z_2 — orientat est-vest, situat la 1,35 m. sud faţă de faţada casei domneşti, are o grosime de 0,64 m. fiind legat printr-o fundaţie comună cu două ziduri orientate nord-sud, adosate şi perpendiculare pe zidul casei domneşti, lungi de 1,35 m. Fundaţia Z_2 se adînceşte în pămînt pînă la —1,97 m.

Z_3 — perpendicular pe zidul casei domneşti surprins pe o lungime de 4,86 m., gros de 0,86 m. este suprapus de un zid înălţat către jumătatea secolului al XVIII-lea (1736), zid care a umplut arcul de sub foişor pentru a-l consolida [10]. În aceeaşi perioadă, tot pentru consolidarea foişorului şi a scării lui, între Z_1 şi Z_2 se construiesc două ziduri paralele orientate nord-sud,

---

[9] Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul Instrucţiunii, Dos. 137/1845, Catagrafia din 1845.

[10] I. Bilciurescu, *Cercetarea, restaurarea şi punerea în valoare a monumentului*, în RMM, Mon. Ist. Artă, 2, 1978, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

cu grosimi ce variază între 0,35—0,53 m., lungi de 3,05 m. În secolul al XIX-lea odată cu reconstruirea foișorului, atît planimetria lui, cît și scara suferă modificări importante prin înălțarea unor ziduri și a unui peron de intrare.

Aspectul și planul foișorului întîlnit astăzi este cel datorat secolului al XIX-lea, cu mici modificări suferite la începutul secolului al XX-lea. (fig. 2).

În subsolul casei domnești au fost deschise două secțiuni, adîncite în pămîntul cu concrețiuni calcaroase. Secțiunile au stabilit că pivnița mare avea de-a lungul pereților un trotuar de cărămidă, lat de 0,66 m., în jurul stîlpului central un trotuar lat de 0,26—0,54 m., iar în rest fiind pămînt bătut. Așadar, subsolul nu a avut inițial paviment, cel actual aparținînd intervenției din secolul al XX-lea.

Cercetarea de arhitectură întreprinsă în etajul și parterul casei domnești, pe latura de nord, a scos în evidență existența unei loggi.[11] Pentru cunoașterea planimetriei loggiei a fost deschisă secțiunea XX. Imediat sub pavimentul actual din beton au apărut părți din bazele coloanelor octogonale ale parterului loggiei ce este adosat fațadei nord a casei domnești. Elevațiile sînt făcute din cărămidă (29 × 14—15,5 × 5,3 cm.) legată cu mortar rezistent în rosturi de 3—4 cm. Bazele se sprijină pe o fundație de 0,77 m. ce se adîncește pînă la —1,65—1,80 m. Spre interior decroșul fun-

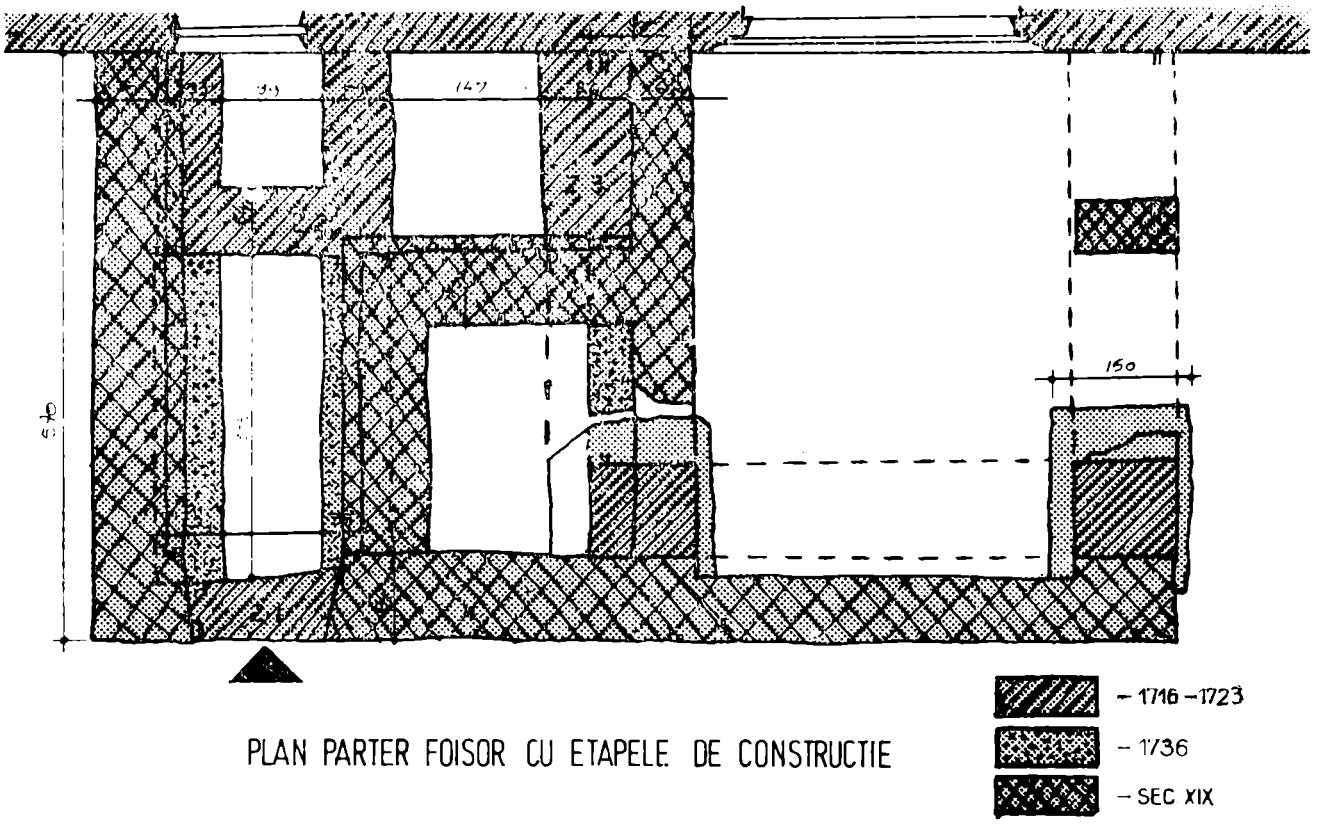

Fig. 2 Planul parter al foișorului sudic al casei domnești, cu etapele de construcție.

[11] Ibidem, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

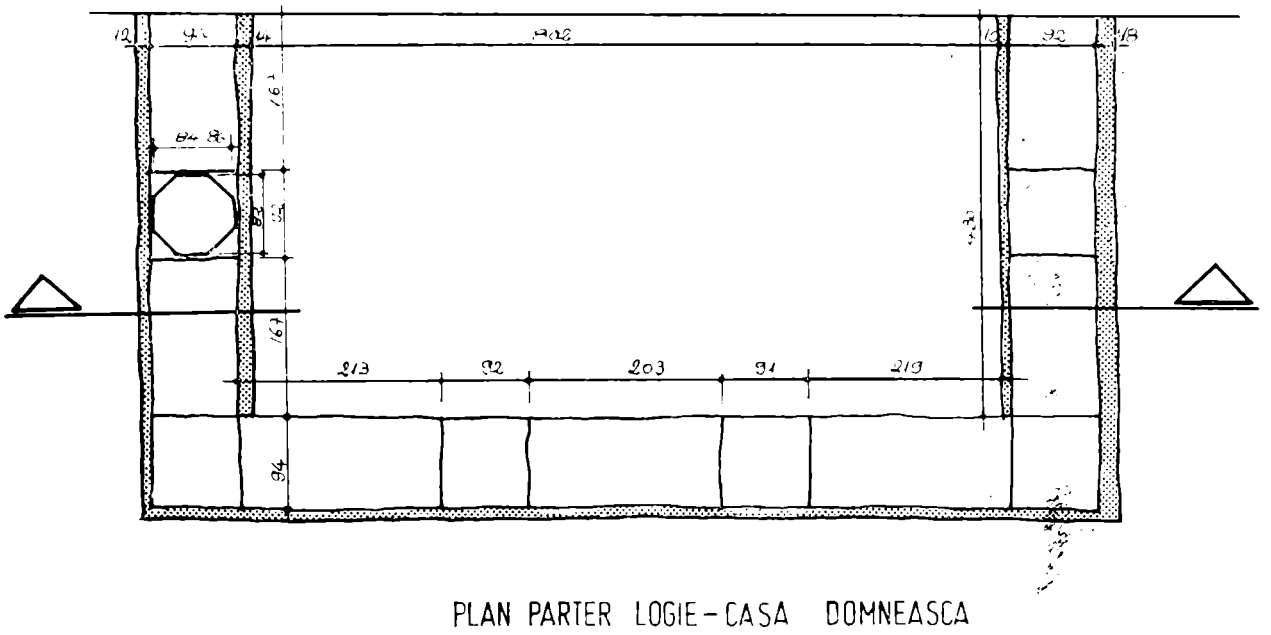

Fig. 3 Planul parter al loggiei casei domneşti.

daţiei indică un nivel de călcare în secolul al XVIII-lea ce variază între —0,93—1,00 m., iar în exterior —0,93—1,12 m. Planul parterului loggiei este de formă dreptunghiulară (8,02 × 4,30 m.). Peste fundaţie se ridică bazele pătrate ale unor coloane octogonale de zidărie ce sprijineau loggia din etajul casei domneşti (fig. 3). Se mai păstrează o singură pornire a octogonului şi cele şase baze pătrate ale coloanelor. Latura octogonului este de 0,33 m., latura bazelor variază între 0,91—0,94 m., iar interspaţiile dintre baze între 2,03—2,08 m. În urma cutremurelor din prima jumătate a secolului al XIX-lea, construcţia s-a dărîmat fiind înlocuită de o construcţie înălţată către jumătatea aceluiaşi secol, care menţine vechea planimetrie, dar modifică structura constructivă, în locul coloanelor apărînd un zid plin, cu deschideri (uşi şi ferestre) pe laturile est, vest şi nord. [12]

Pe faţada de vest a casei domneşti, săpătura s-a adîncit în pămîntul de umplutură pînă la —0,50 m. În acest strat nu au fost surprinse materiale arheologice. De la 0,50 m. şi pînă la adîncimea de —2 m. pămîntul este de culoare castaniu negricios cu urme materiale aparţinînd fazei Tei III. Adosată faţadei casei, a fost descoperită o construcţie de zid ce are o formă paralelipipedică (3,50 × 2,00 × 1,60 m.), din ea păstrîndu-se numai fundaţia adîncă de 1,40 m., iar din elevaţie 0,20 m. Pe una din feţe fundaţia are două arce de descărcare, înalte de 0,70 m. şi late de 0,40 m. Prin tehnica de construcţie şi materialul folosit ea aparţine fazei de început a secolului al XVIII-lea. Presupunînd existenţa unui foişor pe faţada vestică a casei domneşti, aceasta ar fi putut fi tocmai fundaţia lui.

La —0,55 m. faţă de cota actuală, adosat faţadei estice a casei a apărut un decroş de zidărie lat de 0,34 m. al cărui cap nordic se termină cu o construcţie paralelipipedică (1,66 × 1,07 × 1,10 m.) ţesută de faţada casei. Această construcţie reprezintă un contrafort care a fost construit odată

[12] Ibidem, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

cu subsolul casei pentru a consolida peretele de est al pivniței mari a casei domnești, în scopul preluării împingerilor create de descărcarea greutăților bolților subsolului, pe acest perete.

Materialul ceramic întîlnit aici, este fragmentar.

Ceramica ce aparține secolelor XVIII-XLX este reprezentată de: fragmente din gîtul tubular al unui urcior, cu o toartă bandă ce pornește ceva mai jos de buză și se prinde pe umerii vasului. La baza gîtului se află un decor realizat din trei șiruri concentrice de linii paralele. Smalțul ce acoperă vasul are culoarea verde. Pe margine, toarta este decorată cu alveole realizate prin împingerea pastei spre interior. Un alt fragment provine de la un urcior cu gîtul în formă de pîlnie și cu buza decorată cu linii în „brăduți". Toarta, ca o bandă, pornește chiar de sub buză. Smalțul ce acoperă suprafața vasului este de culoare verzuie. Alte fragmente sînt de la vase de culoare cărămizie, decorate cu dungi concentrice de culoare albă. Vase și urcioare asemănătoare au fost găsite și în săpăturile arheologice efectuate pe colinele de la Mihai Vodă, Radu Vodă sau Biserica Visarion. [13]

Pridvorul bisericii Sf. Treime

Cercetarea pridvorului s-a realizat prin deschiderea secțiunii I, orientată est-vest și a două casete pe latura de nord și latura de sud.

Materialul arheologic surprins se rezumă la fragmente de cărămizi din secolul al XVIII-lea folosite la ridicarea zidurilor și la decorarea lor, un fragment dintr-un capitel decorat cu ove și frunze de acant și un fragment dintr-un ancadrament din piatră decorat cu motive vegetale. Din fosta pardoseală a pridvorului făcută din plăci de piatră de culoare cenușie, s-au păstrat cîteva fragmente, unele avînd pe margine o canelură subțire cu rol decorativ. În pămîntul amestecat cu moloz au mai apărut fragmente de frescă cu motive florale albastre și roșii.

Pe peretele de est al pridvorului, în dreapta și stînga ancadramentului din piatră sculptată al intrării în biserică, au apărut fragmente de frescă de culoare albă cu o dungă neagră lată de 3—5 cm, aflată la 1,40 m față de wagris. În colțul de nord-est al pridvorului, porțiunea din fresca surprinsă are o dungă neagră de 3 cm. (aflată la 1,36 m față de wagris), iar în colțul de sud-est pe frescă apar două dungi orizontale, una de culoare neagră, lată de 3 cm, la —1,40 m, față de wagris și alta de culoare roșie lată de 3 cm, la —1,45 m față de wagris. Între cele două dungi de culoare există un spațiu nepictat. La —1,50 m, față de wagris, fresca se întoarce, sub forma unui mic decroș, cota marcînd punctul în care se întîlnea cu pardoseala pridvorului. Această ultimă cotă reprezintă nivelul de călcare originar în pridvor. Translatînd această cotă în dreptul intrării în biserică, ea arată că la acest nivel a mai existat o treaptă pînă la prag, aceasta fiind înlăturată odată cu înălțarea nivelului de călcare în secolele XIX—XX. Înălțarea nivelului de călcare a produs totodată și distrugerea picturii de

[13] Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice, sub redacția prof. Ion Ionașcu, Ed. Științifică, 1959, Pl. LXV (7), Pl. LXV (4), Pl. LXI; M. Turcu, op. cit., CAB, II, 307, fig. L. 11, p. 308, fig. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

pe peretele de est al pridvorului, unele fragmente ale panourilor inferioare păstrîndu-se numai sub actuala pardoseală.

Scara şi intrarea de pe latura de vest a pridvorului au fost cercetate prin prelungirea secţiunii I în afara pridvorului. Înlăturarea actualei pardoseli din marmoră ce acoperea palierul scării şi a treptelor de piatră, a surprins o fundaţie din cărămidă, de forma unui trunchi de piramidă ce susţinea scara. Dimensiunile cărămizilor folosite şi mortarul, arată că este vorba de o construcţie realizată în secolul al XIX-lea. Toată această construcţie se ridică peste un pămînt de umplutură, nu are fundaţie şi este adosată pridvorului. Adîncind săpătura în interiorul palierului, la —1,35 m. a apărut un trotuar de cărămidă lat de 0,70 m. ce coincide cu nivelul de călcare în secolul al XVIII-lea, către curte.

Cercetînd cele două intrări laterale ale pridvorului s-a constatat că ele nu au existat de la început, ci au fost realizate abia în secolul al XIX-lea. [14] Pentru această afirmaţie pledează şi cercetarea exteriorului pridvorului care în acest loc nu păstrează urmele unor scări amenajate odată cu biserica în secolul al XVIII-lea. Soclul din piatră sculptată, cu motive vegetale, ce înconjoară pridvorul, este întrerupt în dreptul celor două intrări, păstrîndu-se şi lăcaşul primei trepte de piatră a scării ce coboară spre curte. Scările de piatră ale intrărilor laterale se sprijineau pe o fundaţie de cărămidă, ce suprapune trotuarul din jurul bisericii. Materialul folosit la fundaţie şi nivelul la care se află —0,95 m. (nivel de călcare în secolul al XIX-lea) demonstrează că a aparţinut scărilor realizate în secolul al XIX-lea, perioadei de intervenţii ce a modificat arhitectura pridvorului. Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea scările şi intrările laterale sînt desfiinţate, iar fostele goluri ale intrărilor umplute cu cărămizi. [15].

În colţul de sud-vest al pridvorului se află mormîntul M_4 acoperit de o piatră funerară pe care este săpat numele arhidiaconului Iov, fost stareţ al mănăstirii. La —1,55 m, faţă de cota actuală au apărut resturile unui sicriu de lemn de brad, drapat în interior cu o pînză puternic degradată.

Inventarul mormîntului, sărăcăcios, constă din cîteva cuie de sicriu, resturi dintr-un veşmînt preoţesc, făcut dintr-un material de culoare verde închis, căptuşit cu o mătase de culoare deschisă. Pe piept şi în regiunea mîinilor, s-au păstrat cîţiva bumbi din mătase şi găicile lor. Resturile unei curele de piele neagră au apărut în zona abdomenului.

Se desprinde concluzia, din cercetarea mormîntului, că el a aparţinut unui prelat, însă a fost profanat, dovadă fiind sumarele resturi surprinse. O altă concluzie este aceea că el reprezintă singurul loc de înmormîntare din pridvorul bisericii Sf. Treime de la Văcăreşti ; mormintele M 3 şi M 5 fiind marcate numai de pietre funerare care nu acoperă vreun înhumat, ele fiind montate ca simple pietre decorative aduse din alte locuri.

Gropniţa paraclisului. Secţiunea deschisă, adîncită în pămîntul negru castaniu a surprins la capătul ei de est fundaţia paraclisului adîncită de 0,92 m., făcută din cărămidă şi mortar. Decroşul de la întîlnirea elevaţiei cu fundaţia, aflat la —1,12 m. indică nivelul de călcare în secolul al

[14] Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul Instrucţiunii Publice, Dos., 727/1856, Catagrafia din 1856.

[15] Idem, dos., 3312/1876.

https://biblioteca-digitala.ro

XVIII-lea din interiorul gropniței, nivel care astăzi este mai coborît cu 8—10 cm. În profilul sudic al secțiunii au apărut urmele unei locuințe din epoca bronzului.

În interiorul incintei mari pe latura estică a acesteia au fost deschise două secțiuni III și IV orientate est-vest și perpendiculare pe galeriile arcate. Aceleași secțiuni au fost prelungite în spațiul cuprins între biserică latura sudică, biserică latura nordică, perpendiculare pe chiliile vestice.

Ambele secțiuni au străbătut zone puternic afectate de lucrările din epoca noastră (canale de termoficare, conducte de apă, canale de scurgere, fundații din beton ale unor construcții făcute în secolul al XX-lea).

La capătul vestic al secțiunii IV în locul unde aceasta intersectează porticul chiliilor de pe latura vestică a incintei mari s-au putut face observații cu privire la nivelul de călcare în secolul al XVIII-lea către curte și la etapele de construcție ce au modificat arhitectura acestei laturi.

Fundația porticului adîncă de 1,20 m., este făcută din cărămidă și mortar. Zidăria de epocă de peste fundație, se retrage formînd un decroș aflat la —0,51 m. față de cota actuală ; nivel de călcare în secolul al XVIII-lea. La această cotă se observă un strat de pămînt amestecat cu bulgări de mortar și fragmente din cărămizile folosite la construcțiile din secolul al XVIII-lea.

Peste acest decroș se mai păstrează un parapet din zidăria de epocă înalt de 0,70 m., suprapus de două rînduri de zidărie din secolul al XIX-lea peste care se ridică peretele din secolul al XX-lea, ajungînd pînă la etajul construcției.

Concluzia ce se desprinde, este aceea că în secolul al XVIII-lea chiliile de pe latura de vest au fost precedate de un portic cu parapet de zidărie peste care poate se înălțau coloane. Degradarea coloanelor a făcut ca în secolele al XIX-lea și al XX-lea, peste parapet să se construiască zidărie cu aspectul arhitectonic pe care îl cunoaștem și astăzi.

Cuhniile

Cuhnia din colțul de sud-vest al incintei se învecinează în partea de est cu un portic cu patru coloane dintre care două angajate, și cu construcțiile de pe latura de sud a incintei. În partea de sud se învecinează cu curtea din jurul incintei, în partea de nord cu vestibule și chilii de pe latura de vest a incintei, iar în partea de vest cu incinta mică a mănăstirii.

În secțuinea deschisă în interiorul cuhniei nu au apărut alte materiale arheologice în afară de cîteva cărămizi de epocă întregi sau fragmentare și cîteva fragmente de vase din secolul al XX-lea. Situația stratigrafică nu a putut stabili pentru această zonă o locuire anterioară secolului al XVIII-lea. Din monumentul cercetat se păstrează fundațiile, zidurile și bolțile. Construcția are un plan pătrat cu latura de 7,25 m. Fundațiile au fost surprinse la capetele de est și vest ale secțiunii, demonstrînd că săparea lor a început de la stratul de pămînt negru —0,90—1,00 m. adîncindu-se pînă la 2,20 m. față de cota actuală.

Din cercetarea fundațiilor reiese caracterul avansat al tehnicii de lucru a acestui monument. Nivelul de călcare pentru această încăpere aflat la

https://biblioteca-digitala.ro

—0,90—1,44 m. față de nivelul actual este cel din secolul al XVIII-lea, diferența pînă la cota actuală fiind rezultatul unei umpluturi depuse ulterior. Cercetarea nu a surprins un paviment originar „în situ", acesta fiind distrus probabil de intervențiile din secolele următoare. Putem afirma, în concluzie, că această construcție a fost înălțată în prima etapă a mănăstirii (1716—1723). O altă etapă de refacere nu a mai afectat clădirea inițială. În secolul al XIX-lea, după transformarea mănăstirii în penitenciar, cuhnia a fost transformată în cameră obișnuită, podită cu cărămidă (23—24 × 10—11 × × 3 cm.), așternută peste un pat de mortar cu un nivel de călcare înălțat cu 25—30 cm. față de nivelul inițial de călcare.

În secolul al XX-lea în această încăpere este amenajată baia penitenciarului, care prin instalația de canalizare a distrus locul vetrei, realizîndu-se un nou paviment din ciment, la cota actuală. Ușa cuhniei, situată pe zidul de est al încăperii făcea legătura cu porticul ei. La —0,43 m. față de cota actuală a apărut pragul ușii spart de o conductă modernă. Două goluri pe zidul de nord indică spargerea lui în secolul XX. Instalarea băii a făcut ca ușa originară a cuhniei să fie zidită, iar pe zidul de nord să fie deschise, prin spargere, două uși.

Cercetarea arheologică din zona cuhniei de sud-vest poate stabili următoarele :

— construcțiile înălțate în secolul al XVIII-lea nu suprapun o locuire anterioară ;

— clădirea a fost înălțată în prima etapă de construcție (1716—1723) ;

— nu a existat o altă etapă importantă de refacere în afara modificărilor făcute în secolele XIX—XX, impuse de cerințele penitenciarului ;

— materialele arheologice sînt foarte sărace.

În colțul de nord-vest al incintei mari a mănăstirii se află cea de a doua cuhnie. Ea se învecinează, în partea de nord, cu curtea din jurul incintei, în partea de sud cu șiruri de chilii și vestibule de pe latura de vest, în partea de vest cu incinta mică, iar în partea de est cu porticul cu coloane de zid al cuhniei și cu construcțiile de pe latura de nord a incintei. Planul cuhniei este pătrat cu latura de 7,25 m. Din cuhnie se mai păstrează zidurile, bolta fiind înlăturată după 1936, cînd se construiește actualul etaj. [16]

Fundațiile au fost amenajate în șanțuri special săpate de la —1,60 m., adîncindu-se 1,60—1,70 m. Fundațiile sînt făcute din cărămidă bine arsă, de bună calitate, de format 27,5—28 × 14—15 × 3—4 cm., legată cu un mortar de nisip, pietriș mărunt și cuiburi mici de var nestins, rostul fiind de 3 cm. Fundațiile au aproximativ aceeași adîncime 1,60—1,70 m. Partea superioară a zidurilor se păstrează în întregime fiind făcută din cărămidă bine arsă, de dimensiuni identice cu cele din fundații, legată cu mortar din nisip, pietriș mare, cuiburi mari din var nestins, rostul fiind glis și gros de 2—5 cm.

Prin stilul arhitectonic și tehnica de construcție, clădirea aparține primei etape de zidire de la Văcărești.

La —1,60 m. a fost găsită o cărămidă de paviment de 10 × 16 × 4 cm. cu urme de mortar pe partea dorsală, considerată ca făcînd parte din par-

[16] N. Ghika-Budești, Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, veacul al XVIII-lea, București, 1936, fig. 600.

https://biblioteca-digitala.ro

doseaua de cărămidă a cuhniei. În secțiune a fost surprins un paviment de cărămidă „in situ", așezat peste un strat subțire de mortar ce suprapune un pămînt de umplutură. Pavimentul are cărămizi de slabă calitate. Cota la care se află pavimentul, —1,25 m., indică nivelul de călcare din secolul al XIX-lea supraînălțat față de cel din secolul al XVIII-lea aflat la —1,60 m. Locul vetrei din cuhnie nu a putut fi precizat din cauza existenței unei canalizări moderne care a distrus totul. La —1,40 m. se observă un strat de 15—20 cm. grosime, de pămînt ars amestecat cu cenușă și cărbune (urmele unui incendiu) stratul fiind întîlnit și la est de cuhnie, la același nivel. Urmele incendiului se văd și pe zidurile chiliilor de pe latura nordică a incintei. Un document de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea amintește un incendiu izbucnit la Văcărești în 1784 [17]. Incendiul a afectat latura de nord a incintei, dar nu a produs mari distrugeri.

Ușa cuhniei se află în colțul de sud-est, pragul el fiind surprins la —1,40 m., străpuns de o conductă modernă. Ușa făcea legătura cu porticul cuhniei. În partea de sud cuhnia era legată de o trapeză, printr-o ușă al cărui prag se află tot la —1,40 m. fiind distrus de amenajarea unei uși și a unor trepte în perioada contemporană.

La —2,20—2,30 m. în pămîntul castaniu închis, a apărut o locuință din epoca bronzului marcată printr-o mare masă de chirpici. În pămîntul de umplutură au fost observate oase de animale domestice și fragmente ceramice Tei III. Locuința a fost notată B 5. Ea are o formă rectangulară de dimensiuni aproximative 6,20 × 3,30 m.

Chirpiciul prăbușit spre interiorul locuinței, are o parte netedă, iar cealaltă cu urme de nuiele și de pari. Masivitatea vălătucilor din lut amestecat cu pleavă, indică faptul că pereții erau groși. Construcția era susținută de pari, iar pereții erau făcuți din nuiele acoperite cu un strat dens de lipitură de lut. Cu privire la forma și materialul din care era făcut acoperișul nu se pot face precizări. După demontarea chirpiciului, au fost surprinse opt gropi de pari ce susțineau pereții. Trei sînt dispuse în forma literei L alcătuind colțul de sud-vest al locuinței, iar restul se înșiră în linie dreaptă formînd latura de nord. Diametrul gropilor este de 10 cm. și se adîncesc 20—40 cm. Dimensiunile aproximative ale locuinței, stabilite prin măsurarea răspîndirii chirpiciului, afirmă că este vorba de o locuință de mari dimensiuni depășind 20 m.p. Locul intrării în locuință cît și cel al vetrei nu au putut fi stabilite. Locuințe similare au fost descoperite la Băneasa și Cățelu-Nou. [18] Locuința a fost distrusă de un incendiu, dovadă fiind chirpiciul din pereții ei, care are culoarea roșie-cărămizie sau negru-zgurificat, în pămînt găsindu-se și cărbuni de la arderea scheletului lemnos.

Locuința este tăiată de fundația zidului de est al cuhniei. În porticul cuhniei, la —2,40 m., a apărut extremitatea estică a B_5.

Porticul cuhniei, înălțat peste un nivel de locuire Tei III, se află în partea de est a acesteia. În fază inițială era un spațiu deschis cu coloane de zid, fiind închis cu zidărie plină în secolul al XIX-lea, cînd coloanele au fost zidite și bolta a fost refăcută. În secolul al XX-lea spațiul este din

[17] E. Hurmuzaki, op. cit., XIV/2, MCCXXVIII, p. 1226.
[18] V. Leahu, Cultura Tei, MIMB, București, 1966, p. 56—57.

https://biblioteca-digitala.ro

nou afectat prin înălțarea nivelului de călcare la cota actuală, prin realizarea unui paviment din ciment și ridicarea unor ziduri ce dau o nouă compartimentare. [19]

În încăperea de est a porticului cuhniei de nord-vest a fost deschisă o secțiune orientată vest-est. Pe mijlocul secțiunii au apărut două baze de zidărie ale unor stîlpi de lemn. Bazele au fost numerotate de la vest spre est b_1 și b_2. Ele sînt făcute din cărămizi prost arse, de format 22—24 × 12 × × 4 cm., legate cu un mortar nisipos, puțin rezistent, cu rosturi de 1—2 cm. Bazele au dimensiuni de 50 × 50 × 36 cm. Într-o altă secțiune, orientată nord-sud, deschisă pe direcția b_2, au mai fost surprinse b_3 și b_4 cu dimensiuni asemănătoare cu primele două și realizate cu materiale de construcție folosite în secolul al XIX-lea.

În alte secțiuni deschise în același spațiu, orientate est-vest și nord-sud au mai apărut alte cinci baze de zidărie notate b_5, b_6, b_7, b_8, și b_9, distanțele între ele variind de la 1,50 la 2 m. Toate aceste baze au aceleași caracteristici, privind materialul și tehnica de construcție cu cele descrise mai sus, și aparțin aceleiași construcții, ce ocupa spațiul de la est de cuhnia de nord-vest și pînă la prima chilie de la latura de nord a incintei. Construcția înălțată în secolul al XIX-lea pe baze de zid cu stîlpi de lemn, ocupa un spațiul aproximativ de 13,5 × 5,5 m. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea spațiul acesta este închis cu ziduri, planimetria fiind cea pe care o cunoaștem astăzi.

SECTORUL B

În incinta mică realizată în cea de a doua etapă de construcție, după 1736, nu au fost executate cercetări arheologice ample, ci numai cîteva sondaje ce au stabilit nivelele de călcare către curte și în exteriorul zidului de incintă.

SECTORUL C

La sud de incinta mică, în spațiul ocupat de grădina penitenciarului, a fost deschisă secțiunea X, orientată nord-sud. Săpătura a scos la iveală cîteva fragmente ceramice Tei III și a demonstrat lipsa unor complexe de locuire din aceeași fază. Urme ale necropolei din secolele XVIII—XIX din perioada de funcționare a mănăstirii nu au fost surprinse. Cu totul întîmplător scoaterea unor pini, a dus la descoperirea unui mormînt de femeie (M. 2) depus la —0,90 m. Mormîntul a fost săpat în stratul de pămînt castaniu închis, groapa pornind din stratul feudal. Scheletul culcat pe spate cu mîinile pe piept era orientat est-vest. În timpul lucrărilor actuale craniul a fost spart, iar oasele mîinilor mutate de la locul lor. Inventarul

[19] L. Bilciurescu, op. cit., p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

mormîntului constă dintr-un inel de bronz găsit la mîna stîngă şi o brăţară din sticlă albastră aflată la mîna dreaptă, ce-şi găseşte analogii cu două exemplare similare găsite de arheologul Aristide Ştefănescu la biserica Flămînda, şi datate în secolul al XVIII-lea.[20] În pămîntul din jur au mai fost surprinse cîteva cuie de sicriu. Inelul are discul decorat cu cinci cercuri concentrice, între care se află triunghiuri haşurate prin incizie. Diametrul discului este de 14 mm. Ambele piese de inventar sînt lucrate rudimentar.

Mormîntul deşi a apărut izolat face parte poate dintr-o necropolă existentă în secolul al XVIII-lea la sud de mănăstire.

CONCLUZII

Se poate afirma că cercetarea arheologică desfăşurată în paralel cu cea de arhitectură a dat posibilitatea stabilirii unor etape de construcţie a monumentului şi anume :

— 1716—1723, cînd se construiesc : biserica, casa domnească, stăreţia şi primul zid de incintă cu turnul clopotniţă ;

— 1723—1736, se realizează construcţii pe laturile de sud, nord şi vest ale incintei mari ;

— 1736—1739, construirea paraclisului, a galeriilor arcate, a celei de a doua incinte cu turn de strajă la poartă, definitivîndu-se ctitoria de la Văcăreşti ;

— în secolele XIX—XX monumentul a suferit transformări după schimbarea destinaţiei în penitenciar ;

— dealul de la Văcăreşti, reprezintă o veche vatră de locuire şi continuitate a civilizaţiei bucureştene din epoca bronzului, perioada prefeudală, feudală tîrzie, modernă şi contemporană.

— datele arheologice vor contribui la restaurarea fidelă a întregului a întregului ansamblu arhitectonic.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES À LA CONNAISSANCE DE L'ENSEMBLE ARCHITECTONIQUE DE VACARESTI

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées à l'Ensemble architectonique de Văcăreşti depuis l'automne de 1973 jusqu'en 1977, furent occasionnées par le commencement des travaux de restauration des monuments en question.

Le Monastère de Văcăreşti, fondation de Nicolae Mavrocordat, le premiér voïévode fanariote (1715—1716, 1719—1730), et de son fils, Constantin Mavrocordat (1730—1763, avec des interruptions) représente l'un des valeureux monuments d'architecture brancovene de la Munténie, datant de la première moitié du XVIII-e siècle.

Les recherches ont précisé les grandes étapes de la construction (1716—1723 ; 1723—1736 ; 1736—1739), ont permis la découverte des parties de la planimétrie initiale du monument (effacée dans la deuxième moitié du XIX-e siècle, en même temps avec son trans-

[20] Informaţie primită de la cercetător.

https://biblioteca-digitala.ro

formation en prison), ont établi l'éxistence sur la même place d'un habitat datant de la III-e période de la culture Tei — marquée par des habitations et de la céramique spécifique — et la succession des traces d'habitation dans les étapes ultérieures : III-ê—IV-e, VI-e—VII-e et Xe—XIe siècle. Ces découvertes viennent renforcer l'idée du développement ininterrompu de la civilisation sur le territoire de Bucharest.

L'article présente en plus les principales vestiges datant de la période pendant laquelle le monument remplit sa fonction et qui constituèrent l'objet des dernières découvertes (de la céramique, des pierres sculptées etc.).

Les séctions archéologiques ont été ouvertes surtout dans la grande enceinte et moins dans la petite et à l'extérieur du monument.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Profil stratigrafique de la IIe section.
Fig. 2 Plan parterre du pavillon sud de la maison princière, avec les étapes de la construction.
Fig. 3 Plan parterre de la loggia de la maison princière.
Fig. 4 Matériaux archéologiques découverts à Văcăreşti. 1—4 l'époque du bronze, culture Tei ; 5—6 fragments de céramique IXe—XIe siècles ; 7—8 objets du tombeau M. 2, XVIIIe—XIXe siècles ; 9 fragment de la fresque de la galerie extérieure de l'église St. Trinité.
Fig. 5 Pierrerie de maniére brancovane, découverte à Văcăreşti.

https://biblioteca-digitala.ro

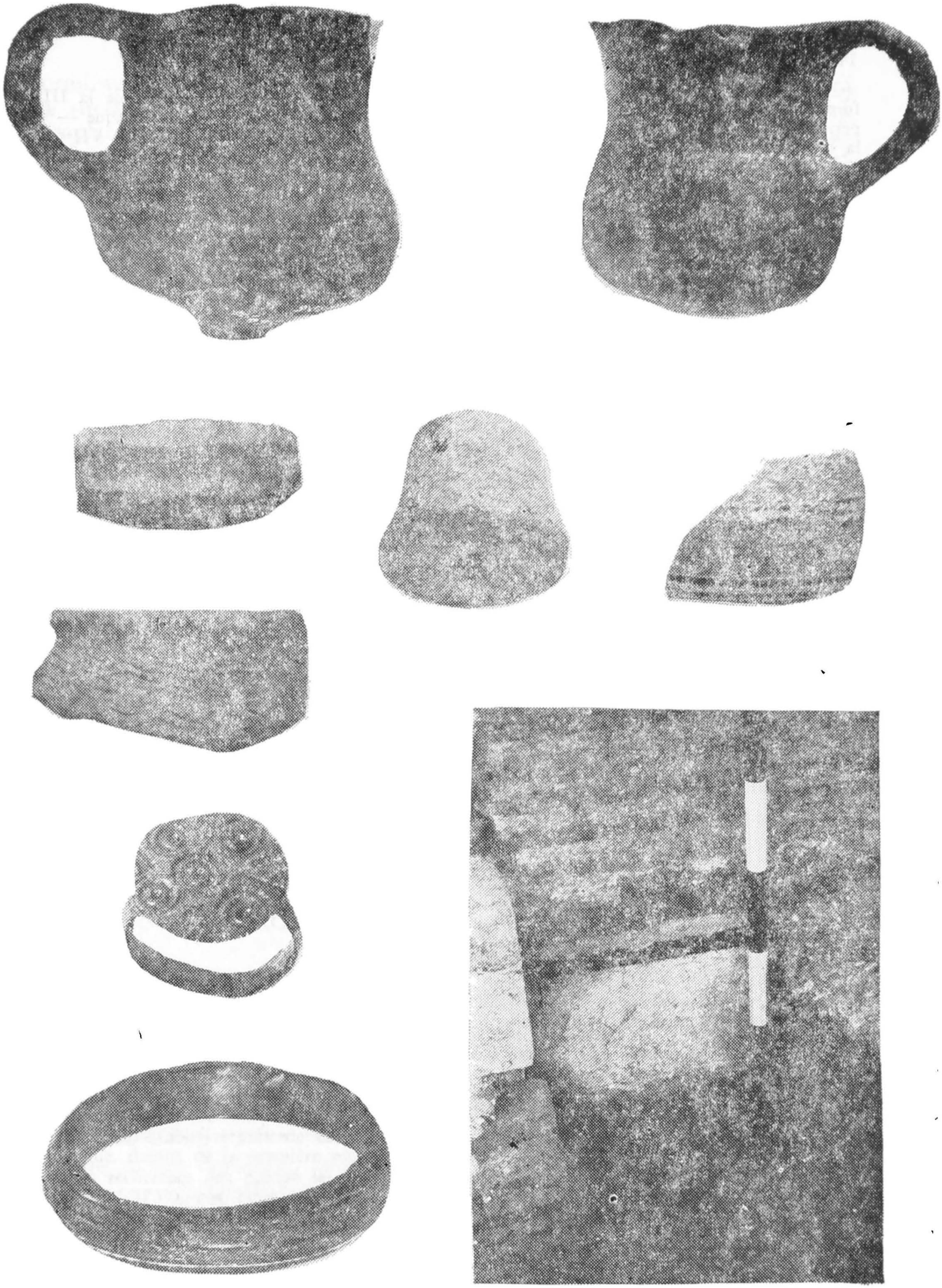

Fig. 4 Materiale arheologice descoperite la Văcărești. 1—4 epoca bronzului, cultura Tei; 5 ceramică sec. VI; 6, fragment ceramic secolele IX—XI; 7—8, obiecte din mormîntul M. 2 din secolele XVIII—XIX; 9, fragment din fresca pridvorului bisericii Sf. Treime.

https://biblioteca-digitala.ro

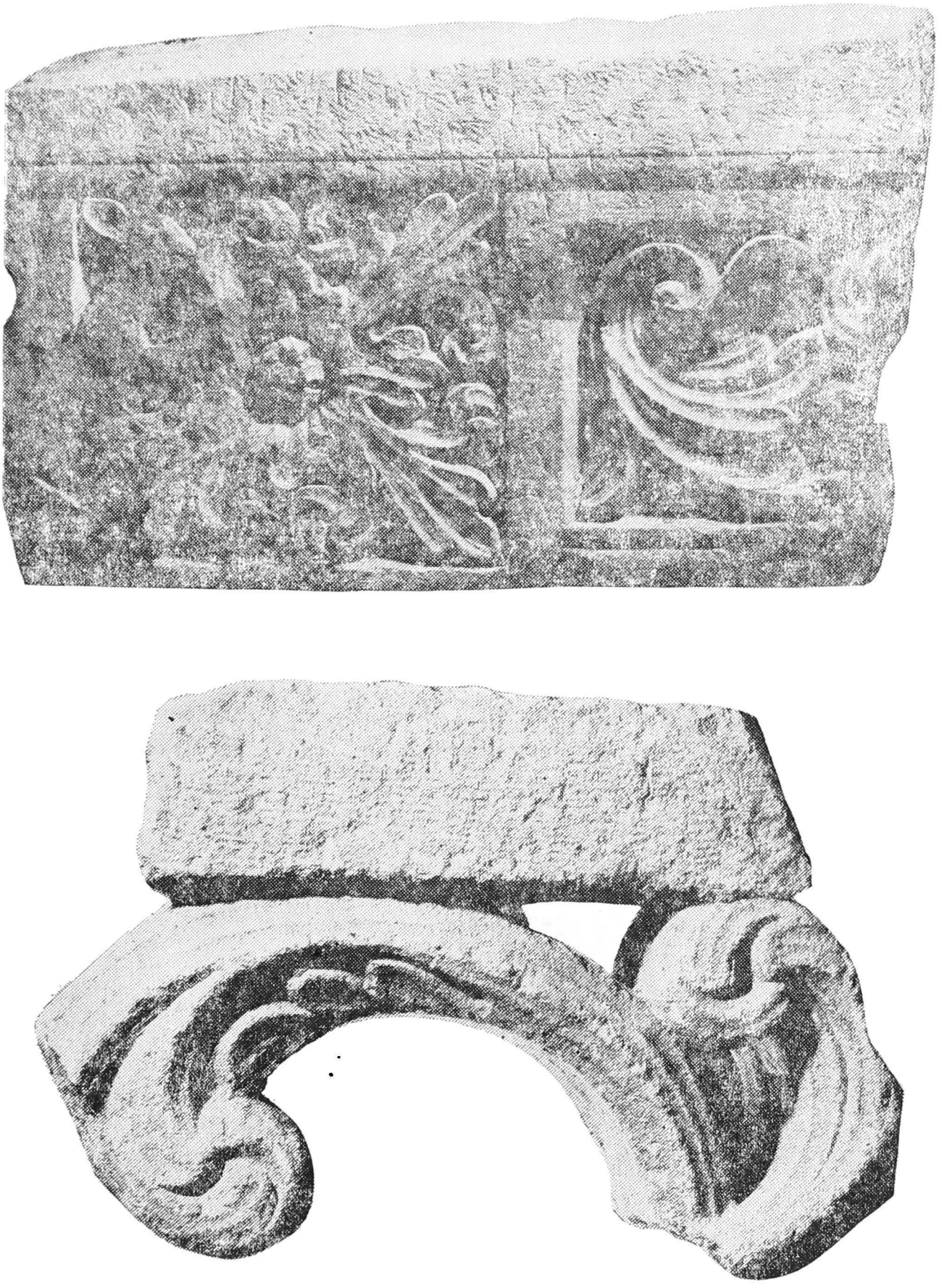

Fig. 5 Pietrărie de factură brîncovenească descoperită la Văcărești.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETĂRI PRIVIND O CONSTRUCȚIE RECENT DESCOPERITĂ LA GHICA TEI

RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU

Reședința domnească de pe malul lacurilor Tei și Plumbuita reprezintă unul dintre cele mai valoroase monumente din București. Ansamblul arhitectonic alcătuit din palat, construcții anexe, lăcaș de cult, înconjurat de numeroase monumente funerare din marmură, redă trăsăturile fundamentale ale unui complex specific veacului al XIX-lea din Țara Românească.

Desfășurarea lucrărilor de restaurare de la palatul Ghica-Tei, de către Consiliul Popular al Municipiului București, a impus cercetarea arheologică ca o etapă obligatorie în cadrul operei de redare în circuitul public a unui monument de certă valoare arhitecturală și istorică.

Cercetările arheologice începute în 1978 au continuat în anul 1979 în zona estică, în jurul turnului clopotniței și a zidului de nord al palatului. Săpăturile au urmărit în general două obiective :

1. Depistarea și determinarea cît mai strînsă a zonei circumscrise vestigiilor palatului Ghica și construcțiilor ridicate de boierii Văcărești.

2. Corelarea stratigrafică a noii porțiuni cercetate, atît cu terenul pe care se află palatul, cît mai ales cu zonele limitrofe, pentru stabilirea și eșalonarea fazelor constructive.

Odată cu amenajarea platoului ce mărginește palatul Ghica-Tei spre bucla lacului Plumbuita, în deceniul al treilea al veacului trecut s-a făcut nivelarea terenului extra-muros pe latura de Nord, cuprinzîndu-se cu acest prilej și clădirea ce a format obiectul cercetării arheologice prezentate aici.

În primele decenii ale veacului contemporan, mai precis între 1920—1922, datorită unor alunecări de teren ce puteau să pună în pericol ctitoria Ghiculeștilor din Colentina, implicit marea clopotniță de pe malul lacului, s-a ridicat actualul zid de beton pe fundațiile vechi ; o refacere din 1933 a marcat încă o nouă și ultimă etapă în construcția zidului ce desparte ctitoria Ghiculeștilor de panta lacului Plumbuita.

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ

Lucrările au debutat printr-o secțiune orientată Nord-Sud (14,90 × 1,00 m) deschisă în vecinătatea turnului clopotniță. Succesiunea nivelelor de jos în sus este următoarea : solul viu, reprezentat de un pămînt roșcat de pădure, poartă deasupra lui un strat de nisip cu ușoare resturi de căr-

https://biblioteca-digitala.ro

buni (provenit din incendiul de defrişare), dublat de nivelul de construcţie, urmat de un registru cafeniu granulos, întrerupt de o peliculă de nisip cu granule de var. În partea superioară se observă un nivel de argilă, succedat de un puternic strat de arsură ce păstrează de-a lungul întregii secţiuni Nord-Sud aceeaşi anvergură şi compoziţie.

În acest strat, ce indică marele incendiu care a distrus clădirea, s-au găsit şi cîteva elemente decorative : baluştri (3—4 bucăţi 0,60 × 0,010 m.), un fragment de chenar de fereastră, o cahlă, piroane, balamale de fier, broaşte de uşă, ustensile de foc etc. Profilul se compietează cu un nivel subţire de pămînt cafeniu închis aşezat sub stratul vegetal. De remarcat că în ultimul deceniu zona terasei cercetate fusese transformată într-un depozit de resturi menajere.

Trasarea unei noi secţiuni orientată Est-Vest (12 × 1 m), a impus desfăşurarea săpăturii în casetele C1, C2, C3 din perimetrul clădirii, şi urmărirea în pantă către lacul Plumbuita, a unor eventuale construcţii anexe. Secţiunea adîncă de 2,10 m, a relevat, spre oglinda lacului, un puternic strat de material constructiv proiectat în pantă în timpul incendiului.

Se evidenţiază subţierea stratului de arsură în profil ca şi surprinderea, la o distanţă de circa 5 m de la zidul de închidere a clădirii Nord-Sud, a unui conglomerat 1 × 0,50 m, construit din mortar bine închegat şi cărămizi subţiri (18 × 10 × 3 cm), materialul constructiv ce nu-şi găseşte similitudini cu cel provenit de la edificiul distrus.

Desfăşurarea săpăturilor a permis explorarea fundaţiei unei clădiri dreptunghiulare şi determinarea stratigrafică a zonei.

Zidul de elevaţie de pe latura de vest prezintă un uşor decroş executat din cărămidă şi profilat perimetral în interiorul clădirii. În ceea ce priveşte relaţiile stratigrafice între zona construcţiei cercetată şi a palatului nu se poate trece la o concluzie definitivă şi o determinare precisă întrucît lucrările de consolidare a fundaţiilor incintei în anii 1973—1974, de către D.P.C.N. au atins tocmai zona de legătură stratificată, creindu-se astfel o diferenţă de nivel de circa 2,50 m, cota crescînd cu încă 1 m faţă de ni-

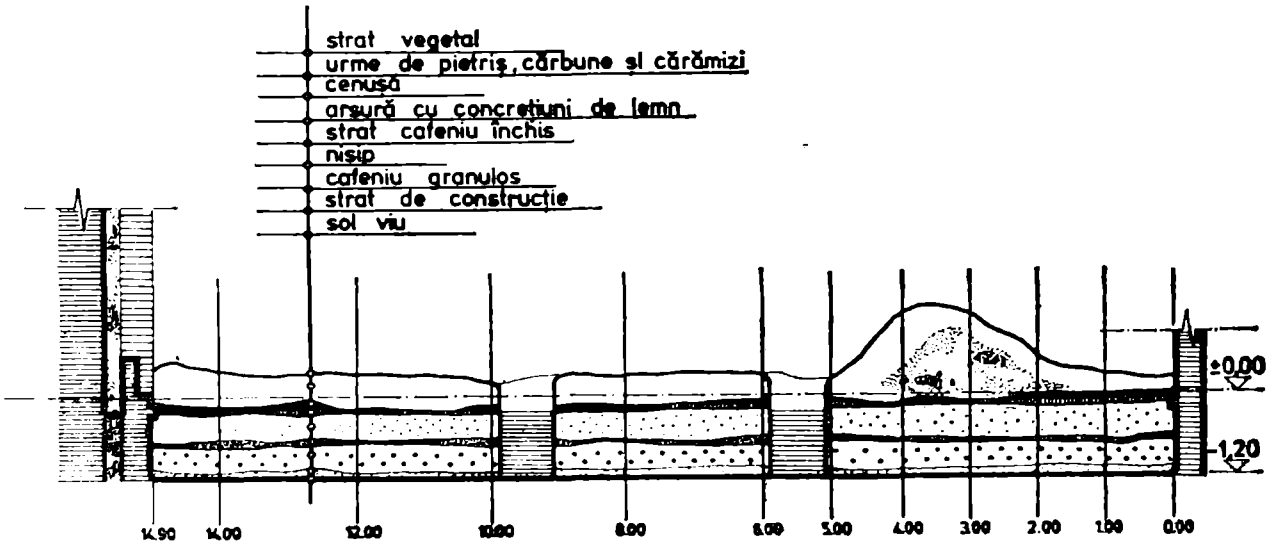

Fig. 1 Profil arheologic. Zona E

https://biblioteca-digitala.ro

velul actual al zonei de pe latura de nord a palatului ce cuprinde actuala ctitorie a Ghiculeştilor, spre oglinda lacului.

O ultimă secţiune practicată în partea inferioară a pantei şi perpendiculară pe lacul Plumbuita, de dimensiuni reduse (4 × 1,50 m), a completat explorarea zonei limitrofe construcţiei incendiate. Ea a surprins la o adîncime de 0,80 m traseul unei conducte din tuburi (olane) de circa 0,60 × 0,09 m orientat Sud-Est-Nord-Vest cu o cădere în pantă de circa 4/100. Conducta, după opinia noastră şi orientarea sa, servea la scurgerea apei din incinta palatului în actualul lac Plumbuita.

Spre deosebire de sistemul aducţional aflat în interiorul palatului Ghica-Tei, conducta surprinsă nu are o cămaşă de mortar şi cărămidă protectoare, fiind plasată direct pe pat semiamenajat din pietriş şi argilă. De remarcat, la circa 0,50 m săpătura a evidenţiat un registru de pietriş de circa 0,50—0,80 m. grosime reprezentînd, după opinia noastră, amprenta vechiului drum perimetral amenajat în a doua jumătate a veacului trecut, după dispariţia grindului ce separa lacul Plumbuita de bucla ce mărgineşte actual palatul spre Est şi umplerea ei cu apă.

Planul construcţiei înscrie un dreptunghi orientat N-S avînd laturile de 14,90 × 5,00 m. În interior se observă patru travee de aproximativ 3,20 × 5 m fiecare, separate prin arce transversale de 0,60 m lăţime. Suprafaţa rezultată (75 mp.) este comparabilă cu alte încăperi (săli de primire şi pivniţe) întîlnite la casele domneşti şi boiereşti din secolul al XVIII-lea [1].

Materialul constructiv este divers. Se întîlnesc nu mai puţin de patru tipuri de cărămidă :

a) 14 × 22 × 5 cm — în zid ;
b) 10 × 18 × 3 cm — în arce ;
c) 16 × 26(28) × 5 cm — în pandantivi, împreună cu tipul b ;
d) 15 × 28 × 5 cm — în zidul de nord.

Punerea în operă denotă un nivel înalt profesional : zidurile sînt riguros perpendiculare la colţuri, conturul arcelor este perfect semicircular, asizele de cărămidă sînt echidistante şi precis aliniate. Fragmentele de tencuială păstrate vădesc un finisaj îngrijit, fără neregularităţi, rezistent.

Pardoseala încăperii este marcată, la partea inferioară, de un profil al zidului, format din două rînduri de cărămizi scoase în consolă, plasat la cota — 0,10 m. Urmele de tencuială se opresc deasupra cotei +0,12 m. la care se găseşte şi pragul din faţă deschiderii de pe peretele nordic. În spaţiul de 20—22 cm cuprins între aceste cote se poate presupune existenţa unei pardoseli pe grinzi transversale, ce rezemau pe profilul zidului, pardoseala ce corespundea stratului de arsură cu urme de lemn din profilul arheologic. În săpătură nu s-au găsit cărămizi sau dale, care să indice pre-

[1] Suprafeţele celor mai mari încăperi din cîteva palate şi conace de epocă : la Mogoşoaia : sala de primire de 60 m², camere de 53 şi 40 m² ; pivniţa, cu pilon central, de 140 m² ; la Potlogi : sala mare de 70 m² şi pivniţa de 200 m² ; casa domnească de la Hurez are încăperi cu coloane centrale de 100 m² şi 65 m² ; conacul de la Cotofeni : 40 m² şi pivniţa de 65 m² (după Corina Niculescu, Case, conace şi palate vechi româneşti, Bucureşti, 1979).

https://biblioteca-digitala.ro

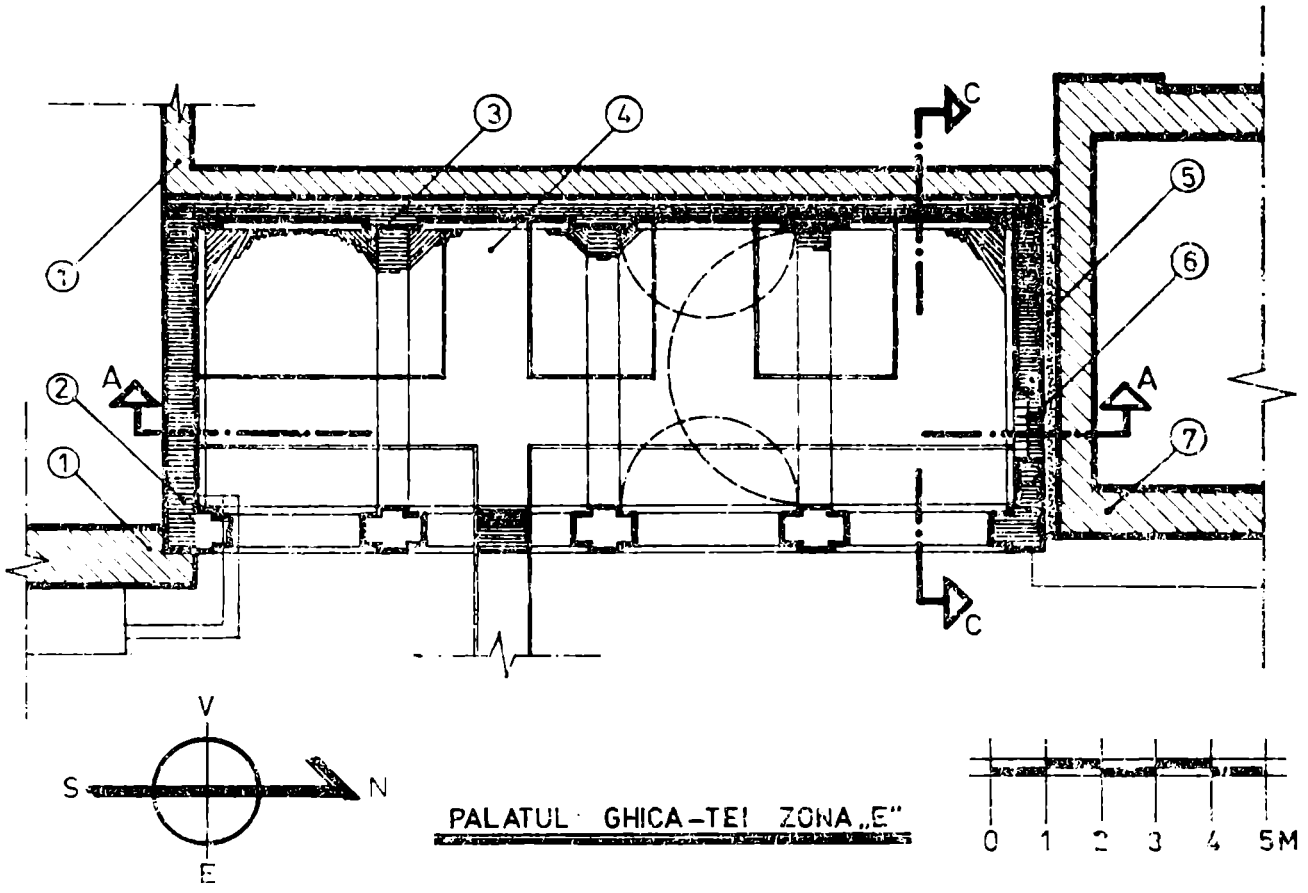

Fig. 2

zenţa unei alte podele de ceramică sau de piatră. Din suprastructura edificiului nu s-au păstrat elemente sau indicii constructive certe. Poate fi luată în considerare chiar existenţa unui al doilea nivel, deşi zidăria portantă lucrată cu acurateţă structurală, dar lipsită de masivitate ar fi putut cu greu suporta încărcarea implicată de un etaj, iar cantitatea şi stratigrafia materialului demolat ar fi rezultat mai bogat: bolţile, umplutura, pardoseala etajului, zidăria, apoi încă o cantitate lemnoasă rezultată din plafon, şarpantă şi învelitoarea etajului.

Mai plauzibilă pare ipoteza unei învelitori simple deasupra încăperii: mai puţin material demolat, o încărcare moderată, pe măsura capacităţii portante a bolţilor.

Accesele şi deschiderile sînt marcate cu parcimonie în perimetrul încăperii. Pe zidurile de Vest şi de Sud, zidăria ţesută continuu exclude posibiltatea vreunui gol. În zidul nordic apare o deschidere plasată asimetric faţă de axul arcadei. La partea sa interioară, zidul — redus la jumătate din grosime, formează un parapet scund, de 51 cm. Muchiile deschiderii, drepte în partea de jos şi neregulate în treimea superioară, sugerează existenţa, în acest loc, a unei ferestre arcate, presupunere întărită şi de urma lăsată de toc în grosimea zidului. Marginea neregulată din partea de sus indică o desfacere ulterioară, voită a zidului, în intenţia măririi ferestrei. Lipsa unor accese pe cele trei ziduri duce cu necesitate la admiterea existenţei unor deschideri majore pe faţada estică, justificată deopotrivă de

https://biblioteca-digitala.ro

orientarea către lac și configurația terenului. În stadiul actual al cercetării singurul indiciu asupra anvergurii acestor deschideri este oferit de pila de zidărie din colțul de nord-est care păstrează la bază pe o înălțime de 0,60 m o suprafață de zidărie dreaptă, regulată, pe toată grosimea zidului, probînd existența unei deschideri ce pornea de la nivelul pardoselii — o ușă sau o arcadă.

Plasarea unei uși în marginea încăperii, chiar lîngă piciorul arcului de colț, pare destul de stîngace — estetic, funcțional și constructiv — ceea ce lasă loc presupunerii că întreaga arcadă să fi fost deschisă și prin analogie toate arcadele profilate spre lacul Plumbuita.

Pereții încăperii s-au păstrat în mod diferit: cel estic a fost surprins numai la nivelul fundațiilor, dar ceilalți trei, protejați de zidurile ulterioare ale incintei și ale clopotniței, permit o reconstituire aproape completă. Peretele de vest, cel mai bine conservat, este format din patru arcade oarbe, în plin cintru, la îngemănarea cărora masive proeminente de zidărie păstrează naștерile arcelor transversale. Gabaritul acestora din urmă, înscris pe zidurile de nord și de sud prin cîte o arcadă oarbă, depășește ca deschidere și înălțime dimensiunile arcadelor vestice: 5,02 m deschidere și 3,16 m înălțime față de 3,20 m și respectiv 2,75 m. Lățimea arcului transversal variază între 54 și 59 cm, cu abateri explicabile datorită distrugerii tencuielii și a cărămizilor de pe muchia profilată.

Zidul estic păstrează în elevația sa numai o secțiune prin el, aflată la îmbinarea cu zidul nordic. Zidăria de umplutură dintre arcadă și zidul secționat indică la partea superioară a acestuia din urmă o grosime mai mică de circa 0,65 m față de 0,77 m măsurată la bază.

Sistemul de boltire poate fi studiat pe baza indiciilor conținute în parament. Situl cercetat aparține acelei minorități favorizate a vestigiilor arheologice care, păstrînd martori ai elevației, adaugă planimetriei și cea de a treia dimensiune și permit o cunoaștere completă a spațiului delimitat de actul constructiv. Efortul regăsirii volumetriei originale se justifică atît ca probă a capacității edilitare a epocii, cît și pentru definirea cadrului de viață socială inclus în învelișul material al construcției.

Folosirea traveei dreptunghiulare ridică o serie de probleme în privința boltirii, ale cărei modalități curente în sec. al XVIII-lea erau suprafața cilindrică și calota sferică pe pandantivi. Existența unor arce pe ambele direcții, între care apar — în colțurile traveelor — suprafețe continue, asemănătoare pandantivilor, exclude posibilitatea acoperirii cu bolți cilindrice, fie simple, fie intersectate, caz în care la colțuri ar fi trebuit să apară muchiile intersecției.

Cea de-a doua modalitate de boltire implică înscrierea calotei într-un pătrat, diferența dintre lungimea și lățimea dreptunghiului urmînd a fi preluată de grosimile diferite ale arcelor de susținere. În cazul de față însă, dispunerea arcelor mai late pe deschiderea minimă nu face decît să accentueze diferența laturilor.

Acoperirea cu o calotă elipsoidală (de tipul celei de la conacul Cantacuzino din Pașcani, de pildă) ar fi implicat situarea elipsei de bază într-un plan orizontal, fapt ce vine în contradicție cu înălțimile în cheie — diferite — ale arcelor de pe cele două deschideri.

https://biblioteca-digitala.ro

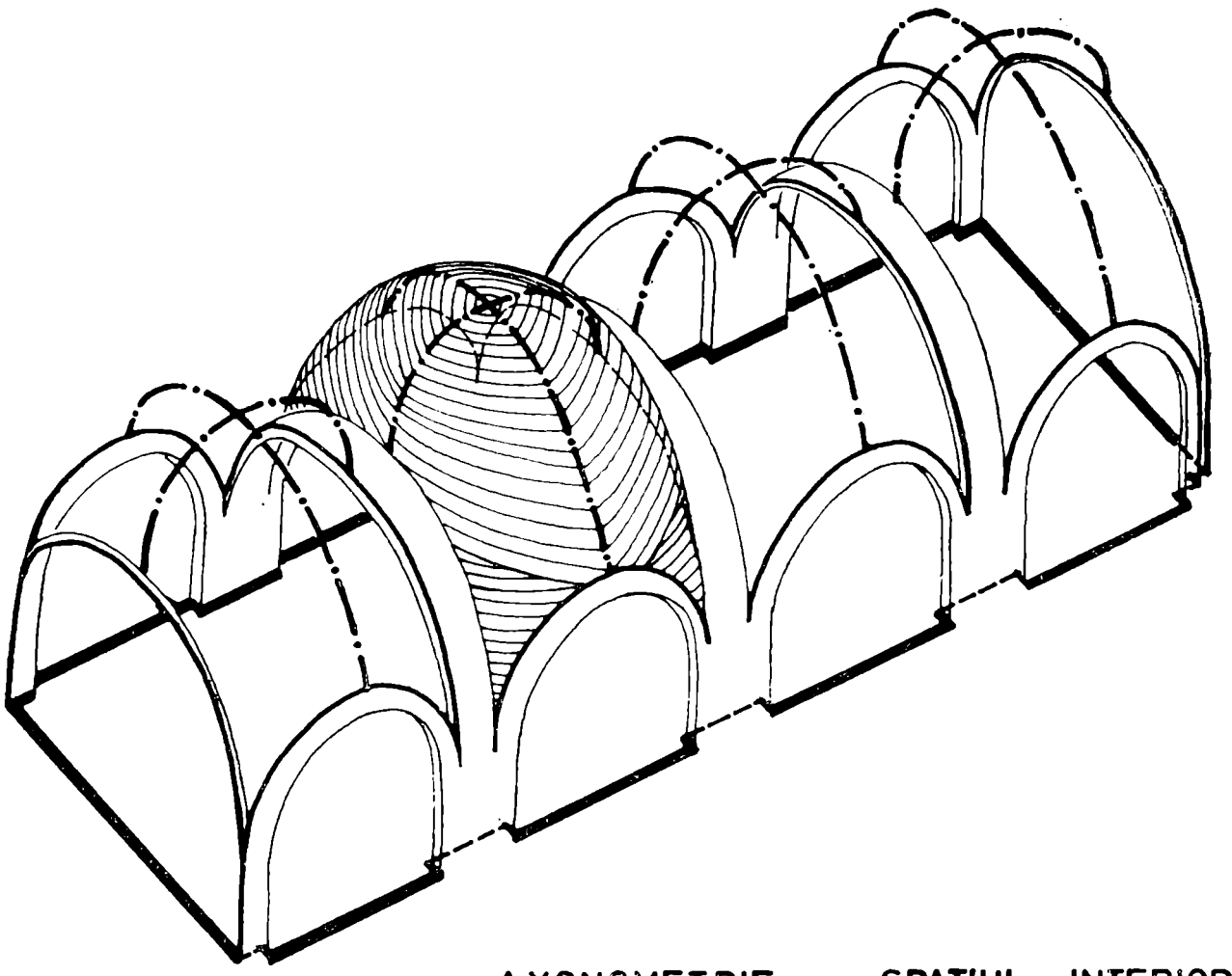

AXONOMETRIE — SPATIUL INTERIOR

Fig. 3

Singura alternativă de acoperire, care convine elementelor constructive găsite la Ghica Tei, este bolta „a vella", o suprafaţă cu dublă curbură generată prin lunecarea unui semicerc (arcul nord-sud) pe o curbă similară, aflată într-un plan perpendicular (arcul est-vest). Din raţiuni estetice şi constructive secţiunea prin cheie este ceva mai aplatizată decît arcul semicircular de la bază ; se poate aşadar presupune o înălţime maximă a încăperii de 4,20 — 4,50 m.

Dispunerea cărămizilor sub un unghi de 45° faţă de zid, aşa cum se vede în colţurile păstrate, conduce la o aşezare în romb, cu două linii mediane de ţesere. După un prim număr de asize regulat aşezate se observă că între două asize cu acelaşi punct de plecare (pe arcul nord-sud) se intercalează încă trei rînduri de cărămizi, formînd un fel de pană. Avînd în vedere regularitatea generală a zidăriei şi repetarea lor în toate colţurile păstrate, se poate afirma că sporirea numărului de asize de pe arcul longitudinal nu este accidentală, ci reprezintă o soluţie constructivă, prin care se face trecerea de la şirurile orizontale de cărămidă la şiruri paralele cu diagonala traveei (cca. 32° faţă de zid), care urcă pînă în cheia arcului longitudinal.

https://biblioteca-digitala.ro

Funcţionalitatea spaţiului astfel definit, fără a fi cunoscută cu precizie, se poate înscrie pe anumite coordonate. Sistemul de boltire folosit şi orientarea deschiderilor către lac şi nu către un spaţiu de incintă, pledează pentru apartenenţa acestei încăperi mai degrabă unui ansamblu civil decît unuia religios.

Suprafaţa generoasă, volumul interior bine proporţionat, sistemul constructiv exprimat clar, evoluat ca gîndire şi îngrijit ca execuţie, toate acestea compun un spaţiu reprezentativ. Arhitectura interesantă a clădirii, de o monumentalitate atenuată de înălţimea relativ redusă, indică o funcţie colectivă, de punere în relaţie. Folosirea zidăriei de cărămidă, proporţiile bine alese între lungime, lăţime şi înălţime, finisajul îngrijit subliniază importanţa acordată acestui spaţiu.

RECHERCHES CONCERNANT UN BÂTIMENT RÉCEMMENT DÉCOUVERT À GHICA-TEI

Résumé

Les fouilles archéologiques de 1979 ont découvert à la partie exterieure de l'est du palais princier Ghika, les vestiges d'une grande salle 5 × 15 m orientée vers les bords du lac Plumbuita. Les fouilles prochaines complèteront les caractères de cette construction et son usage.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Fig. 1 La zone E. Profil archéologique
Fig. 2 Le Palais Ghica-Tei. La zone E
Fig. 3 Vue axonométrique — sur l'espace intérieur

https://biblioteca-digitala.ro

IV. CONSEMNĂRI ARHEOLOGICE PE ŞANTIERE DE CONSTRUCŢII

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONSEMNĂRI ARHEOLOGICE PE ŞANTIERE DE CONSTRUCŢII

Marile prefaceri ce au cuprins oraşul, ritmul impetuos al construcţiilor, sistematizarea unor întregi cartiere, au făcut ca şi în cursul ultimilor ani, să iasă la iveală bogate informaţii privind istoria mai veche sau mai nouă a acestor locuri. Îndeobşte materialele recoltate sînt diverse, iar contribuţia lor la documentarea istoriei oraşului este uneori edificatoare asupra unor probleme mai puţin cunoscute. Dar ceea ce este caracteristic acestui gen de cercetare este prezenţa vestigiilor atît în zonele în care probabilitatea de a le întîlni este mai mare, cît şi în altele, în care ne-am aştepta foarte puţin la acest lucru.

ŞANTIERUL METROU

Sectorul Palatul de Justiţie

În cursul lucrărilor desfăşurate pe tronsonul din faţa Palatului de Justiţie, muncitorii au semnalat surprinderea unei conducte vechi. La adîncimea de — 1,73 m faţă de carosabilul actual, a putut fi observată o conductă de olane din lut, avînd orientarea est — vest. Olanele smălţuite cu un strat maroniu-verzui, foarte subţire, sînt protejate de un înveliş din cărămizi (0,26 m × 0,135 m × 0,04 m), prinse cu un mortar gălbui, conţinînd mult nisip. Olanele, cu un capăt mai larg şi celălalt restrîns pentru racordare, măsoară 0,375 m, diametrul mare la exterior fiind de 0,11 m, iar la interior 0,075 m.

Surprinsă pe o lungime de 8,85 m, conducta trebuie pusă în legătură cu construcţiile de pe malul drept al Dîmboviţei. Menţionăm şi faptul că spre vest, în faţa casei Danielopol, săpătura a surprins fundaţiile unor ziduri aparţinînd unei construcţii masive (0,80 m — 0,70 m), cu încăperi largi de 3 m × 4,2 m, din sec. al XVIII-lea, avînd urme evidente ale unei refaceri în cel de al XIX-lea veac.

După materialul ceramic, dimensiunile cărămizilor şi aspectul olanelor, amenajarea se datează în prima jumătate a sec. al XIX-lea. În partea de est ea a fost afectată de unele construcţii datate la mijlocul sec. XIX, compartimentarea indicînd camere de 4 m × 3 m. Această construcţie a fost de-

https://biblioteca-digitala.ro

molată la sfîrşitul veacului XIX, pentru a face loc impunătorului Palat de Justiţie.

De la adîncimi mai mari, dar în condiţii stratigrafice nesigure, au fost scoase în cursul lucrărilor, fragmente de farfurii sgrafitate, avînd baza inelară cu perforaţii pentru suspendare în perete. Aceste piese se datează la Bucureşti în sec. XV—XVI.

În nisipul cuaternar, albicios, cu lentile intens roşiatice, la — 8 m a fost găsit un os masiv, un femur de bizon, animal ce a populat zona pînă în paleoliticul superior.

ARISTIDE ŞTEFĂNESCU

Sectorul Domniţa Bălaşa

În dreptul actualului lăcaş, la 20 m. Est faţă de Calea Rahovei, au apărut mai mulţi stîlpi de stejar din fostul parapet al malului drept al Dîmboviţei, precum şi vase din lut. Din materialul ceramic se remarcă o cană-căţuie, asemănătoare cu cea găsită la Curtea Veche, datată în secolele XVI—XVII. Ea este făcută din pastă fină, roşiatică, avînd o toartă ce pleacă din buză şi se lipeşte de partea bombată a corpului, buza este evazată exterior.

Pe buză se află o bandă albă, iar mai sus de pîntec alte trei benzi albe paralele.

Tot în acest loc au mai apărut fragmente din fundaţiile unor construcţii din secolele XVIII—XIX. A mai fost descoperit un disc ornamental, pentru decorarea exterioară a faţadei clădirilor, făcut din ceramică nesmălţuită de culoare roşie — cărămizie. Marginile sînt ridicate pe verticală, iar fundul este plat. Decorul se compune din două cercuri concentrice cu incizii de linii paralele, iar în centru se află un buton. Piesa îşi găseşte analogii cu discuri ornamentale găsite în cercetările arheologice de la Tînganu.

La nord de biserica Domniţa Bălaşa, în apropierea intersecţiei Calea Rahovei — Splaiul Unirii, au fost semnalate mai multe bombarde din piatră, similare cu cele găsite în cercetările arheologice de la Curtea Veche, şi datate în secolele XV—XVI.

Sub actuala stradă Calea Rahovei, între Palatul de Justiţie şi lăcaş au fost surprinse picioarele unui pod de lemn ce a existat aici, peste apa Dîmboviţei. Bilele de stejar aveau un diametru de 0,30—0,40 m.

Sectorul Hanul Manuc

În colţul de sud-vest al Hanului Manuc, la cca. 20 m. Sud de han, s-au descoperit stîlpi din lemn de stejar. Bilele au un diametru de 0,20—0,30 m., avînd vîrf ascuţit care era bătut în pămînt şi alt capăt drept. Capătul superior al stîlpului se află la 0,90 m. adîncime faţă de cota actuală. În pămîntul de umplutură a apărut mult moloz amestecat cu frag-

https://biblioteca-digitala.ro

mente ceramice provenite de la vase sau sfeşnice din secolele XVIII—XIX. Stîlpii din lemn fac parte din fostul parapet al malului stîng al Dîmboviţei ce curgea atunci pe albia veche ce ajungea în apropierea hanului.

CRISTIAN ŢICO

Sectorul Piaţa Unirii

Amplele lucrări pentru amenajarea staţiei şi pasajului din Piaţa Unirii au afectat o zonă largă, din cuprinsul căreia au fost recoltate mai multe materiale mărunte (fragmente ceramice, pipe din lut ars de proveniență orientală, etc.).

Menţionăm în mod deosebit un fragment de fus de coloană lung de 0,98 m. La partea superioară este simplu, uşor tronconic. La cea inferioară fusul prezintă un brîu din frunze de acant.

Databilă în sec. XVII—XVIII, piesa trebuie pusă în legătură cu casele lui Preda din Brîncoveni.

Manifestare reprezentativă pentru arta construcţiilor fazei anterioare lui Constantin Brîncoveanu, coloana nu era montată pe vre-un zid al casei. Valoroasa piesă completează informaţiile privind casele dispărute ale Brîncovenilor.

Sectorul Biserica Bucur

În săpătura efectuată pe spaţiul din imediata apropiere a cursului actual al Dîmboviţei, la o distanţă de 80 m de podul Mărăşeşti şi la o adîncime de —4 m faţă de carosabil, constructorii au surprins o aglomerare ceramică, cuprinzînd oale, urcioare, farfurii etc. Materialul este mărunt fragmentat, prăvălit într-o groapă din partea de est a bisericii, alături de numeroase oase de animale şi păsări.

Încărcătura gropii confirmă datarea edificării şi amplificarea locuirii din zona Bucur în veacul al XVIII-lea. Reţinem şi observaţia că terasa pe care este biserica Bucur, domina altădată zona de Est, panta spre rîu fiind deosebit de pronunţată.

DRUMUL TABEREI MICRO 7

În prelungirea Şoselei Ghencea, la jumătatea distanţei între această arteră şi strada Drumul Taberei, pe un teren afectat de conducte, lipsit complet de alte urme arheologice,[1] au fost identificate la — 3 m. adîncime, în depunerile de nisip ale cuaternarului cîteva oase de mamut, printre care fragmente de măsele şi vertebre. Mai rezistente, măselele au putut fi obser-

[1] Observaţiile au fost efectuate de noi la 10 mai 1970 la semnalarea muncitorilor.

https://biblioteca-digitala.ro

vate în amănunţime, celelalte prezentîndu-se ca o masă de pulbere albă, poroasă.

Alături de descoperirea de la Pantelimon,[2] a unui colţ de mamut, de cele din cartierul Băneasa — Dămăroaia[3] şi Herăstrău[4] sau Ziduri între Vii,[5] descoperirea din Drumul Taberei contribuie la studiul faunei paleolitice a zonei bucureştene, vînătoarea unor asemenea exemplare constituind mijlocul de procurare a hranei locuitorilor.[6]

MĂNĂSTIREA PLUMBUITA

Străjuitoare de mai bine de patru secole, a părţii de nord-est a oraşului, mănăstirea Plumbuita a fost de-a lungul timpurilor obiectul unor ample lucrări de restaurare[7]. Poziţia sa în bucla rîului Colentina i-a asigurat, în perioada feudală, o bună protecţie la care au contribuit şi zidurile de cetate ce o împrejmuiesc.[8] În perioada modernă, exploatarea lutului necesar fabricării cărămizilor a afectat promontoriul pe care este aşezată mănăstirea, punînd în mare pericol ctitoria descendenţilor lui Mircea Ciobanu[9].

Ulterior, în urma unei restaurări îndrăzneţe, monumentul şi-a recăpătat amploarea. Măsurile luate cu acest prilej au limitat şi exploatarea pămîntului şi au dus la efectuarea unor umpluturi, menite a proteja zidurile de pericolul prăbuşirii. Efectuate necontrolat, acestea au depăşit cu mult cota iniţială a nivelului de călcare.

Cu ocazia unor lucrări efectuate de D.M.I.A. şi aici s-au putut face cîteva observaţii.

Umpluturile s-au făcut mai ales pe partea de est a incintei unde ele depăşesc înălţimea de un metru faţă de nivelul originar din secolul al XVI-lea, în timp ce pe aripa de vest acest nivel nou este la + 0,97 m. + 1 metru. Pămîntul adus, divers şi conţinînd resturi menajere în mare parte, a acoperit, pe lîngă nivelul de călcare al construcţiei, şi o parte din zidăria ordonată şi bine executată a zidurilor originare de incintă, realizate din cărămizi de 0,27 × 0,14 × 0,035 m. De la acest moment pînă la ultima restaurare, terenul din jurul mănăstirii acumulase 0,57 m. încărcătură, acestei restaurări[10] corespunzîndu-i un nivel de 0,07 m. de nisip fin, aflat la — 0,40 m. faţă de nivelul actual[11].

---

[2] M.I.M.B. Inv. 88251.

[3] Observaţii efectuate de noi — nepublicate.

[4] Sebastian Morintz şi Dinu V. Rosetti, *Din cele mai vechi timpuri şi pînă la formarea Bucureştilor*, în Bucureştii de odinioară, MIB, Ed. Ştiinţifică, 1959, p. 13.

[5] Ibidem.

[6] C. C. Giurescu, Istoria Bucureştilor, Bucureşti, Ed. II, 1979, p. 27—28.

[7] N. Stoicescu, Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti, Bucureşti, 1961, p. 252—253.

[8] I. Sachelarescu, Din istoria Bucureştilor ; Plumbuita, Bucureşti, 1940, p. 13.

[9] Gr. Ionescu, Bucureşti. Ghid istoric şi artistic, Bucureşti, 1938, p. 371.

[10] N. Stoicescu, op. cit., p. 252.

[11] Situaţia a fost observată pe latura de sud.

https://biblioteca-digitala.ro

În mod deosebit atrag atenţia două bombarde din fier (fontă) databile în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi prima jumătate a celui de al XVII-lea, găsite foarte aproape de nivelul iniţial de călcare. Piese similare au mai fost observate şi la Radu Vodă.[12] Ele pot fi puse în legătură cu răsunătoarea victorie obţinută de Matei Basarab pe malurile Colentinei[13]; lîngă zidurile mănăstirii Plumbuita.

Departe de a elucida numeroasele probleme legate de arheologia acestui important monument, observaţiile noastre permit precizări în problema nivelului de construcţie a zidurilor incintei, observate din exterior.

BULEVARDUL 1848

Metamorfoza ce a afectat partea estică şi nordică a Pieţii Universităţii, prin cantitatea mare de pămînt dislocat, a permis şi observarea şi verificarea ipotezelor privind începutul locuirii acestei zone a oraşului. Aflată la numai cîteva sute de metri de centrul actual al oraşului, zona cuprinsă între B-dul Republicii şi Str. Batiştei a reprezentat o limită a oraşului în secolul al XVII-lea,[14] locuirea de aici, fiind reprezentativă pentru extinderea oraşului ale cărui limite erau marcate în secolul al XV-lea de cuptoarele de olari de la Colţea.[15]

Astfel în timpul săpăturilor din mijlocul Bulevardului Nicolae Bălcescu, vis-à-vis de Hotelul Intercontinental, au fost surprinse locuinţe şi gropi menajere, cuprinzînd un inventar ceramic caracteristic, compus din vase cu smalţ gros de culoare gălbuie, sau cu decor în relief şi împunsături acoperite cu smalţ verzui, asemănătoare vaselor din aceiaşi epocă descoperite la Radu Vodă[16] şi mai ales la Curtea Veche, Biserica Răzvan[17] şi Sf. Gheorghe Nou. Atrage atenţia un vas cu fundul inelar, vasele cu decor compus din spirale maronii de smalţ sau linii orizontale de engobă albă. Complexul a fost datat în secolul al XVII-lea prin aceste analogii. În favoarea acestei datări pledează şi prezenţa unor cărămizi cu grosimea de 0,03 m. întîlnite la zidurile acestei perioade atît la Curtea Veche, cît şi în alte părţi[18]. Tot aici s-au mai găsit şi fragmente de cahle din seria cunoscută sub denumirea de cahle cu cavaleri, atît de des întîlnite în staţiunile primei jumătăţi a secolului al XVII-lea[19].

---

[12] M.I.M.B. inv. 53265, 53266.

[13] N. Stoicescu, op. cit., p. 251.

[14] C. C. Giurescu, op. cit. harta nr. 2.

[15] D. V. Rosetti, *Sondajul de la biserica Colţea*, în Materiale, VII, 1961, p. 672—676. N. Constantinescu, *Coconi — Centru de producţie ceramică din Ţara Românească în secolul al XV-lea*, în SCIV, XV, 1964, 1, p. 103.

[16] I. Ionaşcu, Vlad Zirra. *Mănăstirea Radu Vodă şi biserica Bucur*, în Bucureştii de odinioară, p. 49—89, planşa LXV/4.

[17] P. I. Panait şi A. Ştefănescu, *Cercetări privind biserica mănăstirii Răzvan din Bucureşti*, în Gl. B, XXIX, 1970, 1—2 p. 85—96.

[18] P. I. Panait, *Însemnări arheologice pe şantierele de construcţie din Bucureşti (II)*, în Bucureşti, 1969, 3, p. 32.

[19] Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice pe dealul Mihai Vodă şi împrejurimi*, în Bucureştii de odinioară, p. 91—143, Pl. LXXXV/1—5.

https://biblioteca-digitala.ro

Locuința amenajată în pămîntul castaniu închis a fost căptușită cu bîrne de lemn groase de 0,04 m. — 0,06 m. peste care s-a aplicat un lut gros, păstrîndu-se în umplutura ei fragmente de chirpic cu urma bîrnelor.

Observațiile astfel culese din șantierul de construcție ne permit să afirmăm cu certitudine că la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, limitele orașului cuprinseseră și zona din apropierea actualei străzi Batiște.

STRADA LIPSCANI

Cu ocazia unor lucrări ce s-au desfășurat începînd din august 1971, în colțul de sud-est al curții Băncii Naționale, la numai —0,65 m. față de nivelul actual, au apărut o serie de ziduri ale hanului Șerban Vodă, construit între 1680—1687 de Șerban Vodă Cantacuzino [20].

Zidurile apărute cu acest prilej, marchează aripa de sud a hanului, pe o direcție paralelă cu actuala stradă Lipscani, ce a purtat o vreme și numele hanului [21]. Sînt ziduri groase de 0,92 m., lucrate din cărămidă cu dimensiunile de 0,30 × 0,14 — 0,15 × 0,04 — 0,035 m, sprijinite pe fundații adînci de 0,80 m., așezate pe tiranți și țăruși de stejar de 0,15 m. grosime, acestea confirmînd observațiile făcute în legătură cu zona mlăștinoasă din preajma Hanului cu Tei [22].

Săpătura nu a permis o observație și cercetare exhaustivă a întregii aripi de sud a hanului, ci numai asupra unui rînd de încăperi de pe această latură, deși sînt indicații suficiente spre a sublinia existența a cel puțin două rînduri. Așa cum indică catagrafia din 16 martie 1862, pe această latură se aflau 28 de prăvălii, [23] avînd dedesupt două pivnițe. În suprafața afectată de săpături întîlnim încăperi fără pivnițe, al căror nivel de călcare este la — 1,30 — 1,40 m. față de bordura zidului actual din beton.

Astfel de ziduri au fost observate de-a-lungul străzii Lipscani pe o lungime de peste 7 m., distanță pe care nu s-au observat ziduri indicînd camere de locuit. Avem de-a-face așa dar, cu una din cele cinci magazii ale aripei de sud, așa cum indică catagrafia din 15 martie 1823, [24] magazii lungi cu planșeu din lemn susținut din 4 în 4 metri pe arce din cărămidă. Pardoseala magaziei a fost făcută din cărămizi a căror grosime, în acest moment, este de numai 0,02 m., fiind puternic tocite. Observațiile efectuate oferă indicații în sensul că aripa de est a hanului se afla undeva sub actualul traseu al străzii Smîrdan, atît ulița Lipscani, cît și cealaltă de pe locul actualei străzi Smîrdan fiind mult mai înguste. Incontestabil suprafața restrînsă ce

---

[20] N. Stoicescu, op. cit., p. 116; vezi și Șt. Ionescu, Hanurile bucureștene, în Magazin istoric, 2, 1968, 6, p. 81—97.

[21] N. Stoicescu, op. cit., p. 116.

[22] Săpături arheologice efectuate în anul 1968 de M.I.M.B.

[23] N. Stoicescu, op. cit., p. 118.

[24] Arh. Stat. Buc., Primăria Buc., Ms. 430, f. 515—516; N. Stoicescu, op. cit., p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

a permis observațiile noastre nu epuizează complicata problemă a arheologiei acestui mare monument dispărut în ajunul secolului nostru [25].

Lucrările desfășurate au permis numai o restrînsă identificare a zidurilor dinspre strada Lipscani și deci a poziției relative a hanului în raport cu moderna clădire a Băncii Naționale.

STRADA ATLASULUI NR. 35

În cartierul din apropierea cursului Colentinei, la intrarea acesteia în București, numit „Vatra Nouă" ce cunoaște o intensă locuire în zilele noastre, a fost semnalată o descoperire monetară. Pe strada Atlasului la nr. 35, în cursul săpării unei gropi, într-un teren ce a comportat umpluturi recente, s-a descoperit o monedă din cupru, — datată în 1775. [26] Ea face parte din seria monedelor bătute în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea pentru Țările Române. [27] Pe teren lipsesc indiciile locuirii în această etapă și este de presupus că a făcut parte din pămîntul purtat ce a fost nivelat într-un teren lipsit de resturi arheologice.

BISERICA DINTR-O ZI

Sistematizarea și prezentarea armonioasă a noilor clădiri cu arhitectura celor înconjurătoare, a impus o serie de excavații și pe terenul din preajma bisericii Dintr-o Zi, ctitoria de zid a Doamnei Marica Brîncoveanu [28].

Lucrările au afectat mai ales terenul din sudul bisericii care se prezenta mult mai înalt decît cel de la nord. Cu acest prilej, pe o porțiune de 3 metri în jurul bisericii nivelul a fost coborît pînă în apropierea nivelului de construcție. În cursul acestor lucrări a fost dezvelit un mormînt amenajat într-o construcție cu boltă avînd ziduri trapezoidale. Partea mai lată a acestei construcții este spre cap, iar cea mai îngustă la picioare. Înălțimea cavoului a fost de 0,85 m., partea de jos fiind fără pardoseală. Dimensiunile cărămizilor de 0,26 × 0,14 × 0,04 m., situează construcția la mijlocul secolului al XIX-lea. O construcție asemănătoare a mai fost descoperită cu prilejul săpăturilor arheologice la biserica Răzvan, [29] dar sînt diferite atît ca formă, cît și ca perioadă de efectuare a înhumărilor. Peste cei 0,85 m. cavoul de la biserica Dintr-o Zi mai are 0,15 m. boltă de cărămidă. Mormîntul

[25] Idem, p. 119.

[26] Identificarea monedei o datorăm cercetătoarei M. Grigoruță de la M.I.M.B.

[27] Octavian Iliescu, Moneda în România, București, 1970, p. 51—52, p. 43; C. Kirițescu, Sistemul bănesc al leului și precursorii lui, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, I, p. 113.

[28] N. Stoicescu, op. cit., p. 200; Radu Greceanu, Viața lui Constantin Vodă Brîncoveanu. Note și anexe de Ștefan D. Greceanu, București, 1906, p. 227.

[29] P. I. Panait, și A. Ștefănescu, op. cit., p. 85—96.

https://biblioteca-digitala.ro

răvășit a cuprins un bumbișor de tipul celor observați și în alte stațiuni.[30] El este compus dintr-o sferă și o tortiță de suspendare.

Existența în jurul bisericii, a unor cruci descoperite cu același prilej este edificatoare în ceea ce privește cimitirul. Din nefericire suprafața afectată de lucrări este redusă și nu ne permite să facem considerații asupra limitelor necropolei. Pe de altă parte și adîncimea la care s-a lucrat, presupune descoperirea numai a acelor morminte ce s-au practicat după ridicarea bisericii de zid, sau mai tîrziu, pe măsură ce nivelul de călcare era în permanență ridicat. Acest lucru nu ne-a permis efectuarea unor observații asupra mormintelor aparținînd bisericii de lemn ridicată în secolul al XVII-lea de Neagu, fiul lui Mihai din Tîrgșor[31].

Sondajul arheologic efectuat în septembrie 1971 sub ultima fereastră de pe latura de sud, a precizat nivelul de călcare al constructorilor la — 1,30 m. față de treapta ușii ce iese din altar, sub forma unui decroș evident de 0,04 m. Cărămida folosită la această construcție ridicată în 1702,[32] are dimensiunile de 0,28 × 0,04 × 0,14, fiind întîlnită și în cadrul construcțiilor din faza Constantin Brîncoveanu de la Curtea Veche. Atrage atenția o cruce fragmentară din piatră, întregibilă, ce a fost găsită sub pămînt în dreptul absidei estice ce cuprindea un pomelnic cu numele Maria, Alexandru, Ileana, Năstase, Bălașa, databilă și ea în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Descoperirile efectuate la Biserica Dintr-o Zi, conduc odată mai mult, spre concluzia necesității unor cercetări mai amănunțite, atunci cînd se procedează la asemenea sistematizări, în vederea asigurării unei documentații arheologice corespunzătoare, astfel încît situația proiectată să aibă în vedere și funcționalitatea unor atari piese ce pot contribui la sporirea pitorescului și la respectarea adevărului istoric privind monumentul.

DEALUL SPIRII

Săpăturile ocazionate de construcțiile ce au afectat partea de sud-vest a Dealului Spirii, au scos la iveală, în martie 1972, o serie de îngropări în gropi comune ce au atras atenția constructorilor. Încă de la început un lucru a apărut evident : oasele înhumaților indicau depunerea normală a scheletelor cu fața spre răsărit. În gropile mari, ocazionate de construcții, nu s-au putut distinge gropi individuale pentru cele aproximativ 25 de înhumări. Stratigrafic mormintele, practicate la o adîncime de — 1,05 m față de nivelul actual, sînt efectuate în pămîntul galben-castaniu, ce se află la — 1,05 — 1,15 m. În umplutura gropilor funerare se găsesc numeroase fragmente ceramice din epoca bronzului și latène, antrenate la săpare.

---

[30] M. Turcu, *Considerații arheologice asupra complexului de la biserica Slobozia*, în Gl. B, XXIX, 1970, 7—8, p. 779 și pl. 3/2—3 ; Piese similare au fost descoperite și în stațiunea Pantelimon 5(1970).

[31] N. Stoicescu, op. cit., p. 200.

[32] Ibidem.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate sînt gropi comune şi ne surprinde absenţa fragmentelor ceramice din epoca feudală. Cele cîteva fragmente de pipe şi cuie de fier [33] descoperite de muncitori situează în mod cert necropola în primii ani ai celui de al XIX-lea veac. Osemintele [34] indică indivizi maturi. Ele sînt depuse la mică adîncime, dar aici pot fi luate în vedere şi alunecările terenului în pantă.

Prezenţa şi configuraţia acestor înhumări, observate de altfel şi în cursul unor cercetări anterioare, [35] indică o zonă din imediata apropiere a oraşului începutului de secol XIX, în care s-au practicat înhumări datorate unor calamităţi sau molime. Lipseşte stratul de var caracteristic, dar surprindem un strat de pietriş şi nisip păstrat deasupra scheletelor. Consideraţiilor de ordin arheologic li se alătură şi analizele antropologice. Avîndu-se în vedere poziţia înhumărilor, în cea mai mare parte normală, cu numeroase suprapuneri, indivizii fiind totuşi contemporani, se întăreşte ideea unor înhumări colective pricinuite de molimă.

Nivelul de pornire a gropilor este foarte aproape de cel al zilelor noastre, situat la numai — 0,30 m şi suprapus de un strat superficial şi de solul actual. Au fost observate un număr de 25morminte [36].

Din cercetările efectuate pe Dealul Spirii rezultă că avem de-a face cu înhumări în mari gropi comune, datorate unor decese simultane. La acesta se mai adaugă şi faptul că între cele 6 gropi nu există nici o diferenţă în ceea ce priveşte adîncimea, şi în acest sens se poate aprecia şi simultaneitatea înhumărilor ce le conţin. Deşi înmormîntările par a indica o calamitate, la săparea gropilor s-a respectat totuşi o ordine, ele fiind aşezate la rînd, în interior înhumările fiind dispuse în şiruri. Între gropi se remarcă un interval de cca. 2 metri, iar între şiruri un interval de 1,30 m. Au lipsit cu desăvîrşire obiectele de inventar cu excepţia unor nasturi şi cîteva cuie de sicriu, deşi în cîteva morminte pe oase s-au observat puncte oxidate.

Gropile comune conţin schelete de bărbaţi şi femei, însumînd de fiecare dată un număr de cca. 10 înhumaţi. Datate la începutul secolului al XIX-lea, înhumările din Dealul Spirii pot fi puse în legătură cu marile calamităţi şi molime ce au bîntuit Bucureştii în aceste vremuri.

COTROCENI-LEU [37]

Şi în această zonă se remarcă o situaţie asemănătoare, deşi nu lipsesc nici gropi individuale. Observaţiile facilitate de o serie de construcţii în Dealul Cotroceni, vis-à-vis de aşezămîntul Cantacuzinilor, au permis emiterea pă-

[33] Piese similare au fost observate în cursul cercetărilor de salvare din Dealul Cotroceni, la punctul Leu. De asemenea au fost întîlnite în lemnăria de la începutul secolului al XIX-lea aparţinînd Hanului Manuc.

[34] Observaţiile şi consideraţiile antropologice aparţin Laurenţei Bibiri-Georgescu de la Institutul de genetică umană „Dr. Victor Babeş."

[35] P. I. Panait, op. cit., în Bucureşti, VII, p. 34.

[36] Indicaţiile asupra sexului şi vîrstei aparţin antropologului L. Bibiri-Georgescu.

[37] Sesizarea a fost făcută de către serg. maj. Şerban I.

https://biblioteca-digitala.ro

rerii că cele două zone sînt similare. Asemănarea materialului, a cuielor de sicriu şi a celorlalte elemente de datare în general ne determină să credem că şi înhumările de aici se datoresc aceloraşi cauze. Suprafaţa restrînsă asupra căreia s-au efectuat observaţii nu a permis decît surprinderea cîtorva înhumări [38], conţinînd schelete depuse normal. Sînt indicii ce ne îndreptăţesc să considerăm că necropola observată ocupă o suprafaţă de teren mai mare. Materialul ceramic antrenat, situează pe versantul nordic al dealului, satul Cotroceni, una din aşezările ce populau încă spaţiul bucureştean în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

STRADA CAVAFII VECHI

Pe terenul, altă dată, viran de pe această stradă, vis-à-vis de casa parohială a bisericii Sf. Gheorghe Nou, cu prilejul săpăturilor pentru fundaţiile unui imobil s-au putut observa, în iulie 1970, urmele unor construcţii datînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Materialul ceramic aparţine unor recipiente cu corpul globular şi buza cu un profil triunghiular în secţiune, asemănătoare celor găsite în curtea bisericii Slobozia, [39], sau la Tînganu, [40] în apropiere de Bucureşti, ca şi la biserica Răzvan [41] şi Curtea Veche. Către mijlocul aceluiaşi veac, pe acest loc, s-au aflat o serie de prăvălii, menţionate de numeroase documente, [42] aşezate pe puternice pivniţe boltite ,afectate de marele incendiu din 23 martie 1847.

Este ştiut că în această parte a oraşului, incendiul a atins o vigoare deosebită, distrugînd numeroase monumente şi case. [43] Această mare calamitate a fost precis marcată şi surprinsă la adîncimea de — 2 m., faţă de nivelul actual al străzii, printr-un strat compact de arsură, gros de 0,12 m., moloz şi cărbune, rezultate din dărîmarea clădirilor din jur, poate chiar a Hanului Sf. Gheorghe [44].

Destul de gros este stratul care se profilează pînă la 3 m., faţă de nivelul actual de culoare cenuşiu închis, cuprinzînd fragmente de chirpic şi arsură, dar fără alte urme. El corespunde locuirii din secolele XV—XVII, documentată prin locuinţe şi amenajări meşteşugăreşti, observate în curtea bisericii Sf. Gheorghe-Nou [45] şi chiar în apropiere, în incinta bisericii Răzvan [46].

---

[38] P. I. Panait, op. cit., în Bucureşti, VII, p. 34.

[39] Săpături întreprinse de cercetătoarea Micara Turcu în vederea restaurării lăcaşului; vezi şi M. Turcu op. cit. în Gl. B, XXIX, 1970, 7—8, p. 777 şi urm.

[40] P. I. Panait şi A. Ştefănescu, op. cit. pag. 92.

[41] Material aflat la MIMB.

[42] P. I. Panait şi A. Ştefănescu, op. cit., p. 86—87.

[43] Florian Georgescu, *Focul cel mare din martie 1847*, în Bucureşti, VII, p. 56—57.

[44] D. V. Rosetti şi P. I. Panait, *Cercetări privind ctitoria brîncovenească de la Sf. Gheorghe-Nou din Bucureşti*, în Bucureşti, 1968, VI, p. 98.

[45] Este vorba de un cuptor menajer descoperit pe latura de sud în cursul cercetărilor din 1966.

[46] D. V. Rosetti, *Săpăturile din punctul biserica Răzvan*, în Materiale, V, p. 651. Vezi şi P. I. Panait şi A. Ştefănescu, op. cit. p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

Dovada locuirii în acest punct, sau în imediata apropiere din secolele XV—XIX, poate aduce şi cîteva precizări în ceea ce priveşte problema cursului Bucureştioarei, ce trebuie căutat, astfel, undeva mai departe şi la est de biserica Răzvan.

DEALUL GROZĂVEŞTI

Situat pe malul drept al rîului Dîmboviţa, în partea de vest a oraşului, dealul Grozăveşti a constituit unul din punctele de străveche şi intensă locuire, înscriindu-se ca una din staţiunile complexe ale Bucureştilor.

Săpături sistematice şi observaţii, în diverse ocazii, au prilejuit relevarea unor interesante materiale aparţinînd locuirilor trecute ,inventarul etapei medievale conturînd satele înglobate mai tîrziu în aria bucureşteană.

Amplele lucrări efectuate în anii din urmă, prin volumul mare de pămînt dislocat, au permis noi şi interesante observaţii. Erau cunoscute vestigiile aşezării din secolele IX—XI şi fuseseră semnalate urme ale unui sat din veacul al XV-lea,[47] dezvelindu-se mai multe locuinţe şi o parte din necropolă. Ulterior Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti a fost informat de apariţia unor morminte, situate la mică adîncime, pe terenul pe care se construia Facultatea de Electronică.

Pe terasa superioară a rîului Dîmboviţa, marcată de două văioage spre vest şi sud, în săpăturile efectuate de constructori, au fost observate urme de vieţuire aparţinînd epocii bronzului. Se detaşează ceramica, frumos decorată, de tip Tei. Nu au fost surprinse, în intervenţiile constructorilor, locuinţe. Aşezarea este însă bine documentată prin mare cantitate a fragmentelor ceramice şi suprafaţa întinsă pe care au fost cercetate.

Locuirea din secolele IX—XI, a ocupat, probabil, numai terasa joasă, pentru că în spaţiul afectat noilor cercetări, ceramica decorată cu benzi de linii, sau combinaţii ale liniilor, valului şi punctelor, s-a descoperit numai sporadic.

Din săpătură au fost recuperate mai multe fragmente ceramice databile în secolele XV—XVI. Menţionăm chiar un cuptor în jurul căruia au fost descoperite fragmente ceramice din aceeaşi perioadă, asemănătoare celor scoase la lumină prin săpăturile de la Sf. Gheorghe-Nou[48] şi Curtea Veche.

Extinzînd sfera investigaţiei, săpăturilor prilejuite de construcţii, le-au fost adăugate trei secţiuni sistematice şi o casetă aferentă. Obiectivul principal surprins în cursul săpăturilor practicate a fost necropola aşezării. De altfel în terenul energic răzuit, din aşezarea aferentă a putut fi cercetată o locuinţă semiîngropată, resturile ceramice fiind mai frecvente în partea nordică a terasei, la marginea ei, către rîu.

Atît în săpăturile noastre cît şi în excavaţiile şantierului, la sud de zona ocupată de necropolă şi sondată de noi printr-o secţiune, nu au mai fost descoperite locuinţe din această etapă.

[47] Observaţii efectuate împreună cu dr. Panait I. Panait.
[48] D. V. Rosetti, Panait I. Panait, op. cit., în, Bucureşti, VI, 1968, p. 97—118.

https://biblioteca-digitala.ro

Coroborînd rezultatele observațiilor de pe cele două terase ale malului Grozăveștilor remarcăm distanța mare (cca. 300 m.), existentă între cele două necropole. Se repetă și aici situația de la Măicănești [49] (secolele XIV—XV și apoi XV—XVI), sau cea de la Mănești-Buftea, unde au fost precizate necropole distincte pentru secolele XIV—XV și apoi din veacurile XVI—XVIII.

Sondajul în cimitir a permis dezvelirea unui număr de 22 morminte inhumați, ale căror gropi se adîncesc cu 0,60—0,80 m. față de nivelul corespunzător epocii feudale. În taluzul amenajărilor pentru fundații a fost cercetat M. 1. Scheletul aparținea unui adult fiind afectat de lucrările practicate cu mijloace mecanice. Din inventarul funerar al acestuia menționăm o monedă otomană din argint și un amnar de fier. Este de altfel singurul mormînt ce a conținut o monedă, oferindu-ne un reper cronologic cert. Toate celelalte morminte au cuprins înhumări orientate vest-est, cu ușoare variații, în funcție de anotimpul în care au fost practicate.

În ceea ce privește poziția brațelor observăm cîteva situații mai rar întîlnite : M. 2 conținea scheletul unui copil în vîrstă de pînă la 7 ani, [50] cu brațul drept depus pe abdomen, în timp ce mîna stîngă a alunecat, probabil, pe lîngă corp. La M. 14, mîna stîngă este depusă pe abdomen, iar dreapta pe lîngă corp.

M. 3, conținînd scheletul unui puber, prezintă antebrațul drept ridicat în sus, ajuns în poziție paralelă brațului, falangele găsindu-se chiar pe umărul drept, în timp ce brațul stîng a alunecat pe lîngă corp, falangele aflîndu-se în zona bazinului. Reținem și cazul mormintelor : M. 4 și M. 9, conținînd schelete ale unor indivizi ce aveau mîna stîngă depusă pe umărul stîng.

Remarcăm, așadar, că din cele 22 de morminte, două au o poziție mai rar întîlnită, cu unul din brațe pe lîngă corp, trei stăteau cu una din mîini ridicată spre umărul corespunzător, iar restul au poziții normale cu brațele așezate pe piept sau abdomen.

La Grozăvești n-au fost întîlnite situații în care scheletele să prezinte ambele brațe ridicate spre umeri, de genul celor semnalate la Cernica [51] și în necropola satului Străulești-Măicănești [52] din aceeași perioadă. Pe de altă parte, numărul redus al acestor cazuri deosebite nu ne permite să facem considerații de alt ordin asupra populației căreia i-au aparținut [53].

Dacă marea majoritate a mormintelor adăposteau schelete ce au fost depuse în groapă, înfășurate într-un giulgiu, M. 5 prezintă urme evidente ale existenței unui sicriu din lemn. Poziția înhumaților, cu umerii apropiați de corp, observată la M. 1. și M. 3, sau cu tibiile foarte apropiate, uneori încrucișate, cum întîlnim la M. 10 ; M. 11 ; M. 12 ; M. 14 ; M. 17, constituie un motiv serios pentru ca să credem că indivizii aparțineau unei comunități

---

[49] Panait I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în, București, V, 1967, p. 7—24.

[50] Și de această dată, observațiile antropologice și precizarea vîrstelor, aparțin cercetătoarei Laurența Georgescu.

[51] Gh. Cantacuzino, *Unele probleme istorice privind așezările medievale muntene în lumina cercetărilor arheologice de la Cernica*, în, SCIV, XIV, 1963, 2, p. 361—366.

[52] M. Constantiniu, P. I. Panait și I. C. Panait, *Șantierul arheologic Băneasa-Străulești. Așezarea feudală*, în CAB, II, 1965, p. 197—198.

[53] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 378—379.

https://biblioteca-digitala.ro

ortodoxe şi că se practicau ritualuri de străveche moştenire. Prezenţa sicriului poate constitui un indiciu în ceea ce priveşte starea socială a celui înhumat. Menţionăm şi faptul că la acelaşi schelet a fost descoperit şi un nasture — bumbişor.

Pămîntul de umplutură conţine puţine fragmente ceramice aparţinînd secolului al XV-lea, mai frecvente fiind resturile de materiale din epoca bronzului. Remarcăm însă şi cîteva colţuri de cărămidă, avînd grosimea de 0,040 m. şi lăţimea de 0,15 m. mînjite cu mortar alb lăptos, provenite dintr-o construcţie.

Ceramica găsită indică vase cu buza frumos profilată, înaltă, purtînd uneori caneluri la exterior. O ceramică asemănătoare a fost descoperită într-o groapă menajeră din incinta palatului de la Curtea Veche [54].

Ceea ce surprinde în această necropolă, contemporană cu cel de al doilea cimitir de la Străuleşti-Măicăneşti [55] sau cu necropola I de la Măneşti-Buftea, [56] cu acela al fostei mănăstiri Iezerul, [57] sau al bisericii din Retevoieşti, [58] este sărăcia inventarului. În afara amnarului, a monedei şi a cîtorva bumbişori sferoidali de tipul celor întîlniţi în mai toate staţiunile şi datati în prima jumătate a secolului XVI la Străuleşti-Măicăneşti [59] şi Retevoieşti, [60] nu au fost relevate alte piese de inventar. Moneda, o frumoasă emisiune a bănăriilor otomane, bătută în timpul lui Selim I (1512—1520), datează necropola investigată, în prima jumătate a secolului al XVI-lea [61].

La fel de sărac a fost şi inventarul bordeiului surprins în timpul săpăturii, la nord de necropolă. El se adîncea în pămîntul castaniu 0,50—0,60 m. În colţul nord-vestic se afla un cuptor cu vatra puternic vitrifiată. Tot acolo s-au găsit mai multe fragmente ceramice smălţuite, de culoare verde deschis, asemănătoare celor găsite în cursul săpăturilor efectuate la Radu Vodă [62] şi Biserica Sf. Gheorghe-Nou. [63] Cuptorul în formă de potcoavă, avea vatra mai coborîtă către centru şi cu marginile mai ridicate. Calota groasă de 0,05—0,08 m., se afla la 0,26 m. faţă de vatră.

Atît secţiunile deschise, cît şi săpăturile constructorilor nu au afectat decît o mică parte a terasei înalte propice evoluţiei satului medieval sondat. Identificăm astfel şi marcăm vestigiile sale în condiţiile marilor metamorfoze ale locului. Constatăm că vatra satului Grozăveşti din secolul al XVI-lea este transferată de pe terasa joasă, unde funcţionase un secol mai devreme,

---

[54] Aristide Ştefănescu, *Un depozit de vase ceramice din veacul al XVI-lea descoperit la Curtea Veche din Bucureşti* (ms).

[55] M. Constantiniu, P. I. Panait şi I. C. Panait, op. cit., p. 196—199.

[56] Aristide Ştefănescu, *Cercetarea satului medieval Măneşti de pe Colentina (sec. XIV—XVI)*, în Muz. Naţ., II, 1975, p. 387—393.

[57] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 361—366.

[58] Dorin Popescu, D. V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Retevoieşti* în, Materiale, VI, 1959, p. 703—715.

[59] M. Constantiniu, P. I. Panait şi I. C. Panait, op. cit., p. 197—199.

[60] Dorin Popescu, D. V. Rosetti, op. cit., p. 703—715.

[61] Identificarea o datorăm cercetătoarei Maria Grigoruţă de la M.I.M.B.

[62] I. Ionaşcu şi Vlad Zirra, op. cit., în Bucureştii de odinioară, 1959, p. 51—78 şi pl. LVII.

[63] D. V. Rosetti, Panait I. Panait, op. cit., p. 97—118.

https://biblioteca-digitala.ro

nu prea departe, pe cealaltă platformă, mai înaltă, reproducînd un fenomen mai larg, observat la Străuleşti-Măicăneşti, Vitan, Grădiştea şi în alte staţiuni de pe teritoriul oraşului Bucureşti.

ARISTIDE ŞTEFĂNESCU

NECROPOLA FEUDALĂ GROZĂVEŞTI

Cercetările de teren întreprinse în vara anului 1971 de arheologul A. Ştefănescu de la Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti, în zona Grozăveşti, au dus la descoperirea unei necropole feudale în punctul „Dealul Grozăveştilor". Necropola a fost datată ca aparţinînd primei jumătăţi a secolului al XVI-lea.

Din cauza lucrărilor de construcţie care au afectat puternic necropola, nu s-au putut recupera decît 22 de schelete. Acest eşantion este inegal repartizat ca sex şi vîrstă.

Seria feminină este reprezentată de trei schelete avînd următoarele caracteristici :

— craniile sînt sfenoid-pentagoide, în norma verticală şi în formă de casă-bombă în norma occipitală. Două din cele trei cranii sînt brahicrane şi unul dolicocran. Fruntea este uşor arcuită. Faţa este de înălţime mijlocie cu nas mezorin şi orbite mezoconche.

Maxilarul superior şi mandibula prezintă formule dentare complete ale dentiţiei definitive, cu uzură dentară de gradul II şi un singur caz de edentaţie totală.

Talia, calculată după metoda lui Trotter şi Gleser, variază de la 153,0 cm.—160,3 cm., iar după metoda Manouvrier, variază de la 155,4 cm. la 161, 7 cm.

Seria masculină : este reprezentată de paisprezece schelete avînd următoarele caracteristici :

— Craniile, în norma verticală, prezintă forme variabile în majoritate sfenoid-sferoid-ovoid şi în formă de bombă şi casă-bombă în norma occipitală. Indicii, ne dau valori medii care le caracterizează ca brahicrane, hipsicrane, tapeinocrane, ortometope, metriometope.

Fruntea este uşor arcuită sau bombată. Atît înălţimea superioară cît şi înălţimea totală a feţei variază de la forme joase la foarte înalte. Nasul este leptorin, încadrat de orbite mezo-hipsiconche.

Maxilarul superior şi mandibula prezintă formule dentare ale dentiţiei definitive, incomplete, cu numeroase carii penetrante, granuloame şi edentaţii totale. Mandibula variază de la forme mai puţin robuste la cele foarte robuste cu bărbia pătrată şi gonioane puternic răsfrînte.

Talia, calculată după metoda lui Trotter şi Gleser, variază de la 152,0 cm, la 178,7 cm., iar după metoda lui Manouvrier, de la 150,9 cm. la 173, 3 cm.

https://biblioteca-digitala.ro

Vîrsta : 1 juvenil, 1 adult, 9 maturi şi 3 senili.

Copiii : patru din cei cinci subiecţi se încadrează în grupa de vîrstă infans I (0—7 ani) şi 1 în grupa infans II (7—14 ani).

Seria de la Grozăveşti este omogenă sub raportul caracterelor generale europide în care se încadrează în ordinea frecvenţei următoarele tipuri :

— mediteranian cu elemente est-europide (M 22)
— mediteranian (M : 16, 20, 21)
— est-europid cu elemente nordice (M : 8, 19)
— nordic cu elemente est-europide (M 21)
— protoeuropid (M 15).

Nu am prezentat procentual frecvenţele pentru că ele pot fi întîmplătoare. Necunoscînd volumul şi durata de folosire a necropolei nu se poate testa măsura în care seria studiată este reprezentativă şi suficientă statistic pentru caracterizarea populaţiei care a folosit necropola.

Craniile de la Grozăveşti prezintă un prognatism şi o prodenţie accentuată. Un detaliu al regiunii subnasale este de remarcat la craniile M. 12, 19 şi 21, o adevărată fosă între implantarea caninului şi a incisivului central care proiemină mult anterior. Ca o variantă la craniile M. 14, 16 şi 22, în loc de fosă este doar o depresiune.

Seria este mult prea mică pentru a trage concluzii, dar o analiză antropologică comparată a seriei de la Grozăveşti cu cele de la Străuleşti I, Străuleşti II, Turnu Severin şi Bragadiru-Zimnicea, a scos în evidenţă faptul că sînt deosebiri accentuate mai ales la nivelul masivului facial, seria de la Grozăveşti caracterizîndu-se printr-un prognatism accentuat, neobişnuit în seriile feudale cercetate pînă în prezent.

Tabelul Nr. 1

Repartiţia după categoriile dimensiunilor craniene ale subiecţilor din eşantionul Grozăveşti.

Criteriul	Scara	♀	♀	♀	♀
1.g-op. (Scheidt)	scurt	x—174	x—166	1	1
	mijlociu	175—182	167—174	3	1
	lung	183—192	175—184	5	1
	f. lung	193—x	185—x	—	—
8.eu-eu (Scheidt)	f. îngust	x—131	x—125	—	—
	îngust	132—142	126—136	2	2
	mijlociu	143—151	137—145	3	1
	larg	152—x	146—x	1	—
45. zy-zy. (Scheidt)	strîmt	x—127	x—117	—	—
	mijlociu	128—135	118—125	—	—
	larg	136—144	126—134	1	—
	f. larg	145—x	135—x	—	—
17.ba-b (Scheidt)	joasă	x—127	x—120	—	—
	mijlocie	128—138	121—131	1	—
	înaltă	139—x	132—x	—	—

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul Nr. 1 (continuare)

Criteriul	Scara	♀	♀	♀	♀
20. po-b (Martin)	f. joasă	x — 106	x — 102	—	—
	joasă	107 — 112	103 — 108	4	—
	mijlocie	113 — 118	109 — 114	1	2
	înaltă	119 — x	115 — x	1	—
47. n-gn. (Scheidt)	joasă	x — 114	x — 105	3	1
	mijlocie	115 — 123	106 — 114	1	1
	înaltă	124 — x	115 — x	1	—
48. n-pr (Scheidt)	f. joasă	x — 62	x — 5	2	—
	joasă	63 — 68	58 — 63	1	1
	mijlocie	69 — 74	64 — 69	2	1
	înaltă	75 — 80	70 — 75	1	—

Tabelul nr. 2

Repartiția după categoriile indicilor cranieni ai subiecților din eșantionul Grozăvești.

Indicele	Categoria	Scara	♂	♀	Indice	Categoria	Scara	♂	♀
8: 1	hiperdolicocr.	65,0 — 69,0	—	—	52: 51	cameconch	x — 75,0	—	—
	dolicocran	70,0 — 74,9	—	1		mezoconch	76 — 85,9	3	1
	mezocran	75,0 — 79,9	2	1		hipsiconch	85 — x	2	1
	brahicran	80,0 — 84,9	1	2					
20: 1	camecran	x — 57,9	—	—	17: 9	tapeinocr.	x — 91,9	—	—
	ortocran	58,0 — 62,9	2	1		metriocr	92 — 97,9	1	—
	hipsicran	63,0 — x	4	1		lcrocran	98 — x	1	—
20: 8	tapeinocran	x — 79,9	3	—	9: 8	stenometop	x — 65,9	1	—
	metriocran	80,0 — 85,9	1	2		metriometop	66 — 68,9	2	1
	acrocran	86,0 — x	1	—		eurymetop	69 — x	3	2
17: 1	camecran	x — 69,9	—	—	9: 10	bombată	x — 79,9	3	—
	ortocran	70,0 — 74,9	1	—		intermediar	80 — 99,9	7	3
	hipsicran	75,0 — x	—	—		paralelă	100 — x	—	—
48: 45	hipereuyen	x — 44,9	—	—	54: 55	leptorin	x — 46,9	2	—
	euryen	45,0 — 49,9	1	—		mezorin	47 — 50,9	2	1
	mezen	50,0 — 54,9	—	—		camerin	51 — 54,9	1	1
	lepten	55,0 — 59,9	—	—		hipercamerin	58 — x	—	—
	hiperlepten	60,0 — x	—	—					
45: 47	hipereurypr.	x — 79,9	—	—	45: 8	micropsid	x 91,9	—	—
	euriprosop	80,0 — 84,9	1	—		mezopsid	92 — 94,91	1	—
	mezoprosop	85,0 — 89,9	—	—		macropsid	95 — x	—	—
	leptoprosop	90 — 94,9	—	—					
	hiperlepten	60,0 — x	—	—					
31: 28 (Wagner)	f. puternic	x — 80,5	—	—	29: 26	ortometop	x — 90,0	7	2
	puternic.	80,6 — 82,0	—	1		camemetop.	90,1 — x	1	1
	marcat	82,1 — 83,5	1	—	9: 66	leptomand.	x — 94,9	2	—
	moderat	83,6 — 85,0	2	—		mezomand	95 — 104,9	2	—
	ușor	85,1 — 86,5	—	1		eurymand.	105 — x	1	1
	f. ușor	86,6 — x	3	—					

https://biblioteca-digitala.ro

Tabelul nr. 3

Repartiția după talie a subiecților din necropola feudală Grozăvești.

Scara	Bărbați	Femei	Metodele după care s-a calculat talia			
			Manouvrier		Trotter și Gleser	
			♂	♀	♂	♀
f. mică	x — 150,0	x — 140.0	—	—	—	—
mică	150 — 159,9	140 — 148,9	—	—	1	—
sub mijlocie	160 — 163,9	149 — 152,9	—	—	1	—
mijlocie	164 — 166,9	153 — 155,9	1	1	—	2
supramijlocie	167 — 169,9	156 — 158,9	1	1	—	—
înaltă	170 — 179,9	159 — 167,9	2	1	1	1
f. înaltă	180 — 200.0	168 — 187,0	4	—	5	—

LAURENȚIA GEORGESCU

COMUNA CORNETU

La sesizarea istoricului Dan Pleșia în ziua de 16 octombrie 1967 au fost cercetate, în zăvoiul comunei Cornetu, fundațiile unor ziduri de cărămidă scoase din actuala albie a Argeșului de escavatoarele unei cariere de nisip. Terenul pe care se aflau aceste vestigii este la cca. 300 m. sud de gospodăriile comunei Cornetu, în locul numit de localnici „Bisericuța". Blocurile de zid sînt risipite atît pe actualul mal stîng al apei, cît și în albia rîului. Toate au fost deranjate de lucrările nisipăriei. Ele se prezintă ca blocuri de zidărie lungi de 1—3,80 m. Lățimea pereților este constantă, de 0,90 m. Pentru înălțarea construcției s-a folosit cărămidă roșie, bine arsă, cu dimensiunile de 26 × 12,5 × 3 cm. Rostul între rîndurile de cărămidă este de 3—4 cm., mortarul folosit fiind bogat în var și pietriș. El conține din loc în loc bulgări de cărbune și chiar bolovani de pietre de rîu de mici dimensiuni.

După înfățișarea lor aceste fundații au aparținut într-adevăr unei biserici întrucît unul din fragmente înscrie forma unei abside.

Cercetările întreprinse în imedita apropiere a acestor vestigii nu au permis descoperirea și a altor materiale care să faciliteze datarea monumentului acum distrus. Totuși după materialul și tehnica de construcție fundațiile de la Cornetu indică un edificiu din a doua jumătate a sec. al XVII-lea sau din primele decenii ale sec. al XVIII-lea. Cît privește funcționalitatea lui, este de reținut că tradiția indică în această zonă un lăcaș religios. Avînd în vedere că pînă acum mai bine de o jumătate de secol, rîul trimitea un braț pînă pe sub actualele gospodării, rezultă că biserica feudală a fost înălțată într-un ostrov al Argeșului protejat de codrii ce au împrumutat și numele actualei comune.

PANAIT I. PANAIT

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

V. RECENZII. CRONICĂ

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

LIGIA BÂRZU, CONTINUITATEA CREAȚIEI MATERIALE ȘI SPIRITUALE A POPORULUI ROMÂN PE TERITORIUL FOSTEI DACII

Colecția „Biblioteca de arheologie", XXXVII, Editura Academiei R.S.R., București, 1979

Lucrarea arheologului Ligia Bârzu reprezintă o sinteză a uneia dintre problemele fundamentale ale istoriei noastre naționale exprimate chiar în titlul cărții: continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii. Lucrarea folosește o mare abundență de date și informații care vin să argumenteze ideile de bază ale autoarei, așa cum le exprimă în „Cuvîntul înainte"; „nivelul înalt atins de civilizația dacică în preajma cuceririi romane, penetrația lumii dacice la civilizația romană, continuitatea dacică în provincia Dacia și în afara ei, caracterul complex al procesului de romanizare și adîncimea lui, continuitatea populației daco-romane și romanice, aspectele materiale ale convieţuirii romano-slave, evoluția societății românești pînă la constituirea primelor formațiuni statale menționate de izvoare".

Primul capitol intitulat: *Dacia în perioada premergătoare cuceririi romane,* pornește de la o analiză a societății și civilizației dacice de la începuturile erei noastre, în cadrul unor hotare mai restrînse decît în epocile precedente, menționate de izvoarele antice (Strabo, Ptolemeu) și confirmate de descoperirile arheologice, remarcîndu-se caracterul unitar al culturii dacice și în zonele periferice de difuziune.

Autoarea ne prezintă în continuare trăsăturile caracteristice ale civilizației și societății autohtone așa cum au fost ele definite de izvoarele istorice și de documentarea arheologică, ajungînd la concluzia logică că nivelul înalt atins de lumea dacică explică receptivitatea ei la influența romană.

Următorul capitol poartă titlul: *Dacii în perioada imperială romană.* Se atrage atenția de la bun început asupra cuceririi treptate, în etape, a teritoriilor dacice, analizîndu-se pe larg cauzele care au determinat conflictele dintre daci și romani. Autoarea subliniază în acest capitol că stabilirea administrației romane la nordul Dunării a influențat în mod covîrșitor totalitatea lumii dacice precum și faptul că permanența civilizației romane în Dobrogea și de-a lungul Dunării, începînd din secolul I e.n., a dus la o continuă vehiculare spre nord a valorilor spirituale și materiale romane.

Continuitatea dacică în provincia romană este demonstrată prin documente materiale scoase la lumină de cercetarea arheologică. Este reliefat gradul de asimilare a civilizației romane de către dacii rămași în afara provinciei: în Muntenia cultura Chilia-Militari, în Moldova cultura carpică și în nord-vestul Daciei, cultura Sîntana Arad.

Capitolul al treilea *Daco-romania și latina orientală* se axează pe două idei majore: colonizarea masivă organizată de populația civilă care vine să se alăture elementului militar roman în provincie și locul Daciei în ansamblul romanității orientale. Este subliniat faptul că adoptarea limbii latine ca limbă oficială a dus într-un răstimp greu de precizat, dar fără îndoială scurt, la înlocuirea limbii dacice cu cea latină, modificare care marchează prima etapă din istoria limbii române. Acest fenomen nu presupune dispariția fondului

https://biblioteca-digitala.ro

autohton, fond care este demonstrat prin cuvintele de origine traco-dacică păstrate în limba română.

Situaţia spaţiului nord dunărean, după retragerea aureliană, este analizată în capitolul *„Romanitatea dunăreană după retragerea aureliană"*. Se relevă faptul că acest spaţiu indiferent de situaţiile istorice concrete este considerat mai departe ca parte componentă a imperiului. Sînt reliefate momentele în care imperiul stăpîneşte, în mod efectiv, zone de la nordul fluviului. Continuitatea populaţiei autohtone este evidenţiată prin nivelul relativ înalt de dezvoltare manifestat în culturile Bratei—Costişa—Botoşana—Cireşanu. În cadrul acestora se remarcă cimitirul nr. 1 de la Bratei care se încadrează cronologic în răstimpul cuprins între secolul IV şi începutul secolului V e.n. Această necropolă se situează prin rit, ritual şi inventar în continuarea celor mai bune tradiţii provinciale romane.

Istoria spaţiului carpato-danubiano-pontic după prăbuşirea imperiului lui Atila şi pînă la consemnarea, în izvoarele scrise a românilor este tratată în capitolul intitulat: *„Romanitatea orientală pînă la constituirea primelor formaţiuni politice româneşti"*. În cadrul acestei perioade refacerea limesului dunărean duce la o întărire a influenţei romano-bizantine, fapt de o importanţă capitală pentru romanitatea din această zonă. Pe plan arheologic se constată o continuitate perfectă în fazele mai recente ale culturilor Bratei—Costişa—Botoşana şi Ipoteşti—Ciurelu—Cîndeşti. Din acest punct de vedere, izvoarele arheologice semnalate pe teritoriul Bucureştilor şi pe care autoarea le menţionează din plin, îşi găsesc o judicioasă valorificare.

Ligia Bârzu precizează în finalul capitolului faptul că aspectele pe care le îmbracă cultura secolelor VIII—X constituie forma materială a perioadei de afirmare etnică şi politică a românilor.

În capitolul ultim al lucrării *„Românii şi izvoarele scrise"*, sînt analizate primele ştiri privind pe români, începînd cu geografia lui Moise Chorenaţ'i din secolul IX. Sînt prezentate amplu denumirile date de vecini românilor; blak, valah, vlah, forme care le foloseau alte neamuri pentru a desemna o populaţie care vorbea o limbă de origine latină, precum şi denumirea pe care poporul român şi-o dădea el însuşi: romani sau români.

Lucrarea se încheie cu cîteva concluzii intitulate sugestiv *Adevăr istoric* în care se face o sumă a tuturor problemelor a căror elucidare mai comportă cercetări, dar în acelaşi timp se reliefează existenţa unor certitudini de care nimeni nu se mai îndoieşte.

Cartea lectorului universitar dr. Ligia Bârzu este extrem de utilă pentru cercetătorii epocii respective, constituind în acelaşi timp şi un instrument de informare pentru toţi cei interesaţi în studierea istoriei României.

CRIŞAN MUŞEŢEANU

https://biblioteca-digitala.ro

O DESCOPERIRE ÎNTÎMPLĂTOARE LA BUCUREȘTI ÎN 1858

ION V. COJOCARU

Publicațiile de specialitate, inclusiv transmisiile prin rețeaua Radioteleviziunii, ne dau prilejul să aflăm valoroase noi detalii istorice, pe care hărnicia, priceperea celor ocupați în cîmpul cercetării arheologice — privind inclusiv Capitala patriei noastre — au reușit să le dezvăluie cu deosebire în ultimii ani.

Una din particularitățile acestui gen de lucrări constă în cuprinzătoarea arie a investigațiilor, organizate — sau în curs de organizare — în județe, în subsolul Bucureștilor. Prin rezultatele obținute, munca arheologică se constituie într-un activ factor de completare a unor date menite să lumineze științific eventualele puncte lacunare ale dăinuirii omenești în spațiul carpato-dunărean. Un sondaj arheologic, întreprins la 28 octombrie 1969 în satul Bălcești, a permis astfel „rotunjirea" obiectivă a unor laconice amănunte asupra Sevastiței Bălcescu (1818—1883) [1], precum și precizarea, la fața locului, a unei vechi ctitorii legate de familia Bălceștilor.

Dacă în prezent osteneala asociată unei tehnici moderne generează asemenea roade îmbucurătoare, lucrurile stăteau înainte vreme cu totul altfel. Mijloacele utilizate erau destul de rudimentare, cercetarea se efectua sporadic și cu rezultate corespunzătoare condițiilor precare de atunci. N-au lipsit totuși și unele descoperiri întîmplătoare privind viața multiformă — cu flora și fauna de demult care în mod necesar aveau să condiționeze suigeneris desfășurarea procesului de antropogeneză. Este cazul semnalat mai jos, petrecut cu mai bine de un veac în urmă, după cum ne informează un periodic bucureștean [2], sub titlul „Comunicațiuni științifice mici". Cu prilejul unor săpături în grădina Bosel, situată în zona cazărmii Malmaison din București, la cîțiva stînjeni adîncime, a fost dat la iveală „un dinte al unui elefant antediluvian, adică care a trăit înaintea potopului și a cărui speță se numește Mastodonte în istoria naturală" — după cum se exprimă materialul în cauză.

Dimensiunile vestigiului osteologic astfel descoperit atunci, impresionante prin ele însele, au fost stabilite prin precizarea că „mărimea acestei rămășițe de dinte este ca de-o jumătate de stînjen, grosimea ca brațul unui om". Cu mijloacele puse la dispoziție de știința veacului al XIX-lea, s-a procedat

[1] Panait I. Panait, *Cercetări arheologice la Bălcești*, în Studia et acta Musei Nicolae Bălcescu, 1970—1971, Bălcești pe Topolog, 1971, p. 269—276.

[2] Isis sau Natura, nr. 19/1858, p. 152.

https://biblioteca-digitala.ro

îndată la „datarea" acestui uriaş dinte, provenit din epoca precedentă glaciaţiei cuaternare. Iată cum se exprimă textul respectiv : „Găsirea acestui fosil (ca şi a multor alte asemenea ce se găsesc în Museu[3] probă că România (cel puţin partea Bucureştilor) este pusă pe tărîmul terţiar".

Cum atari descoperiri sporadice erau prin natura lor menite să stîrnească, mai cu seamă în sec. XIX, senzaţie printre locuitorii din Capitală, cazul a fost grabnic adus la cunoştinţa prinţului Caimacam Aleaxndru Ghica, unde a şi fost înaintat obiectul însuşi : „Acest fosil interesant a fost trimis de către proprietarul său la Măria sa Prinţul Caimacam, pe urmă va fi depus la Muzeul Naţional de aici".

În final, autorul anonim al relatării ţine să-şi exprime indirect opinia referitor la necesitatea dezvoltării industriei extractive a cărbunelui, precum şi a unor săpături de ansamblu — rod al zilelor noastre, atît de utile, inclusiv în contextul interdisciplinar dintre istorie şi arheologie, ca mai sus. „Cercetările pozitive — preciza autorul în concluzie — mai cu seamă săpături sistematice în sînul pămîntului nu s-au făcut pînă acum în România şi unde acestea lipsesc, acolo lipseşte orice base solide în geologie".

[3] Este vorba de Muzeul Naţional de la Colegiul Sf. Sava (Arh. St. Buc., Logofeţia pricinilor bis., nr. arh. 1195/1842, f. 23 v—24.

https://biblioteca-digitala.ro

CRONICA SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE 1975—1980

Cercetările arheologice din perioada 1975—1980 s-au desfăşurat pe mai multe planuri: continuarea cercetării pe şantierele deschise anterior, deschiderea unor şantiere noi, precum şi desfăşurarea unor ample şi numeroase acţiuni de salvare pe şantierele de construcţii din oraş şi din împrejurimi.

Aceste ample cercetări au avut o contribuţie considerabilă la completarea informaţiilor privind istoria veche şi feudală a Capitalei şi a împrejurimilor ei.

ŞANTIERUL BRAGADIRU

1976. (Mioara Turcu) Au fost deschise secţiuni pe latura de est a terasei rîului Sabar. S-au cercetat o locuinţă din sec. II—I î.e.n., trei bordeie din sec. IX—XI, gropi pentru cereale. Inventarul este format din fragmente de vase, cuţite din fier, un vîrf de lance, un amnar, gresii, fusaiole etc.

1977. (Mioara Turcu) Au fost trasate două secţiuni şi cercetate un bordei din a doua epocă a fierului (sec. II—I î.e.n.), o locuinţă datînd din sec. IX—XI, o groapă menajeră. Inventarul este compus din ceramică, cuţite din fier, etc.

1978. (Mioara Turcu) Au fost cercetate două locuinţe din perioada feudalismului timpuriu (sec. IX—XI) şi o locuinţă de suprafaţă geto-dacă (sec. II—I î.e.n.). Inventarul cuprinde fragmente ceramice.

1979. (Mioara Turcu) S-au trasat două secţiuni şi s-au cercetat o locuinţă geto-dacică (sec. II î.e.n.) şi o locuinţă din sec. IX—XI. Inventarul cuprinde numeroase piese ceramice.

1980. (Mioara Turcu) S-au cercetat o locuinţă de suprafaţă din sec. II—I î.e.n. şi un bordei din sec. X—XI. Inventarul arheologic cuprinde resturi ceramice.

ŞANTIERUL BUCIUMENI-BUFTEA

1975 (Aristide Ştefănescu) În săpătura efectuată au fost cercetate 14 morminte, în cadrul unei necropole din sec. XIV—XV. Inventarul arheologic este compus din 5 inele, resturi textile, bumbişori etc.

1976. (Aristide Ştefănescu). Cercetările au fost efectuate în vatra satului Măneşti. Au fost deschise 6 casete cuprinzînd 47 morminte. Inventarul arheologic se compune din inele de argint, monede (sf. sec. XIV—XV) cercei, catarame.

1977. (Aristide Ştefănescu) Cercetarea s-a axat pe necropola II care datează din sec. XIV—XV. Inventarul funerar a cuprins monede, inele, cercei, catarame, resturi de

https://biblioteca-digitala.ro

veşminte, nasturi sferoidali, etc. O monedă aparţinînd emisiunilor lui Radu I este printre cele mai vechi izvoare numismatice medievale româneşti, din centrul Cîmpiei Române.

1978. (Aristide Ştefănescu) Cercetările au afectat partea de sud a terasei. Au fost cercetate trei locuinţe semiîngropate (sec. XVI—XVIII) şi nouă morminte din sec. XIV—XV. Inventarul include ceramică, un topor din fier şi un răzuitor.

1979. (Aristide Ştefănescu) Cercetarea s-a axat pe necropola a III-a a satului Măneşti, datată în sec. XIV—XV. Inventarul cuprinde monede şi inele precum şi două urne din ceramică cenuşie din sec. III—IV e.n.

1980. (Aristide Ştefănescu) Campania a precizat dimensiunile necropolei III din sec. XIV—XV. Inventarul arheologic este dominat de podoabele de argint cuprinzînd şi catarame, copci, nasturi etc.

ŞANTIERUL BUCUREŞTII-NOI

1975. (Mioara Turcu) Secţiunile trasate au surprins limita estică a aşezării getice din sec. II—I î.e.n. semnalată în 1974. S-au cercetat un bordei şi o locuinţă de suprafaţă. Inventarul este alcătuit din ceramică, lucrată cu mîna sau la roată şi cîteva unelte din fier.

ŞANTIERUL CHITILA

1977. (Vasile Boroneanţ) Cercetările au evidenţiat un strat de cultură de tip Tei şi un strat de cultură aparţinînd sec. VI—VII din care a fost desvelită o locuinţă cu cuptor cuprinzînd materiale ceramice.

ŞANTIERUL COTROCENI

1977. (Colectiv Panait I. Panait, Cristian Ţico) Cercetarea a fost prilejuită de restaurarea lăcaşului aflat în curtea a doua a complexului arhitectonic ridicat de Şerban Vodă Cantacuzino. S-au stabilit nivelul de călcare iniţial, pavimentul de la începutul sec. al XIX-lea şi cel iniţial, dale de piatră din 1802 şi totodată urme de locuire din epoca bronzului, cultura Glina III. Inventarul arheologic include resturi de decoraţie litică, fragmente ceramice şi obiecte de metal.

ŞANTIERUL CURTEA VECHE

1975. (Colectiv Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, Mihai Lancuzov) Cercetările au avut caracter exclusiv de salvare.

Palatul Voievodal — S-au cercetat vestigiile feudale acoperite de zidurile caselor din str. Soarelui nr. 3—5.

Str. Bărăţiei — Amenajările de la Magazinul Materna executate în vederea consolidărilor fundaţiilor au evidenţiat urme ale incendiului din 1847 (moloz şi cărbune). S-au găsit fragmente ceramice şi de sticlă.

Str. Blănari — Amenajările edilitare din apropierea bisericii Sf. Nicolae Şelari au evidenţiat morminte din sec. XVII—XIX şi un bogat lot de vase ceramice locale şi din faianţă occidentală.

https://biblioteca-digitala.ro

Splaiul Unirii — Amplele lucrări edilitare au scos la iveală conducte de apă din olane smălţuite (sec. XVIII—XIX), vase şi şiruri de pari din stejar care au susţinut malul Dîmboviţei pînă la canalizarea din 1880—1881.

1976. (Colectiv Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu) Cercetările au avut caracter de salvare şi s-au desfăşurat pe malul drept al Dîmboviţei. Inventarul se compune din piese litice (sec. XVII—XVIII) care au aparţinut caselor brîncoveneşti, vase de sticlă (sec. XVII—XIX) şi s-a descoperit sistemul de taluzare a malurilor rîului. La biserica Răzvan, aflată în restaurare, s-au descoperit ancadramentul de piatră şi pisania bisericii.

1977. (Aristide Ştefănescu) Desafectarea subsolului imobilului din str. Smîrdan nr. 5 a scos la iveală şase chiupuri datînd din sec. XVIII—XIX.

ŞANTIERUL CURTEA NOUĂ

1978. (Colectiv Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, Vasile Boroneanţ, Vasilica Sandu) Cercetările de salvare desfăşurate în perioada 15 septembrie—10 decembrie şi-au propus precizarea vestigiilor construcţiilor ridicate de Alexandru Ipsilanti în anii 1775—1776. Au fost surprinse suprafaţa palatului voievodal şi etapele lui de construcţie, paraclisul domnesc şi necropola, ca şi urme de locuire din neolitic.

1979. (Colectiv Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, Vasilica Sandu) În acest an au continuat săpăturile începute în 1978, extinzîndu-se cercetarea suprafeţei palatului. Inventarul cuprinde vase din sticlă, faianţă şi lut, bombarde din fontă, resturi de bîrne incendiate în 1812, etc.

1980. (Colectiv Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, Cristian Ţico) Cercetările au continuat dezvelirea vestigiilor palatului. Au fost precizate cele două mari corpuri ale edificiului, identificîndu-se 32 de încăperi. Inventarul arheologic este alcătuit din vase din sticlă, porţelan, faianţă, lut, bombarde din fontă şi obiecte din fier.

ŞANTIERUL DĂMĂROAIA

1976 (Mioara Turcu) Reluîndu-se cercetări mai vechi au fost scoase la iveală şi cercetate două locuinţe getice din sec. II—I î.e.n. şi vestigii din sec. VI—VII. Inventarul este alcătuit din resturi ceramice.

ŞANTIERUL GHICA TEI

1978. (Radu Ciuceanu) Cercetările prilejuite de restaurarea palatului au evidenţiat fundaţii din sec. XVII, baia domnească şi instalaţii de canalizare a apei.

1979. (Radu Ciuceanu) S-au cercetat subsolurile unei construcţii datînd din prima jumătate a sec. al XIX-lea. S-au descoperit resturi ceramice.

1980. (Radu Ciuceanu) Campania a avut ca obiectiv o construcţie de pe latura de nord a curţii datată în sec. XVIII—XIX.

ŞANTIERUL MILITARI—CÎMPUL BOJA

1978. (Colectiv Mioara Turcu, Vasilica Sandu). A fost cercetată, pe versantul vestic al terasei, o locuinţă din epoca bronzului, cultura Glina III. Inventarul arheologic cuprinde obiecte ceramice, lame de silex, etc.

https://biblioteca-digitala.ro

1979. (Mioara Turcu) S-a precizat un strat de locuire din epoca bronzului cu inventar arheologic cuprinzînd material ceramic foarte bogat.

1980. (Mioara Turcu) S-au depistat urme materiale din sec. II—III şi o groapă menajeră Glina III cu fragmente ceramice.

ŞANTIERUL STRĂULEŞTI

1975. (Colectiv Panait I. Panait, Margareta Constantiniu)

Străuleşti I.L.F. În cele două secţiuni trasate au fost semnalate două bordeie neolitice, un bordei din sec. III—IV şi două bordeie din sec. VI—VII.

Inventarul arheologic cuprinde un topor neolitic, o fibulă din bronz traco-getică din sec. IV—III î.e.n., gresii de ascuţit, etc.

Străuleşti-Măicăneşti. Au fost deschise două casete şi o secţiune studiindu-se două locuinţe din sec. III—IV şi VI—VII şi un bordei feudal. Inventarul cuprinde fragmente de vase din ceramică, păpuşi din lut ars şi cîteva fusaiole.

1976. (Colectiv Panait I. Panait, Margareta Constantiniu) Campania a cercetat o groapă neolitică şi una din sec. III—IV. Au mai fost semnalate trei bordeie din sec. IX—XI şi s-a reluat cercetarea unei mari locuinţe feudale din sec. XV—XVI.

1977. (Colectiv Panait I. Panait, Margareta Constantiniu) S-au cercetat, pe latura de nord-vest a staţiunii un bordei din sec. III e.n., cinci bordeie din sec. X—XI, o groapă pentru provizii feudală, o casă din sec. XVI şi un uscător de poame. Inventarul este compus din fragmente de vase din lut, împungătoare din os, amnare şi lame de cuţit din fier.

1980. (Colectiv Panait I. Panait, Margareta Constantiniu) Au fost cercetate cuptoare din sec. VI, o locuinţă din sec. X—XI, două locuinţe din sec. XVI, o vatră în aer liber, gropi de bucate şi alte amenajări.

ŞANTIERUL ANSAMBLUL ARHITECTONIC VĂCĂREŞTI

1975. (Cristian Ţico) A se vedea raportul din volumul de faţă.

1976. (Cristian Ţico) S-au cercetat casele domneşti, paraclisul Sf. Nicolae şi pridvorul bisericii Sf. Treime. S-au obţinut informaţii privind nivelele de călcare în sec. XVIII—XIX şi despre părţi de construcţii necunoscute. Inventarul cuprinde vase din ceramică şi sticlă din sec. XIX.

ŞANTIERUL HANUL ZLĂTARI

1978. (Colectiv Aristide Ştefănescu, Cristian Ţico) Cercetările au fost prilejuite de amenajările edilitare din jurul bisericii Zlătari. S-a cercetat fostul han Zlătari din sec. XVIII, un lăcaş din sec. XVI şi necropola Zlătari. Inventarul este compus din pietre funerare, inele din argint aurit, accle din argint, monede din bronz şi resturi de veşminte.

CONSTANTIN MANDACHE

https://biblioteca-digitala.ro

VI. IN MEMORIAM

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Prof. univ. dr. doc. ION IONAȘCU
1902—1979

Aproape o jumătate de veac istoriografia românească a fost slujită cu un devotament exemplar de către istoricul Ion Ionașcu, personalitate de frunte a activității didactice și științifice contemporane. Opera sa, consacrată cu predilecție evului de mijloc, cuprinde o largă varietate de teme în care își găsesc reflectarea aspecte majore ale vieții economice, sociale, politice a Țării Românești precum și analiza profundă a evoluției unor instituții, a creației cîtorva mari cărturari în fruntea cărora stăruie: Stoica Ludescu, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Radu Popescu, Cronicarul Dumitrache, Nicolae Iorga ș.a. Rămîn posterității ca lucrări de referință corpusurile de documente de care, s-a ocupat cu pasionantă dăruire, singur sau în fruntea unor colective de specialiști, monografia Universității București, cercetările consacrate dezvoltării învățămîntului, istoriei monumentelor feudale risipite mai ales în județele Olt, Buzău, Vîlcea, în Vrancea, pămînt de care era legat prin însăși originea sa.

S-a născut la 21 martie 1902 la Tulnici jud. Vrancea în casa învățătorului Nicolae Ionașcu. Și-a făcut studiile liceale la Focșani și apoi cele universitare la București. Din 1924 de cînd descinde în Capitală ca student, marele oraș de pe Dîmbovița îl atrage prin istoria milenară petrecută aici, prin monumentele și largile posibilități de afirmare oferite de instituții naționale specializate, fonduri de arhive și cărți pe care tînărul om de știință le parcurge cu hărnicie. În 1931 vede lumina tiparului articolul intitulat *Școala de la Colțea în veacul al XVIII-lea* unul din primele studii dedicate de către autor în exclusivitate realităților bucureștene. De la acea dată și pînă în ultimele clipe ale ființei sale istoricul Ion Ionașcu va rămîne cercetător de frunte al istoriei Bucureștilor, opera sa, în acest domeniu, aducînd contribuții de o valoare incontestabilă. S-a aplecat cu profunzimea-i recunoscută asupra monumentelor existente sau dispărute, cartografiei și demografiei orașului, marilor dregători de la București ș.a. În condiții grele făcînd mari sacrificii bănești publică în 1941 volumul *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, una din primele culegeri de izvoare documentare privind Capitala.

Noile probleme ce se puneau științei românești după 1944 s-au înrîurit și asupra acelora ce studiau trecutul și prezentul celui mai mare oraș al patriei.

În 1953 își începe activitatea Șantierul arheologic București condus de un colectiv de recunoscuți specialiști în diferite domenii. Sarcina de respon-

https://biblioteca-digitala.ro

sabil al acestui şantier ce prelua şi dezvolta la un nivel superior tot ceea ce înscrisese arheologia bucureşteană a revenit prof. univ. Ion Ionaşcu, temeinic cunoscător al istoriei medievale româneşti şi locale. În colaborare cu arheologii Gh. Astancăi, Gh. Cantacuzino, Margareta Tudor-Constantiniu, Sebastian Morintz, D. V. Rosetti, Vlad Zirra, cu numismaţii O. Iliescu şi B. Mitrea, cu arhitectul H. Teodoru, a stabilit planul amplelor cercetări întreprinse îndeosebi în centrul oraşului dar şi la Ciurel, Crîngaşi, Fundenii Doamnei, Dudeşti etc. Rezultatele obţinute au constituit contribuţii deosebite pentru istoria Bucureştilor şi în deosebi pentru evul mediu bucureştean. Prof. Ion Ionaşcu alături de V. Zirra a condus amplele săpături de la Radu-Vodă iar studiul său privind *Un plan inedit al Curţii Vechi în 1799* tipărit în R I R 13, fasc. 1, 1943, a stat la baza investigaţiilor de la palatul voievodal, aflat în centrul Bucureştilor, încă din prima campanie. Astfel, în 1954 au văzut lumina tiparului vastele rapoarte grupate în volumul *Bucureşti. Rezultatele săpăturilor arheologice şi ale cercetărilor istorice din anul 1953*. În 1959, tot sub redacţia prof. univ. Ion Ionaşcu, este publicat elegantul volum *Bucureştii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*. Rapoarte de mai mică întindere au fost înserate în volumele *Materiale şi Cercetări Arheologice* editate de Academie. Contribuţia istoricului Ion Ionaşcu a constat în primul rînd în analiza izvoarelor scrise şi în formularea tezelor privind construirea cetăţii Bucureşti de către Vlad Ţepeş, evoluţia marelui ansamblu arhitectonic Sf. Troiţă — Radu Vodă în sec. XVI—XVIII ş.a. Multe din concluziile sale, temeinic argumentate, au fost sintetizate în lucrarea *Bucureşti. Pagini de istorie* scrisă în colaborare cu Aron Petric şi Ion Caraion, capitolele rezervate istoriei vechi şi feudale fiind redactate de prof. Ion Ionaşcu.

Prin funcţia sa de director al Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti în perioada 1956—1959 valorosul om de ştiinţă şi-a adus o remarcabilă contribuţie la dezvoltarea acestei instituţii. Erudit profesor universitar, arhivist de prestigiu, muzeograf, istoric cu înăscută vocaţie, prof. univ. dr. doc. Ion Ionaşcu îşi leagă numele, cu aceiaşi cinstită dăruire, şi de cercetarea arheologică a Bucureştilor ale cărei rezultate se cuprind în mod strălucit în sfera largă a istoriei patriei.

Prof. univ. dr. doc. C. S. NICOLĂESCU PLOPŞOR
1900—1968

Studiile liceale le absolvă la Craiova unde, la disciplina istorie, îl are profesor pe Şt. Ciuceanu, care-i insuflă interesul pentru istorie şi arheologie.

Venit în Bucureşti pentru a urma studiile universitare, în anii de elan patriotic, cultural şi ştiinţific de după crearea statului naţional unitar român, fostului elev pasionat de trecutul Olteniei şi al strămoşilor, terasele şi văile Bucureştilor cu pereţii surpaţi în care se vedeau vîrstele istoriei, îi oferă firii sale, mereu în căutare de nou, cîmp larg de desfăşurare.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin cercetările de teren pe care le efectuează în preajma Capitalei devine cel dintîi arheolog român care abordează științific preistoria Bucureștilor. Astfel la numai un an de la sosirea sa în marele oraș publică în numărul 9—10 (ianuarie—februarie) 1922 din Cronica Numismatică și Arheologică, articolul *Urme de noi așezări preistorice în preajma Bucureștilor*, punînd în evidență, pe lîngă descoperirile mai vechi, întîmplătoare de la Mihai Vodă și Arcuda, propriile sale cercetări efectuate la Băneasa, pe malul Colentinei și la Moara Ciurel, pe apa Dîmboviței.

După terminarea studiilor universitare se stabilește la Craiova unde se ocupă de organizarea Arhivelor Statului și a muzeului. Tot aici hotărăște să se dedice și cercetării paleoliticului.

În 1937, în dizertația de doctorat intitulată *Paleoliticul în România* tratează și descoperirile de la Bucureștii-Noi și Pantelimon.

Stabilindu-se în București în 1950 își reia activitatea de cercetare descoperind pe malul lacului Băneasa, printre altele, acel frumos vîrf musterian, iar la Pantelimon noi piese privind cultura clectoniană. Tot în această vreme participă la săpăturile întreprinse de Academia Română și Muzeul municipiului București, la Mihai Vodă și Radu Vodă. Cu această ocazie C. S. Nicolăescu-Plopșor identifică cele dintîi piese aparținînd paleoliticului superior de pe teritoriul Bucureștilor.

Încadrarea sa în București la Institutul de arheologie deschide o nouă etapă în cercetarea celor mai vechi mărturii ale activității omenești în țara noastră punînd problema unei școli românești de istoria paleoliticului pe care o și organizează în cadrul sectorului și apoi a secției de specialitate. Moartea îl surprinde în momentul în care cercetarea paleoliticului din România era în plin avînt, dar și cînd visurile sale cele mai înaripate prindeau a se înfiripa. Cu concursul Academiei Române, al cărui membru corespondent devenise din 1963, organizează filiala Academiei de la Craiova, o continuare a activității Institutului arheologic oltean înființat tot de el. Totodată ocupă postul de șef de catedră la Universitatea din Craiova.

C. S. Nicolăescu-Plopșor a pus în cercetările sale tot sufletul și toate calitățile cu care natura l-a înzestrat cu generozitate. Avea acel farmec personal, acea intuiție și cultură arheologică care îi permiteau să găsească înțelegerea, explicarea justă a fenomenului istoric. A fost o mare personalitate care s-a impus ca deschizător de drumuri, clarvăzător în interpretarea istoriei țării noastre. C. S. Nicolăescu-Plopșor a fost un mare profesor. În discutarea problemelor care îl frămîntau, cu elevii și colaboratorii săi apropiați, diferența dintre maestru și discipol dispărea. Știa să ne facă, sau poate o făcea din instinct, să ardem pe același rug, flacăra adevărului științific să ne cuprindă pe toți.

A fost un om *în înțelesul bun și frumos al cuvîntului*, ajutorul său, prezența sa, o simțeam cînd era de față, dar și cînd nu era printre noi. De aceea se cuvine să-i aducem prinosul nostru de recunoștință și omagiu. Datoria noastră, cea mai de preț, este deasemenea să-i continuăm marea operă.

VASILE BORONEANȚ

https://biblioteca-digitala.ro

Prof. univ. dr. doc. ION NESTOR
1905—1974

Au trecut şapte ani de la încetarea din viaţă a profesorului Ion Nestor (25 august 1905—25 noiembrie 1974), una dintre cele mai proieminente personalităţi ale arheologiei contemporane, creatorul şcolii de arheologie medievală românească. Şi deşi nu se mai află printre cei vii, prezenţa profesorului este mereu simţită printre cei ce, direct sau indirect, au împărtăşit din bogata sa experienţă generatoare de noi idei pe care cu generozitate le oferea spre propăşirea ştiinţei arheologice şi istorice româneşti în problemele fundamentale ale istoriei poporului nostru. Căci profesorul Ion Nestor nu poate fi revendicat numai de o generaţie sau alta de cercetători care i-au fost mai în apropiere, fie ca studenţi, fie ca truditori pe ogorul arheologiei româneşti ; profesorul Ion Nestor aparţine, prin promovarea noii metodologii ştiinţifice de cercetare în teren, prin orientările noi şi de profunzime pe care le-a elaborat în domeniul istoriei vechi şi medievale a României, deopotrivă celor ce l-au cunoscut pe el ca şi a celora care i-au cunoscut scrierile de o excepţională demonstraţie ştiinţifică şi bogăţie în intuiţii fecunde, i-au urmărit comunicările sau au avut privilegiul de a-l asculta cu diferite alte ocazii. El aparţine, totodată, tuturor instituţiilor de specialitate, facultăţi, institute de cercetare, muzee etc. care prin profilul şi funcţiile lor au menirea de a contribui, într-un fel sau altul, la deslușirea marilor probleme ale istoriei neamului nostru. A condus cu înaltă competenţă şantiere arheologice ca : Glina, Fedeleşani, Sărata-Monteoru, Zimnicea, Glăvăneştii-Vechi, Corlăteni, Suceava, Dridu, Bratei, Ariujd ş.a. Profesorul Ion Nestor îşi leagă prezenţa sa ştiinţifică şi de prestigioasa instituţie de ştiinţă şi cultură — Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti —, instituţie de veche tradiţie care, pe lîngă activitatea de îndrumare şi difuzare a cunoştinţelor, istorice în general, a îmbogăţit considerabil, prin efortul lucrătorilor de specialitate, istoria celui mai mare oraş al ţării, mai cu seamă la începuturile acestuia. Aproape că nu există cercetător al muzeului care să nu fi beneficiat, într-un fel sau altul, de îndrumările de mare competenţă ştiinţifică ale profesorului, nu numai în calitate de profesor la catedra universitară, în perioada 1945—1974, dar şi ca cercetător pe diferite şantiere arheologice, atît pe cele din provincie, cît şi pe cele organizate pe teritoriul Capitalei sau în împrejurimile acesteia. Mulţi dintre cei mai vîrstnici arheologi ai muzeului, din trecut şi de astăzi, au deprins „meşteşugul" arheologiei de la regretatul nostru magistru, lucrînd pe şantiere sub directa sa conducere, sau prin îndrumări date cu prilejul vizitelor pe şantierele Străuleşti, Giuleşti, Soldat Ghivan, Curtea Veche etc. Să nu uităm că profesorul Ion Nestor definea, încă din a treia decadă a secolului nostru, o nouă cultură a epocii bronzului, în urma cercetărilor arheologice efectuate la Glina — Bucureşti în anul 1926. Expunerea materialului descoperit constituie o serioasă mărturie a laborioasei şi fecundei activităţi ştiinţifice şi muzeistice în acelaşi timp. Nu odată acţiunea de continuă îmbogăţire a tematicii muzeului, cea referitoare la istoria veche mai cu seamă, a beneficiat de luminile profesorului care răspundea de fiecare dată cu toată bunăvoinţa la solicitările foştilor săi studenţi. Nu odată sala de conferinţe a muzeului făcea să se audă vocea clară, sigură în afir-

https://biblioteca-digitala.ro

maţiile şi precizările făcute de savantul Ion Nestor, mai ales în problemele mileniului „tăcerii", cu prilejul acţiunilor de perfecţionare a cadrelor de specialitate din unităţile muzeistice. Nu odată profesorul Ion Nestor a participat, ca invitat de seamă al conducerii muzeului, la diferite manifestări ştiinţifice, prilej cu care regretatul dispărut îşi expunea fecundele şi bogatele sale idei în probleme de arheologie prefeudală şi feudală, domeniu în care s-a afirmat ca deschizător de noi orizonturi de cercetare. A fost membru corespondent al Academiei R.S.R. (1955) şi membru al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice (1970), membru al Institutului Arheologic german de la Frankfurt am Main (1958).

Toţi cei care ne-am împărtăşit din bogata şi rodnica sa experienţă şi activitate ştiinţifică, profesori, cercetători, muzeografi (pentru Ion Nestor cele trei categorii se contopeau într-una singură a omului pasionat a smulge pământului noi argumente în domeniul istoriei patriei, a îmbogăţi patrimoniul arheologic cultural-naţional, a contribui la educarea patriotică a tinerilor generaţii mai cu seamă) îi vom păstra o luminoasă şi pioasă amintire, continuînd cu devotament opera sa de cercetare a trecutului nostru istoric, convinşi fiind că vom îndeplini astfel un act de recunoştinţă demn de numele acestui mare dispărut.

ŞTEFAN OLTEANU

Prof. univ. dr. doc. GHEORGHE CANTACUZINO
1900—1977

La cumpăna dintre secole, pe 3 martie 1900, se năştea, într-o familie ce a dat ţării numeroşi oameni de vază, unul dintre cei mai neobosiţi viitori arheologi bucureşteni. Era Gheorghe Cantacuzino.

Încă din adolescenţă el se dedică studiului ştiinţelor umanitare. La terminarea liceului — urmat la Bucureşti şi Lausanne — avea solide cunoştinţe în limbile clasice şi moderne.

Primul război mondial îl face să-şi întrerupă temporar studiile pentru a lua arma în mînă şi a-şi apăra ţara.

Cursurile universitare le urmează la Bucureşti absolvind facultatea de drept (1921) şi de litere (1922). Pleacă apoi în străinătate unde timp de cinci ani (1923—1927) se specializează în antichităţile greco-romane (Paris) şi în papyrologie greacă (Roma şi Milano). În toată această perioadă beneficiază de îndrumarea unor renumiţi profesori. De altfel, toată viaţa se va socoti elevul lui Vasile Pârvan şi Jérome Carcopino alături de care a participat la numeroase săpături arheologice din România, Franţa, Italia şi Africa de Nord. Cunoştinţele căpătate îl vor ajuta apoi în activitatea desfăşurată în ţară, dedicîndu-se în special, în perioada de început, studiilor de istorie clasică. Prima lucrare publicată va fi teza de doctorat susţinută în 1927 la Universitatea din Bucureşti, intitulată *Cîteva corpuri barbare din armata romană de la Augustus la Galienus*.

https://biblioteca-digitala.ro

Paralel cu preocupările ştiinţifice — săpăturile din castrul roman de la Băneasa (jud. Teleorman) — el va desfăşura şi o bogată activitate pedagogică în cadrul Universităţii, fiind mai întîi docent, apoi conferenţiar la Facultatea de litere (1929—1947).

Începînd cu anul 1948, în cadrul Muzeului naţional de antichităţi şi al Institutului de arheologie din Bucureşti, va efectua numeroase săpături arheologice mai întîi la Histria (1949—1951), iar apoi în Bucureşti şi împrejurimi (Cernica, Potlogi, Cătălui-Căscioarele). Pe toate aceste şantiere va colabora cu multiple instituţii culturale şi obşteşti: Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti, Muzeul de istorie din Călăraşi, Muzeul de arheologie din Olteniţa, Direcţia monumentelor istorice, Patriarhia Română, etc.

Specializîndu-se, prin natura împrejurărilor, în arheologie medievală, săpăturile din cuprinsul oraşului Bucureşti, precum şi cele din împrejurimi îi vor aduce consacrarea. Cercetările s-au axat pe scoaterea la iveală, din noianul uitării, a unor vechi construcţii bucureştene situate pe Dealul Mihai Vodă, Movila Gorgani, str. Apolodor nr. 13 (casa Dudescu), etc.

Dar şantierul de care s-a simţit atras cel mai mult şi pe care nu l-a părăsit pînă la sfîrşitul vieţii a fost Cernica. Descoperirea aici a uneia din cele mai mari necropole neolitice (aparţinînd culturii Boian) din sud-estul Europei, a unor aşezări neolitice (de tip Dudeşti şi Boian), din epoca bronzului (de tip Glina şi Tei), geto-dace, prefeudale (sec. VI e.n.) şi în special a Mănăstirii Iezărul cu satul Mărăcineni i-au captat toată energia ultimilor 15 ani.

Aici şi-a etalat întreaga capacitate şi spiritul creator. Dacă pentru monumentele medievale scoase la lumină, atît la Căldăraru-Cernica cît şi la Cernica-Mănăstire, avea experienţa necesară, pentru celelalte era nevoie de o urgentă familiarizare. Şi miracolul s-a produs. În mai puţin de doi ani, profesorul Gheorghe Cantacuzino a devenit unul din cei mai buni specialişti pe problemele neoliticului din România. Iar rodul cercetărilor s-a concretizat în numeroase articole, comunicări şi conferinţe prezentate atît în ţară — sesiuni ale institutelor de cercetare, ale muzeelor, la radio şi la televiziune — cît şi peste hotare — Moscova, Roma, Belgrad, Tokio, Chicago, Atena, Praga.

O altă latură a multiplei activităţi desfăşurată de Gheorghe Cantacuzino a fost cea pedagogică. Profesorul a atras pe toate aceste şantiere numeroşi tineri viitori istorici, arheologi, profesori, muzeografi. Discuţiile ce se purtau pe marginea descoperirilor făcute, la care participau numeroşi invitaţi, erau adevărate lecţii pentru „colaboratorii" mai tineri. Părerea fiecăruia era ascultată cu atenţie şi era acceptată numai cea justă, indiferent din partea cui venea.

Făcînd bilanţul întregii sale activităţi putem constata, lucru rar în arheologie, inexistenţa unor datorii rămase neonorate. Tot ce a fost mai important şi valoros s-a publicat. Sperăm că monografiile, la care lucra în ultimul timp şi care reprezentau de fapt o reluare a problematicii şi o descriere mai amănunţită a descoperirilor, vor vedea lumina tiparului.

Recunoaşterea tuturor acestor merite, în care după cum s-a văzut arheologia bucureşteană a ocupat un loc primordial, l-a constituit alegerea

https://biblioteca-digitala.ro

în 1969, chiar de la creare, ca membru activ al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice din R. S. România.

Dar toate aceste acţiuni au fost curmate în seara zilei de 20 septembrie 1977, atunci cînd noaptea prinde din urmă ziua. Atunci a închis ochii pentru a se odihni, după o viaţă ce n-a cunoscut răgazul, profesorul Gheorghe Cantacuzino. De aceea cei ce l-au înţeles şi urmat îi pot spune şi acum, la patru ani de la săvîrşire, „requiescat in pace".

GEORGE TROHANI

Prof. dr. GHEORGHE ASTANCĂI
1904—1980

Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti a înregistrat la 27 ianuarie 1980, dispariţia unuia dintre oamenii care au participat activ la creşterea, dezvoltarea şi modernizarea instituţiei. Prin stingerea din viaţă a profesorului doctor Gheorghe Astancăi, muzeul a pierdut încă unul din înaintaşii muzeografiei bucureştene.

Gheorghe Astancăi s-a născut la 21 februarie 1904 în satul Moara Grecilor, cuprins astăzi în limitele oraşului Vaslui.

Absolvind cursurile şcolare în Vasluiul natal şi la „Mihai Viteazul" din Bucureşti, Gheorghe Astancăi s-a înscris la Facultatea de litere şi filozofie, etapă încheiată în anii 1930—1931, printr-o strălucită licenţă, apreciată cu nota maximă. Încă de pe vremea studenţiei a fost atras de valoroasele preocupări şi studii sociologice îndrumate de profesorul Dimitrie Gusti. Seriozitatea studiilor şi bogăţia materialului acumulat, i-au permis lui Gheorghe Astancăi să-şi susţină un apreciat doctorat la Universitatea din Paris. Dintre problemele care i-au stăruit în mod deosebit în preocupări, familia şi multiplele aspecte ale acestei instituţii din viaţa societăţii româneşti, i-a adus cel de-al doilea titlu în licenţă, la 30 iunie 1931, pentru lucrarea intitulată „Rudenia şi afinitatea ca impediment la căsătorie în dreptul român". Amplificînd studiul pe această temă, în care au fost valorificate numeroase observaţii efectuate în campaniile sociologice, Gheorghe Astancăi a obţinut cel de-al doilea titlu de doctor în ştiinţe.

În afara obţinerii celor două înalte titluri ştiinţifice, Gheorghe Astancăi s-a bucurat de cunoaşterea şi prietenia multor oameni de seamă. Ca director şi secretar al Oficiului Universitar, în anii 1931—1934 a fost în permanent contact cu marii profesori ai universităţii bucureştene, deţinînd în acelaşi timp şi funcţia de asistent al cursurilor de istorie predate de savantul Nicolae Iorga, al cărui prieten şi colaborator a fost mult timp.

Profesor, ziarist, director al Oficiului Universitar, funcţionar superior la Primăria Bucureştilor, Gheorghe Astancăi a fost un exemplu de muncă şi corectitudine. Aceste calităţi le-a păstrat şi ca director al Bibliotecii municipiului Bucureşti (1941—1948) cît şi ca director al Muzeului municipal.

Gheorghe Astancăi s-a aflat la direcţia Muzeului municipal din anul 1948 pînă în 1957.

https://biblioteca-digitala.ro

Istoric consacrat, Gheorghe Astancăi a participat curent și la activitatea arheologică a șantierului București (1953—1956).

Cea mai valoroasă contribuție a sa a fost sporirea numărului de obiecte muzeistice acțiune în care se înscrie donația familiei doctorului George Severeanu. Sub directa îndrumare a lui Gheorghe Astancăi lua astfel naștere o nouă unitate muzeistică de prestigiu „Colecția Maria și dr. George Severeanu", inaugurată pentru public în anul 1956.

Prin nemăsurate stăruințe, în același an 1956, Gheorghe Astancăi participă la organizarea expoziției „Colecția Numismatică" a Muzeului Bucureștilor, oferind publicului posibilitatea cunoașterii a încă unei părți a valorosului patrimoniu istoric. Continuîndu-și activitatea, pînă la pensionare și mult timp după aceea în cadrul „Colecției Maria și dr. George Severeanu", Gheorghe Astancăi, concretiza în munca muzeologică noi parametri, caracterizînd-o drept pricepere și pasiune.

Un stupid accident de circulație, petrecut pe strada Știrbei Vodă, a pus capăt zilelor acestui om, al cărui optimism era adesea invocat de mult mai tinerii săi colaboratori. A dispărut astfel omul. Dar opera sa, instituțiile create, colectivele ce i-au apreciat munca au rămas.

El rămîne în amintirea tuturor celor ce l-au cunoscut și nemuritor în știința muzeologică românească.

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

https://biblioteca-digitala.ro

ABREVIERI MAI DES FOLOSITE

AMN	— Anuarul Muzeului Național, București
Arh. Mold.	— Arheologia Moldovei, Iași — București
București	— București, Materiale de istorie și muzeografie, București
BMI	— Buletinul Monumentelor Istorice, București
BSNR	— Buletinul Societății Numismatice Române, București
BSPF, ET	— Buletin de la Société Préhistorique Français, Études et Traveux, Paris
Călători străini	— Călători străini despre țările române, București
CAB	— Cercetări arheologice în București
Dacia N S	— Dacia. Nouvelle Serie, București
DIR	— Documente privind istoria României, București
DRH	— Documenta Romaniae Historica, București
ED	— Ephemeris Dacoromana, Annuaria della Scola Romena, București — Roma
Gl. B	— Glasul Bisericii, București
Ilfov	— Ilfov — File de istorie, București
Materiale	— Materiale și cercetări arheologice, București
MIM	— Materiale de istorie și muzeografie, București
MIMB	— Muzeul de istorie a municipiului București
Muz. Nat.	— Muzeul Național, București
PZ	— Prähistorische Zeitschrift, Leipzig — Berlin
PMMB	— Publicațiile Muzeului Municipiului București
RM	— Revista Muzeelor
RMM	— Revista Muzeelor și Monumentelor
Mon. Ist. Artă	— Monumente Istorice și de Artă, București
RRHA	— Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, București
Studii	— Studii. Revistă de Istorie, București
SAI	— Studii și Articole de Istorie, București
SCIV (SCIVA)	— Studii și Cercetări de Istorie Veche, București (Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie)
SCN	— Studii și Cercetări Numismatice, București
SCS Cluj	— Studii și Cercetări Științifice, Cluj
St. și Com. Pitești	— Studii și Comunicări, Pitești.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

SUMAR

PETRE DACHE
Introducere 3

I. STUDII

VASILE BORONEANȚ
Paleoliticul în perimetrul Bucureștilor 7

EUGEN COMȘA
Unele date referitoare la complexele neolitice din zona Bucureștilor . . . 19

MIOARA TURCU
Cercetări arheologice la Bragadiru 30

LIGIA BÂRZU
Tradiții și influențe la Dunărea de jos 47

RADU OCHEȘEANU
Un tezaur de monede romane republicane descoperit în apropiere de București 56

MARGARETA CONSTANTINIU, SUZANA DOLINESCU-FERCHE
Contribuții la cunoașterea veacului VI e.n. pe teritoriul Bucureștilor (Săpăturile din str. Soldat Ghivan N.) 92

PANAIT I. PANAIT, ARISTIDE ȘTEFĂNESCU
Relațiile Bucureștilor cu satele învecinate în secolele XIV—XVI . . 107

II. COMUNICĂRI

FLORENTINA PREDA
Aportul arheologilor și istoricilor bucureșteni la cunoașterea civilizației geto-dacilor din Cîmpia Română 133

MARIA COJOCARESCU
Monede din așezarea geto-dacă de la Popești 142

LIVIU ȘTEFĂNESCU
Contribuții la cunoașterea etnogenezei românilor 154

https://biblioteca-digitala.ro

VASILICA SANDU
Opaiţe dintr-o colecţie particulară bucureşteană 164

ŞTEFAN OLTEANU
Consideraţii privind obţinerea fierului din minereu în aşezarea din sec. VI—VII de la Ciurel în lumina cercetărilor de laborator 175

ARISTIDE ŞTEFĂNESCU
Contribuţii arheologice privitoare la începuturile locuirii feudale la Buftea . 179

PANAIT I. PANAIT
Evoluţia demografică a aşezărilor rurale de la Sud de Carpaţi în lumina cercetărilor arheologice (sec. XIV—XVI) 185

III. RAPOARTE ARHEOLOGICE

VASILE BORONEANŢ
Cercetări arheologice privind Cultura Tei de la Chitila-Cărămidărie . 195

MIOARA TURCU
Cercetări arheologice la Militari-Cîmpul Boja 226

MIRCEA UDRESCU
Descoperiri arheozoologice la Bucureştii Noi şi Bragadiru 236

CRISTIAN ŢICO
Contribuţii arheologice la cunoaşterea ansamblului arhitectonic Văcăreşti . 240

RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU
Cercetări privind o construcţie recent descoperită la Ghica-Tei . . . 256

IV. CONSEMNĂRI ARHEOLOGICE PE ŞANTIERELE DE CONSTRUCŢII

* * *
Şantierul Metrou Bucureşti 265
Drumul Taberei, Micro 7 267
Plumbuita 268
Bulevardul 1848 269
Str. Lipscani 270
Str. Atlasului 35 271
Biserica Dintr-o zi 271
Dealul Spirii 272
Cotroceni-Leu 273
Str. Cavafii Vechi 274
Dealul Grozăveşti 275
Necropola feudală Grozăveşti 278
Comuna Cornetu 281

V. RECENZII. CRONICĂ

LIGIA BÂRZU
Continuitatea creaţiei materiale şi spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii, Bucureşti, 1979 *(Crişan Muşeţeanu)* 285

https://biblioteca-digitala.ro

ION V. COJOCARU
O descoperire întîmplătoare la Bucureşti în 1858 287
CONSTANTIN MANDACHE
Cronica săpăturilor arheologice pe teritoriul Bucureştilor, 1975—1980 . . . 289

VI. IN MEMORIAM

Prof. univ. dr. doc. ION IONAŞCU
Panait I. Panait 295
Prof. univ. dr. doc. C. S. NICOLĂESCU-PLOPŞOR
Vasile Boroneanţ 296
Prof. univ. dr. doc. IOŇ NESTOR
Ştefan Olteanu 298
Prof. univ. dr. doc. GHEORGHE CANTACUZINO
George Trohani 299
Prof. dr. GHEORGHE ASTANCĂI
Aristide Ştefănescu 301
ABREVIAŢII MAI FRECVENT FOLOSITE 303

https://biblioteca-digitala.ro

SOMMAIRE

PETRE DACHE
Introduction 3

I. ÉTUDES

VASILE BORONEANȚ
Le paléolithique dans l'aire bucarestoise 7

EUGEN COMȘA
Données concernant les complexes de l'époque néolithique des environs de Bucarest 19

MIOARA TURCU
Recherches archéologiques à Bragadiru 30

LIGIA BÂRZU
Traditions et influences au Bas-Danube 47

RADU OCHEȘANU
Trésor de monnaies romaines républicaines découvert près de Bucarest . . . 56

MARGARETA CONSTANTINIU, SUZANA DOLINESCU-FERCHE
Contributions à la connaissance du VIe siècle n.è. sur le territoire de Bucarest (les fouilles de la rue Soldat Ghivan) 92

PANAIT I. PANAIT, ARISTIDE ȘTEFĂNESCU
Les relations de Bucarest avec les villages avoisinants pendant les XIVe—XVIe siècles 107

II. COMMUNICATIONS SCIENTIFIQUES

FLORENTINA PREDA
L'apport des archéologues et des historiens bucarestois à la connaissance de la civilisation des Géto-Daces de la Plaine Roumaine 133

MARIA COJOCĂRESCU
Monnaies de l'habitat géto-dace de Popești 142

LIVIU ȘTEFĂNESCU
Contributions à la connaissance de la génèse des roumains . . . 154

https://biblioteca-digitala.ro

VASILICA SANDU
Lampes d'une collection particulière bucarestoise 164

ŞTEFAN OLTEANU
Considerations concernant la réduction du minerai de fer à Ciurel-Bucureşti (VIe—VIIe siècle) 175

ARISTIDE ŞTEFANESCU
Contributions archéologiques concernant les commencements de l'habitation féodale à Buftea 179

PANAIT I. PANAIT
L'évolution démographique des habitats rurales au Sud des Carpates à la lumière des recherches archéologiques (XIVe—XVIe siècles) 185

III. RAPPORTS ARCHÉOLOGIQUES

VASILE BORONEANŢ
Les recherches archéologiques concernant la culture Tei à Chitila-Cărămidărie 195

MIOARA TURCU
Recherches archéologiques à Militari Cîmpul Boja 226

MIRCEA UDRESCU
Découvertes archéozoologiques à Bucureştii Noi et Bragadiru 236

CRISTIAN ŢICO
Contributions archéologiques à la connaissance de l'ensemble architectonique Văcăreşti 240

RADU CIUCEANU, CRISTIAN BRĂCĂCESCU
Recherches concernant un bâtiment récemment découvert à Ghica-Tei . 256

IV. NOTES ARCHÉOLOGIQUES SUR LES CHANTIERS DE CONSTRUCTIONS

* * *
Le chantier Metroul Bucureşti 265
Drumul Taberei, Micro 7 267
Plumbuita 268
Bulevardul 1848 269
Str. Lipscani 270
Str. Atlasului 35 271
Biserica Dintr-o zi 271
Dealul Spirii 272
Cotroceni-Leu 273
Str. Cavafii Vechi 274
Dealul Grozăveşti 275
La nécropole médiévale Grozăveşti 278
Comuna Cornetu 281

V. COMPTES-RENDUS. CHRONIQUE

LIGIA BÂRZU
La continuité de la création matérielle et spirituelle du peuple roumain sur le territoire de l'ancienne Dacie. Bucarest, 1979 *(Crişan Muşeţeanu)* 285

https://biblioteca-digitala.ro

ION V. COJOCARU
Une découverte par hasard à Bucarest en 1858 287

CONSTANTIN MANDACHE
Chronique des fouilles archéologiques sur le territoire de Bucarest, 1975—1980 . 289

VI. IN MEMORIAM

Prof. univ. dr. doc. ION IONAŞCU
Panait I. Panait 295

Prof. univ. dr. doc. C. S. NICOLAESCU-PLOPŞOR
Vasile Boroneanţ 296

Prof. univ. dr. doc. ION NESTOR
Ştefan Olteanu 298

Prof. univ. dr. doc. GHEORGHE CANTACUZINO
George Trohani 299

Prof. dr. GHEORGHE ASTANCĂI
Aristide Ştefănescu 301

ABREVIATIONS 303

https://biblioteca-digitala.ro

Tiparul executat la I. P. „13 Decembrie 1918“ sub comanda 592.

https://biblioteca-digitala.ro

Lei 13

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Lei 13

https://biblioteca-digitala.ro